

HOLBERGS KOMEDIER

UDGIVNE AF JULIUS MARTENSEN

VII BIND

NORDISKE FORLAG BOGFORLAGET ERNST BOJESEN

VIGNETTER
OG OMSLAGSTEGNING AF
HANS TEGNER
TRYKT FOR
DET NORDISKE FORLAG
HOS
F. E. BORDING
ÆTSNINGERNE UDFØRT I
F. HENDRIKSENS
REPRODUKTIONS-ATELIER
KJØBENHAVN

HOLBERGS KOMEDIER

SYVENDE BIND

HOLBERGS KOMEDIER

UDGIVNE AF

JULIUS MARTENSEN

SYVENDE BIND

ERASMUS MONTANUS — HEXERI — DON RANUDO DE COLIBRADOS

DET NORDISKE FORLAG
(BOGFORLAGET) ERNST
BOJESEN · KJØBENHAVN
MDCCCC

KJØBENHAVN. F. E. BORDING

ERASMUS MONTANUS

OM ERASMUS MONTANUS

OPRINDELIG *havde denne Komedie et andet Navn, men kun i de Aar, hvori den existerede uden at være Publikum bekjendt. Den hører til de Komedier, som Holberg i 1731 lod komme for Lyset, uden at de først havde været spillede, og da den fremkom, hed den »Erasmus Montanus eller Rasmus Berg«. Men i 1723, da Holberg i Fortalen til det første Bind af sine Komedier meddelte Titlerne paa en halv Snes andre Komedier, som han havde liggende færdige, kaldte han den »Johannes Montanus eller Hans Berg«, og endnu i Sommeren 1730, da der blev indbudt til Prænumeration paa en samlet Udgave af de Komedier, som han havde skrevet for Theatret i Grønnegade, stod der i Indbydelsen, at en af de ikke tidligere trykte Komedier hed »Johannes Montanus eller Hans paa Bjerget«. Grunden til Navnets Forandring er ubekjendt. Rahbek antog, at Navnet blev forandret af Hensyn til, at Professor Gram hed Hans eller Johannes. Det er dog kun en løs Formodning, og Navnet Hans kan være blevet forandret, fordi det allerede var brugt i en af de ældre Komediers Titel: »Jean de France eller Hans Frandsen«. Der er ingen Grund til at troe, at Holberg havde opkaldt sin Disputeerhelt efter Gram.*

Stykket blev over 24 Aar gammelt, inden det kom til Opførelse paa den danske Skueplads, og da det omsider i 1747 blev præsenteret paa Interimstheatret i Llæderstræde, var det allerede i 1742 spillet paa Tydsk i Hamborg. Den første Forestilling, som de danske Aktører vilde give af Stykket, blev ansat til Mandagen den 28. August; men om der blev Noget af denne Forestilling, er ubekjendt; man veed ikke Andet derom, end at Aktørerne, da Mandagen kom, bekjendtgjorde, at Stykket skulde spilles Fredagen den 1. September, og endvidere,

at denne Forestilling maatte udsættes til Fredagen den 8. September paa Grund af en af Aktørernes Upasselighed. Derefter blev Stykket endnu et Par Gange ansat til Opførelse paa Theatret i Læderstræde, Fredagen den 15. September og Fredagen den 20. Oktober, og een Gang til Opførelse paa det følgende Interimstheater i Tjærehuset, Mandagen den 15. Januar 1748. Synderlig Lykke gjorde Komedien ikke, og rimeligvis var det med Hensyn hertil, at Holberg i 1750 i sin Epistel 249 lod Publikum vide, at han for sin Part havde større Fornøielse af at see Erasmus Montanus end Maskaraden, som paraderede saa meget i Alles Øine, og som der blev slidt saa meget paa. Men Publikum vedblev at have størst Fornøielse af Maskaraden. Paa det kongelige Theater opførtes Erasmus Montanus kun to Gange i Holbergs Levetid, een Gang i 1751 og een i 1752. Komedien blev over hundrede Aar gammel, inden den begyndte at blive et mere yndet Theaterstykke.

Sandsynligvis vilde den ikke have gjort bedre Lykke, hvis den var bleven spillet, kort efter at den var skreven. Folk havde ikke, medens Theatret i Grønnegade existerede, større Forstand paa det latinske Sprog; de interesserede sig heller ikke i nogen væsentlig høiere Grad for Studenternes Disputeerøvelser, og de vilde allerede dengang have fundet, at Satirens Gjenstand, saaledes som den var fremstillet i Komedien, mere tilhørte en forsvunden Tid end deres egen. Endnu førend Holberg skrev Erasmus Montanus, havde han i en af Noterne til Peder Paars (Anden Bogs første Sang) omtalt, at man ikke længer gjorde saa stort Væsen af Disputationer, da man efterhaanden havde indseet, at det ikke altid var de Lærdeste, som disputerede bedst. Det Samme udtaler han i 1729 i sin Danmarks og Norges Beskrivelse og tilføier, at Disputatser begynde temmelig at komme af Moden ved de mest cultiverede Universiteter. Æren, som en Disputator kunde vinde, var ikke mere saa stor som i fordums Dage, og Disputeerkunsten blev

derfor dyrket med ringere Iver.[1] *Men selv om der endnu i 1747 fandtes Disputeerhelte som Montanus, vare Bønderne i Sjælland ikke længer saa vankundige som i Komedien. Holberg bekjender det selv; thi et halvt Aar efter at Komedien var spillet, udtaler han i Epistel 82, at »Jordens Gang og Solens Stillestaaelse er med saadane Bevisligheder af Naturkyndige lagt for Dagen, at den groveste Almue ikke meer tager i Betænkning at forlade den gamle Mening, og at Erasmi Montani Lærdom i ingen Landsby mere fordømmes som Kjætteri«. Komedien foregaaer snarere i Peder Paarses Tid end i Holbergs egen; og at Holberg havde Peder Paars i Tankerne, da han skrev Erasmus Montanus, er tydeligt; thi baade Peer Degn og den store Disputator Peer Iversen og den for sine Hververstreger vidtberømte Niels Corporal ere Personer, som Komedien har tilfælleds med det satiriske Heltedigt. Den sidstnævnte Person er i Komedien bleven til to Personer, da han dels er Løitnanten, som gjør Montanus til Soldat med den samme List, hvormed Paars blev taget til Soldat af den vidtberømte Hverver i Jylland, dels Løitnantens Medhjælper, som exercerer og prygler Montanus og hedder Niels Corporal.*

Man kunde troe, naar man alene kjender Komedien, uden at kjende noget til hvad Holberg i sine andre Skrifter har yttret om de latinske Disputeerøvelser, som fik ham til at skrive Komedien, at han ansaae disse Øvelser for at være forkastelige; men det gjorde han ikke. I den Tale, som han holdt paa Universitetet ved Rectorskiftet 1736, og som findes trykt mellem Wille Høibergs Holbergiana, siger han, at han ikke hørte til dem, der vilde have Disputeerøvelserne afskaffede; han ønskede kun, at de maatte blive holdte paa en for de

[1] Eilschov siger ogsaa i 1749 i sit »Gjensvar«, at han ikke skal blive »en akademisk Helt af den gamle Kæmpeart, som nu, Gud skee Lov, fast er uddød«.

Studerende mere gavnlig Maade. Det fremgaaer ogsaa af hans Danmarks og Norges Beskrivelse, at han nærede Sympathi for Klostret eller Kommunitetet, hvor Disputeerøvelserne for Størstedelen holdtes. Han kalder Klostret »den bedste Skole paa Akademiet« og giver Skolen den Roes, at det var den, som det skyldtes, at danske og norske Studenter nød Anseelse blandt fremmede, særlig paa Grund af den Færdighed, de besad i at udtrykke sig paa Latin, og endvidere siger han, at de unge Studenter gjøre meget ilde, som ikke flittigt frequentere denne Skole.

Klostret var forøvrigt ikke fra Først af bestemt til at være en Skole. Det var grundlagt af Christian den Tredie som en veldædig Anstalt, hvor tolv fattige Studenter blev frit bespiste. Siden havde samme Konge forhøiet Alumnernes Antal til Tyve; men hans Søn Frederik den Anden fik det i Aaret 1569 forhøiet til Hundrede og lod Convictoriet flytte hen i en Bygning ved Siden af Universitetet. Dets Navn var »Klostret«, fordi Spisesalen først var i Helligaandsklostret i Vimmelskaftet, og skjøndt Convictoriet efter Udvidelsen og Flytningen skulde hedde Kommunitetet, beholdt det gjennem Tiderne sit gamle Navn; baade i Holbergs Komedier og i hans Danmarks og Norges Beskrivelse hedder Kommunitetet vedvarende »Klostret«. Hensigten med den kongelige Velgjørenhed mod fattige Studerende var at skaffe den Lutherske Kirke i Danmark en Præstestand med akademisk Dannelse og forebygge, at mange af Kaldene maatte besættes med ustuderede eller halvstuderede Personer. De Fleste, der vilde studere og blive Præster, vare nemlig ubemidlede Forældres Sønner. Derfor maatte Kongerne, efter at de ved Reformationens Indførelse vare blevne Kirkens Overbiskopper, tage sig af de fattige Studenter og hjælpe dem til at faae Attestats. Christian den Tredie og Frederik den Anden gav dem fri Bespisning; Christian den Fjerde gav dem fri Bolig,

idet han for Kommunitetets Midler byggede Regentsen, hvorved Kommunitetet fik sit længe paatænkte Supplement. Men nogle faa Aar efter at Frederik den Anden i 1569 havde undertegnet Fundatsen for de hundrede Studenters Bespisning, blev Kommunitetet indrettet som en Skole. Hvad der fornemmelig skulde læres i denne Skole, var Færdighed i Brugen af det latinske Sprog og Færdighed i at disputere. Til det Formaal holdtes latinske Disputeerøvelser ved Spisebordene, og foruden disse daglige Øvelser holdtes andre i Regentskirken, og naar Studenter, som ikke vare Alumner, ønskede at deltage i Øvelserne, kunde de faae Lov dertil. Stundom ankom ogsaa fremmede Studenter til Kjøbenhavn for at tage Del i Øvelserne. — Men en saadan Institution kunde ikke vedblive at være, hvad den var. Kosten, som jævnlig havde givet Anledning til Klager, blev i 1736 forandret til Kostpenge, og Skolen forekom i den følgende Tid stedse Flere at trænge til en Reform. Misfornøielsen med den forældede Maade, hvorpaa Øvelserne holdtes, førte endelig til, at der blev givet Kommunitetet og Regentsen en ny Fundats i 1777. Men ogsaa i den Skikkelse, som Øvelserne nu havde faaet, vedblev der at være noget Forældet ved dem, og efter den kjøbenhavnske Ildebrand i Sommeren 1795 ophørte de for bestandig. Siden den Tid har det berømte Kommunitet kun været en Fond, hvoraf der uddeles Pengeunderstøttelser.

»Det er høilig fornødent, at samme Convictorium eller Kloster bliver holdt vel i Hævd,« siger Holberg i 1729. Men samtidigt med at han opfordrede alle unge Studenter til flittigt at besøge Klostret, undlod han ikke at omtale, hvad der kunde indvendes mod Skolen. Mange Studenter vænnede sig paa Klostret til at tale et urent Latin, der spotvis blev kaldet »Klosterlatin«, og de Æmner, hvorom der blev disputeret, vare ofte af en saadan Beskaffenhed, at Disputatsen langtfra blev saa lærerig,

som den burde være. Men den værste Anke mod Disputeerøvelserne paa Klostret og de andre Kollegier i Universitetets Omegn (Walkendorfs, Borchs og Elers') var dog den, som bragte ham til at skrive Erasmus Montanus, og hvorved han dvæler dels i sine Heltehistorier, dels i Moralske Tanker.

Han siger i Heltehistorierne, i Forberedelsen til Sokrates: »Philosophien recommanderer Bestandighed uden Haardnakkenhed; thi den første er ligesaa stor en Dyd, som den sidste er en hæslig Feil, skjøndt de ofte confunderes sammen, helst hos lærde Folk, blandt hvilke det holdes for en Triumf, at nedstige af Kathedra førende det sidste Ord med sig og uden at have ladet sig bevæge af Opponentium *Argumenter, da derimod i en* Philosophi *Øine Den er Seierherre, som forandrer sin Mening, naar Sandhed ham anderledes overbevises, og Den gaaer uovervindelig ned af Kathedra, som bekjender sig at være overvunden. Men det er en akademisk Lov, at en Præses skal berømmes af sin Bestandighed i at forsvare sine Theses til det Yderste, ligesom den gamle Doctor vidste ikke mere at berømme sin unge Søn Thomas Diaforius af, end at han heller lod sit Liv, end afstod fra det, han engang havde sagt.*[1] *Man seer, at den sunde Philosophie ikke promoveres ved slige Exercitier, hvoraf den studerende Ungdom faaer en Habitude af* Ergotismo, *som næppe forlader den igjen.«*

Det Samme havde han nogle Aar iforveien udtalt i et af sine latinske Epigrammer, det, som Jens Justesen har oversat saaledes:

En gammel hellig Lov i Disputats paabyder,
At Præses seierrig skal gaae fra Kathedrå.
Den taber, troer jeg, hvem ei Grunde overtyder;
Hvo tilstaaer, han har tabt, han gaaer med Seir derfra.[2]

[1] *Le malade imaginaire,* Act. II. Sc. 6.
[2] Første Bogs Epigram 158. Ludvig Holbergs Epigrammer oversatte af Jens Justesen (Rector Müller). Trondhjem, 1863.

Epigrammet, der lyder paa Latin:

In disceptando lex sacra scholastica mandat,
Descendat Præses victor ut e cathedra.
Vincitur at, qvem nemo potest convincere verbis;
Victum se fassus, Papile! victor abit,

hører til det Udvalg af Epigrammerne, som Holberg har kommenteret i Moralske Tanker. Han beklager i sin Kommentar, at der indprentes den studerende Ungdom en saadan Forskrift som: »Hav en forfængelig Ambition kjærere end Sandhed og stop dine Øren til mod de klareste Bevisligheder, saa længe som du staaer udi Kathedra«; han beklager, at det er en vedtagen Skik, at en Præses ikke tør gaae klogere bort, end han kom, og at han skal bringe ned med sig fra Kathedra den samme Mening, som han bragte derop. Hvis derimod Disputatser holdtes for at udlede Sandhed og ikke for at forsvare antagne Meninger, vilde de være af stor Nytte. Men hertil behøves Føielighed, siger han, hertil behøves, at man tilsidesætter en ilde grundet Ærgjerrighed og tvinger sin Hovmod; thi vel skal man ikke lade sig dreie som Veirhaner efter hver Vind; men Hovmod er alene Kilden til den Haardnakkenhed at forsvare Meninger til det Yderste.[1]

Erasmus Montanus er en Komedie om den Hovmod og det falske Æresbegreb, som ikke sjældent blev Frugten af Disputeerøvelserne. Den unge Bondestudent, som er Stykkets Hovedperson, har i det Par Aar, hvori han har ligget ved Universitetet, lært at forsvare Hvadsomhelst og at sætte en Ære i at fastholde sine Meninger til det Yderste. »Ikke om jeg kunde blive Keiser, vilde jeg staae fra det, jeg engang har sagt,« saaledes karakteriserer han sig i en af sine Monologer. Komedien gaaer ud paa at vise, hvorledes han under et Besøg i sin landlige Fødeby bliver cureret for sin Arrogance og sit falske Æresbegreb. Han skal afstaae fra en Mening, hvormed han har vakt Anstød blandt Landsbyens Befolkning,

[1] **Moralske Tanker, Side 219—223.**

og den Mening, som han bringes til at afstaae fra, er ikke en af hans mange Paradoxer, som for Exempel, at Børn ere forpligtede til at slaae deres Forældre, men en Mening, paa hvis Rigtighed han troer, og som ogsaa det hele Publikum i Theatret anseer for sand. Hans Ydmygelse bliver derved saa fuldkommen, som den kan være.

Nogle have fundet, at Montanus lider en tragisk Skjæbne, idet han nødes til at fornægte den Sandhed, at Jorden er rund og dreier sig om Solen; og ustridigt minder han om Galilei. Men der er den Forskjel, at den Ene var en Sandhedselsker, hvem det laa paa Hjerte at bringe Menneskeheden ud af en gammel Vildfarelse, den Anden er en forfængelig Nar, som ingen Respect har for Sandhed, og hvem det er ligegyldigt, hvad Bønderne troe om Jordens Form og Forhold til Solen. At en saadan Student, der mangfoldige Gange for sin Honnør som Disputator har foragtet og undertrykt Sandheden, lider den Tort at maatte fornægte en Mening, paa hvis Sandhed han troer, og som virkelig er Sandhed, det er saa langt fra at være tragisk, at det er ægte komisk, og hans Skjæbne vil, naar den bliver bekjendt paa Kollegierne i Kjøbenhavn, vække Latter.

Stykket er fortræffelig komponeret; men der er den Mærkelighed ved Handlingen, at den bestaaer af tre Handlinger, af hvilke den anden og den tredie skyde op aldeles uforudsete. Naar Komediens to første Akter ere forbi, har man endnu ingen Anelse om, hvad der skal blive Stykkets interessante Konflikt. Man har i Første Akt lært den gamle Peer Degn at kjende og i Anden Akt den unge Baccalaureus, og man venter nu i Tredie Akt at see disse to Akademikere komme sammen og maale sig med hinanden i Lærdom. Det skeer, og Mødet ender med, at den ulærde Degn ansees af Bønderne for at være nok saa lærd som Montanus. Dermed er Stykkets første Handling til Ende. Men kort førend Degnen og Montanus komme sammen, optræder i Begyn-

delsen af Tredie Akt en ny Person, Jesper Ridefoged, som gjør Montanus det Spørgsmaal, om det er sandt, at lærde Folk i Kjøbenhavn have den underlige Mening, at Jorden er rund og dreier sig omkring Solen, og da Montanus svarer, at ingen fornuftig Mand mere tvivler derom, saa er dermed givet, at han skal fastholde denne Mening uden Hensyn til, hvorledes den behager Landsbyfolkene. Fogden finder den kun til at lee af; men Montanus' tilkommende Svigerfader Jeronimus finder den forargerlig og vil have Forlovelsen ophævet, saafremt Montanus ikke afstaaer fra sit Kjætteri. Montanus bliver derved sat paa en Prøve; men hverken Svigerfaderens Trusler eller Kjærestens Bønner kan bevæge ham til at opgive sin Honnør; han vil fastholde, hvad han har sagt. Dermed er Stykkets anden Handling til Ende, og ved Fjerde Akts Slutning er det ikke muligt at forudsee, hvad Indholdet af Femte Akt skal blive. Da optræder en ganske ny Person, som er Holberg i Skikkelse af en Hverveofficeer, der har besluttet at curere Disputeerhelten for hans utaalelige Væsen. Han hverver ham paa en listig Maade til Soldat, og efter at Montanus har faaet sin sorte Frakke ombyttet med en rød og er bleven exerceret og pryglet og bleven seet af Bønderne som en ynkelig Rekrut, er det forbi med hans Hovmod. Han ønsker grædende, at han aldrig havde studeret, og da Jeronimus tilbyder at kjøbe ham fri, naar han vil afstaae fra den Mening, at Jorden er rund, koster det ham næsten ingen Overvindelse at erklære Jorden for saa flak som en Pandekage.

Konflikten mellem nogle Tilhængere af den middelalderlige Astronomie og en Tilhænger af den Kopernikanske Lære har faaet enkelte af Stykkets Læsere til at ønske, at Holberg havde gjort noget Mere ud af denne Konflikt eller taget den paa en anden Maade og bragt en endnu bedre Komedie tilveie. Men det er urigtigt at nære et saadant Ønske; man bør være tilfreds med Komedien, som den er, og man vil kunne være fuldkom-

men tilfreds, naar man indseer, at det aldeles ikke var Hensigten at fremstille en Kulturkamp, men at Konflikten alene er opfunden, for at Monsieur Montanus kan blive revset paa den mest komiske Maade.

At Holberg selv var tilfreds med Stykket og satte det høit, fremgaaer af, at han i sin Epistel 249 stiller det ved Siden af Den politiske Kandestøber og Mester Gert Westfaler. Dog besad disse to ældre Komedier i hans Øine et Fortrin, da han ikke vilde henregne Erasmus Montanus til de Komedier, hvori han havde fremstillet en Hovedperson eller et Æmne, som ingen Komedieskriver tidligere havde behandlet. Han har i Epistel 506 meddelt, hvilke disse hans Komedier ere. Grunden til, at han undlod at medregne Erasmus Montanus, maa være, at der i Aristofanes' Komedie »Skyerne« optræder en ung Person, som gaaer i Skole hos Sofister, og som efter sin Tilbagekomst til Fædrenehuset fremkommer med vrange Meninger og forsvarer den Sætning, at Børn ere berettigede til at slaae deres Forældre. Det Samme gjør Montanus, og han bruger derved den samme Argumentation, som Pheidippides i »Skyerne«. Ellers er den danske Komedie meget forskjellig fra den græske, og det seer ikke ud til, at Holberg har været paavirket af nogen anden Komedie. For en halv Snes Aar siden blev der i Tidsskriftet »Literatur og Kritik« gjort opmærksom paa en lille fransk Farce fra Middelalderen, som den danske Komedie skulde have nogen Lighed med. Men Handlingen i Erasmus Montanus maa indtil videre ansees for at være Holbergs egen Invention.

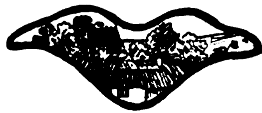
ERASMUS MONTANUS

ELLER

RASMUS BERG

KOMEDIE I FEM AKTER

FØRSTE GANG FORESTILLET
PAA THEATRET I LÆDERSTRÆDE
I EFTERSOMMEREN
1747

JEPPE BERG, en velstaaende Bonde
NILLE, hans Hustru
RASMUS BERG eller MONTANUS, deres ældste Søn, Student
JAKOB, hans Broder, Bondedreng
JERONIMUS, en bemidlet Gaardeier
MAGDELONE, hans Hustru
LISBET, deres Datter, forlovet med Rasmus Berg
PEER DEGN
JESPER RIDEFOGED
EN LØITNANT
NIELS CORPORAL

Scenen er i en Bondeby i Sjælland

ACTUS I.

SCEN. 1.

JEPPE BERG ALENE.

(Med et Brev i Haanden.)

Det er Skade, at Degnen ikke er i Byen; thi der er saa meget Latin i min Søns Brev, som jeg ikke forstaaer. Taarene staaer mig tidt i Øinene, naar jeg eftertænker, at en stakkels Bondesøn er bleven saa boglærd, besynderlig saasom vi ikke ere af de Høilærdes Bønder.[1] Jeg har hørt af Folk, som forstaaer sig paa Lærdom, at han kan disputere med hvilken Præst det skal være. Ak, kunde jeg og min Hustru have den Glæde at høre ham præke, før vi døe, her paa Bjerget, da vilde vi ikke fortryde paa alle de Skillinger, vi har sat paa ham.[2] Jeg kan nok mærke paa Peer Degn, at han skjøtter ikke meget om, at min Søn kommer hid. Det kommer mig for, ligesom han er bange for Rasmus Berg. Det er skrækkeligt med de lærde Folk, de bær saadan Avind til hverandre, og den Ene kan ikke lide, at den Anden er ogsaa lærd. Den gode Mand gjør skjønne Prækner her i Byen

[1] Ved »de Høilærdes Bønder« mener han Bønderne paa det Jordegods, som tilhørte Universitetet. »De Høilærde« var en Benævnelse, man gav Professorerne.

[2] »Bjerget« er i denne Komedie ligesom i Jeppe paa Bjerget et fingêret Sted.

og kan tale om Misundelse, saa Taarene maa staae En i Øinene; men mig synes, at han selv ikke er ganske fri for den Feil.[1] Jeg kan ikke vide, hvoraf Saadant kommer. Om En siger, at min Nabo forstaaer Avlingen bedre end jeg, skulde jeg lægge det paa Hjertet? Skulde jeg hade min Nabo for det? Nei, saamænd gjør Jeppe Berg ikke. Men der er, min Tro, Peer Degn.

SCEN. 2.

JEPPE. PEER DEGN.

JEPPE. Velkommen hjem igjen, Peer.

PEER. Tak, Jeppe Berg.

JEPPE. Ak, min hjerte Peer! gid I kunde forklare mig noget Latin, som staaer i min Søns sidste Brev.

PEER. Hvad Snak! Mener I, at jeg forstaaer ikke Latin, saavel som Jer Søn? Jeg er en gammel Academicus jeg, Jeppe Berg.

JEPPE. Det veed jeg nok; men jeg mente, om I forstod den nye Latin; thi det Sprog forandres vel ogsaa saavel som det Sjællandske. Thi i min Ungdom talede man ikke saa her paa Bjerget, som nu; det, som man nu kalder Lakai, kaldte man da Dreng; det, som man nu kalder Matrasse, kaldte man da Bislaaperske; en Frøken hedte da Stadsmø,[2] en Musikant Spillemand, og en Sikketerer Skriver. Derfor mener jeg, Latinen og kan være

[1] Peer er Degn og Prædikant tillige. Stedets Præst omtales ikke, saaledes som i Jeppe paa Bjerget Hr. Poul eller Hr. Jesper. Sandsynligvis er »Bjerget« et Annex. Jvfr. Noten Side 33.

[2] »Stadsmø« kaldte man en Tjenestepige, som nærmest var til Stads eller Selskab. Jvfr. Noten i Femte Bind Side 72.

forandret siden den Tid, I var i Kjøbenhavn. Vil I være saa god at forklare mig dette? Jeg kan nok læse Bogstaverne, men fatter ikke Meningen.

PEER [læser og siger:] Jer Søn skriver, at han studerer nu sin *Logicam, Rhetoricam* og *Metaphysicam.*[1]

JEPPE. Hvad vil det sige Logicam?

PEER. Det er hans Prækestol.

JEPPE. Det er mig kjært. Gid han kunde blive Præst.

PEER. Men Degn først.[2]

JEPPE. Hvad er den anden Post?

PEER. Den hedder *Rhetorica,* det er paa Dansk Ritualen; men den tredie Post maa være forskreven eller det maa være Fransk; thi var det Latin, saa forstod jeg det nok.[3] Jeg er capabel, Jeppe Berg, at regne op den hele Aurora:[4] *Ala* det er en Vinge, *Ancilla* en Pige, *Brabra* et Skjæg,[5] *Coena* en Natpotte, *Cerevisia* Øl, *Campana* en Klokker, *Cella* en Kjælder, *Lagena* en Flaske, *Lana* en Ulv, *Ancilla* en Pige, *Janua* en Dør, *Cerevisia* Smør.[6]

JEPPE. I maa have en forbandet Ihukommelse, Peer!

PEER. Ja, jeg havde ikke tænkt, at jeg skulde

[1] Det er *Philosophia instrumentalis,* han studerer. Se Noten Side 81.

[2] Theologerne maatte stundom nøies med at være Degne, indtil de fik Præstekald.

[3] Peer har ikke taget den philosophiske Examen. Han har, som saa mange af Datidens Studenter, kun gjennemgaaet Latinskolen og taget *Examen Artium,* og har derefter ikke haft videre med Universitetet at gjøre.

[4] Om Skolebogen Aurora se Noten i Femte Bind Side 29.

[5] »*Brabra*« — i de Høpffnerske Optryk: »*Barba*«.

[6] Han opremser nogle af de Substantiver, der staae i Begyndelsen af Aurora som Exempler paa Substantiver af første Declination, men begaaer adskillige Feil derved.

have blevet saa længe i et fattigt Degnekald. Jeg kunde nok have været noget Andet for længe siden, dersom jeg vilde have bundet mig ved en Pige; men jeg vil heller hjælpe mig, som jeg kan, førend man skal kunne sige paa mig, at jeg har faaet Brød for Kone.

JEPPE. Men, kjære Peer! her er endnu noget andet Latin, som jeg ikke forstaaer. Se her denne Linie.

PEER [læser]. *Die Veneris Hafnia domum profecturus sum.* — Det er noget høittravend, dog forstaaer jeg det hel vel; men det kunde bryde Hovedet paa en Anden. Det er paa Dansk: Der er kommen *profecto* en Hob Russer til Kjøbenhavn.

JEPPE. Hvad mon Russen nu vil bestille her igjen?[1]

PEER. Det er ikke Moskoviter, Jeppe Berg! det er unge Studentere, som man kalder Russer.

JEPPE. Nu, nu veed jeg. Der er vist stor Allarm i de Dage, naar de faaer Salt og Brød og blir Studentere.[2]

PEER. Naar venter I ham hjem?

JEPPE. Idag eller imorgen. Kjære Peer, tøv lidt her, jeg vil springe ind til Nille; hun skal give os en Drik Øl herud.[3]

[1] I Sommeren 1716 var Peter Zar kommen til Kjøbenhavn med en russisk Flaade og havde til Hensigt i Forening med danske Tropper at gjøre Landgang i Skaane; men der blev ikke Noget af denne Krigsplan mod Sverig.

[2] »Salt og Brød« skal være Salt og Vin. Den Ceremoni, at Studenterne ved Depositsen fik Salt i Munden og Vin paa Hovedet, er omtalt i Fjerde Bind Side 56. Ceremonien brugtes endnu paa den Tid, da Holberg skrev sin Komedie, men havde i 1747, da Komedien første Gang blev spillet, været afskaffet for mange Aar siden.

[3] »herud« ɔ: her ud paa Skuepladsen; om Personerne befinde sig under aaben Himmel eller i Stue, er uvist. Rimeligvis foregaaer Komedien kun i den femte Akt under aaben Himmel.

PEER. Jeg vil nok heller have et Glas Brændevin; thi det er for tidligt at drikke Øl.

SCEN. 3.

PEER ALENE.

Jeg skjøtter ikke meget om, sandt at sige, at Rasmus Berg kommer hjem; ikke fordi jeg er bange for hans Lærdom; thi jeg var allerede gammel Student, da han endda gik i Skole[1] og fik, med Permission, paa sin Rumpe. Der var andre Karle, som deponerede i min Tid, end nuomstunder. Jeg deponerede fra Slagelse Skole med Peer Monsen, Rasmus Jespersen, Christen Klim, Mads Hansen, som vi i Skolen kaldte Mads Pandekage, Poul Iversen, som vi kaldte Poul Finkeljokum, alle Karle, som havde Ben i Panden og Skjæg paa Hagen, og som var capabel at disputere i hvilken Materie det skulde være.[2] Jeg er kun bleven Degn, men er fornøiet, naar jeg har mit daglig Brød og forstaaer mit Embede. Jeg har forbedret Meget i Indkomsterne og har det, som ingen af mine Formænd havde, saa mine Efterkommere ikke skal bande mig i min Grav.[3] Folk tænker,

[1] »endda«, endnu.

[2] Om den nu ikke længer existerende Latinskole i Slagelse staaer der i Sjette Bind af Danske Atlas 1774: »Fra denne Skole er fordum mange brave Mænd dimitteret.« Siden Sommeren 1852 har den været nedlagt. Den var en af de fjorten smaa Latinskoler i Sjælland, som ved Forordningen af 17. April 1739 blev reducerede til fire, der alle successivt ere nedlagte: Kjøge, Helsingør, Vordingborg og Slagelse.

[3] »Efterkommere«, Eftermænd. I Peder Paars tænker ligeledes Præsten Hr. Niels paa sine Eftermænd, naar han formaner Menigheden til at betale ham retskaffent for hans Embedshandlinger:

paa det jeg i min Grav
Ei bandes skal af dem, som mig i Kaldet følger.
(Første Bogs fjerde Sang.)

at der er ingen Observationer ved at være Degn; jo jo! Degnekald er, min Tro, et vanskeligt Embede, naar man skal have det paa den Fod, at det skal føde sin Mand. For min Tid holdt Folk her i Byen alle Ligsange lige gode; men jeg har bragt det paa den Fod, at jeg kan sige til en Bonde: Hvilken Psalme vil du have? Den koster saa meget, den anden saa meget;[1] iligemaade naar der skal kastes Jord paa den Døde: Vil du have fint Sand eller slet og ret Jord? Der er ogsaa adskillige [andre] Observationer, som min Formand Christoffer Degn ikke vidste af at sige; men han havde ikke studeret.[2] Jeg kan ikke begribe, hvorledes den Karl blev Degn. Men han var og Degn derefter. Latinen hjælper meget et Menneske i alle Forretninger. Jeg vilde ikke miste det Latin, jeg kan, ikke for hundrede Rigsdaler; thi det har baadet mig i mit Embede over hundrede Rigsdaler, ja hundrede til.[3]

SCEN. 4.

NILLE. JEPPE. PEER.

NILLE [byder Degnen et Glas Brændevin]. Singot, Peer.

PEER. Tak, Morlille. Jeg drikker hellers ikke

[1] Den sjællandske Peer Degn ligner sin Navnefætter paa Anholt, om hvem der berettes i Peder Paars (Første Bogs anden Sang):

Han mesterligen veed paa Psalmer Taxt at sætte,
Naar han kun lidet faaer, saa synger han de slette.

[2] Efter Lovens 2—15—1 skulde alene Studenter forordnes til at være Degne.

[3] »baadet«, indbragt. — I Den Vægelsindede Act. IV. Sc. 4 siger Tjeneren Christoffer: »Jeg vilde ikke miste for 4 Rigsdaler det lidt Latin, jeg kan.«

Brændevin, uden naar jeg har Ondt i Maven; men jeg har gemeenlig en slet Mave.[1]

NILLE. Veed I vel, Peer, at min Søn kommer hjem idag eller morgen? Der faaer I en Mand, som I kan tale med; thi den Karl er ikke [ilde] skaaren for Tungebaandet, saasom jeg har hørt.

PEER. Ja jeg troer nok, han kan tale en Hob Klosterlatin.

NILLE. Klosterlatin? Det er jo det bedste Latin, ligesom Klosterlærred er det bedste Lærred.[2]

PEER. Ha ha ha ha!

JEPPE. Hvoraf leer I, Peer?

PEER. Af Intet, Jeppe Berg. — God Taar paa en Frisk.[3] Jer Skaal, Morlille! Ha ha ha! Det er sandt nok, som I siger. Klosterlærred er godt Lærred; men ....

NILLE. Gjøres det Lærred ikke paa Klosteret, hvorfor kaldes det da Klosterlærred?

PEER. Jo, det er ret nok, ha ha ha! Men I kan vel give mig Noget at bide paa til Brændevinen?

[1] Hermed kan sammenholdes, hvad Christoff siger i Jakob von Thybo (Act. IV. Sc. 7): »Jeg drikker ellers ikke det Lapperi, uden jeg har Ondt i Maven; men, Gud bedre, jeg er aldrig frisk;« og Davus i Plutus (Act. II. Sc. 3): »Jeg er ofte beskjænket, men drikker dog aldrig stærk Drik, uden naar jeg har Ondt i min Mave; men saasom jeg daglig har Ondt i Maven, saa drikker jeg og idelig.« Allerede i Kritiken over Peder Paars sagde Hans Mikkelsen om en Mand:

Han Vin og Brændevin, ja Øl end ikke smager,
Undtagen ene naar upasselig han er;
Men han en Helbreds Stund fast aldrig har, desvær!

Spøgen er gjentagen paa Latin i Epigram I. 52.

[2] »Klosterlærred«, det tydske Klosterleinwand, et Slags fint Bielefelder Lærred af Klostergarn. Se Grimms Wörterbuch.

[3] Sandsynligvis er dette at forstaae saaledes, at Peer beder Nille om at skjænke ham et Glas paany.

NILLE. Her ligger et Stykke Brød og Ost skaaren, om I vil ikke forsmaae.

PEER. Tak, Morlille! Veed I, hvad Brød hedder paa Latin?

NILLE. Nei, Mare veed jeg ikke.

PEER (æder og snakker tillige). Det hedder *Panis, Genetivus Pani, Dativus Pano, Vocativus Panus, Ablativus Pano.*

JEPPE. Hillemænd, Peer! det Sprog er vidtløftig. Hvad hedder Grovbrød?

PEER. Det hedder *Panis gravis* og Finbrød *Panis finis.*

JEPPE. Det er jo halv Dansk.

PEER. Ja, det er vist, der er mangfoldige latinske Ord, som har deres Oprindelse af Dansken; thi jeg skal sige os Noget; her var en gammel Rector i Kjøbenhavns Skole ved Navn Saxo Grammatica, som forbedrede Latinen her i Landet og gjorde en latinsk Grammatica, hvorover han fik det Navn Saxo Grammatica. Den samme Saxo har bødet meget paa det latinske Sprog med danske Ord; thi for hans Tid var Latinen saa fattig, at man ikke kunde skrive en ret Mening, som Folk kunde forstaae.

JEPPE. Men hvad vil det Ord Grammatica sige?

PEER. Det Samme som Donat. Naar man binder den ind i tyrkisk Bind, saa kaldes den Donat; men naar man binder den ind i hvid Pergement, saa kaldes den *Grammatica* og declineres ligesom *Ala.*[1]

[1] **Donats Grammatik, som brugtes i Latinskolens lavere Klasser, var en lille tynd Bog, som Peer har seet i et Bind med marmoreret Papir, hvad han kalder tyrkisk Bind; i de høiere Klasser brugtes en større Grammatik, som vel sædvanligvis var bedre indbundet.**

NILLE. Ak, jeg veed aldrig, hvor alt dette kan ligge i Hovedet paa Folk. Mit Hoved svimler, naar jeg kun hør tale derom.

JEPPE. Derfor ere lærde Folk heller ikke gjerne rigtige i Hovedet.

NILLE. Ei, hvilken Snak! Saa mener du, at vor Søn Rasmus Berg er ikke rigtig?

JEPPE. Mig synes alene, Morlille, det er noget underligt, at han skriver latinske Breve til mig.[1]

PEER. Deri har, min Tro, Jeppe Ret; thi det er noget naragtigt. Det var jo ligesom jeg vilde tale Græsk med Ridefogeden, for at lade see, at jeg forstod det Sprog.

JEPPE. Forstaaer I ogsaa Græsk, Peer?

PEER. Ak, jeg har kunnet for tyve Aar siden staae paa een Fod og læse det hele Litani paa Græsk.[2] Jeg kan endnu komme ihu, at det sidste Ord hedder Amen.

JEPPE. Ak, Peer! det vil blive artigt, naar min Søn kommer tilbage, at vi kan sætte Jer to sammen.

PEER. Vil han disputere med mig, skal han finde Karl for sin Hat, og vil han synge ikap med mig, saa kommer han tilkort. Jeg har synget ikap med ti Degne, som alle have maat give sig tabt;

[1] I Jean de France finder ligeledes Jeronimus det underligt, at Jean skriver franske Breve til ham.

[2] »læse«, bede eller fremsige. — Litaniet i Alterbogen for Danmark og Norge begyndte med de græske Ord Kyrie eleison, Christe eleison, men var ellers paa Dansk. — At staae paa een Fod og udføre Noget, gjaldt siden Oldtidens Dage for et Bevis paa, at man udførte det med største Lethed. Horats fortæller i en af sine Satirer, at Digteren Lucilius roste sig af at kunne dictere 200 Vers i een Time *stans pede in uno.*

thi jeg har taget Troen fra dem alle Ti.[1] Det har været mig tilbudet for ti Aar siden at være Cantor i Vor Frue Skole; men jeg har ikke villet; thi hvorfor skulde jeg gjøre det, Jeppe? Hvorfor skulde jeg forlade min Menighed, som elsker og ærer mig, og som jeg elsker og ærer igjen? Jeg lever paa et Sted, hvor jeg har mit daglig Brød, og hvor jeg er respecteret af alle Folk; thi Amtmanden selv kommer aldrig hid, jeg blir jo strax hentet for at fordrive Tiden med ham og synge for ham. Forgangen Aar ved disse Tider gav han mig to Mark, fordi jeg sang *ut, re, mi, fa, sol.*[2] Han svor paa, at han havde større Behag deri end i den største Vocalmusik, han havde hørt i Kjøbenhavn. Vil I give mig end et Glas Brændevin, Jeppe, skal jeg synge det Samme for Jer.

JEPPE. Gjerne. — Skjænk nok et Glas Brændevin, Nille.

PEER. Jeg synger ikke for Enhver. Men I er min gode Ven, Jeppe, som jeg tjener med Fornøielse. (Begynder at skraale, først langsom.)

Ut re mi fa sol la si ut. Nu tilbage: *Ut si la sol fa mi re ut.* Nu skal I høre paa en anden Maade, hvor høit jeg kan gaae. *Ut re mi fa sol la si, ut re mi fa sol la si, ut re.*[3]

[1] I Jeppe paa Bjerget siges om en Degn: Han tog Troen over fra tolv Degne i sin Tid, saadan Stemme havde han. »Troen« er, som bemærket i Tredie Bind Side 105, Psalmen »Vi troe«, hvis første Ord »Vi«, skjøndt ikke det, hvorpaa Vægten ligger, skulde synges med langt Tonehold.

[2] Den musikalske Skala *c, d, e, f, g, a, h,* hed i Middelalderen og endnu i Holbergs Tid *ut, re, mi, fa, sol, la, si.* Holberg fortæller i sin Kirkehistorie Side 529, hvorfor Skalaen hed saaledes. Han omtaler den ogsaa i Epistel 33.

[3] At *la* i 1731 nogle Gange er stavet *fa*, maa ansees for Trykfeil.

JEPPE. Hillemænd! det Sidste gik fint. Vore smaa Grise kan ikke gaae høiere med Røsten.

PEER. Nu vil jeg synge hastigt. *Ut re mi re*.... nei, det var ikke ret. *Ut re mi do re mi ut*.... Nei, det kom ogsaa galt. Det er forbandet tungt, Jeppe, at synge saa hastig. Men der kommer Monsieur Jeronimus.

SCEN. 5.

JERONIMUS. MAGDELONE. LISBET. DE FORRIGE.

JERONIMUS. Godmorgen, Svoger! Har I nogen Tidende fra Jer Søn?

JEPPE. Jo jeg troer, han kommer idag eller imorgen.

LISBET. Ak, er det muligt? Nu er min Drøm fuldkommen.

JERONIMUS. Hvad drømte du da?

LISBET. Jeg drømte, at jeg laa hos ham inat.[1]

MAGDELONE. Der er dog Noget ved Drømme. Drømme ere ikke at foragte.

JERONIMUS. Det er sandt nok; men dersom I gode Piger tænkte ikke saa meget paa Mandfolk om Dagen, drømte I ikke saa tidt om dem om Natten. — Du drømte vel ligesaa stærkt om mig i de Dage, vi vare forlovede sammen, Magdelone?

MAGDELONE. Det er, min Tro, sandt. Men nu har jeg, min Tro, ikke i nogle Aar drømt om dig.

JERONIMUS. Det kommer deraf, at Kjærligheden er ikke saa hed nu, som den var tilforn.

LISBET. Men er det muligt, at Rasmus Berg kommer hjem imorgen?

[1] »at jeg laa hos ham« er ved Theatret blevet forandret til: »at jeg kyssede ham«. Se Rahbek Om Holberg, Tredie Del Side 176.

JERONIMUS. Ei, min Dotter, du skulde ikke lade dig mærke med at være saa forlibt.

LISBET. Ak, er det vist, at han kommer hjem imorgen?

JERONIMUS. Ja, ja; du hører jo, at han kommer til den Tid.

LISBET. Hvor langt har vi til imorgen, hjerte Faer?

JERONIMUS. Hvilken forbandet Snak! Disse forlibte Folk er ligesom de var galne.

LISBET. Ja, jeg tæller, min Tro, hver Time.

JERONIMUS. Du skulde ogsaa spørge, hvor lang en Time er, saa kunde man tænke, du var rent gal. Hold inde med saadan Sladder og lad os Forældre snakke sammen. — Hør, min kjære Jeppe Berg, holder I det raadeligt, at disse to unge Mennesker komme sammen, førend han faaer Brød?

JEPPE. Det er ligesom Jer synes. Jeg kan nok underholde dem; men det var dog bedre, at han fik Brød først.

JERONIMUS. Jeg holder det aldeles ikke raadeligt, at de komme sammen før.

(Lisbet græder og hyler.)

Ei fy! skæm dig, for en Ulykke! Det er en Spot for en Pige at stille sig saadan an.

LISBET (grædende). Faaer han snart Brød da?

JEPPE. Der er ingen Tvil paa, han faaer jo snart Brød; thi saavidt som jeg har hørt, er han saa lærd, at han kan læse hvilken Bog det skal være. Han skrev mig et latinsk Brev til nylig.

NILLE. Og det kan, Mare, staae; det veed Degnen.

LISBET. Var det saa vel skreven?

PEER. Ja, vel nok for saadan ung Person. Han kan blive god, Mamsell. Der vil ellers meget til. Jeg tænkte ogsaa, at jeg var lærd, da jeg var paa hans Alder; men .....

JEPPE. Ja, I lærde Folk roser aldrig hinanden.

PEER. Ei, Snak! Skulde jeg bære Avind til ham? Da han endnu ikke var født, havde jeg allerede staaet tre Gange Skoleret, og da han sad i Fjerde-Lectien, havde jeg været otte Aar Degn.[1]

JEPPE. Een kan have bedre Hoved end en Anden; Een kan lære saa Meget i eet Aar, som Andre i ti.

PEER. Da tør Peer Degn nok sætte sit Hoved mod hvem det skal være.

JERONIMUS. Ja ja, Hver kan være god for sig. — Lad os nu gaae hjem, Børn. — Farvel, Jeppe. Jeg gik her forbi, og saa vilde jeg tale med Jer paa Veien.

LISBET. Ak, vaer mig dog ad, saasnart han kommer. [Jeronimus, Magdelone og Lisbet gaaer.]

SCEN. 6.

JEPPE. NILLE. PEER. JAKOB.

JEPPE. Hvad vil du, Jakob?

JAKOB. Faer, veed I Nyt? Rasmus Berg er kommen hjem.

[1] Meningen er, at Montanus knap halvveis havde gjennemgaaet Skolen, da Peer havde været Degn i otte Aar. Latinskolerne i Sjælland havde ikke alle det samme Antal Klasser; men Metropolitanskolen havde otte, og »Fjerdelectien« skal opfattes som en Klasse svarende til Fjerdelectien i Metropolitanskolen. Denne Opfattelse bestyrkes ogsaa ved, at Peer i Act. IV. Sc. 2 siger, at han har været Degn i fjorten samfulde Aar. Der er forløbet sex Aar, siden Montanus sad i Fjerdelectien, og han er i de sex Aar naaet frem til at blive Baccalaureus.

JEPPE. Hillemænd! er det muligt? Hvorledes seer han ud?

JAKOB. Ak, han seer meget lærd ud. Rasmus Nielsen, som kjørte for ham,[1] svær paa, at han gjorde ikke Andet den hele Vei end disputered paa Græsk og Elamitisk med sig selv,[2] og det undertiden med saadan Iver, at han slog Rasmus Nielsen tre til fire Gange bag i Nakken med knyttet Næver og raabte derhos altid: Probe Majoren, Probe Majoren.[3] Jeg kan tænke, han har haft en Disput med en Major, før han reiste. Undertiden sad han stille og stirrede paa Maanen og Stjernerne, og det med saadan grundig Mine, at han faldt tre Gange af Vognen og havde nær brudt Halsen itu af lutter Lærdom, saa at Rasmus Nielsen lo deraf og sagde ved sig selv: Rasmus Berg er vel en klog Mand paa Himmelen, men en Nar paa Jorden.[4]

JEPPE. Ak kom! Lad os gaae ud at tage imod ham. — Kjære Peer, kom I med os. Det kan hænde sig, at han har glemt Dansk og kan ikke tale Andet end Latin; saa kan I være Tolk.

PEER. Skam der gjør, jeg har Andet at bestille.

[1] »kjørte« — i de andre Udgaver: »kjører«.

[2] Græsk og Elamitisk er her, som i Peder Paars (II. 1), eet Sprog.

[3] »Probe Majoren«, det latinske *Proba Majorem,* Bevis Oversætningen *(majorem Propositionem).*

[4] »Han er en klog Mand paa Himlen, men en Nar paa Jorden«, skal være sagt om Tyge Brahe ved forskjellige Leiligheder; af en Pige, da han faldt i en Grav, og af hans Kudsk, da han paa en Kjøretur viste Kudsken Vei efter Stjernerne, og de kom ud i et Morads.

ACTUS II.

SCEN. 1.

MONTANUS ALENE.

(Med Hoserne ned om Benene.)

Jeg har kun været en Dag fra Kjøbenhavn og længes allerede. Hvis jeg ikke havde mine gode Bøger med mig, kunde jeg ikke leve paa Landet. *Studia secundas res ornant, adversis solatium præbent.*[1] Jeg synes, ligesom mig fattes Noget, efterdi jeg har ikke disputeret i tre Dage. Jeg veed ikke, om her er nogle lærde Folk her i Byen. Hvis her er nogen, skal jeg nok sætte dem i Arbeid;[2] thi jeg kan ikke leve, uden jeg maa disputere. Mine stakkels Forældre kan jeg ikke meget tale med; thi de ere enfoldige Folk og veed næppe Andet end deres Børnelærdom, saa at jeg kan ikke have megen Trøst af deres Omgængelse. Degnen og Skolemesteren skal have studeret; men jeg veed ikke, hvor vidt det strækker sig; dog skal jeg forsøge, hvad de duer til.[3] Mine Forældre blev forskrækket, da de saae mig saa tidlig; thi de havde ikke ventet, at jeg skulde have taget fra Kjøbenhavn om Natten.

[1] Cicero siger i Forsvarstalen for Digteren Archias: *Hæc studia ..... secundas res ornant, adversis perfugium ac solatium præbent.*

[2] »nogen«, nogle.

[3] Der synes ikke at boe en Præst paa Bjerget. Jvfr. Noten Side 20.

(Han slaaer Ild, tænder sin Pibe og sætter Pibehovedet igjennem et Hul, som han har paa sin Hat.)

Saaledes kalder man at smøge Tobak studentikôs; det er en god Invention nok for En, der vil skrive og smøge tillige. (Sætter sig ned at læse.)[1]

SCEN. 2.

JAKOB. MONTANUS.

JAKOB (kysser paa Haanden og flyer sin Broder).[2] Velkommen hjem igjen, min latinske Broer.

MONTANUS. Det er mig kjært at see dig, Jakob. Men hvad det Broerskab angaaer, saa er det Noget, som var godt i gamle Dage; men nu kan det ikke saa passe sig meer.

JAKOB. Hvi saa? Est du ikke min Broer?

MONTANUS. Det nægter jeg ikke, Slyngel! at jeg jo er din Broer ved Fødselen; men du maa vide, at du est endnu en Bondedreng og jeg en *Philosophiæ Baccalaureus.* Men hør, Jakob, hvordan lever min Kjæreste og min Svigerfaer?

JAKOB. Ret vel; de vare her nylig og spurgte, hvor snart Broer kom hjem.

MONTANUS. Nu Broer igjen! Jeg siger det ikke af Hoffærdighed, Jakob; men det gaaer *profecto* ikke an.

[1] Piben kan være en Kridtpibe med lige Rør, og Hatten, hvorigjennem den er stukket, ligger da paa et Bord, som Montanus sidder ved. Men det er ogsaa muligt, at Piben har et krumt eller bøieligt Rør, og Montanus smøger da ligesom den hollandske Professor Boxhornius, om hvem der fortælles, at han havde en Hat med et Hul i Skyggen, hvorfra Piberøret hang ned, medens han sad og læste eller skrev med Hatten paa.

[2] Jakob bruger en bondeagtig Compliment. Han kysser paa sin egen Haand og rækker den derefter til Broderen.

JAKOB. Hvad skal jeg da kalde Broer?

MONTANUS. Du skal kalde mig Monsieur Montanus; thi saa hedder jeg i Kjøbenhavn.

JAKOB. Kunde jeg kun komme det ihu! Var det ikke Monsør Dromedarius?

MONTANUS. Kanst du ikke høre? Jeg siger jo Monsieur Montanus.

JAKOB. Monsør Montanus, Monsør Montanus.

MONTANUS. Ja, det er ret; thi Montanus paa Latin er det samme som Berg paa Dansk.[1]

JAKOB. Kan jeg da ikke ogsaa hedde Monsør Jakob Montanus?

MONTANUS. Naar du har gaaet saa længe i Skole, som jeg, og udstaaet dine *Examina,* saa kanst du ogsaa give dig et latinsk Navn; men saa længe som du est en Bondedreng, maa du lade dig nøie med at hedde slet og ret Jakob Berg. Men har du mærket, at min Kjæreste har længet efter mig?

JAKOB. Ja vist, hun har været meget utaalmodig over, at du blev saa længe borte.

MONTANUS. Du maa eiheller dutte mig, din Tølpel!

JAKOB. Jeg vilde sige, Monsørens Kjæreste har været utaalmodig, at du est bleven saa længe borte.

MONTANUS. Ja, nu er jeg kommen, Jakob, og det alene for hendes Skyld; men jeg bliver her ikke ret gammel; thi saasnart vi har holdt Bryllup, tager jeg hende med mig til Kjøbenhavn.

JAKOB. Vil Monsøren da ikke tage mig med Sig?

[1] Egentlig betyder »Montanus« den, som er fra Bjerget. Paa Latin kaldes den, som har Navn efter sit Fødested, den, som er fra Stedet.

MONTANUS. Hvad skulde du bestille der?

JAKOB. Jeg vilde see mig lidt om i Verden.

MONTANUS. Jeg vilde ønske, at du var sex à syv Aar yngre; saa skulde jeg sætte dig i Latinskole, at du ogsaa kunde blive Student.

JAKOB. Nei, det var ikke godt.

MONTANUS. Hvi saa?

JAKOB. Jo, saa vilde vore Forældre komme rent til at betle.

MONTANUS. Hør, hvilke Ord der kan ligge i den Knægt!

JAKOB. Ja, jeg er fuld af Indfald. Havde jeg studeret, var jeg bleven en Fandens Skjelm.

MONTANUS. Mig er sagt, at du har et godt Hoved. Men hvad vilde du ellers bestille i Kjøbenhavn?

JAKOB. Jeg vilde saa gjerne see det runde Taarn og Klosteret, hvor man gjør Lærred.

MONTANUS. Ha ha ha! Nei der bestilles Andet paa Klosteret end at gjøre Lærred. Men har min Svigerfaer ellers saa mange Midler, som der siges?

JAKOB. Ja vist, Jeronimus er en rig Gubbe, han eier snart den tredie Del af Byen.[1]

MONTANUS. Men har du hørt, om han agter at give nogen Udstyr med sin Datter?

JAKOB. Ja, jeg troer nok, at han styrer hende vel ud, besynderlig om han faaer høre Monsøren præke her engang i Byen.[2]

[1] »snart«, næsten.

[2] I Henhold til en Forordning af 23. November 1697 kunde enhver Student, som ikke var bleven relegeret fra Universitetet, prædike i en Landsbykirke, naar Præsten tillod det; men i en Kjøbstedkirke maatte der til Høimesse kun prædikes af dem, der havde Attestats.

MONTANUS. Det bliver Intet af; jeg gjør mig ikke saa gemeen at præke her paa Landet. Jeg er ellers kun for at disputere.

JAKOB. Jeg mente, at det var meer at kunne præke.

MONTANUS. Veedst du vel, hvad det er at disputere?

JAKOB. Ja vist; jeg disputerer hver Dag her i Huset med Pigerne; men jeg vinder Intet derved.

MONTANUS. Ja saadan Slags Disputatser har vi nok af.

JAKOB. Hvad er det da, Monsøren disputerer om?

MONTANUS. Jeg disputerer om vigtige og lærde Sager, for Exempel, om Englene ere skabte for Menneskene,[1] om Jorden er rund eller oval, om Maane, Sol og Stjerner, deres Størrelse og Distance fra Jorden, og Andet dislige.

JAKOB. Nei, derom disputerer jeg ikke; thi det er Noget, som gaaer mig ikke an; thi naar jeg kun kan faae Folkene til at arbeide, maa de gjerne sige for mig, at Jorden er ottekantet.

MONTANUS. *O Animal brutum!* — Men hør, Jakob! mon der ellers Nogen har ladt min Kjæreste vide, at jeg er hjemkommen?

JAKOB. Nei, jeg troer det ikke.

MONTANUS. Saa er det bedst, at du springer hen til Hr. Jeronimus for at lade dem Saadant vide.

JAKOB. Ja, det kan nok skee; men skal jeg ikke sige det til Lisbet først?

MONTANUS. Lisbet? Hvem er det?

[1] »for«, før.

JAKOB. Veedst du ikke det, Broer, at din Fæstemø hedder Lisbet?

MONTANUS. Har din Slyngel nu glemt alt, hvad jeg nyligen har lært dig?

JAKOB. Du maa kalde mig Slyngel saa meget, som du vil, saa er jeg dog din Broer.

MONTANUS. Hvis du ikke holder din Mund, skal jeg *profecto* slaae dig med Bogen i Panden.

JAKOB. Det var ikke smukt at kaste Bibelen efter Folk.

MONTANUS. Det er ingen Bibel.

JAKOB. Jeg kjender, saamare, nok Bibelen. Den Bog er jo stor nok til at være Bibelen. Jeg kan nok see, at det er hverken Evangelibog eller Katekismus.[1] Men hvad det er eller ikke, saa lader det ilde at kaste Bøger efter sin Broer.

MONTANUS. Hold Munden, Slyngel!

JAKOB. Saadan Slyngel, som jeg er, fortjener dog med mine Hænder til mine Forældre de Penge, som du sætter til.

MONTANUS. Hvis du ikke tier, skal jeg lemlæste dig. (Kaster Bogen paa ham.)

JAKOB. Au au au!

SCEN. 3.

JEPPE. NILLE. MONTANUS. JAKOB.

JEPPE. Hvad er her for Allarm?

JAKOB. Ak, min Broer Rasmus slaaer mig.

[1] »Evangelibog« — formodentlig den lille Bog, hvis Titel var: »Evangelia og Epistler, som læses paa alle Søndage og hellige Dage i Kirken det ganske Aar igjennem«. Bogen, der for længe siden er fortrængt af en anden, mere omfattende, som hører til Psalmebogen, var i et lignende Format som Katekismen og var udstyret med xylograferede Billeder.

NILLE. Hvad vil det sige? Han slaaer dig vel ikke uden Aarsag.

MONTANUS. Nei Moer, det er sandt. Han kommer hid og bruger en Mund mod mig, som jeg kunde være hans Jævnlige.

NILLE. Hvilken Pokkers Skjelm! — Skal du ikke bedre vide at respectere saadan lærd Mand? Veedst du ikke, at han er en Ære for vort hele Hus? — Min hjerte Hr. Søn, I skal ikke regne ham det til; det er en uforstandig Tølpel.

MONTANUS. Jeg sidder her og speculerer paa vigtige Sager, som denne *importunissimus* og *audacissimus Juvenis* kommer og hindrer mig i. Det er ikke Børneleg at have med disse *Transcendentalibus* at bestille. Jeg vilde ikke, det skulde have skeet for to Mark.

JEPPE. Ak, vær ikke vred, min hjerte Søn; det skal aldrig skee oftere. Jeg er saa bange, Hr. Søn har forivret Sig; de lærde Folk taaler ikke mange Stød. Jeg veed, Peer Degn ivrede sig engang, han kunde ikke forvinde det i tre Dage igjen.

MONTANUS. Peer Degn, er han lærd?

JEPPE. Ja vist. Saa længe jeg kan mindes, har vi ikke haft nogen Degn her i Byen, der har synget saa vel, som han.

MONTANUS. Derfor kan han være meget ulærd.

JEPPE. Han præker ogsaa meget skjønt.

MONTANUS. Derfor kan han ogsaa være ulærd.

NILLE. Ak nei, Hr. Søn, hvorledes kan den være ulærd, der præker vel?

MONTANUS. Jo vist, Morlille, alle ulærde Folk præker vel; thi saasom de ikke kan sammenskrive Noget af deres egne Hoveder, saa bruge de laante

Prækner og lære udenad brave Mænds Skrifter, som de undertiden ikke forstaaer selv; da derimod en lærd Mand ikke vil benytte sig af Saadant, men vil sammenskrive af sit eget Hoved. Tro mig, at det er en almindelig Feil her i Landet, at man dømmer Studenteres Lærdom altfor meget af deres Prækener. Men lad de Karle disputere, som jeg; det er en Prøvesten paa Lærdom. Jeg kan disputere paa godt Latin om hvilken Materie det skal være.[1] Vil En sige, at dette Bord er en Lysestage, saa vil jeg forsvare det. Vil En sige, at Kjød eller Brød er Straa, vil jeg og forsvare det; det har jeg gjort mangen ærlig Gang. — Hør, Farlille, vil I troe det, at den, som drikker vel, er lyksalig?

JEPPE. Jeg troer snarere, at han er ulyksalig; thi man kan drikke baade Forstand og Penge bort.

MONTANUS. Jeg vil bevise, at han er lyksalig. *Qvicunqve bene bibit, bene dormit* . . . . Nei, det er sandt, I forstaaer ikke Latin, jeg maa sige det paa Dansk. Hvo som drikker vel, sover gjerne vel; er det ikke sandt?

JEPPE. Det er sandt nok. Naar jeg har en halv Rus, sover jeg som en Hest.

MONTANUS. Hvo som sover vel, synder ikke; er det ogsaa ikke sandt?

JEPPE. Ja, det er sandt nok; saa længe man sover, synder man ikke.

MONTANUS. Den, som synder ikke, er lyksalig.

JEPPE. Det er og sandt.

[1] »paa godt Latin« — Studenterne i Kjøbenhavn skjelnede imellem godt Latin og Klosterlatin.

MONTANUS. *Ergo,* den, som drikker vel, er lyksalig.[1] — Morlille, jeg vil gjøre Jer til en Sten.

NILLE. Ja Snak! det er end mere kunstigt.

MONTANUS. Nu skal I faae det at høre. En Sten kan ikke flyve.

NILLE. Nei, det er vist nok, undtagen man kaster den.

MONTANUS. I kan ikke flyve.

NILLE. Det er og sandt.

MONTANUS. *Ergo* er Morlille en Sten.

(Nille græder.)

Hvorfor græder Morlille?

NILLE. Ak, jeg er saa bange, at jeg blir til Sten; mine Ben begynder alt at blive kolde.

MONTANUS. Giv Jer tilfreds, Morlille; jeg skal strax gjøre Jer til Menneske igjen. En Sten kan ikke tænke eller tale.

NILLE. Det er sandt. Jeg veed ikke, om hun kan tænke; men tale kan hun ikke.[2]

MONTANUS. Morlille kan tale.

NILLE. Ja, Gud ske Lov! som en stakkels Bondekone kan jeg tale.

MONTANUS. Godt. *Ergo* er Morlille ingen Sten.

NILLE. Ak, det gjorde godt, nu kommer jeg mig igjen. Der vil, min Tro, stærke Hoveder til at studere. Jeg veed ikke, hvor deres Hjerne kan holde

[1] Syllogismen var bekjendt, længe før Komedien blev skreven. Den staaer imellem nogle Theses, som en Student Meizon forsvarede i 1703 for det Skeelske Stipendium. *Qvi bene bibit, bene dormit, Qvi bene dormit, non peccat, Qvi non peccat, est beatus, Ergo: Qvi bene bibit, est beatus.* Se Danske Samlinger, Anden Rækkes andet Bind Side 244.

[2] At sige »hun« om en Sten, er hverken Sjællandsk eller Norsk. Jvfr. Nordisk Tidsskrift for Filologi, Tredie Rækkes femte Bind Side 90.

det ud. — Jakob, du skal herefter gaae din Broer tilhaande; du har ikke Andet at bestille. Fornemmer dine Forældre, at du gjør ham nogen Fortræd, da skal du faae saa mange Hug, som dit Liv kan taale.

MONTANUS. Morlille, jeg vilde gjerne vænne ham af med den Vane at sige du til mig; det er dog ikke anstændigt for en Bondedreng at dutte en lærd Mand. Jeg vilde gjerne, at han kaldte mig Monsieur.

JEPPE. Hør du vel, Jakob! Naar du taler til din Broer herefter, skal du sige Monsør.

MONTANUS. Jeg vilde gjerne, Degnen bleven buden hid idag, at jeg kunde forsøge, hvad han duer til.

JEPPE. Ja nok, det skal skee.

MONTANUS. Jeg vil imidlertid hen at besøge min Kjæreste.

NILLE. Men jeg er bange, vi faaer Regn. Jakob kan bære Kappen efter Jer.[1]

MONTANUS. Jakob!

JAKOB. Ja, Monsør.

MONTANUS. Kom og bær Kappen efter mig; jeg vil lidt ud i Byen.

(Han gaaer, og Jakob gaaer efter ham med Kappen.)

SCEN. 4.

JEPPE. NILLE.

JEPPE. Har vi ikke Glæde for den Søn, Nille?

[1] »Kappen« er en Regnkappe, ikke Studenterkappen. Som bemærket i Andet Bind Side 140 kjendte man endnu ikke Paraplyer, dengang Holberg skrev sine Komedier for Theatret i Grønnegade.

NILLE. Jo vist, der er ingen Skilling unyttig spildt paa ham.

JEPPE. Nu skal vi idag faae at høre, hvad Degnen duer til. Men jeg er bange, at han ikke kommer, om han hører, at Rasmus Berg er her; vi har ikke fornøden at lade ham det vide.[1] Vi vil ogsaa bede Ridefogeden hid; han er nok saa god at komme; thi han finder Smag i vort Øl.

NILLE. Det er saa farligt, Mand, at tractere Ridefogden; det Slags Folk maa ikke vide vor Tilstand.

JEPPE. Jo, saamænd maa han saa; det er hver Mand her i Byen bekjendt, at vi ere formuende Folk. Naar vi svarer vore Skatter og Landgilde, da kan Ridefogeden ikke rykke et Haar af vort Hoved.

NILLE. Ak, hjerte Mand, mon det skulde være for silde at lade Jakob ogsaa studere? Tænk engang, om han kunde blive saadan lærd Kaal, som hans Broer, hvilken Glæde vilde det være for deres gamle Forældre!

JEPPE. Nei, Kone, det er nok med den Ene; vi maa jo have een hjemme, som kan gaae os tilhaande og gjøre vort Arbeide.

NILLE. Ak, ved saadant Arbeide kan ikke fortjenes meer end af Haanden i Munden. Rasmus Berg, som har studeret, kan ved sin Hjerne udrette mere vor Hus til Nytte i en Time, end den Anden i et Aar.

JEPPE. Det maa ikke hjælpe, Morlille! vor Ager maa dyrkes og vor Avling fortsættes; vi kan aldeles ikke undvære Jakob. Se, der kommer han tilbage.

[1] Jeppe synes at have glemt, at Degnen i Slutningen af Første Akt fik at vide, at Rasmus Berg var ankommen.

SCEN. 5.

JAKOB. JEPPE. NILLE.

JAKOB. Ha ha ha ha ha ha! Min Broer maa vel være en meget lærd Mand, men ogsaa en stor Tosse.

NILLE. Din vanartige Skjelm! Kalder du din Broer en Tosse?

JAKOB. Jeg veed ikke, hvad jeg skal kalde Saadant, Moerlille; det regner, saa det helder ned, og han lar mig gaae med Kappen paa Armen efter sig.

JEPPE. Kunde du da ikke have været saa artig at have sagt: Monsør, det regner, vil ikke Monsør tage Kappen paa?

JAKOB. Mig synes, det var meget underligt, Falille, at jeg skulde sige til den Person, som Forældre har kostet saa mange Penge paa at lære Visdom og Artighed, naar der falder saadan Regn paa ham, at han blir vaad indtil Skjorten: Det regner, Monsør! vil Han ikke tage Kappen paa? Han havde jo ikke fornøden min Varsel, Regnen kunde jo nok vare ham derom.

JEPPE. Gik du da og bar Kappen den hele Vei paa Armen?

JAKOB. Nei, Mare gjorde jeg ikke; jeg svøbte mig smukt i Kappen, og derfor er mine Klæder ganske tørre. Det forstod jeg bedre, endskjøndt jeg ikke har sat saa mange Penge til paa at lære Visdom. Jeg begreb strax det, endskjøndt jeg kjender ikke en latine Bogstav.

JEPPE. Din Broer har gaaet i Tanker, som grundlærde Folk gjerne pleier.

JAKOB. Ha ha! Drolen splide saadan Lærdom!

JEPPE. Ti stille, din Slyngel! eller du skal faae

Skam paa din Mund. Hvad vil det sige, om din Broer gaaer saaledes i Tanker iblandt, naar han i mange andre Ting kan lade see sin Visdom og Frugten af sine Studeringer?

JAKOB. Frugten af sine Studeringer? Jeg skal fortælle videre, hvor det gik til paa vor Reise. Da vi kom til Jeronimuses Port, gik han lige til den Side, som Porthunden stod, som havde kalfatret hans lærde Ben, hvis jeg ikke havde trækket ham til den anden Side; thi Porthunde seer ingen Personer an; de skjær alle Folk over een Kam, som de ikke kjender, og bider iflæng hvilke Ben de faaer fat paa, enten de ere latinske eller græske. Da vi kom ind i Gaarden, gik[1] Monsør Rasmus Berg ind i Stolden i Tanker og raabte: Hei, er Jeronimus hjemme? Men Køerne vendte alle Rumpen til ham, og ingen vilde svare et Ord. Jeg er vis paa, om nogen af dem havde kunnet tale, de vilde have sagt: Hvilken forbandet Tosse maa denne Kaal ikke være!

NILLE. Ak, min hjerte Mand! taaler du, at han bruger saadan Mund?

JEPPE. Jakob, du skal faae en Ulykke, dersom du taler saaledes meer.

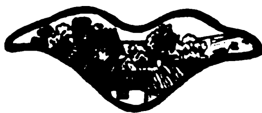
JAKOB. Falille burde heller takke mig, som hjalp ham tilrette og bragte ham af Stolden ind i Stuen. Vil nu Falille kun eftertænke, hvor det vilde gaae til, om saadan Kaal skulde gjøre en lang Reise alene; thi jeg er vis paa, at om jeg ikke havde været med ham, havde han endnu staaet i Stolden og kaaget Køerne i Rumpen af lutter Lærdom.

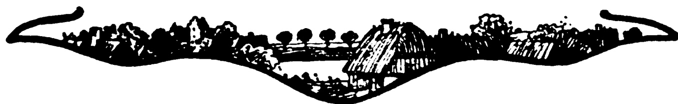
[1] »gik« — i de andre Udgaver: »gaaer«.

JEPPE. Ei, saa skal du og faae en Ulykke paa din kaade Mund! (Jakob løber, og Jeppe efter ham.)

NILLE [alene]. Hvilken forbandet Skjelm! Jeg har haft Bud efter Fogden og Degnen, at min Søn kan have Nogen at disputere med, naar han kommer tilbage.[1]

[1] »har haft Bud« er i Boyes Udgave forandret til: »skal have Bud« og i Liebenbergs til »faaer have Bud«; men der er ingen Grund til Forandring, da Nille godt kan slutte Akten med at meddele Publikum, at hun har haft Bud efter Fogden og Degnen, uden at man behøver at have hørt hende afsende noget Bud.

ACTUS III.

SCEN. 1.

NILLE ALENE.

Min Søn Montanus blir noget længe borte. Jeg vilde ønske, at han kom hjem, førend Fogeden gaaer fra os; thi han har stor Lyst at tale med ham og er curiøsk for at spørge ham om Et og Andet, som ..... Men der seer jeg ham komme.

SCEN. 2.

NILLE. MONTANUS.

NILLE. Velkommen tilbage, min kjære Søn! Den gode Jeronimus blev vel ikke lidet glad ved at see Hr. Søn ved god Helbred efter saa lang Fraværelse?

MONTANUS. Jeg har ikke talt hverken med Jeronimus eller hans Datter formedelst denne Knægt, som jeg faldt i Disput med.

NILLE. Hvad var det for en Karl? Det var maaskee Skolemesteren?

MONTANUS. Nei, det var en fremmed Person, som reiser herfra idag. Jeg kjender ham nok, skjøndt jeg ingen Omgængelse har haft med ham i Kjøbenhavn. Jeg kan ærgre mig ihjel over de Folk, som bilder sig ind at have opslugt al Visdom, og dog ere Idioter. Jeg skal sige Morlille, hvori det bestaaer. Knægten har været et Par

Gange *ordinarius Opponens;* deri bestaaer alle hans *Merita*. Men hvorledes forrettede han sine *Partes? Misere et hæsitanter, absque Methodo.*[1] Da *Præses* engang distingverede *inter Rem et Modum Rei,* spurgte han: *Qvid hoc est?* — Slyngel, det skulde du have lært, *antequam in Arenam descendis.* »*Qvid hoc est?*« *Qvæ Bruta!* En Karl, der ignorerer *Distinctiones cardinales,* og vil disputere *publice!*

NILLE. Ei, Hr. Søn skal ikke lægge Saadant paa Hjertet. Jeg kan høre af det, I fortæller, at det maa være en Nar.

MONTANUS. En Ignorant.

NILLE. Der er Intet vissere.

MONTANUS. En Idiot.

NILLE. Jeg kan ikke mærke Andet.

MONTANUS. *Et qvidem plane Hospes in Philosophia.* Lad den Hund lægge det fra sig, som han begik i saa mange brave Folks Nærværelse!

NILLE. ‿od han Noget gaae? Derpaa skal man kjende et Svin.

MONTANUS. Nei, Morlille, han gjorde det, som værre er; han confunderede offentlig *Materiam cum Forma*.

NILLE. Han burde faae en Ulykke.

MONTANUS. Vil den Karl indbilde sig at kunne disputere?

NILLE. Han maatte kunne Fanden!

MONTANUS. Ikke at tale om den Feil, han begik i sit *Proömio,* da han sagde: *Lectissimi et doctissimi Auditores*.

NILLE. Hvilken Nar det maa være!

MONTANUS. Sætter mig *lectissimus* for *doctis-*

[1] *Misere* og *Hæsitanter* vare nogle af Examenskarakterne.

simus,[1] da dog *lectissimus* er et Prædikat, man kan give en *Deposituro*.

NILLE. Men fik min Søn da ikke tale med Jeronimus?[2]

MONTANUS. Nei, ret som jeg vilde gaae ind i Stuen, saae jeg den Karl gaaende forbi Porten, og som vi kjendte hinanden, gik jeg hen at hilse ham, hvorpaa vi strax kom i Snak om lærde Sager og endelig i Disput, saa jeg maatte sætte min Besøgelse op.

NILLE. Jeg er saa bange, at Monsieur Jeronimus tar det ilde op, naar han hører, at min Søn har været i Gaarden, men gaaet bort uden at tale med ham.

MONTANUS. Ja, jeg kan ikke hjælpe det. Naar En griber Philosophien an, saa griber han mig an paa min Ære. Jeg holder vel af Mademoiselle Lisbet; men min *Metaphysica*, min *Logica* har Prioritet.

NILLE. Ak, min hjerte Søn, hvad hører jeg? Har du forlovet dig med to andre Piger i Kjøbenhavn? Det kan blive en forbandet Sag for Capitelsretten.[3]

MONTANUS. I forstaaer mig ikke; det er ikke saa meent. Det er ikke Piger, men tvende Videnskaber.[4]

NILLE. Ja det er et Andet. Men der kommer Ridefogeden; vær nu ikke vred længer.

MONTANUS. Ham kan jeg ikke blive vred paa;

[1] ›før‹, foran.
[2] Denne Replik og den næstfølgende tillægges i de andre Udgaver Jeppe; men Jeppe indkommer først samtidig med Fogden.
[3] ›Capitelsretten‹, Tamperretten.
[4] Maaskee der hellere bør læses: Det er ikke to Piger, men to Videnskaber.

det er en enfoldig ulærd Mand, som jeg ikke kan komme i nogen Disput med.

SCEN. 3.

JESPER. JEPPE. NILLE. MONTANUS.

JESPER. Servitør, Monsieur. Jeg gratulerer Ankomsten.

MONTANUS. Jeg takker Hr. Ridefoged.

JESPER. Det er mig kjært, at vi har faaet saadan lærd Mand her i Byen. Det har vel kostet Ham mangen Hovedbryden, førend Han er kommen saa vidt. — Jeg ønsker Jer ogsaa til Lykke, Jeppe Berg, med Jer Søn. Nu har I faaet Glæde paa Jer gamle Alder.

JEPPE. Ja, det er sandt.[1]

JESPER. Men hør, min kjære Monsieur Rasmus! jeg vilde spørge Ham om Noget.

MONTANUS. Mit Navn er Montanus.

JESPER (sagte til Jeppe). Montanus, er det Rasmus paa Latin?

JEPPE. Ja, det maa saa være.

JESPER. Hør, min kjære Monsieur Montanus Berg! jeg har hørt, at lærde Folk skal have saa underlige Meninger. Er det sandt, at man holder for i Kjøbenhavn, at Jorden er rund? Her paa Bjerget vil Ingen troe det; thi hvor kan det være, efterdi Jorden synes jo ganske flak?

MONTANUS. Det kommer deraf, at Jorden er saa stor, at man ikke kan mærke dens Rundhed.

[1] Man maa antage, at Montanus ikke tidligere har besøgt Forældrene, siden han blev Student, men at han først besøger dem nu efter at være bleven Baccalaur. I Scen. 7 siger ogsaa Lisbet, at hun ikke har seet ham i nogle Aar.

JESPER. Ja, det er sandt, Jorden er stor, det er fast den halve Del af Verden.[1] Men hør, Monsieur, hvor mange Stjerner vilde der vel til at gjøre en Maane?

MONTANUS. En Maane! Maanen er mod en Stjerne ligesom Peblingsøen mod hele Sjælland.

JESPER. Ha ha ha ha! De lærde Folk ere aldrig rigtige i Hovedet. Jeg har, min Tro, hørt dem, der siger, at Jorden løber og Solen staaer stille. Monsieur troer vel ikke det ogsaa?

MONTANUS. Ingen fornuftig Mand tviler meer derom.

JESPER. Ha ha ha! Skulde Jorden løbe, maatte vi jo falde iblandt og slaae Halsen istykker.

MONTANUS. Kan ikke et Skib løbe med Jer, uden at I slaaer Halsen itu?

JESPER. Men I siger jo, at Jorden løber omkring. Skulde nu Skibet vende sig om, faldt da Folkene ikke i Søen?

MONTANUS. Nei, jeg skal forklare Jer det tydeligere, hvis I vil have Taalmodighed.

JESPER. Jeg vil, min Tro, Intet høre derom! Jeg maatte jo være gal, om jeg troede Saadant. Jorden skulde vælte sig om, og vi skulde ikke falde hovedkulds, Fanden i Vold, ned i Afgrunden? Ha ha ha! Men, min kjære Monsieur Berg, hvoraf kommer det, at Maanen er undertiden saa lille, undertiden saa stor?

MONTANUS. Om jeg nu siger Jer det, vil I dog ikke troe det.

JESPER. Ak, vær saa god og siig mig det.

[1] Det var en gammel Mening fra Middelalderen, at Jorden var den ene Halvdel af Verden og Himlen med Sol og Maane og Stjerner den anden Halvdel.

MONTANUS. Det kommer deraf, at naar Maanen er voxen til, klipper man Stykker af den for at gjøre Stjerner af.

JESPER. Det er, min Tro, curiøskt; jeg vidste det, min Tro, ikke tilforn. Dersom man klippede ikke Stykker af den, vilde den voxe altfor stor og blive saa bred som hele Sjælland. Naturen regjerer dog Alting meget viseligen.[1] Men hvoraf kommer det, at Maanen varmer ikke saavel som Solen, da den dog er ligesaa stor?

MONTANUS. Det kommer deraf, at Maanen er intet Lys, men af samme mørke Materie som Jorden, der laaner sit Lys og Skin af Solen.

JESPER. Ha ha ha ha ha ha! Lad os tale om noget Andet; det er noget forstyrret Tøi; man kan blive katholsk i Hovedet deraf.

SCEN. 4.

PEER DEGN. DE FORRIGE.

JEPPE. Velkommen, Peer! Hvor Godtfolk er, kommer Godtfolk efter. Der seer I min Søn, som er nylig kommen hjem.

PEER. Velkommen her, Monsieur Rasmus Berg.

MONTANUS. I Kjøbenhavn er jeg vant til at hedde Montanus; jeg beder, I vil kalde mig ligeledes.

[1] Holberg fortæller i Epistel 433 den Anekdot, som han har benyttet her. Nogle Bønder spurgte en Sømand, hvorfor Maanen undertiden formørkedes, og da Sømanden svarede, at Formørkelsen hidrører fra Jordens Skygge, lo de af en saadan Forklaring; men da de derefter spurgte ham, hvorfor Maanen aftager, naar den har voxet sig rund, og han svarede, at man klipper Stykker af den, for at gjøre Stjerner, saa fandt de dette troværdigt og takkede ham for god Underretning.

PEER. Ja saamænd, det kan komme mig paa Eet ud. Hvorledes staaer ellers til i Kjøbenhavn? Deponerede der Mange iaar?

MONTANUS. Som der pleier.

PEER. Blev der Nogen rejiceret iaar?

MONTANUS. To *à* Tre *conditionaliter.*[1]

PEER. Hvem er *Imprimatur* iaar?

MONTANUS. Hvad vil det sige?

PEER. Jeg mener, hvem er Imprimatur til Vers og Bøger, som gaaer i Trykken.[2]

MONTANUS. Skal det være Latin?

PEER. Ja, i min Tid var det godt Latin.

MONTANUS. Var det da godt Latin, saa maa det endnu være ligeledes; men det har aldrig været Latin i den Mening, som I vil have det.

PEER. Jo min Tro er det godt Latin.

MONTANUS. Skal det da være et *Nomen* eller et *Verbum?*

PEER. Det er et *Nomen.*

JESPER. Det er ret, Peer! svar kun brav for Jer.

MONTANUS. *Cujus Declinationis* er da *Imprimatur?*

PEER. Alle de Ord, som nævnes kan, henføres til otte Ting, som er *Nomen, Pronomen, Verbum, Principium, Conjugatio, Declinatio, Interjectio.*[3]

[1] Peer faaer til Svar, at Ingen blev rejiceret, men at To *à* Tre nær vare blevne det, da de kun bestod Examen *conditionaliter* eller *cum conditione et admonitione melioris diligentiæ.* Ved Depositsen og Immatriculationen skulde ifølge en Bestemmelse, Consistorium havde taget i Sommeren 1683, alle *Monendi* eller *Conditionales* staae *ultimo loco* og *Rejecti* allersidst.

[2] Ogsaa i Melampe (Act. I. Sc. 5) kaldes den, som skulde sætte *Imprimatur* og sit Navn paa Vers og Bøger, før de blev trykte, »den, som er *Imprimatur* iaar«.

[3] Hvad Peer siger, er naturligvis galt. Der stod i Donats Grammatik: »Alle de Ord, som nævnes kan, føres til en af disse 8 Ordener, som ere: *Nomen, Pronomen, Verbum, Participium, Adverbium, Conjunctio, Præpositio, Interjectio.*«

JESPER. Jo jo, hør kun til Peer, naar han vil ryste sine Ærmer! — Det er ret, klem kun paa ham.

MONTANUS. Han svarer ikke til det, jeg spør ham [om]. — Hvad har *Imprimatur* i *Genitivo.*

PEER. Nominativus Ala, Genitivus Alæ, Dativus Alo, Vocativus Alo, Ablativus Ala.

JESPER. Jo jo, Monsieur Montanus! vi har saamænd ogsaa Folk her paa Bjerget.

PEER. Det skulde jeg ogsaa mene. Der deponerede, min Tro, andre Karle i min Tid end nuomstunder; det var Karle, som lod sig rage to Gange om Ugen og kunde alle scandêre alle Slags Vers.

MONTANUS. Det er en mægtig Sag! Saadant kan man nu gjøre i Anden-Lectie. Nuomstunder deponerer Karle fra Kjøbenhavns Skole, som kan gjøre hebraiske og kaldaiske Vers.

PEER. Saa maa de ikke kunne meget Latin da?

MONTANUS. Latin! Om I kom i Skolen nu, kunde I ikke komme høiere end i Sinke-Lectien.

JESPER. Siig ikke det, Montanus! Degnen er, min Tro, en brav studeret Mand; det har jeg hørt baade Herredsfogeden og Amtsforvalteren sige.

MONTANUS. Maaskee de forstaae ligesaa lidt Latin, som han.[1]

JESPER. Jeg hører dog, han svarer brav for sig.

MONTANUS. Han svarer jo ikke til det, jeg spør ham om. — *E qua Schola dimissus es, mi Domine?*

PEER. Adjectivum et Substantivum Genere, Numero et Caseo conveniunt.[2]

JESPER. Han maaler ham, min Tro, Skjæppen

[1] Herredsfogeder og Amtsforvaltere vare ofte ustuderede Personer.

[2] Den syntaktiske Regel, som Peer lærte i Latinskolen, lyder hos Donat: *Adjectivum et Substantivum Genere, Numero et Casu convenient.* Peer gjør *Casu* til *Caseo. Caseus* betyder Ost.

fuld. — Ret, Peer! vi skal, min Tro, drikke en Pægl Brændevin sammen.

MONTANUS. Dersom Hr. Foged vidste, hvad han svarede, skulde Han lee Sin Mave itu. Jeg spør ham, fra hvilken Skole han har deponeret; han svarer noget Andet hen i Taaget.

PEER. Tunc tua res agitur, paries quum proximus ardet.[1]

JESPER. Jo jo, nu vil hun, min Tro, ret gaae an. — Svarer I nu dertil!

MONTANUS. Jeg kan ikke svare dertil; det er lutter Pølsesnak. Lad os tale Dansk sammen, som de Andre kan forstaae; saa skal man strax faae at høre, hvilken Karl det er. (Nille græder.)

JESPER. Hvorfor græder I, Bedstemoer?

NILLE. Jeg har saa ondt deraf, at min Søn skal give sig tabt i Latinen.

JESPER. Ak, Bedstemoer! det er jo ingen Under. Peer er jo ogsaa meget ældre end han; det er jo ingen Under. Lad dem nu tale Dansk da, som vi Alle forstaae.

PEER. Ja nok, jeg er parat til hvilken af Delene han vil. Vi vil give hinanden nogle Spørgsmaal. For Exempel: Hvem var det, som skreg saa høit, at man kunde høre ham over den hele Verden?[2]

MONTANUS. Jeg veed Ingen, som skriger stærkere end Æsle og Landsbydegne.

PEER. Snak! Kan man høre dem over hele Verden? Det var et Asen i Noæ Ark; thi hele Verden var i Arken.

[1] Samme Vers af Horats begynder Jens at citere i Jakob von Thybo Act. IV. Sc. 12, men blander det med et andet Vers.

[2] Dette Spørgsmaal fremsættes ogsaa af Skolemesteren i Julestuen ved Børnenes og Arvs Examination.

JESPER. Ha ha ha! Det er, min Tro, sandt, ha ha ha! Der sidder et forslagen Hoved paa den Peer Degn.

PEER. Hvem slog den fjerde Del af Verden ihjel?

MONTANUS. Ei, jeg svarer ikke til slige grove Spørsmaal.

PEER. Det var Kain, som slog sin Broder Abel ihjel.

MONTANUS. Beviis, at der var ikke meer end fire Mennesker da til.

PEER. Beviis I, at der var flere.

MONTANUS. Det gjøres ikke fornøden; thi *Affirmanti incumbit Probatio*. Forstaaer I det?

PEER. Ja vist. *Omnia conando docilis solertia vincit*.[1] Forstaaer I det?

MONTANUS. Jeg er ikke klogere, som staaer her og disputerer med en Sinke. I vil disputere og kan hverken Latin eller Dansk, langtmindre veed, hvad *Logica* er. Lad høre engang. *Quid est Logica?*

PEER. *Post molestam senectutam, post molestam senectutam nos habebat humus*.[2]

MONTANUS. Vil din Slyngel fixere mig?

(Faaer ham i Haaret, de slaaes, Degnen echapperer og raaber: Sinke! Sinke! De gaaer Alle ud foruden Fogden.)

SCEN. 5.

JESPER. JERONIMUS.

JERONIMUS. Hans Tjener, Hr. Foged. Skal jeg

[1] Han svarer med det Motto, som stod paa Titelbladet til Donats Grammatik. Se Femte Bind Side 34.

[2] Om de i Holbergs Komedier forekommende Citationer af den gamle Studentersang *Gaudeamus igitur* findes en Bemærkning i Fjerde Bind Side 87.

finde Ham her? Jeg kommer at see min tilkommende Svigersøn Rasmus Berg.

JESPER. Nu kommer han strax. Det var Skade, at I ikke kom en halv Time tilforn, saa skulde I have hørt ham og Degnen disputere sammen.

JERONIMUS. Hvorledes løb det af?

JESPER. Skam faae Peer Degn, han er slemmere, end jeg havde tænkt; jeg mærker nok, at han ikke har glemt Noget hverken af sin Latin eller Hebraisk.

JERONIMUS. Jeg troer det nok; thi han har vel ingen Tid vidst meget deraf.

JESPER. Siig ikke det, Monsieur Jeronimus! Der sidder en forbandet Mund paa ham. Det er virkelig en Lyst at høre den Mand snakke Latin.

JERONIMUS. Det er meer, end som jeg havde ventet. Men hvordan seer min Svigersøn ud?

JESPER. Han seer forbandet lærd ud. I skulde næppe kjende ham igjen. Han har ogsaa et andet Navn.

JERONIMUS. Et andet Navn! Hvad hedder han da?

JESPER. Han kalder sig Montanus, hvilket skal være det Samme som Rasmus paa Latin.

JERONIMUS. Ei fy, det er hæsligt. Jeg har kjendt Mange, der saaledes har forandret deres Christnenavne, men det har aldrig gaaet dem vel i Verden. Jeg kjendte En for nogle Aar, der var døbt Peer, og vilde siden fornye sin Mønt, da han var bleven til Noget, og lod sig kalde Peiter. Men den Peiter kom ham dyr nok at staae; thi han brød sit Ben og døde i stor Elendighed. Vorherre taaler ikke Saadant, Hr. Foged.

JESPER. Det kan være med Navnet hvad det være vil; men det staaer mig aldeles ikke an, at han har saa sælsomme Meninger i Troen.

JERONIMUS. Hvad har han da for Meninger?

JESPER. Ei, det er forskrækkeligt. Haarene reiser sig paa Hovedet, naar jeg tænker derpaa. Jeg kan ikke erindre Alt hvad jeg hørte; men det veed jeg, at han blandt Andet sagde, at Jorden var rund. Hvad kan jeg kalde Saadant, Monsieur Jeronimus? Det er jo ikke Andet end at kuldkaste al Reglion og føre Folk af Troen. En Hedning kan jo ikke tale værre.

JERONIMUS. Han maa kun have sagt det af Skjemt.

JESPER. Det er noget grovt at skjemte saaledes. Se, der kommer han selv.

SCEN. 6.

MONTANUS. JERONIMUS. JESPER.

MONTANUS. Velkommen, min kjære Svigerfaer! Det er mig kjært at see Ham ved god Helbred.

JERONIMUS. Helbreden kan ikke være synderlig hos Folk af min Alder.

MONTANUS. I seer dog hjertelig vel ud.

JERONIMUS. Synes Jer det?

MONTANUS. Hvordan lever Jomfru Lisbet?

JERONIMUS. Vel nok.

MONTANUS. Men hvad er paafærde? Mig synes, min kjære Svigerfaer, at I svarer mig saa koldsindig.

JERONIMUS. Jeg har vel ikke Aarsag til Andet.

MONTANUS. Hvad Ondt har jeg da gjort?

JERONIMUS. Mig er sagt, at I har saadane egne Meninger. Folk skulde jo tænke, at I var gal eller katholsk i Hovedet; thi hvorledes kan et fornuftigt Menneske falde til den Daarlighed at sige, Jorden er rund?

MONTANUS. Ja *profecto* er hun rund; jeg maa sige det, som Sanden er.

JERONIMUS. Det maa være Pokker ikke Sanden! Saadant kan umuligt andet end komme fra Fanden, som er Løgnens Fader. Jeg er vis paa, at der er ikke et Menneske her i Byen, der jo fordømmer saadan Mening. Spør kun Fogden, som er en fornuftig Mand, om han ikke er af samme Mening med mig.

JESPER. Det kan endelig komme mig paa Eet ud, enten hun er lang eller rund; men jeg maa troe mine egne Øine, som viser mig, at Jorden er flak som en Pandekage.

MONTANUS. Det kan ogsaa komme mig paa Eet ud, hvad Tanke Fogden eller de Andre her i Byen har derom; men det veed jeg, at Jorden er rund.

JERONIMUS. Hun er Pokker ikke rund. Jeg troer, I er gal. I har jo Øien i Hovedet saa vel som andre Mennesker.

MONTANUS. Det er jo bekjendt, min kjære Svigerfaer, at der boer Folk lige under os, som vender deres Fødder mod vore.

JESPER. Ha ha ha, hi hi hi, ha ha ha!

JERONIMUS. Ja Fogden maa nok lee; thi han har virkelig en Skrue løs i Hovedet. — Forsøg I kun at gaae her under Taget og vend Hovedet ned, og se saa til, hvorledes det vil løbe af.

MONTANUS. Det er en ganske anden Sag, Svigerfaer; thi...

JERONIMUS. Jeg vil aldeles ikke være Jer Svigerfaer. Jeg har min Datter kjærere, end at jeg skulde give hende saaledes bort.

MONTANUS. Jeg har Jer Datter saa kjær, som min egen Sjæl, det er vist; men at jeg skulde kuldkaste Philosophien for hendes Skyld og drive min Forstand i Landflygtighed, det er meer, end I kan begjære.[1]

JERONIMUS. Ha ha, jeg hører, at I har anden Kjærlighed i Hovedet. I maa gjerne beholde Jer Lucie eller Sophie; jeg skal saamænd ikke nøde min Datter paa Jer.

MONTANUS. I forstaaer mig ikke ret. Philosophien er ikke Andet end en Videnskab, som har aabnet Øinene paa mig saavel heri, som i Andet.

JERONIMUS. Den har snarere forblindet baade Øiene og Forstanden. Hvormed kan I gjøre Saadant godt?

MONTANUS. Det er Noget, som er ufornødent at bevise. Ingen lærde Folk tviler meer derom.

JESPER. Da tilstaaer, min Tro, aldrig Peer Degn Jer Saadant.

MONTANUS. Peer Degn! ja det er en fed Karl. Jeg er daarlig, at jeg staaer her og taler om Philosophie med Jer. Men for at fornøie Monsieur Jeronimus vil jeg dog fremføre et Par Beviis, nemlig først af reisende Folk, hvilke naar de komme et Par tusind Mile herfra, har de Dag, naar vi har Nat, seer anden Himmel, andre Stjerner.

[1] ›Philosophien‹ er her, hvad Englænderne forstaae ved *the philosophy,* Naturvidenskaben.

JERONIMUS. Er I gal? Er der meer end een Himmel og een Jord?

JESPER. Jo, Monsieur Jeronimus, der er tolv Himle, den ene høiere end den anden, indtil man kommer til Krystalhimlen. Deri har han saavidt Ret.[1]

MONTANUS. Ak, *qvantæ Tenebræ!*

JERONIMUS. Da har jeg i min Ungdom sexten Gange været til Kieler Omslag; men saa sandt som jeg er en ærlig Mand, om jeg har seet nogen anden Himmel end den, vi her have.

MONTANUS. I maa reise sexten Gange saa langt, *Domine Jeronyme,* førend I kan mærke Saadant; thi .....

JERONIMUS. Hold op med den Snak; den har ingensteds hjemme. Lad os høre den anden Beviis.

MONTANUS. Den anden Beviis tages af Solens og Maanens Formørkelse.

JESPER. Nei, hør nu engang, nu blir han rent gal!

MONTANUS. Hvad mener I vel, at Formørkelse er?

JESPER. Formørkelser ere visse Tegn, som sættes paa Solen og Maanen, naar der skal skee

[1] Jespers Begreb om den synlige Himmel er det Begreb, som Middelalderens Astronomie havde bibragt Almuen. Inden man lærte det Kopernikanske System at kjende, havde nemlig Himmellegemernes forskjellige Bevægelser og Afstande fra Jorden faaet Philosopherne til at betragte Himlen som en Række Himle, den ene udenom den anden, hver med sine Kloder. Disse Himles Antal sattes til otte. Over den ottende, som var den, hvori Fixstjernerne befandt sig, mentes der at være en Himmel uden Spor af Legem, og denne fuldkommen rene Himmel kaldtes Krystalhimlen, *Coelum crystallinum.*

nogen Ulykke paa Jorden; hvilket jeg kan bevise af egne Exempler. Saaledes da min Hustru foer ilde for tre Aar siden, og da min Dotter Gertrud døde, var der begge Gange Formørkelse tilforn.

MONTANUS. Ak, jeg maa blive gal over saadan Snak!

JERONIMUS. Fogden har Ret; thi der skeer aldrig Formørkelse, uden den har Noget at betyde. Da sidste Formørkelse skete, syntes Alting at være vel; men det varede ikke længe; thi fjorten Dage derefter fik vi Tidende fra Kjøbenhavn, at der var paa eengang Sex rejiceret til Attestats, alle fornemme Personer og blandt dem to Provstesønner. Hører man ikke Ondt paa eet Sted efter en saadan Formørkelse, saa faaer man det vistnok at høre paa et andet Sted.

MONTANUS. Det er vist nok; thi der gaaer aldrig nogen Dag forbi, der skeer jo nogen Ulykke i Verden. Men hvad disse Personer er angaaende, da har de ikke behov at skylde paa Formørkelse; thi havde de læst bedre over, havde de nok gaaet fri.[1]

JERONIMUS. Hvad er da Formørkelse i Maanen?

MONTANUS. Det er ikke Andet end Jordens Skygge, som betar Maanen Solens Skin, og saasom Skyggen er rund, saa sees deraf, at Jorden er rund iligemaade. Det gaaer Altsammen naturlig Viis til; thi man kan udregne Formørkelser, og derfor er det Gjækkeri at sige, at Saadant er foregaaende Tegn for Ulykke.

[1] Det Samme siges i Julestuen Sc. 7 om Jeremias Tobakspinders tre Sønner, der een efter anden blev rejiceret til Attestats.

JERONIMUS. Ak, Hr. Foged! jeg faaer Ondt. — I en ulyksalig Tid lod Jere Forældre Jer studere.

JESPER. Ja, han er noget nær ved at blive Atheist. Jeg maa have Peer Degn ifærd med ham igjen. Det er en Mand, som taler med Eftertryk. Han skal nok overbevise Jer, enten I vil paa Latin eller Græsk, at Jorden, Gud ske Lov, er saa flak som min Haand. Men der kommer Madam Jeronimuses med hendes Datter.

SCEN. 7.

MAGDELONE. LISBET. DE FORRIGE.

MAGDELONE. Ak, min hjerte Svigersøn! det er mig en Glæde, at see Jer kommen tilbage med god Helbred.

LISBET. Ak, min Hjerte! lad mig omfavne dig.

JERONIMUS. Sagt, sagt, mit Barn! ikke saa ivrig.

LISBET. Maa jeg ikke omfavne min Kjæreste, som jeg ikke har seet i nogle Aar?

JERONIMUS. Bliv fra ham, siger jeg dig; du faaer ellers Hug.

LISBET (grædende). Jeg veed jo, at der er gjort offentlig Forlovelse imellem os.

JERONIMUS. Det er rigtig nok; men der er kommen nogen Urigtighed i den Sag siden.

(Lisbet græder.)

Du skal vide, mit Barn, at da han blev forlovet med dig, var han et skikkeligt Menneske og en god Christen; men nu er han en Kjættere og

Sværmere, som fortjener heller at indføres i et Litani end i Svogerskab med os.[1]

LISBET. Er det ikke Andet, min hjerte Faer, saa skal vi nok komme tilrette.

JERONIMUS. Bliv fra ham, siger jeg.

MAGDELONE. Hvad vil dette sige, Hr. Foged?

JESPER. Det er galt nok, Madam! Han fører falsk Lærdom herind i Byen, siger, at Jorden er rund og Andet deslige, som jeg blues ved at tale om.

JERONIMUS. Synes Jer ikke, at de gode gamle Forældre er at beklage, der har kostet saa mange Penge paa ham?

MAGDELONE. Ei, ikke Andet! Hvis han har Kjærlighed til vor Dotter, saa staaer han nok fra sin Mening og siger, at Jorden er flak, for hendes Skyld.

LISBET. Ak, min Hjerte! siig for min Skyld, at den er flak.

MONTANUS. Jeg kan ikke føie Jer deri, saa længe som jeg har min fulde Fornuft. Jeg kan jo ikke give Jorden anden Skikkelse, end den af Naturen har. Jeg vil sige og gjøre for Jer Skyld Alt, hvad mig muligt er; men jeg kan ingenlunde føie Jer heri; thi skulde mine Ordensbrødre faae at vide, at jeg havde statueret Saadant, vilde jeg af dem holdes for en Nar og blive foragtet; tilmed staaer vi lærde Folk aldrig fra vore Meninger, men forsvarer, hvad vi engang har sagt, til den yderste Draabe af vor Blækhorn.

MAGDELONE. Hør, Mand, jeg finder dette al-

[1] Jeronimus finder, at Rasmus Berg skulde henregnes til de Ulykker, som man i et Litani beder Gud at frie sin Kirkes Tilhængere fra.

deles ikke af den Vigtighed, at vi derfor skulde ophæve Partiet.

JERONIMUS. Og jeg skulde formedelst Saadant søge Skilsmisse mellem dem, om de end vare virkeligen gifte.

MAGDELONE. Jeg vil, min Tro, ogsaa have Noget at sige heri; thi er hun Jer Dotter, saa er hun ogsaa min.

LISBET (grædende). Ak, min Hjerte! Siig dog, at den er flak.

MONTANUS. Jeg kan *profecto* ikke.

JERONIMUS. Hør, Kone, du maa vide, at jeg er Mand i Huset, og at jeg er hendes Faer.

MAGDELONE. Du maa ogsaa vide, at jeg er Kone i Huset, og at jeg er hendes Moer.

JERONIMUS. Jeg mener, at en Faer er altid meer end en Moer.

MAGDELONE. Og jeg mener Nei; thi at jeg er hendes Moer, derom kan Ingen tvile; men om I ...... Ja, jeg vil ikke sige meer; thi jeg ivrer mig.

LISBET (grædende). Ak, min Hjerte! Kan I ikke dog sagte' for min Skyld sige, at den er flak?

MONTANUS. Jeg kan ikke, min Dukke; *nam contra Naturam est.*

JERONIMUS. Hvad vil du sige dermed, min Kone? Er jeg ikke hendes Faer saa vel, som du er hendes Moer? — Hør, Lisbet! er jeg ikke din Faer?

LISBET. Jeg troer Jo; thi min Moer siger det. Jeg troer, at I er min Faer; men jeg veed, at hun er min Moer.

JERONIMUS. Hvad synes Jer om den Snak, Hr. Foged?

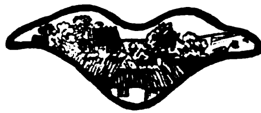
JESPER. Jeg kan ikke sige, at Mamsellen har Uret deri; thi ......

JERONIMUS. Det er nok. Kom, lad os gaae. — Vær forsikkret om, min gode Rasmus Berg, at I aldrig faaer min Dotter, saa længe I blir i Jere Vildfarelser.

LISBET (grædende). Ak, min Hjerte! Siig dog, at den er flak.

JERONIMUS. Fort, fort paa Dør!

(De Fremmede gaae alle bort.)

ACTUS IV.

SCEN. 1.

MONTANUS ALENE.

Her har jeg været plaget en hel Time med mine Forældre,[1] som med Suk og Graad vil bevæge mig at staae fra min Mening; men de kjender ikke Erasmum Montanum ret. Ikke om jeg kunde blive Keiser, vilde jeg staae fra det, jeg engang har sagt. Jeg elsker Mademoiselle Elisabeth, det er sandt; men at jeg for hendes Skyld opoffrer Philosophien og staaer fra det, jeg engang offentlig har sustineret, det skeer aldrig. Jeg haaber dog, at det skal blive godt, og at jeg skal faae min Kjæreste uden min Reputations Fortabelse; thi naar jeg faaer Leilighed at tale med Jeronimus, skal jeg saa tydelig bevise ham sine Vildfarelser, at han skal finde sig deri. Men der seer jeg Degnen og Ridefogden komme fra mine Svigerforældre.[2]

SCEN. 2.

PEER. JESPER. MONTANUS.

JESPER. Min kjære Monsieur Montanus, vi har haft et stærkt Arbeid idag for Jer Skyld.

[1] »Forældre« — i 1731: »Svigerforældre«. Feilen er korrigeret af Liebenberg.
[2] »Svigerforældre« — i 1731: »Forældre«. 5*

MONTANUS. Hvad er det?

JESPER. Vi har løbet imellem Jere Forældre og Svigerforældre for at mægle en Fred.

MONTANUS. Ja, hvad har I da udrettet? Vil min Svigerfaer lade sig sige?

JESPER. De sidste Ord, han sagde til os, var disse: Der har aldrig været noget Kjætteri i vor Familie. Hils kun Rasmus Berg — jeg siger kun lige hans Ord; thi han sagde ikke Montanus Berg engang — hils kun Rasmus Berg, sagde han, og siig ham, at jeg og min Hustru ere begge skikkelige og gudfrygtige Folk, som heller vrider Halsen om paa vor Datter end giver hende til En, der siger, at Jorden er rund, og fører falsk Lærdom herind i Byen.

PEER. Sandt at sige, saa har vi altid haft en ren Tro her paa Bjerget, og Monsieur Jeronimus har ikke stor Uret deri, at han vil hæve op det Svogerskab.

MONTANUS. I Godtfolk! hilser Monsieur Jeronimus igjen og siig ham, at han gjør Synd deri, at han vil tvinge mig at staae fra det, som jeg engang har sagt, hvilket er mod *Leges scholasticas* og *Consvetudines laudabiles*.

PEER. Ei, *Dominus!* Vil I forlade Jer smukke Kjæreste for saa ringe Ting? Alle Mennesker vil tale ilde derom.

MONTANUS. Den gemene Mand, *Vulgus* vil tale ilde derom; men mine *Commilitones,* mine Kammerater vil løfte mig op til Skyerne for min Bestandighed.

PEER. Holder I det da for Synd at sige, Jorden er flak eller lang?

MONTANUS. Nei, det gjør jeg ikke; men jeg

holder det for en Skam og Vanære for mig, som er en *Baccalaureus Philosophiæ,* at staae fra hvad jeg engang *publice* har sustineret, og at gjøre Noget, som er Ordenen uanstændigt. Min Pligt er at see til, *ne qvid detrimenti patiatur respublica philosophica.*[1]

PEER. Men naar I kan overbevises, at det er falskt, som I troer, holder I det da for en Synd, at staae fra Jer Mening?

MONTANUS. Beviis mig, at det er falskt, og det *methodice.*

PEER. Det er mig en let Sag. Her boer nu saa mange brave Folk her i Byen; først Jer Svigerfaer, som har bragt sig frem alene ved Pennen,[2] dernæst jeg uværdig, som har været Degn i fjorten samfulde Aar, siden denne gode Mand Ridefogeden, foruden Sognefogeden og adskillige andre brave bosiddende Mænd, der har svaret deres Skat og Landgilde baade i onde og gode Tider.

MONTANUS. Det vil blive en forbandet Syllogismus. Hvor vil vel al den Snak hen?

PEER. Nu kommer jeg strax til det, jeg vil sige. Spør nu enhver af disse gode Mænd, som boer her i Byen, og hør, om Nogen skal holde med Jer deri, at Jorden er rund. Jeg veed, man maa jo troe meer hvad saa mange siger end Een alene. *Ergo* har I Uret.

[1] Den Pligt, han mener at have som *Baccalaureus Philosophiæ,* har han formuleret i Lighed med det romerske Senats Dekret, naar Staten var i Fare: *Videant consules, ne qvid respublica detrimenti capiat.* Holberg siger i Moralske Tanker Side 484, at det ogsaa hed om dem, der skulde sætte *Imprimatur* paa Bøger: *Videant censores, ne respublica [litteraria] qvid detrimenti capiat.*

[2] Formodentlig har Jeronimus været Kontorskriver, som der staaer i C. W. Smidts Bog om Holberg.

MONTANUS. I maa tage hele Bjergets Folk hid og lade dem opponere baade mod den Materie og andre; jeg skal binde Munden paa dem alle. Slige Folk har ingen Tro; de maa troe, hvad jeg og andre Folk siger.

PEER. Men om I vilde sige, at Maanen var af grøn Ost, skulde de ogsaa troe det?[1]

MONTANUS. Ja, hvad Andet? Siig mig, hvad troer Folk her, at I er?

PEER. De troer, at jeg er en god ærlig Mand og Degn her paa Stedet, hvilket er sandt.

MONTANUS. Og jeg siger, det er Løgn. Jeg siger, I er en Hane, og skal bevise det saa klart, som 2 og 3 er 5.

PEER. I skal bevise Djævelen! Hvad nu, er jeg en Hane? Hvormed vil I gjøre det godt?

MONTANUS. Kan I sige mig Noget, som kan befrie Jer derfra?

PEER. Først kan jeg jo tale, en Hane kan ikke tale; *ergo* er jeg ikke en Hane.

MONTANUS. Talen gjør Intet til Sagen. En Papegøie, en Stær kan og tale, derfor er de just ikke Mennesker.

PEER. Jeg kan bevise det af Andet end af Talen. En Hane har ingen menneskelig Forstand; jeg har menneskelig Forstand; *ergo* er jeg ingen Hane.

MONTANUS. Proba Minorem.[2]

JESPER. Ei, tal Danske!

MONTANUS. Jeg vil, at han skal bevise sig at have Forstand som et Menneske.

[1] I Uden Hoved og Hale (Act. III. Sc. 2) siger Henrik, at hans Herre er bleven saa lettroende, at man kan bilde ham ind, at Maanen er af grøn Ost. I Ulysses von Ithacia (Act. IV. Sc. 13) snakker Rasmus om, at Maanen er af hollandsk Ost.

[2] »*Proba Minorem*«, Beviis Undersætningen. Jvfr. *Proba Majorem* Side 32.

PEER. Hør, jeg forretter jo mit Embede upaaklageligt.

MONTANUS. Hvilke ere de fornemste Poster i Jer Embede, hvoraf I beviser en menneskelig Forstand?

PEER. Først forsømmer jeg aldrig at ringe til Messe paa bestemte Tider.

MONTANUS. En Hane forsømmer eiheller at gale og give Tiderne tilkjende og advare Folk, naar de skal staae op.

PEER. For det Andet synger jeg saa vel, som nogen Degn i hele Sjælland.

MONTANUS. Vor Hane galer og saa vel, som nogen Hane i Sjælland.

PEER. Jeg kan støbe Voxlys, det kan ingen Hane gjøre.[1]

MONTANUS. En Hane derimod kan gjøre Æg, hvilket I ikke kan gjøre. Seer I da vel, at I af Forstand i Jer Embede ikke kan bevise, at I er bedre end en Hane? Se ogsaa i kort Begreb, hvilken Eenstemmelse der er imellem Jer og en Hane. En Hane har en Kam i Hovedet, I bær ogsaa Takker i Panden;[2] en Hane galer, I galer ogsaa; en Hane gjør sig til af sin Røst og bryster sig, I ligeledes; en Hane varer ad, naar det er Tid at staae op,[3] I, naar det er Tid at gaae i Messe; *ergo* er I en Hane. Har I ellers Noget at sige? (Peer Degn græder.)

[1] Vor Degn ei ulærd er, kan skjønne Voxlys støbe,
siges der i Peder Paars, Første Bogs anden Sang, og i Jeppe paa Bjerget omtales en ulærd Degn, som ikke duer til at støbe et ærligt Voxlys. Se Tredie Bind Side 105.

[2] Montanus forudsætter, at Peer er gift; men Peer synes at være ugift, efter hvad han yttrer i Act. I. Sc. 2.

[3] »at staae op« — i 1731: »at raabe«, hvad Rahbek har forandret til: »at staae op« og Liebenberg til: »at vaage« (vaagne). Stykkets

JESPER. Ei, græd ikke, Peer! Hvad vil I agte Saadant?

PEER. Det er, gid jeg faaer en Ulykke, lutter Løgn. Jeg kan skaffe Attester fra hele Byen, at jeg er ingen Hane, eller at nogen af mine Forældre har været Andet end christne Mennesker.

MONTANUS. Refuteer da denne *Syllogismum, qvem tibi propono*. En Hane har disse Egenskaber, hvorved den kjendes fra andre Dyr; den varer Folk ved Lyd, naar de skal staae op, gir Timerne tilkjende, bryster sig af sin Stemme, fører Takker i Hovedet. I har samme Egenskaber; *ergo* er I en Hane. Refuteer mig det Argument!

(Peer græder igjen.)

JESPER. Kan ikke Degnen binde Munden til paa Jer, saa kan jeg.

MONTANUS. Lad høre Jere Argumenter da!

JESPER. Først finder jeg i min Samvittighed, at Jer Mening er falsk.

MONTANUS. Efter en Fogeds Samvittighed kan man ikke fælde Dom i alle Sager.

JESPER. For det Andet siger jeg, at Alt, hvad I har talt, er lutter Løgn.

MONTANUS. Beviis det.

JESPER. For det Tredie er jeg en brav Mand, hvis Ord har altid staaet til Troende.

MONTANUS. Med al den Snak lar man sig ikke nøie.

JESPER. For det Fjerde siger jeg, at I har talt som en Carnali, og at Tungen burde skjæres af Jer Mund.

tydske Oversætter Laub har derimod anseet »raabe« for at være det tydske rufen, der kan betyde at kalde paa den Sovende, og har skrevet: »Ein Hahn erinnert, wenn es Zeit zu rufen ist.«

MONTANUS. Endnu hører jeg intet Beviis.

JESPER. Og endelig for det Femte vil jeg til Overflod bevise Jer over, enten I vil i Kaarde eller tørre Hug.

MONTANUS. Nei, jeg er en Tjener af begge Dele; men saa længe I vil kun disputere med Munden, skal I finde, at jeg kan forsvare ikke alene de Ting, jeg har sagt, men ogsaa Andet. Kom an, Hr. Foged! Jeg vil bevise af den sunde *Logica,* at I er en Tyr.

JESPER. I skal bevise Fanden!

MONTANUS. Vil I kun have Taalmodighed at høre mit Argument.

JESPER. Kom, Peer, lad os gaae.

MONTANUS. Saaledes beviser jeg det. *Qvicunqve*..... **(Jesper skriger og holder for hans Mund.)**

Har I ikke Lyst til at høre mit Beviis denne Gang, saa kan I møde mig en anden Gang, paa hvilket Sted I behager.

JESPER. Jeg er for god at have Omgængelse med saadan Sværmer. **(Han og Degnen gaaer ud.)**

SCEN. 3.

MONTANUS ALENE.

Med disse Folk kan jeg disputere med Koldsindighed, hvorvel de siger mig haarde Ord. Jeg blir ikke hidsig, medmindre jeg disputerer med Folk, som bilder sig ind at forstaae *Methodum disputandi* og være ligesaa stærke i Philosophien som jeg. Derfor var jeg ti Gange saa ivrig, da jeg disputerede mod den Student idag; thi han havde dog noget Skin af Lærdom. Men der kommer mine Forældre.

SCEN. 4.

JEPPE. NILLE. MONTANUS.

JEPPE. Ak, min kjære Søn, tag ikke saa afsted og læg dig ikke ud med alle Folk. Ridefogden og Degnen, som efter vor Begjæring tog sig paa at slutte Fred imellem dig og din Svigerfaer, fornemmer jeg, er bleven gjort Spot af. Hvad duer Saadant til, at gjøre Godtfolk til Tyre og Haner?

MONTANUS. Derfor har jeg studeret, derfor har jeg lagt mit Hoved i Blød, at jeg kan sige, hvad jeg vil, og forsvare det.

JEPPE. Mig synes, det var bedre aldrig at have studeret paa den Maade.

MONTANUS. Hold Jer Mund, gamle Mand!

JEPPE. Du vil vel ikke slaae dine Forældre?

MONTANUS. Om jeg gjorde det, vilde jeg og forsvare det for hele Verden.[1]

(Forældrene gaae grædende ud.)

SCEN. 5.

MONTANUS. JAKOB.

MONTANUS. Jeg staaer ikke fra mine Meninger, om de blev gal tilsammen. — Men hvad vil du, Jakob?

JAKOB. Jeg har et Brev til Monsøren.

(Montanus tager Brevet. Jakob gaaer ud.)

SCEN. 6.

MONTANUS ALENE.

(Læser Brevet.)

Min allerkjæreste Ven! Jeg havde aldrig kunnet bilde mig ind, at du saa let skulde forlade den,

[1] Han kommer til at forsvare det i Femte Akts anden Scene.

som udi saa mange Aar har baaret saadan bestandig og uforfalsket Kjærlighed til dig. Jeg kan sige dig det for vist, at min Faer er saa forpikket mod den Mening, at Jorden er rund, og holder det for saa stor Troesartikel, at han aldrig gir mig bort til dig, medmindre du bifalder hans og andre Godtfolkes Tro her i Byen. Hvad kan det nytte dig, enten Jorden er lang, rund, ottekantet eller firekantet? Jeg beder dig for al den Kjærlighed, jeg har baaret til dig, at du bekvemmer dig til den Tro, som vi saa lang Tid har befundet os saa vel efter her paa Bjerget. Hvis du ikke føier mig herudi, da vær vis paa, at jeg græmmer mig tildøde, og at hele Verden vil have Afsky for dig, som har været Aarsag til dens Død, der har elsket dig som sin egen Sjæl. *Elisabeth Jeronimus Datter.*
Med egen Haand.

Ak Himmel! Dette Brev bevæger mig og bringer mig i stor Tvilraadighed, saa at jeg maa sige med Poeten: *Utqve securi*
Saucia trabs ingens, ubi plaga novissima restat,
Qvo cadat, in dubio est, omniqve a parte timetur,
Sic animus.[1]

Paa den ene Side staaer Philosophien, som byder mig holde Stand; paa den anden Side min Kjæreste, der bebreider mig min Koldsindighed og Utroskab. Men skulde Erasmus Montanus af nogen Ting lade sig bevæge at staae fra sin Mening, som hidindtil har været hans Hoveddyd? Nei vist, ingenlunde! Dog her er jo Nød, som bryder alle Love. Hvis jeg heri ikke bekvemmer mig, saa gjør jeg mig selv og min Kjæreste ulykkelig;

[1] De Vers, han citerer af Ovids Metamorphoser, findes gjengivne paa Dansk i Polidors Monolog i Melampe Act. II. Sc. 6.

hun græmmer sig ihjel af Sorg, og Alverden vil hade mig og bebreide mig min Utroskab. Skulde jeg forlade den, der i mange Aar har baaret en saadan oprigtig Kjærlighed til mig? Skulde jeg være Aarsag til hendes Død? Nei, det kan ikke skee. Dog betænk dig, hvad du gjør, *Erasme Montane, Musarum et Apollinis Pulle!* Her har du Leilighed at lade see, at du est en ret *Philosophus;* jo større Faren er, jo større Laurbærkrandse erhverver du *inter Philosophos*. Tænk, hvad dine *Commilitones* vil sige, naar de faaer Saadant at høre: »Det er ikke den Erasmus Montanus meer, der hidindtil har forsvaret sin Mening til yderste Blodsdraaber.« Om gemene og ulærde Folk bebreider mig Utroskab mod min Kjæreste, saa vil *Philosophi* derimod løfte mig op til Skyerne. Just det, som beskæmmer mig hos Hine, kroner mig med Ære hos Disse. Jeg maa derfor staae imod denne Fristelse. Jeg staaer imod den. Jeg overvinder den. Jeg har alt overvundet den. Jorden er rund. *Jacta est alea. Dixi.*[1] (Raaber paa Jakob.)

SCEN. 7.

JAKOB. MONTANUS.

MONTANUS. Jakob![2] Det Brev, som du leverede mig fra min Kjæreste, har intet virket hos mig. Jeg blir ved hvad jeg har sagt. Jorden er rund, og den skal aldrig blive flak, saa længe mit Hoved er oppe.

[1] *Jacta est alea* siger ligeledes Sganarel i Melampe. Se Sjette Bind Side 53.

[2] »Jakob!« — saadan raabte han paa Broderen.

JAKOB. Jeg holder ogsaa for, at Jorden er rund; men om En gav mig en Kommenskringle for at sige, at den er lang, sagde jeg, den var lang; thi det kan skille mig ligemeget.

MONTANUS. Det kan være dig anstændigt, men ikke en *Philosopho,* hvis Hoveddyd er at forsvare til det Yderste det, han engang har sagt. Jeg vil offentlig disputere derom her i Byen og fordre ud Alle, som har studeret.

JAKOB. Men maatte jeg spørge Monsør om en Ting. Om I vinder i Disputatsen, hvad vil da følge deraf?

MONTANUS. Der følger saa meget deraf, at jeg har den Ære at vinde og passêre for en lærd Mand.

JAKOB. Monsør vil sige en snaksom Mand; thi at Viisdom og Snaksomhed er ikke den samme [Ting], har jeg mærket af Folk her i Byen. Rasmus Hansen, som altid fører Ordet, og som Ingen kan staae [imod] i Munden,[1] holdes af Andre [for] kun at have godt jævn Gaaseforstand. Sognefogden Niels Christensen derimod, som taler lidt og giver sig altid tabt, holdes for at kunne forestaae en Herredsfogeds Embede.

MONTANUS. Nei, hør mig engang til den Slyngel; han vil, min Tro, ræsonnere med!

JAKOB. Monsør maa ikke tage det ilde op; jeg taler kun efter min enfoldige Forstand og spør kun for at lære. Jeg vilde gjerne vide, at naar Monsøren vinder Disputationen, om Peer Degn da strax blir forvandlet til en Hane?

MONTANUS. Hvilken Snak! Han blir derfor den Samme, som han var.

[1] »staae [imod] i Munden« — i Rahbeks og Boyes Udgaver: »staae sig mod i Munden«.

JAKOB. Ei, saa taber jo Monsør da.

MONTANUS. Jeg vil ikke indlade mig i Disput med en Bondeslyngel, som du est. Hvis du forstod Latin, saa skulde jeg strax fornøie dig. Jeg er ikke øvet i at disputere paa Dansk.

JAKOB. Det er at sige, Monsøren er bleven saa lærd, at Han ikke meer kan forklare Sin Mening paa Sit Moersmaal.

MONTANUS. Hold din Mund, *audacissime Juvenis!* Hvorfor skulde jeg gjøre mig Umage at forklare min Mening for grove og gemene Folk, som ikke engang veed, hvad *Universalia Entia Rationis* og *Formæ substantiales* er, langtmindre Andet? Det er jo *absurdissimum,* at ville præke for den Blinde om Farverne. *Vulgus indoctum est Monstrum horrendum informe, cui lumen ademptum.*[1] Der var en Mand fornylig, som dog var ti Gange lærdere end du, der vilde disputere med mig; men da jeg fornam, at han ikke vidste, hvad *Quidditas* var, slog jeg ham det rent af.[2]

JAKOB. Hvad vil det ellers sige *Quidditas?* Var det ei saa?

MONTANUS. Det veed jeg nok, hvad det vil sige.

JAKOB. Monsør veed det kanskee selv, men kan ikke forklare det for Andre. Da er det Lille, jeg forstaaer, saadant, som alle Mennesker kan begribe, naar jeg siger dem det.

MONTANUS. Ja, du est en lærd Karl, Jakob! Hvad veedst du?

JAKOB. Men om jeg kunde bevise, at jeg var lærdere end Monsøren er?

[1] I Æneiden (III. 658) karakteriseres Cyclopen Polyfemus som et *Monstr' horrend' inform' ingens, cui lumen ademptum.*

[2] »*Quidditas*«, Hvadhed, et af Skolastikens Kunstord.

MONTANUS. Det gad jeg gjerne hørt.

JAKOB. Den, som studerer paa de vigtigste Ting, mener jeg, har den grundigste Lærdom.

MONTANUS. Ja, det er ret nok.

JAKOB. Jeg studerer paa Avling og Jordens Dyrkning. Derfor er jeg lærdere, end Monsøren er.

MONTANUS. Saa holder du grovt Bondearbeid for det Vigtigste?

JAKOB. Jeg veed ikke; men det veed jeg, at om [vi] Bønder vilde ogsaa tage en Pen eller et Stykke Kride i Haanden og maale, hvor langt der er til Maanen, da vilde I Høilærde snart faae en Ulykke i Jere Maver. I Lærde drive Tiden bort med at despetere, om Verden er rund, firekantet eller ottekantet, og vi studerer paa at holde Jorden vedlige. Seer Monsør nu da, at vor Studeren er nyttigere og vigtigere end Jeres, og derfor at Niels Christensen er den lærdeste Mand her i Byen, eftersom han har forbedret sin Jord saaledes, at en Tønde Hartkorn deraf er 30 Rigsdaler bedre end i hans Formands Tid, som sad hele Dagen med en Pibe Tobak i Munden, besmurte og krøllede Docter Arent Hvitfelds Krønike eller Postill?[1]

MONTANUS. Ak, jeg døer! Det er Fanden skinbarlig, som taler. Jeg har aldrig tænkt min Livstid, at der kunde ligge slige Ord i en Bondedrengs Mund. Thi hvorvel alt det, du har talt, er falskt og ugudeligt, saa er det dog en ugemeen Tale for En af din Stand. Siig mig fort, af hvem du har lært saadan Snak.

[1] Holberg udtaler i Moralske Tanker Side 56—57 Jakobs Mening som sin egen og siger: »Derfor ræsonnerede Bondedrengen i Komødien ikke saa ilde, da han holdt Peder Christensen for den lærdeste Mand i Byen, efterdi han havde antaget en forfalden Gaard og gjort den til en af de bedste.«

JAKOB. Jeg har ikke studeret, Monsør; men Folk siger, at jeg har godt Hoved. Landsdommeren kommer aldrig herhid til Byen, han har jo strax Bud efter mig. Han har sagt hundrede Gange til mine Forældre, at de burde at holde mig til Bogen, og at der kunde blive noget Stort af mig. Naar jeg Intet har at bestille, gaaer jeg og speculerer. Forgangen gjorde jeg et Vers over Morten Nielsen, som drak sig ihjel.

MONTANUS. Lad mig høre det Vers.

JAKOB. I maa da vide det først, at samme Mortens Faer og Farfaer vare Begge Fiskere og druknede paa Vandet. Verset var saadan:

Herunder Morten Nielsen staaer,
Som for at træde sin Forfædres Fodspor,
Der døde paa Vandet som Fiskere,
Sig udi Brændevin druknede.

De Vers maatte jeg læse for Landsdommeren forgangen Dag, som lod dem skrive og gav mig to Mark derfor.[1]

MONTANUS. Verset, skjøndt det er *formaliter* meget slet, saa er det *materialiter* ypperligt. Prosodien, som er det Fornemste, fattes.

JAKOB. Hvad vil det sige?

MONTANUS. Somme Linier har ikke *Pedes* nok eller Fødder at gaae paa.

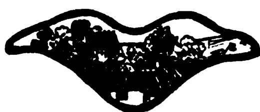
JAKOB. Fødder! Det har, min Tro, paa nogle Dage løbet hele Landet over.[2]

MONTANUS. Jeg mærker, at du har et forslaget Hoved. Jeg vilde ønske, at du havde studeret og

[1] »læse«, fremsige. — Om Landsdommerne findes en Bemærkning i Sjette Bind Side 211.
[2] »Landet« er Sjælland.

forstod din *Philosophiam instrumentalem;* saa skulde du respondere under mig.[1] Kom, lad os gaae. [De gaae.]

[1] Ved *Philosophia instrumentalis* forstodes de philosophiske Videnskaber, som skulde bruges ved Disputationerne. I sin Selvbiografi (1727) fortæller Holberg, at han endnu som Professor ved Universitetet ikke kjendte videre til *Philosophia instrumentalis* end, at han havde hørt, at det var Noget, hvori *Logica* og *Metaphysica* førte Regjeringen.

ACTUS V.

SCEN. 1.

EN LØITNANT. JESPER RIDEFOGED.

LØITNANTEN. Hvor skal jeg faae den Karl at see, Hr. Foged? Jeg gad dog nok gjerne talt med ham. Seer han noget vel ud?

JESPER. Ja, han seer temmelig vel ud, og har en Mund som en Ragekniv.

LØITNANTEN. Det vil intet sige, naar han kun er stærk og frisk.

JESPER. Han kan sige hvad han vil og forsvare det. Han beviste udtrykkeligen, at Peer Degn var en Hane.

LØITNANTEN. Er han noget bred over Skuldrene?

JESPER. En stærk føer Karl. Alle i Huset ere bange for ham, endogsaa Forældrene; thi han kan gjøre dem til Køer, Stude, Heste og til Mennesker igjen, det er at sige, bevise ud af Bøger, at de ere det.

LØITNANTEN. Seer han ud til at kunne lide Ondt?

JESPER. Han beviste ogsaa, at Jorden er rund.

LØITNANTEN. Det rager mig ikke; men seer han ud til at være modig og have Hjerte?

JESPER. Han skulde sætte sit Liv til for en Bogstav, endsige for Andet. Jeg er vis paa, at han faaer alle Folk her paa Halsen. Men det skjøtter han

ikke om;[1] han staaer derfor ikke fra sin Mening og Lærdom.[2]

LØITNANTEN. Hr. Foged, saa vidt som jeg hører, bliver det en complet Soldat.

JESPER. Hvorledes vil Løitnanten faae ham til Soldat? Han er Student.[3]

LØITNANTEN. Det vil intet sige. Kan han skabe Folk til Faar, Stude og Haner, saa vil jeg forsøge, om jeg kan skabe engang en Student til Soldat.

JESPER. Jeg var tilfreds, han var det; jeg skulde lee min Mave itu.

LØITNANTEN. Ti kun stille, Jesper! Naar Fogden og Løitnanten vil stikke Hovederne sammen, er slige Ting ikke umulige. Men der seer jeg En komme. Mon det er ham?[4]

JESPER. Ja, det er ham.[4] Jeg vil løbe tilside, at han ikke skal have mig mistænkt.

SCEN. 2.

LØITNANTEN. MONTANUS.

LØITNANTEN. Jeg gratulerer Hans Ankomst her til Byen.

MONTANUS. Jeg takker tjenstligen.

LØITNANTEN. Jeg tar mig den Frihed at besøge [Ham], saasom her ellers ikke er mange lærde Folk, man kan tale med.[5]

[1] »det skjøtter han ikke om«, det er ham ligegyldigt.
[2] »Lærdom«, Lære.
[3] Studenter vare fritagne for at gjøre Tjeneste som Landsoldater, og Jesper kan ikke troe, at Montanus vil lade sig hverve.
[4] »ham« — i 1731: »han«.
[5] »besøge Ham« ɔ: søge Hans Selskab. Løitnanten kommer ikke til Montanus i hans Hjem hos Forældrene.

MONTANUS. Det er mig kjært, at Han har studeret. Naar deponerede Hr. Løitnant, med Permission?

LØITNANTEN. Jeg deponerede for ti Aar siden.

MONTANUS. Saa er Hr. Løitnant da en gammel Academicus. Hvad var Hr. Løitnants Studium, da Han var Student?

LØITNANTEN. Jeg læste mesten gamle latinske Autores og studerede paa Naturens Ret og moralske Sager, hvilket jeg endnu gjør.[1]

MONTANUS. Ei, det er Lapperi; det er ikke *academicum.* Lagde I ingen Vind paa *Philosophiam instrumentalem?*

LØITNANTEN. Nei, ikke synderlig.

MONTANUS. Saa har I da aldrig disputeret?

LØITNANTEN. Nei.[2]

MONTANUS. Ei, er det at studere? *Philosophia instrumentalis* er det eneste solide Studium; Resten kan være smukt nok, men ikke lærd. En, der er vel dreven i *Logica* og *Metaphysica,* kan rede sig ud fra Alting, disputere om alle Materier, omendskjøndt han er fremmed i dem. Jeg veed ikke, hvilken jeg vilde tage mig paa at forsvare, jeg jo skulde komme vel fra. Der var aldrig nogen Disputats paa Akademiet,[3] hvor jeg jo var Opponens ved. En *Philosophus instrumentalis* kan passêre for en Polyhistor.

LØITNANTEN. Hvem er størst Disputator nuomstunder?

[1] Løitnanten er Holbergs Repræsentant og har drevet de samme Studier, som Holberg yndede.

[2] At disputere var heller ikke Noget, som Holberg havde haft Lyst at befatte sig med.

[3] »Akademiet«, Universitetet.

MONTANUS. Det er en Student, som hedder Peer Iversen. Naar han har refuteret sin Modstandere, saa at han ikke kan svare et Ord meer, siger han: Vil I nu tage min Mening, saa vil jeg igjen forsvare Jer Mening. Til alt Saadant hjælper besynderlig hans *Philosophia instrumentalis.* Det er Skade, den Karl ikke blev Procurator; han fik en mægtig stor Næring. Næst efter ham er jeg den Stærkeste; thi sidste Gang jeg disputerede, hviskede han mig i Øret: *Jam sumus ergo Pares.* Men jeg vil dog altid cedêre ham.[1]

LØITNANTEN. Men jeg har hørt sige, at Monsieur kan bevise, at det er Børns Pligt at slaae deres Forældre. Det synes mig at være urimeligt.

MONTANUS. Har jeg sagt det, er jeg og Mand for at forsvare det.

LØITNANTEN. Jeg tør vædde med Ham om en Ducat, at Han er ikke capabel dertil.

MONTANUS. Jeg vover en Ducat derimod.

LØITNANTEN. Top, det er sagt! Lader os nu høre.

MONTANUS. Den, man elsker mest, slaaer man mest. Man bør Ingen elske meer end sine Forældre. *Ergo* bør man Ingen slaae meer. End i en anden *Syllogismo.* Hvad jeg har oppebaaret, bør jeg efter Evne erstatte. Jeg har i min Barndom oppebaaret Hug af mine Forældre. *Ergo* bør jeg give dem Hug igjen.[2]

[1] »Peer Iversen« — saaledes hedder ogsaa i Peder Paars, Anden Bogs første Sang, en gammel lærd Student, der har vundet Anseelse som Disputator. I Barselstuen er Peer Iversen en lærd Mand, som gjør Brudevers, i Den Vægelsindede er han en Philosophus.

[2] Med samme Argumenter forsvarer Pheidippides i en af de sidste Scener af Aristofanes' Skyerne den Thesis, at Børn ere berettigede til at slaae deres Forældre.

LØITNANTEN. Nok, nok! Jeg har tabt. I skal, min Tro, have Jer Ducat.

MONTANUS. Ei, det er ikke Løitnantens Alvor. Jeg vil *profecto* ingen Penge have.

LØITNANTEN. Han skal, *Parole,* tage dem; jeg svær derpaa.

MONTANUS. Ja, saa vil jeg tage dem, for ikke at gjøre Løitnanten meensvoren.

LØITNANTEN. Men maa jeg og ikke forsøge, om jeg ikke kan gjøre Ham til Noget? *Par exemple,* jeg vil gjøre Ham til Soldat.

MONTANUS. Ei, det er ganske let; alle Studentere ere aandelige Soldater.

LØITNANTEN. Nei, jeg vil ogsaa vise, at Han er en legemlig Soldat. Hvo som har taget Penge paa Haanden, er en hvervet Soldat; I har saadant gjort; *ergo .....*

MONTANUS. Nego Minorem.

LØITNANTEN. Et ego probo Minorem af de to Rigsdaler, I fik paa Haanden.[1]

MONTANUS. Distinguendum est inter Nummos.

LØITNANTEN. Ingen Distinction! I er Soldat.

MONTANUS. Distinguendum est inter tò simpliciter et relative accipere.

LØITNANTEN. Ingen Snak! Kontrakten er sluttet, og I har faaet Penge.

MONTANUS. Distinguendum est inter Contractum verum et apparentem.

LØITNANTEN. Kan I nægte, at I jo har faaet en Ducat af mig?

MONTANUS. Distinguendum est inter Rem et Modum Rei.[2]

[1] En Ducat var to Rigsdaler.
[2] *Distinguendum est* var et idelig tilbagevendende Ord ved Studenternes Disputationer.

LØITNANTEN. Kom, følg mig strax, Kammerat! Nu skal du faae Mondering.

MONTANUS. Der har I Jere to Rigsdaler igjen. I har derforuden ingen Vidner, at jeg har taget Penge.

SCEN. 3.

JESPER. NIELS CORPORAL. MONTANUS. LØITNANTEN.

JESPER. Jeg kan vidne, at jeg saae, Løitnanten gav ham Penge paa Haanden.

NIELS. Jeg ligesaa.

MONTANUS. Men hvorfor tog jeg de Penge? *Distinguendum est inter....*

LØITNANTEN. Ei, vi vil ingen Snak høre. — Niels, bliv du her, medens jeg henter Mondering.

[Han gaaer ud.]

MONTANUS. Hei, Gevalt!

NIELS. Tier du ikke, din Hund! saa skal jeg støde dig Bajonetten i Livet. — Er han ikke hvervet, Hr. Foged?

JESPER. Jo, det er rigtig nok.

LØITNANTEN [kommer tilbage]. Kom, flux den sorte Kjol af og en rød paa igjen.[1]

(Montanus græder, medens man ifører ham Monderingen.)

Ei, det lader ilde for en Soldat at græde; du est jo langt bedre nu end tilforn. — Exerceer ham nu brav, Niels Corporal! Det er en lærd Karl; men han er endnu raa i Exercicerne.

[Gaaer bort med Fogeden.]

[1] Om Infanteriets røde Uniformer findes en Bemærkning i Femte Bind Side 53.

SCEN. 4.

NIELS CORPORAL. MONTANUS.

(Niels exercerer ham og prygler ham.)[1]

SCEN. 5.

LØITNANTEN. NIELS. MONTANUS.

LØITNANTEN. Nu, Niels, kan han fatte Exercicerne?

NIELS. Han skal nok lære;[2] men det er en doven Hund; han maa prygles hver Øieblik.

MONTANUS (grædende). Ak, gunstige Herre! værer barmhjertig mod mig. Jeg er af en svag Helbred og kan ikke udstaae saadan Medfart.

LØITNANTEN. Det falder noget haardt i Førstningen; men naar din Ryg brav blir banket og barket, vil det siden ikke gjøre saa ondt.

MONTANUS (græder). Ak, gid jeg aldrig havde studeret; saa havde jeg ikke geraadet i denne Ulykke.

LØITNANTEN. Ei, det er kun en Begyndelse. Naar du har siddet en halv Snes Gange paa Træhesten, eller staaet paa Pælen først, saa agter du siden Saadant for Bagatel.[3] (Montanus græder igjen.)

SCEN. 6.

DE FORRIGE. JERONIMUS. JEPPE. NILLE. MAGDELONE OG *LISBET.*

JERONIMUS. Er I ganske vis derpaa?

[1] I 1731 og de nyere Udgaver: »Niels Corporal fører ham i en rød Kjol, exercerer og prygler ham.« Men Montanus fik Monderingen paa, inden Løitnanten gik bort med Fogden.

[2] »lære« — i Liebenbergs Udgaver: »lære [dem].«

[3] »Træhesten« havde en skarp Ryg. »Pælen« var en spids Pæl, hvorpaa Delinquenten skulde staae, medens hans Arme vare bundne til en høi Pæl eller til en Mur.

JEPPE. Ja vist. Fogden berettede mig det nys. Ak ak! nu er min Vrede forvandlet til Medynk.

JERONIMUS. Kunde vi kun faae ham i den rette Tro igjen, vilde jeg gjerne kjøbe ham løs.

LISBET (kommer ind). Ak, jeg elendige Menneske!

JERONIMUS. Gjør mig ingen Allarm, min Dotter; du vinder Intet dermed.

LISBET. Ak, min hjerte Faer! hvis I var saa forlibt, som jeg er, bad I mig ikke tie.

JERONIMUS. Fy fy! det er ikke smukt for en Pige at lade sig mærke med Saadant. Men der synes mig, at han staaer. — Hør, Rasmus Berg! hvordan er det fat?

MONTANUS. Ak, min hjerte Monsieur Jeronimus! Jeg er bleven Soldat.

JERONIMUS. Ja, nu faaer I Andet at bestille end gjøre Mennesker til Dyr og Degne til Haner.

MONTANUS. Ak ak! jeg begræder min forrige Daarskab, men altfor silde.

JERONIMUS. Hør, min Ven! vil I lade Jer forrige Galskab og ikke fylde Landet op med Tvistighed og Disputatser, skal jeg ikke spare, hvad som er i min Evne, for at løse Jer ud igjen.

MONTANUS. Ak, jeg har ikke forskyldt bedre, som har truet mine gamle Forældre med Hug. Men vil I forbarme Jer over mig og arbeide paa min Befrielse, svær jeg Jer til, at jeg herefter skal føre et andet Levnet, tage mig nogen Handtering for og aldrig forurolige Nogen med Disputer meer.

JERONIMUS. Bi da her saa længe; jeg vil hen og tale med Løitnanten. — Ak, min kjære Hr. Løitnant! I har altid været en Ven af vor Hus. Den Person, som er hvervet til Soldat, er forlovet med min eneste Dotter, som bær stor Kjærlighed for

ham. Lad ham komme løs igjen. Jeg vil gjerne forære Løitnanten hundrede Rigsdaler derfor. Jeg bekjender, at jeg glædte mig selv derover i Førstningen, at han saaledes var bleven revset; thi hans sælsomme Opførsel havde opirret mig og alle Godtfolk her i Byen mod ham; men da jeg saae ham i den Positur og tillige hørte ham af Hjertet begræde sin forrige Daarlighed og love Bedring, var mit Hjerte færdigt at briste af Medynk.

LØITNANTEN. Hør, min kjære Monsieur Jeronimus! Hvad jeg har gjort, er kun for hans eget Bedste. Jeg veed, at han er forlovet med Jer Dotter, og har derfor, alene for at tjene Jer Hus, bragt ham i den Tilstand og tracteret ham med saadan Haardhed, at han kunde komme til sine Synders Bekjendelse. Men jeg vil for Eders Skyld selv give Penge til de Fattige, eftersom jeg hører, at han er bleven forandret. Lad ham kun komme hid.

Hør, min Ven! Jere Forældre have sat store Penge paa Jer, i Forhaabning, at I skulde blive dem til Ære og Trøst i deres Alderdom; men I reiser klog bort og kommer ganske forvirret tilbage, oprører den hele By, fortplanter sælsomme Meninger og forsvarer dem med Haardnakkenhed. Skal det være Frugt af Studeringer, saa burde man jo ønske, at der var aldrig Bøger til. Mig synes, det Fornemste, man burde lære i Skolerne, er Alt, hvad som strider mod det, som I er befænget med, og at en lærd Mand burde fornemmelig kjendes fremfor Andre derpaa, at han er mere tempereret, modest og føielig i sin Tale end en Ulærd. Thi den sunde Philosophie lærer os, at vi bør dæmpe og stille Tvistigheder, at staae fra vore Meninger, saa tidt vi overbevises af den Ringeste

at være vildfarende. Det første Bud i Philosophien er at kjende sig selv, og jo mere En forfremmes deri, jo slettere Tanker har han om sig selv,[1] jo meer synes ham, der staaer tilbage at lære. Men I gjør Philosophie til Fægtekunst og holder den for Philosophus, der ved subtile Distinctioner kan forvende Sandhed og rede sig ud af alle Meninger. Ved Saadant gjør I Jer forhadt af Folk og bringer Lærdom i Foragt, saasom man bilder sig ind, at saadane underlige Lader ere Studeringers rette Frugt. Det bedste Raad, jeg kan give Jer, er at I arbeider paa at glemme og rydde af Jer Hoved det, som I har anvendt saa mangen Nattevægt paa at lære,[2] og at I tager Jer nogen Handtering for, hvorved I kan bane Jer Vei til Jer Forfremmelse, eller, om I endelig vil blive ved Studeringer, at I da indretter dem paa en anden Maade.

MONTANUS. Ak, gunstige Herre! jeg skal følge Hans Raad og beflitte mig paa at blive et andet Menneske herefter.

LØITNANTEN. Godt! Saa gir jeg Eder da løs igjen, naar I har gjort de Løfter baade til Eders egne og Eders Sviger-Forældre og bedet dem om Forladelse.

MONTANUS. Jeg beder Eder da ydmygst med grædende Taare Alle om Forladelse og lover at føre et ganske andet Levnet herefter, fordømmer mit forrige Væsen, fra hvilket jeg er bragt ikke mere ved den Tilstand, jeg er geraadet i, end ved denne brave Mands grundige Tale og Lærdom,[3]

[1] »jo slettere«, jo ringere.

[2] »Nattevægt« — i de to sidste Høpffnerske Optryk: »Nattevagt«. Ordet Vægt i Betydning af Vaagen var i Holbergs Tid et forældet Ord. I Originaludgaven staaer ikke »mangen«, men »mange« Nattevægt.

[3] »Lærdom«, Belæring.

for hvilken jeg derfor næst mine Forældre skal altid have mest Estime.

JERONIMUS. Saa holder I da ikke mere for, min kjære Svigersøn, at Jorden er rund? Thi den Post ligger mig mest om Hjertet.

MONTANUS. Min hjerte Svigerfaer, jeg vil ikke disputere videre derom. Men jeg vil alene sige dette, at alle lærde Folk er nuomstunder af de Tanker, at Jorden er rund.

JERONIMUS. A .... a! — Hr. Løitnant! Lad ham blive Soldat igjen, til Jorden bliver flak.

MONTANUS. Min kjære Svigerfaer! Jorden er saa flak som en Pandekage. Er Han nu fornøiet?

JERONIMUS. Ja, nu er vi gode Venner igjen, nu skal I faae min Dotter. — Kommer nu Allesammen ind hos mig og drikker paa en Forligelse. — Hr. Løitnant, gjør os den Ære at komme ind.[1]

(De gaae ind.)

[1] »at komme ind« er i Liebenbergs Udgaver forandret til: »at komme med«.

HEXERI

ELLER

BLIND ALLARM

OM HEXERI ELLER BLIND ALLARM

I *sin Epistel 506 siger Holberg, at denne Komedie viser, »at en ringe Ting kan sætte et helt Land i Bevægelse, og hvorledes en Løgn kan ved Tillæg forøges«. Æmnet, hvori det vises, er formodentlig opfundet af Holberg selv. En Mand, der befinder sig en Morgen paa Gaden, hører til sin Forfærdelse Nogen inde i et Hus mane Djævlen til sig. Han fortæller det til Andre, som bringe Historien videre, og jo mere den udbredes, desto flere Tillæg faaer den. Hele Byen er inden kort Tid greben af Skræk for Troldmanden og for det Hus, han beboer.* Terror Panicus *kalder Holberg ogsaa Komedien i sin Selvbiografi. Den formeentlige Troldmand er Theaterprincipalen Leander, som indstuderer en Rolle, hvori han maner Djævelen til sig. Han vedbliver i sin Stue flittigt at forberede sig paa at optræde som Hovedpersonen i den Tragedie, der skal spilles den følgende Dag, og efter at han har faaet Rollen lært, gaaer han ud paa Gaden. De Drenge, som falbyde ham Visen og Relationen om Den, der gav sig Fanden i Vold, beder han gaae deres Vei; men da han advares af en Person om, at Byvagten nærmer sig hans Hus for at arrestere ham, skynder han sig hjem og slaaer Porten i Laas efter sig, idet han troer, at det er hans Creditor, som vil lade ham arrestere for en Vexelgjæld paa 50 Rigsdaler; thi han har samme Morgen svævet i Frygt for at blive trukket i Gjældsfængsel. Bysvendene driste sig ikke til at bryde ind i Troldmandens Hus; de raabe, at han skal lukke op, og da han fra Vinduet svarer, at han er »skyldig«, men at Mange ere mere skyldige uden at blive trukne i Arrest, mener Byvagten, at han tilstaaer at have gjort sig skyldig i Trolddom, og at han kjender Andre, som ogsaa ere skyldige deri. Det lykkes ham at bortskræmme*

de rædde Bysvende, som forekomme ham at være gale eller berusede; men han undgaaer ikke samme Dag at blive arresteret, og med ham komme de andre Aktører til at dele Skjæbne, da de Alle ansees for at have forskrevet sig til Djævlen. Under Forhøret er Dommeren ikke fri for at være bange for de Anklagede, medens hans Skriver er fuld af Rædsel, og den dobbelte Betydning, som ligger i Ordet »Skyldig«, bidrager til at holde Misforstaaelserne under Forhøret længe vedlige. Omsider faaer Leander at vide, at det ikke er, som han har troet, for sin Vexelgjæld, han staaer tiltalt, men for Trolddom, og det gaaer da op for ham, hvad der har givet Anledning hertil. Tingens virkelige Sammenhæng kommer for Dagen, og de Anklagede løslades.

Saadan er Stykkets Hovedhandling, og dersom denne Hovedhandling havde udfyldt hele Stykket, vilde det have været en Komedie i tre Akter. Formodentlig har Holberg ogsaa fra Først af tænkt sig Stykket saaledes, ligesom han fra Først af tænkte sig Barselstuen og Uden Hoved og Hale som Treaktsstykker. Men i Tiden før Sommeren 1723 lod han det være sig en Regel, at faae alle de Komedier, han skrev, til at blive Femaktsstykker. Han fik da Hexeri eller Blind Allarm til at blive et Femaktsstykke ved at indlægge et Par Episoder i Midten.

Den første af disse er en aldeles fortræffelig Episode. Rygtet, som har gjort Leander til en Troldmand, lader ham ikke blot udbrede Skræk, men giver ham ogsaa noget Tillokkende, da der er dem, som mene, at han maa kunne yde dem Bistand med sin Magie. Efter at han i nogen Tid, uden at vide deraf, har været til Skræk for en Mængde Mennesker, faaer han Besøg af to Tjenestepiger, som tilbyde ham Penge, for at han som Hexemester skal opfylde deres Herskabers Begjæringer. Det er ham ufatteligt, at Pigerne henvende sig til ham som til en Hexemester; men da de trænge paa med deres Anmodninger, beslutter han at lade, som han vir-

kelig udøver Hexekunsten, idet han anseer det for muligt, at han som Hexemester kan fortjene de 50 Rigsdaler, han er sin Creditor skyldig. Men det bliver da nødvendigt for ham at flytte hemmeligt hen til et andet Sted i Byen, hvor han i nogle Dage kan være i Fred for Creditoren. Han meddeler derfor Pigerne, inden de gaae, hvor han herefter vil være at finde, og venter, at de vil recommandere ham til Folk, der ønske at raadføre sig med en Mand af hans Profession. Til sin Glæde faaer han paa det nye Opholdssted, som er et af Byens billige Gjæstgiversteder, saa mange Besøg, at han i kort Tid har tjent 25 Rigsdaler; men da han hører, at en velstuderet Mand, som aldrig har troet, at der var Hexeri til, agter at besøge ham, anseer han det for bedst at holde op med at agêre Hexemester, medens Legen er god, og han begiver sig hjem til sit Hus. Denne Episode, som udfylder Halvdelen af Stykkets anden Akt og hele den tredie, er Komediens interessanteste Parti. De to Tjenestepigers Besøg bringer Skuespilleren, som er i Pengeforlegenhed, til at udføre et Skalkestykke, hvoraf han baade har Morskab og Profit. Hans Talent til at spille Komedie og hans lystige Humør faae Leilighed til at lægge sig for Dagen, og han tjener ved sin improviserede Rolle i Løbet af nogle Timer Mere, end han tjente i den sidste Maaned ved de Forestillinger, han gav paa sit Theater. Men efter at han har begivet sig hjem og er bleven arresteret, bliver det uden Betydning for den følgende Del af Komedien, at han i nogen Tid spillede Hexemester paa et Gjæstgiversted. Hans Skalkestykke kommer ikke til Øvrighedens Kundskab, og de 25 Rigsdaler, som han indvandt, kan det ikke nytte ham at tilbyde som et Afdrag paa Vexelgjælden, da han trækkes i Arrest for noget Andet end det, som han troer, at Øvrigheden bemægtiger sig hans Person for.

Den anden Episode, som Holberg indlagde i Stykket, er af ringere Værdi og er maaskee kun opfunden, for at den fjerde Akt ikke skulde blive for kort. Efter at

Leander har forladt Gjæstgiverstedet, skulde de to følgende Akters Indhold være hans og de andre Skuespilleres Arrestation og det Forhør, hvori de tages ved Bythinget. Men den fjerde Akts første Halvdel bestaaer af en Række Scener, hvori der optræder forskjellige Personer, hvem Aktørernes Ulykke giver Anledning til at udtale sig nedsættende om de Komedier, som Aktørerne have spillet, samt om theatralske Forestillinger overhovedet. Det er de paa den danske Skueplads i Grønnegade opførte Komedier og særlig Holbergs, som en Actrice ved Navn Apelone i disse Scener tager i Forsvar mod Personer, hvem de ikke have behaget. Men omendogsaa denne Scenerække kan findes morsom, er den Komediens Æmne aldeles uvedkommende og virker forstyrrende, da Leander og hans Skuespillere, der hidtil vare en fingêret Bande, pludselig gjøres til de danske Aktører i Grønnegade, for saa igjen, naar Scenerækken er til Ende, at blive hvad de vare i de tre første Akter. Underligt maa det ogsaa forekomme efter denne Scenerække, at kun Aktørerne af Leanders Selskab og ikke tillige Actricerne trækkes i Fængsel, skjøndt det fornemmelig var Kvinder, som pleiede at beskyldes for Trolddom. Actricen Apelone og den vordende Actrice Terentia, som er Leanders Kjæreste, høre ikke hjemme i Komedien. Leanders Skuespillerselskab skal være et, som kun bestaaer af Aktører, ligesom de gamle engelske Skuespillerselskaber. Muligvis er Apelone hellerikke Actrice, men i anden Egenskab knyttet til Banden.

Denne Episode eller, om man vil, dette Intermedium har Lighed med hvad der i de gamle attiske Komedier benævnedes en Parabasis, *og som var den Del af en Komedie, hvori Koret paa Digterens Vegne henvendte sig til Publikum og kunde tale om Ting, der ikke havde Noget med Komediens Indhold at gjøre. Man bringes ogsaa til at tænke paa de gamle attiske Komedier, særligt paa de Aristofanske, naar Intermediet ender med en Scene, hvori Holberg har taget sig den Frihed at lade En af*

Kjøbenhavns dalevende Indbyggere, den forhenværende tydske Theaterprincipal Von Qvoten, blive forestillet.[1] *Aristofanes har i »Skyerne« ladet Sokrates blive forestillet som en fordærvelig Sofist, hvad Sokrates vel dengang var i mange af sine Medborgeres Øine, og da Holberg baade i Den ellevte Juni og i Erasmus Montanus har efterlignet Ting, som forekomme i »Skyerne«, har det rimeligvis været under Paavirkning af samme Komedie, at han skrev den Scene, hvori Von Qvoten optræder som En, der glæder sig over, at de danske Komedier have faaet Ende, saa at han igjen kan komme til at opføre sine tydske Effektstykker. Det er alligevel et Spørgsmaal, om de danske Aktører vilde have ladet Von Qvoten blive forestillet paa Theatret i Grønnegade, hvis de havde bragt Stykket til Opførelse. Stykket blev trykt i 1731 uden at have været spillet, og da det omsider i 1750 fremkom paa det kongelige Theater, var Von Qvoten maaskee samlet til sine Fædre. Han levede, da Stykket i 1742 blev spillet paa Tydsk i Hamborg; men om han ogsaa levede i 1750, er ubekjendt. Derimod har hans Søn, der i Aarene 1747 og 1748 forestod den tydske og danske Skueplads i Store Kongensgade, kunnet faae at see sin Fader kopieret paa det kongelige Theater, saaledes som Faderen var, dengang der spilledes danske Komedier i Grønnegade. Forøvrigt maa Scenen, hvori den gamle Von Qvoten optræder, være skreven mindst et Aars Tid efter, at Holberg i Forsommeren 1723 havde Komedien liggende færdig, da Scenen har til Forudsætning, at de tydske Komedier vare blevne parodierede paa den danske Skueplads i Ulysses von Ithacia, og dette Stykke blev først opført i Sommeren 1724.*

Byen, hvori Komedien foregaaer, kaldes Thisted i det Øvrighedsdekret, som oplæses i Fjerde Akt, og Dommeren sukker over »vor kjære Thisted«, da han skal

[1] **Om Von Qvoten er der meddelt nogle historiske Oplysninger i Femte Bind Side 119.**

tage de Anklagede i Forhør. Men den Bemærkning, som Boye har anbragt nedenunder Personlisten i sin Udgave: »Scenen er i Thisted«, indeholder en Misvisning. Et Aktørselskab kunde ikke subsistere i Thisted. Jylland omtales ogsaa i Første Akt som et andet Land end det, hvori Personerne befinde sig, og i den følgende Akt falbyde Drenge paa Gaden Viser, som baade ere paa Dansk og Tydsk, hvad der forudsætter, at Byen har en af Danske og Tydske bestaaende Befolkning. Komedien foregaaer i en fingêret By, som nærmest ligner Kjøbenhavn, og som kun i den sidste Del af Komedien, da de formeentlige Troldmænd skulle paagribes og stilles for Dommeren, kaldes Thisted, fordi denne Kjøbstad engang havde givet Anledning til megen Tale om Hexeri. Holberg anfører i en af Noterne til Peder Paars (Første Bogs fjerde Sang) som et mærkeligt Exempel paa, hvad Indbildning formaaer, den Thistedske Sag og tilføier, at »efter at Skræk først engang var kommen i Byen, syntes alle Folk siden at see Spøgelse«. Ved »Spøgelse« er at forstaae Djævlebesættelse. Den Thistedske Sag begyndte i 1696 og afsluttedes i 1698 ved en Høiesteretsdom og fandt kort derefter sin Historieskriver i Arne Magnussen, hvis Beretning for nogle Aar siden (i 1891) blev udgiven paany. Den Iver, hvormed Øvrighederne baade i katholske og protestantiske Lande forfulgte Alle, der antoges at befatte sig med Trolddom, var ofte bleven benyttet til onde Lidenskabers Tilfredsstillelse. Thi naar Nogen ønskede at bringe en Anden i stor Ulykke eller vilde have ham skaffet ud af Verden, kunde han faae Øvrigheden til at besørge det ved at henlede dens Opmærksomhed paa den forhadte Person som paa En, der øvede Trolddom. Men hvad der var lykkedes for Utallige, det mislykkedes for Præsten i Thisted, Magister Ole Bjørn, da han af Had til en Frue, som havde forhindret, at han fik hendes Datter til Ægte, vilde paaføre hende en Hexeproces.

Holberg skrev sin Komedie, da der var forløbet 25

Aar siden den Thistedske Sags Afslutning, og i de 25 Aar vare Folk i Danmark blevne mindre tilbøielige til at see Trolddom i Ting, der kunde forklares af andre Aarsager. Men Troen paa Djævlens Existens vedblev dog jævnlig at yttre sig paa de gamle absurde Maader, og man hørte snart om Een og snart om en Anden, at han havde prøvet paa at slutte Forbund med Djævlen. I sin Epistel 92 fortæller Holberg, at han engang i sine yngre Aar fandt et Stykke Papir, hvorpaa en Student havde forskrevet sig til Djævlen mod at faae en Tønde Guld om Aaret. Naturligvis var det kun enfoldige Mennesker, som troede, at Djævlen ønskede en Obligation, skreven med Debitors Blod, naar Pagten skulde indgaaes. Men at Djævlen var til som en allesteds nærværende Person, troede den Lutherske Kirke ligesom den romerske, og Christian den Femtes Lov indeholdt en Artikel, som forudsatte, at Djævlepagter kunde sluttes. Det har næppe været rent tilfældigt, at Komedien Hexeri eller Blind Allarm ikke blev spillet paa Theatret i Grønnegade. Aktørerne maatte vel finde det rettest at afholde sig fra at opføre en Komedie, hvori der blev satiriseret over Troen paa, at der kunde sluttes Forbund med Djævlen.[1] *Vel var der i Uden Hoved og Hale, som blev spillet paa Theatret i Grønnegade, skjemtet med Troen paa Hexe og Nisser og andet Troldtøi; men Komediens Formaal var at vise, hvor tilbøielige Menneskene ere til at falde fra een Extremitet til en anden, fra Overtro til Vantro eller omvendt, og det tilraades derfor i den versificerede Epilog at følge Middelveien, saa at man hverken troer for lidt eller for meget. Derimod er Hexeri eller Blind Allarm en Komedie, som viser, hvor farlig Overtroen kan blive og navnlig hvilke skrækkelige Følger Troen paa Pagter med Djævlen kan faae; Komedien slutter derfor med en versificeret Epilog, hvori der spørges, hvad der er det Værste, enten Vantro eller Overtro,*

[1] **Jvfr. hvad Rahbek yttrer desangaaende i sit Værk om Holberg, Tredie Del Side 110.**

og der svares, at Overtroen er det Værste, fordi den kan bringe Mennesker til at begaae alle Slags Ugjerninger i den Indbildning, at det er fortjenstfulde Gjerninger. En anden Grund til at Komedien ikke blev spillet paa Theatret i Grønnegade har det maaskee været, at den fjerde Akts første Halvdel mishagede Aktørerne.

Stykket opførtes i April 1742 paa Tydsk i Hamborg, og Forestillingen gjentoges i hver af de 3 følgende Maaneder. Den ældste tydske Oversættelse, som kjendes, udkom først et Par Aar derefter. Paa Dansk blev Komedien ikke spillet førend i 1750. Holberg omtaler den i Epistel 455 som et Stykke, der var spillet med Succes, skjøndt det ikke indeholdt Elskovsscener; men han er i sin Epistel kommen til at kalde det »Uden Hoved og Hale«.[1] *Synderlig Lykke har Komedien ikke gjort paa det kongelige Theater. Vel er den spillet 51 Gange; men Forestillingernes Antal er naaet op til 51 derved, at Stykket er spillet i en Mængde Saisoner, i de fleste kun een Gang, i nogle et Par Gange, og kun i den allerførste Saison i 1750 tre Gange. Siden den 19. Oktober 1846 har det ikke været forestillet paa det kongelige Theater. Men i Oktober 1889 fremkom Stykket paa Folketheatret og blev i samme Maaned spillet 18 Gange.*

[1] Se Noten i Sjette Bind Side 109.

HEXERI

ELLER

BLIND ALLARM

KOMEDIE I FEM AKTER

FØRSTE GANG FORESTILLET
PAA DEN KONGELIGE DANSKE SKUEPLADS
ONSDAGEN DEN 28. OKTOBER
1750

PERSONERNE

LEANDER, Principal for en Acteurbande
HENRIK, Acteur
To andre Komødianter
APELONE
TERENTIA, Leanders Fæstemø
En af Komødianternes Moder
Leanders Dreng

MONSIEUR GODTRO. En gammel Kjælling. GAMLE CHRISTEN GLAUBFRESSER. MALENE og en anden Pige. HANS FRANDSEN med to Portører og en Tjener. En tarvelig Borger. To Drenge, som sælge Viser og Historier. En fremmed Person. Anføreren for Byens Vagt. LARS, En af Vagten. En Madames Pige og en Jomfrues Pige. ARV, Gaardskarl. En falden Pige. En Mand, som har en ond Kone. En Skomagersvend. Arvs Herskab Hr. LEONARD og hans Frue samt deres andre Husfolk. En Vært og hans Drenge PEITER og CHRISTOFFER. To af Byens Vagt. MADAME LUCRETIA. JEAN DE FRANCE. HERMAN VON BREMEN. VON QVOTEN. En Trommeslager. Tre Soldater. Dommeren med hans Skriver og Betjentere. MESTER HERMAN, Barbeer.

Scenen er i Kjøbenhavn-Thisted

ACTUS I.

SCEN. 1.

LEANDER ALENE.

Der er farligt lidt at fortjene ved Komødier nuomstunder. I denne Maaned har jeg ikke haft tyve Rigsdaler paa min Part, det kan jeg gjøre min Eed paa, saa at jeg har aldrig været i saadan Pengetrang, som jeg nu er, og kommer den Vexel med Protest tilbage, saa er jeg om en Hals.[1] Dog haaber jeg at fortjene saa Meget ved den Tragødie, som vi skal spille imorgen, at jeg skal kunne rede mig derfra.[2] Jeg har en temmelig stærk Rolle i samme Tragødie; thi Polidorus, hvis Person jeg skal forestille, har mere at bestille end tre andre Acteurs.[3] Jeg kommer derfor at studere brav baade idag og imorgen og nægte mig inde, at Ingen forstyrrer mig deri.[4]

[1] Denne »Vexel« er en af de Proformavexler, som hyppig brugtes istedenfor simple Gjældsbreve. De blev afskaffede ved Forordningen af 26. November 1731, hvorefter det tillodes at udstede de saakaldte Vexelobligationer. I Act. V. Sc. 2 fortæller Leander, at »Vexlen« er 6 Maaneder gammel, og at hans Creditor har ladet den fornye indtil nu.

[2] »imorgen« — i 1731: »overmorgen«, hvad der er beholdt i de følgende Udgaver, men ikke stemmer med at Leander senere gjentagne Gange siger, at Tragedien skal spilles »imorgen«.

[3] I Komediens sidste Akt erfares, at Tragedien selv hedder Polidorus.

[4] Aktørerne af Leanders Bande synes ikke at holde fælleds Prøver; enhver af dem indstuderer sin Rolle for sig selv.

(Tager sit Papir af Lommen, hvormed han gaaer frem og tilbage og læser over paa sin Rolle, først mumlende sagte.)

SCEN. 2.

LEANDER. HANS DRENG.

DRENGEN. Monsieur, jeg har en ond Tidende at sige Jer.

LEANDER (continuerer sin Rolle høit). *Ja, Elisa! din Utroskab skal aldrig blive uhævnet. Er det ret at forlade din tro Philander,*[1] *der har reddet dig ved sit Blod af de vanskabte Kæmpers Hænder, der har opoffret sin Velfærd, foragtet Prinsesse Climenes Kjærlighed, hendes Suk og Graad, for din Skyld? Hvilken Ulyksalighed kan lignes ved Polidori? Hvis Troskab er saa ilde bleven belønnet som hans? Ak, troløse Elisa! Jeg skal ikke længere være dig en Torne i Øiene.*[2] *Jeg skal tage Livet af mig selv, og saa er der en Ende paa min Jammer. Men din Samvittighed vil ved min Død vaagne, og du vil blive foragtet og forhadt af alle Mennesker formedelst din Utroskab.*[3]

(Trækker sin Kaarde ud og vil tage Livet af sig selv. Drengen mener, det er Alvor, løber til og holder ham i Haanden.)

LEANDER. Hvad Pokker vil du her nu, Dreng? Man kan aldrig et Øieblik have Ro.

DRENGEN. Hvad Ulykke bringer Jer til saadant fortvilet Forsæt, at I vil tage Livet af Jer selv?

[1] Navnet Philander, som Polidorus giver sig, var paa den Tid, Holberg skrev sin Komedie, for længe siden blevet eenstydigt med en Elsker som Følge af, at Elskeren i forskjellige gamle Skuespil og Romaner hed Philander. Holberg siger ogsaa i sit Svar til Paulli 1724, at tydske Romaner undertiden begynde saaledes: Gewiss! erwiederte der unglückselige Ritter Philander.

[2] ›en Torne‹ — i de Høpffnerske Optryk: ›en Torn‹.

[3] Som det sees af denne hans Tale er Tragedien om Polidorus ikke affattet i den conventionelle Stil, paa rimede Alexandriner, men i Prosa.

LEANDER. Gak Pokker i Vold, du Nar! Jeg gaaer kun her og øver mig paa en Tragødie, som skal spilles imorgen, hvori jeg skal agêre Polidorus.

DRENGEN. Ha ha ha! Jeg mente, min Tro, det var Alvor.[1]

LEANDER. Jo jo, du skal nok see, at man gaaer om og tar Livet af sig af Kjærlighed i disse Tider. Tro mig, der er ikke to Mennesker i den hele By, der jo heller tar en gammel ond Kjælling med en Snes tusind Rigsdaler end en ung deilig og dydig Jomfru, men som Intet har bekommet til Arv uden en god Optugtelse. Tilmed, om der nu findes forlibte Folk, saa ere de forlibte paa en anden Maade, ikke med den Bestandighed til en vis Person, som i forrige Tider.

DRENGEN. Jeg har dog tjent hos en Mand her i Gaden, som vi engang var bange for, at han skulde tage Livet af sig selv af Kjærlighed, og jeg troer virkelig, at han havde fuldbyrdet sit Forsæt, hvis jeg ikke havde hindret ham; thi han trok sin Kaarde paa samme Maade, som I.[2]

LEANDER. Hvad hedder han?

DRENGEN. Jeg siger ikke hans Navn; thi det var skarnagtig af mig, om jeg røbede ham; men han boer paa Hjørnet af denne Side.

LEANDER. Ha ha! Det er Jens Paaskelilie. Jeg mærker, du kjender ikke den Karl ret. Hans Kjærlighed gaaer ligesom en Kanal igjennem alle Byens Gader. Nu falder han paa Knæ med Kaarden for Brystet for en Jomfru paa eet Hjørne, nu paa et

[1] At Drengen først troede, at Leander for Alvor vilde tage Livet af sig, er et Forspil til, at Leanders Indstudering af Polidors Rolle kort efter giver Anledning til, at han antages for en Troldmand.

[2] »trok« er et gammeldags Præteritum istedenfor trak.

andet Hjørne, nu midt i Gaden. Der er ikke saa mange Jomfruer i Gaden, han har jo Hjerter at opoffre dem alle, og ikke saa mange Sjæle, han har jo Snarer til at fange enhver med, saa at han burde føre samme Symbolum, som Keiser Carl den Femte, *Plus ultra*.[1] Han speculerer virkelig paa det femte Monarki af Fruentimmer.[2] Derfor kan jeg mærke, at du est ikke synderlig dreven i Verdens Laab, eftersom du bildte dig ind, at jeg vilde omkomme mig af Kjærlighed.[3] Men hvad er dit Ærende her? Jeg har saa liden Stunder idag at tale med Nogen; thi jeg har ikke lært den halve Del af min Rolle endnu, og jeg skal agêre Polidorus imorgen.

DRENGEN. Monsieur, om I ikke kan bevæges til at dræbe Jer af Kjærlighed, saa vil jeg sige Jer noget Andet, som er nok værd at hænge sig for. Der er kommen en protesteret Vexel paa 50 Rigsdaler, saa jeg troer, at I inden Aften blir trækket i Arrest.

LEANDER. Hillemænd! Kunde jeg kun begaae mig i denne Uge, saa haabede jeg ved to Tragødier at fortjene saa Meget, at jeg kunde betale en Slump deraf.[4] — Om Nogen spør efter mig, kan

[1] I Keiser Carl den Femtes Symbol stod de franske Ord *Plus Oultre* paa et Baand, der flagrede om et Par Søiler, nemlig om dem, som Herkules antoges at have reist ved Gibraltarstrædet for at betegne Jordens Ende og Grændsen for Seierstog.

[2] Verdenshistorien blev i Holbergs Tid inddelt efter fire Monarkier, det assyriske, persiske, græske og romerske, og da det fjerde vedvarende bestod, kunde der speculeres over et femte.

[3] »Laab«, en gammeldags Form af Løb.

[4] Leander og hans Bande befatte sig altsaa med at opføre Tragedier. Aktørerne i Grønnegade spillede, saa vidt man veed, ikke Tragedier før nogle Aar efter, at Holberg havde skrevet Hexeri.

du sige, at jeg er reist af Byen. Gak saa din Vei; thi jeg maa have Ro at læse over.

SCEN. 3.

LEANDER ALENE.

(Gaaer frem og tilbage og mumler igjen.)

Nu kommer det Værste. Kunde jeg kun vel skikke mig i denne Scene, hvori jeg skal mane Fanden; det Andet er kun Bagatel derimod. Jeg maa forsøge et Par Gange.

(Gjør en Kreds med sin Stok paa Gulvet.)

Jeg maner dig at møde hid, du Første blandt de onde Aander, Mephistopheles! for at høre min Befaling og at iværksætte det, som jeg byder dig. — Der seer jeg, han kommer i sin rette Gestalt, ligesom jeg saae ham for ti Maaneder siden. — Nei, holdt, Mephistopheles! Ikke inden denne Kreds!

(I det Samme han maner, bliver han vaer en Person, som staaer med Andagt at høre paa ham, hvorfor han siger:)[1]

Det er og forbandet, man kan ikke have Ro et Øieblik. (Gaaer ind.)[2]

SCEN. 4.

MONSIEUR GODTRO ALENE.[3]

Ak Himmel! er det muligt, at christne Mennesker kan forfalde til saadan Ugudelighed og give

[1] »hvorfor han siger« — i 1731: »hvorfor han løber ind og siger«.

[2] De tre første Scener foregaae i Leanders Stue, som har Vinduer til Gaden, og hvorfra han kan høres af de Forbigaaende, naar han med høi Stemme øver sig paa sin Rolle. I Act. V. Sc. 7 kalder han denne Stue sin »Forstue«. Skuepladsen var i Holbergs Tid en saadan, at den ikke blot afvexlende kunde være Stuen og Gaden, men stundom begge Dele paa eengang.

[3] I 1731 er Overskriften: »Den fremmede Person«. — Mandens Navn minder om Notarens i Molières Den indbildt Syge *Monsieur de Bonnefoi.*

sig saaledes Fanden i Vold? Jeg har altid holdt det for Snak, naar jeg har hørt fortælle om Folk, der forskrive sig til Fanden; men nu har jeg hørt det med mine egne Øren. Ak, jeg er, min Tro, saa forskrækket, at jeg ikke kan staae paa mine Ben. Nei, se engang, hvor mine Knæ skjælver, ret ligesom jeg havde en kolde Syge.[1]

(Han slaaer sig for Brystet.)

SCEN. 5.

EN GAMMEL KJÆLLING. MONSIEUR GODTRO.

KJÆLLINGEN. Hvad skader Jer, mit Barn? I seer saa forskrækket ud.

GODTRO.[2] Ak, Bedstemoer! Har I ikke Noget, jeg kan lugte til? Jeg er bleven ganske syg af noget Underligt, som jeg hørte.

KJÆLLINGEN. Hvad er det?

GODTRO. Ak, her boer en Troldmand i det Hus.

KJÆLLINGEN. Ei, Snak! det er Mesteren for Komødierne.[3]

GODTRO. Ja, jeg veed det nok. Han har forskrevet sig til Fanden, som jeg hørte ham nu nys mane med saadane forskrækkelige Ord, saa jeg kan ikke tænke derpaa, uden Haarene reiser sig paa mit Hoved.

[1] »en kolde Syge«, en Koldfeber.

[2] Godtros Replikker have i 1731 til Overskrift »Manden«. — Det er en mindre heldig Ejendommelighed ved Originaludgaven, at flere af Personerne baade i Scenernes og Replikkernes Overskrifter staae betegnede som anonyme Personer, skjøndt de i Dialogen have Navne. Stykket er ogsaa uden Personliste i Originaludgaven.

[3] »Mesteren for Komødierne« kaldes i den tydske Oversættelse 1744 »der Principal von den Komødianten«.

KJÆLLINGEN. Saae I da Fanden selv?

GODTRO. Nei, han var usynlig for mine Øine; Troldmanden saae ham dog; thi han forbød ham at gaae indenfor den Kreds, som han havde gjort. Jeg hørte ham alene mane og fornam, at Fanden kom med et Bulder, som fulgte derpaa, hvilket var saa stort, at jeg tænkte, nu falder Huset ned. Jeg kunde ikke ellers see uden nogle Ildstraaler, som kom for mine Øine.

KJÆLLINGEN. Ak, man hører ikke Andet end det, som ondt er. Jeg skulde ellers have forsvoret, at den Mand kunde have faldet til saadan Ugudelighed; thi han seer ud til at være et skikkeligt Menneske.

GODTRO. Men skulde I vel kunne have tænkt, at der var Saadant til, Mutter?

KJÆLLINGEN. Ikke til? Jo, altfor meget disværre. Saadant har aldrig gaaet mere i Svang end i disse Tider; men hvorfor? Just fordi visse selvkloge Folk, som er sat til at hemme Saadant, kaster nu paa Nakken af deslige Historier. Man har jo ikke hørt en Troldmand eller Hexe bleven brændt i mange Aar; derfor kan Saadant ikke andet end tage Overhaand.[1] Ja ja, jeg vil ikke spaae ilde, men se kun til, hvor det vil gaae, om Verden staaer noget længer; men jeg haaber, at vi har Enden inden Paaske;[2] thi jeg har saa mine visse

[1] Et kongeligt Rescript af 21. Juli 1686 havde fastsat, at Ingen, som var dømt for Trolddom, maatte henrettes, uden at Sagen var paadømt ved Høiesteret. Den sidste Høiesteretsdom, hvorefter Nogen blev henrettet for Trolddom, afsagdes i 1693, og Dødsstraffen, som var tilkjendt en Hex fra Nykjøbing paa Falster, og som egentlig skulde have været at brændes levende, var at halshugges og derefter brændes.

[2] »jeg haaber«, jeg troer.

Tegn. Jeg skal fortælle Jer en Historie, som er saa sandfærdig, som jeg staaer her. En Smedekone i Mariager var vred paa sin Naboerske, som lavede til Barsel, og nylig før[1] samme Naboerske skulde falde i Barselseng, kastede en Klud fuld af Haar og afbrudte Sømmehoveder i Stuen, hvorover Barselkvinden laa i to Dage med stor Pine og kunde ikke føde, førend En til Lykke fandt samme Klud og kastede den paa Ilden; da blev hun strax forløst.

GODTRO. Det var forskrækkeligt. Var Mutter selv tilstede, da det skete?

KJÆLLINGEN. Nei, men I kan forlade Jer paa, at Historien er rigtig; thi min Mand[2] er en skikkelig Person, der hørte det af en Pige, han var forlovet med, hvilken Pige havde et Sødskendebarn, som tjente i Gaard med den Amme, for hvilken Joremoeren bekræftede Historien med Eed.[3]

GODTRO. Ak, det var forskrækkeligt.

KJÆLLINGEN. Men mener I alligevel, at Øvrigheden vilde straffe hende? Nei, Byfogeden lo kun deraf og bad Folk holde inde med saadan Snak, endskjøndt en troværdig Kone bød sig til at vidne, at hun havde seet samme Smedeenke flyde paa Vandet, hvilket var et vis Tegn til, at hun kunde hexe; thi ....[4]

[1] »nylig før«, kort før.

[2] »min Mand«, min Hjemmelsmand.

[3] Lignende Hjemmel har Dorthe Knapmagers til en Historie, hun fortæller i Barselstuen.

[4] Naar et Kvindfolk mistænktes for at være en Hex, var det en gammel Overtro, at man kunde faae Spørgsmaalet afgjort ved at prøve, om hun sank eller om hun flød, naar hun kom i Vandet, da man bildte sig ind, at Vandet lod hende flyde, dersom Ilden var det Element, hvori hun burde omkomme.

GODTRO. Hillemænd! Hvad var det, jeg saae? Blev I ikke et Syn vaer, Bedstemoer?

KJÆLLINGEN. Hvor saae I det?

GODTRO. Her ved Vinduerne. Jeg saae en gloende Drage fare op igjennem Skorstenen. Saae I ikke det Samme?

KJÆLLINGEN. Jo, mig syntes, Mare, at jeg ogsaa saae Noget.

GODTRO. Jeg vilde ikke staae her længer, om man gav mig ti Dalere. Farvel, Mutter. [Gaaer.]

SCEN. 6.

KJÆLLINGEN. GAMLE CHRISTEN GLAUBFRESSER.[1]

KJÆLLINGEN. Ak, Falille! tag Jer vare, at I ikke gaaer for nær det Hus.

GLAUBFRESSER. Hvi saa?

KJÆLLINGEN. Der boer en Mand derinde, som har med onde Aander at bestille, og det hele Hus er fuldt af Djævle.

GLAUBFRESSER. Hvoraf veed I det?

KJÆLLINGEN. Ret som jeg kom her, blev Monsieur Godtro stødt ud af Døren og laa en halv Time i Besvimelse. Da han endelig kom sig igjen, og jeg spurgte, hvad ham skadte, fortalte han mig, at han blev trækket ud efter Haaret af tre Djævle, som Troldmanden, der boer her, havde manet til sig.

GLAUBFRESSER. Saae I ogsaa Noget selv deraf, Moerlille?

KJÆLLINGEN. Nei, jeg saae ikke uden Fød-

[1] Sceneoverskriften i 1731 er: »En gammel Mand. Kjællingen«, og Glaubfressers Replikker have til Overskrift: »Manden«.

derne af den første Djævel, som stødte ham ud af Døren.

GLAUBFRESSER. Hvorledes saae de ud?[1]

KJÆLLINGEN. Ligesom I seer store Ørnekløer. Jeg vil strax hen til Hr. Niels[2] og aabenbare ham det, at han itide kan aabenbare det for Øvrigheden; thi Mennesket kunde endnu reddes, dersom han blev brændt for sine Synder.

GLAUBFRESSER. Huset maa, min Tro, ogsaa sættes Ild paa.

KJÆLLINGEN. Ak, ja vist. Vil ikke Øvrigheden gjøre det, saa skal jeg og mine Venner gjøre det paa vor egen Haand, ligesom man gjorde nylig i Jylland, hvor nogle skikkelige Koner rottede sig sammen og satte Ild paa en Troldkvindes Hus.[3]

(Medens de taler, læser Leander indenfor paa sin Rolle igjen.)

KJÆLLINGEN. Hør! Nu maner han igjen. Hør engang! Han raaber paa Polidorus. Det maa være en Djævel, som hedder saa.

GLAUBFRESSER. Det er sandt, Morlille! Jeg vilde ikke boe her i Gaden, om man gav mig Alverdsens Guld.

KJÆLLINGEN. Men hør, hvor det bruser indenfore, ligesom det kunde være en Storm. Se engang, hvor det hele Hus ryster.

GLAUBFRESSER. Mig synes, baade at det Hus ryster og tre andre tilligemed.

KJÆLLINGEN. Det er, Mare, sandt, som I siger. I skal nok see, at den hele Gade er besat med lutter Hexemestere. Jeg maa gaae. Farvel, Falille!

[1] »saae de ud?« — i 1731: »seer de ud?«
[2] Hr. Niels er Sognepræsten.
[3] Der sigtes til en Begivenhed, som var forefalden i 1722 i Salling, hvor nogle Mænd og Kvinder havde sammenrottet sig og brændt en Kone i hendes Hus, fordi de ansaae hende for en Hex.

GLAUBFRESSER. Ak, jeg tør ikke gaae til Sengs inat.

KJÆLLINGEN. I har ingen Fare, sær naar I strøer Hørfrø for Døren og ryger brav med Lysetang i Jer Sovekammer.[1] (Gaaer bort.)

SCEN. 7.

MALENE OG EN ANDEN PIGE. GLAUBFRESSER.[2]

DEN ANDEN PIGE.[3] Her skal Gaden være, Malene.

MALENE. Er der mere end det ene Hus, hvor Fanden gaaer saadan?

ANDEN PIGE. Her boer ikke uden Troldmænd i'den hele Gade. Men Manden af det Hus er Kaptain for de Andre. Hele Byen er alt i Oprør, og hver Mand begynder at ryge i sit Hus. Se, hvad er det for en Mand, her staaer? Han seer ud som en Troldmand.

MALENE. Ja det er, min Tro, vistnok saadan En. Lad os ikke gaae ham for nær.

GLAUBFRESSER. Kom hid, lille Pige! Jeg hører, I veed ogsaa om denne Sag.

MALENE. Ja disværre, altfor meget, Jer og Jer Hus til Ulykke.

GLAUBFRESSER. Hvad Ulykke er vederfaret mit Hus? Kom hid, lad mig tale med Jer.

PIGERNE (skrige og korse sig og falde paa Knæ). A.....a!

[1] Samme Raad mod Geister om Natten giver Anne Signekjælling i Barselstuen, Act. III. Sc. 3.
[2] Sceneoverskriften i 1731 er: »To Piger. Manden.«
[3] »Den anden Pige« hedder i 1731 »Første Pige«, og Malene »Anden Pige«.

GLAUBFRESSER [for sig selv]. De maa see Noget, som jeg ikke kan see.

[Høit.] Kommer hid, lille Piger! og fortæller mig, hvad I seer.

MALENE. Nei, I skal ingen Magt have med os!

ANDEN PIGE. Er I ikke den Mand, som boer her i det Hus?

GLAUBFRESSER. Nei, I farer vild. Jeg er ligesaa bange for det Hus, som I Andre.

MALENE. Saa er I ingen Troldmand?

GLAUBFRESSER. Gak Pokker i Vold med Jer Snak! Jeg er Christen Glaubfresser, som boer paa Torvet.

ANDEN PIGE. Ak, om Forladelse, Monsieur Glaubfresser! Nu kjender vi Ham. Men har I ikke hørt, hvad som er passêret i det Hus?

GLAUBFRESSER. Jo, jeg har baade seet og hørt mere, end jeg vilde see og høre. Men hvor har I faaet det saa hastig at vide?

ANDEN PIGE. Jeg fik det at vide paa Torvet.

GLAUBFRESSER. Hvorledes hørte I det?

ANDEN PIGE. Jeg hørte det med de Omstændigheder, at man har seet Fanden i det Hus i en Ulvs Lignelse, som rev tre Mænd istykker, der vilde gaae her ind.[1]

GLAUBFRESSER (til Malene). Hvorledes hørte I det da?

MALENE. Jeg hørte det ved Porten[2] af en Soldat med de Omstændigheder, at fire Mænd her i Gaden ere Troldmænd og maner Fanden til sig, som kommer til dem i en Kjøbmands Lignelse med Horn i Panden og bringer dem Penge.

[1] »her ind« ɔ: ind her, derind.
[2] »ved Porten«, ved Stadsporten.

GLAUBFRESSER. Jeg veed, Kjøbmænd har ingen Horn i Panden.

MALENE. Det er, som jeg siger, Monsieur Glaubfresser.

GLAUBFRESSER. Jeg kan give Jer den bedste Underretning derom, Børnlille; thi jeg har selv baade hørt og seet det. Den hele Gade her er fuld af Troldmænd, hvis Anfører boer i det Hus. For en halv Time siden manede han Fanden til sig, som kom med saadan Bulder og Allarm, ligesom Verden skulde forgaae.

ANDEN PIGE. Men saae Monsieur Glaubfresser det selv?

GLAUBFRESSER. Ja vist saae jeg det selv. Derfor kan Ingen give bedre Underretning derom end jeg.

MALENE. Hvorledes saae han ud?

GLAUBFRESSER. Han havde Kløer paa Fødderne.

ANDEN PIGE. Ja, der hører du Historien, Søster! af Mandens egen Mund, som har seet det Altsammen.

MALENE. Men hvorfor, montro, han lod sig see med Kløer paa Fødderne?

GLAUBFRESSER. Ja, hvad veed jeg det? Nok er det, at jeg saae ham. Vil I bie lidt her, saa faaer I ham nok at see, naar han kommer ud igjen. Jeg vil gaae.

ANDEN PIGE. Skam, der bier, om mit Navn det er.

MALENE. Og faaer jeg ligesaa, om jeg bier.

ANDEN PIGE. Ak, lad os holde os fast ved Monsieur Glaubfresser.

(De holder hver ved sin Arm af ham og gaaer bort og seer sig hvert Skridt tilbage.)

SCEN. 8.

LEANDER. HENRIK.[1]

LEANDER. Henrik!

HENRIK. Hei!

LEANDER. Tragødien, troer jeg nok, skal gaae vel imorgen; men vi ere endnu ikke betænkt paa et lille Efterstykke.

HENRIK. Ja, vi maa endelig have et lystigt Efterstykke, at Folk kan faae den Tragødie om Polidorus tillivs.

LEANDER. Det er sandt; thi det er en forbandet fæl Tragødie.

HENRIK. Lar os tage et Stykke af det italianske Theater. Det om Doctor Baloardo.[2]

LEANDER. Der behøves saa mange Klæder og Machiner dertil.

HENRIK. Enhver sørger for Sit. Jeg er færdig med min Doctormachine.

LEANDER. Knap nok; sidste Gang vi spillede, fattedes Noget derpaa.

HENRIK. Det er, min Tro, ikke sandt. Nu skal jeg ind at hente den for at overbevise Jer.

(Løber ind og kommer strax ud med Doctorhabiten; imidlertid gaaer Leander og mumler med sin Rolle i Haanden.)

HENRIK. Se nu, om der vel fattes Noget.

[1] Leander og Henrik befinde sig i Stuen, hvor de tre første Scener foregik.

[2] Doctor Baloardo var en Person, der optraadte i forskjellige af det italienske Theaters Komedier; men det lystige lille Efterstykke, som Henrik foreslaaer at spille, er ikke nogen af de Komedier, som findes trykte i Gherardis Samling af de paa *Théâtre Italien* opførte Komedier. Rahbek mente feilagtig og fik Andre til at troe, at det var Treaktskomedien *La fille de bon-sens.* Formodentlig er baade det lille Efterstykke om Doctor Baloardo og Tragedien om Polidorus to fingêrede Stykker.

LEANDER. Lad see, hvor du bær dig ad da.

(Henrik kryber ind i Doctormachinen og exercerer sig.)

Jo, det gaaer godt, Henrik! Denne Doctormachine gir os alene fire Loger. Nu kan du øve dig lidt, medens jeg gaaer ud.[1]

SCEN. 9.

HENRIK. HANS FRANDSEN.

(Henrik øver sig i Doctormachinen ved den ene Side mod Spectatores. Hans Frandsen kommer ind ved den anden Side i en Portechaise tilligemed en Tjener.)[2]

HANS FRANDSEN.[3] Hold kun her lidt, Karle! Jeg skjøtter ikke om at komme Troldmandens Hus for nær.

(Portørerne bliver i det Samme Henrik vaer, som reiser sig med Machinen, kaster Portechaisen over Ende med Hans Frandsen paa Gaden og løber bort tilligemed Tjeneren. Henrik øver sig end lidt og endelig gaaer ud.)

SCEN. 10.

EN ANDEN MAND. HANS FRANDSEN.

DEN ANDEN.[4] Jeg vil, min Tro, see Saadant, førend jeg troer det; thi de, som har fortalt mig det paa Veien, ere enten gamle Mænd, Tjenestepiger eller Kjællinger. Men der seer jeg en Portechaise liggende over Ende. Hvad mon det betyde? Hillemænd! Hvad seer jeg! Her ligger en død

[1] »gaaer ud«, gaaer bort.

[2] Skuepladsen skal nu atter tænkes at være Gaden udenfor Huset, gjennem hvis Vinduer Henrik kan sees i Doctormachinen.

[3] Hans Frandsen er i 1731 betegnet som: »Manden i Portechaisen«.

[4] Anden Mands Replikker have i 1731 til Overskrift »Første Mand«, da det er ham, der taler først. I Personlisten er han kaldet »En tarvelig Borger«.

Mand. Ja, han er, min Tro, stok-stendød; det hjælper ikke Alt hvad jeg rykker paa ham. Men han er varm endnu. Jeg maa knibe ham i Næsen for at see, om det vil hjælpe.

HANS FRANDSEN. A .... a! Ak, Hr. Lucifer! giv mig Tid at begræde mine Synder.

DEN ANDEN. For mig maa I græde, saa længe I lyster. Jeg er ikke kommen for at forkorte Jere Dage.

HANS FRANDSEN. Er I da ingen Djævel?

DEN ANDEN. Ikke det jeg veed. Men hvorfor gjør min Herre saadant Spørsmaal?

HANS FRANDSEN. Eiheller nogen Hexemester?

DEN ANDEN. Hvad Pokker er det for Snak?

HANS FRANDSEN. Hvorledes kan I paatage Jer saa mange Skikkelser?

DEN ANDEN. Der er faa Mennesker, som kan paatage sig mindre Skikkelser end jeg; thi faae Den Skam, der eier flere Klæder end dem, jeg bær paa mit Liv.

HANS FRANDSEN. I havde jo nylig Skikkelse af Doctor; men nu seer I atter ud som et Menneske.

DEN ANDEN. Er en Doctor da ikke et Menneske?

HANS FRANDSEN. Ikke en Doctor uden Hoved, som jeg saae.

DEN ANDEN. Da kjender jeg, min Tro, mange Doctere uden Hoved, som dog udisputerlig ere Mennesker.

HANS FRANDSEN. Ak nei, I forstaaer mig ikke. Det var en Doctor, som nu havde Hoved, nu igjen intet Hoved; thi det sank ned i Maven tilligemed Næse, Mund, Øien og Øren, saa at der

blev Intet uden Hatten tilbage, som stod paa Stubben alene.[1]

DEN ANDEN. Stat op, min Herre! og fortæl mig Jer Hændelse, og vær ikke bange for mig; thi jeg er en Borger her i Staden. Jeg er nyligen hidkommen alene af Curiositet for at vide, om det er sandt, hvad man fortæller om den Trolddom, som øves her i Gaden.

HANS FRANDSEN. Ja, det er altfor sandt, disværre. Jeg kom her ogsaa i samme Henseende, men til min Ulykke; thi saasnart jeg nærmede mig her til Huset, hvor dette Djævelskab er, blev jeg Fanden vaer, hvorpaa Portørerne blev saa forskrækkede, at de kastede mig med Portechaisen paa Gaden og tog Flugten.

DEN ANDEN. Hillemænd! Saa er det dog sandt, at her gaaer saadant Hexeri i Svang. Men saae eller hørte min Herre intet Andet?

HANS FRANDSEN. Ak, jo vist; men jeg kan ikke beskrive det Altsammen formedelst den Skræk, som kom mig paa. Der reiste sig et Uveir med Torden og Lynild.

DEN ANDEN. Lar os da ikke blive her længere.

HANS FRANDSEN. Men nu veed jeg ikke, hvorledes jeg skal komme hjem; thi Portørerne ere borte.

DEN ANDEN. Hvad er min Herres Navn?

[1] Doctormachinen eller den kunstige Doctorhabit synes at være et lignende Kostyme, som det, der i Uden Hoved og Hale bruges til at agêre Djævel i, og hvorom Gunnild i Act. IV. Sc. 11 bekjender, at »det var et sort langt Klæde med en Stok, hvormed man kunde gjøre sig høi og lav«. Hatten, som staaer paa Stubben alene, er en af Doctor Baloardos store Hatte, hvorom Holberg taler i Moralske Tanker Side 475.

HANS FRANDSEN. Jeg hedder Hans Frandsen og er nylig kommen hjem fra Paris.[1]

DEN ANDEN. Ja, saa har Han Ret, min Herre, at det kan ikke staae Ham an, at gaae tilfods.

HANS FRANDSEN. Jeg maa dog dertil; thi jeg kan ikke blive her længe.[2]

DEN ANDEN. Kan min Herre resolvere Sig til at gaae hjem tilfods, saa gjør Han vel mod Sig selv; thi det tjener ikke at blive i dette Nabolaug længe.

HANS FRANDSEN. Ja, jeg maa resolvere mig dertil. Vilde der kun Ingen møde mig paa Veien, som kjender mig.

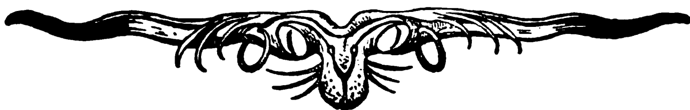
DEN ANDEN. Ak, hvad vil det sige, min Herre? Jeg har kjendt mange af vore udenlandske unge Herrer, der længe har været uden Fødder og ladet sig age og bære, men siden har gaaet paa to Bene ligesom andre gemene Borgere.[3] (De gaaer ud.)

[1] Denne Hans Frandsen, som har beholdt sit danske Navn og taler sit Modersmaal, er en Anden end den Jean de France, som optræder i Fjerde Akt.

[2] »længe« har Liebenberg forandret til: »længere«.

[3] »Bene«, i de to sidste Høpffnerske Optryk: »Ben«.

ACTUS II.

SCEN. 1.

LEANDER *ALENE.*

Nu kan jeg min Rolle paa mine Fingre. Jeg var tilfreds, at vi skulde spille iaften, at jeg kunde strax faae nogle Penge i Hænderne at betale den Vexel med; men jeg er bange, at man trækker mig inden den Tid i Arrest. Derfor maa jeg nægte mig inde. Jeg skulde dog tænke, at om det kom dertil, at Nogen skulde forbarme sig over mig og gaae i Caution for 50 Rigsdaler.

SCEN. 2.

LEANDER. EN DRENG. SIDEN EN ANDEN DRENG OG EN FREMMED PERSON.

DRENGEN (tager ham ved Armen og siger:) Kjøber Herren ingen nye Viser om den, der gav sig Fanden i Vold, paa Tydsk og Dansk?

LEANDER. Gav han sig Fanden i Vold baade paa Tydsk og Dansk? Jeg mente, det var nok paa een af Delene.

DRENGEN. Nei, det er ikke saa at forstaae. Visen er paa Tydsk og Dansk.

LEANDER. De Viser har bedre Lykke end de bedste af vore Komødier, idet de blive saa hastig oversatte.[1] — Nei, Kammerat, du kan sælge nye

[1] Formodentlig sigtes der til, at endnu ingen af Holbergs Komedier var oversat.

Viser til gamle Kjællinger; jeg kjøber ikke Saadant. [Drengen gaaer.]

EN ANDEN DRENG. Monsieur! Nye Relationer om Fanden, som En manede til sig i en Kjøbmands Lignelse med Horn i Panden.

LEANDER. Est du gal, Dreng? Er det Kjøbmands Gestalt at have Horn i Panden? Dog kan det i visse Maader være sandt.[1] Nei, jeg kjøber ingen; gak bort med dine Historier. [Drengen gaaer.]

Det er forskrækkeligt i denne By med disse Viser. Det er spaaet, at Verden skal forgaae af Ild; men vil det saa tage til, saa troer jeg, den vil forgaae af Viser.[2]

EN FREMMED PERSON.[3] Monsieur, jeg raader, at I kryber i Skjul. Byens Folk er paa Veien hid for at trække Jer i Arrest.[4] [Gaaer.]

LEANDER. Hillemænd! Tænkte jeg det ikke nok? Det er og forbandet haardt at arrestere en ærlig Mand for lumpen 50 Rigsdaler, besynderlig

[1] Ogsaa i Act. I. Sc. 7 tales om Fanden i en Kjøbmands Lignelse med Horn i Panden, og at Kjøbmænd ikke pleie at have Horn. Hvad der alluderes til, er ubekjendt.

[2] Allerede i Kritiken over Peder Paars 1722 havde Hans Mikkelsen sagt:

I alle Gader man med Magt sig jo maa trænge
Igjennem Viser og igjennem hæse Drenge,
Der skrige Øret fuld, hver i sin Melodi:
Ny Viser! nu om Mord, nu Brand, nu Hexeri.

Det var navnlig Bogtrykkerne Phønixberg og Brandt, som satte den Slags Viser i Omløb, og Viserne solgtes ofte, uden at de først havde været underkastede den paabudte Censur.

[3] »En fremmed Person« — i 1731: »En anden Dreng«. I Boyes Udgave: »Leanders Dreng«, og Liebenberg antager ligesom Boye, at det er Drengen fra Act. I. Sc. 2. Men i Sc. 6 og 7 og i Act. V. omtaler Leander denne Person som en Fremmed.

[4] »Byens Folk«, Byvagten, Politiet.

naar de veed, at man kan fortjene Penge.[1] Se, der kommer de, min Tro. Jeg maa løbe ind og slaae Porten i Laas efter mig.

SCEN. 3.

BYENS VAGT.[2]

ANFØREREN. Hør, Karle! Gaa En af Jer hen og bank paa Porten først. Er der Ingen, som lukker op, skal vi bryde ind med Magt. Hører I vel? Jeg troer, I er bange. Fort, eller I skal, min Tro, smøres dygtig. — Lars, gak du hen og bank paa Porten; du pleier ikke at være saa forsagt.

LARS. Nei; jeg er ikke bange for Mennesker, om de ere nok saa mange; men mod Fanden er jeg en Kujon.

ANFØREREN. Ei, Snak! Hvad kan han gjøre dig, naar du er i dine lovlige Forretninger?

LARS. Hvorfor gaaer I da ikke selv?

ANFØREREN. Det tør jeg nok; jeg er ikke bange for Fanden. (Gaaer frem, men vender strax tilbage.)[3] Hører I vel, Karle! Gaaer hen og banker paa Porten, eller I faaer en Ulykke. Er det ei en Skam? Vi er saa mange og Ingen har saa meget Hjerte. Ei, I Kujoner, saa mange, som I ere! Nu skal I see, at jeg tør banke paa.

(Gaaer frem, men vender tilbage igjen.)

Lad os raabe og see, om han vil lukke op.

(De raaber Alle: Luk op!)

[1] »Penge« — i Liebenbergs Udgaver: »Pengene«.
[2] I 1731: »En stor Skare bevæbnede Folk kommer ind.«
[3] »strax tilbage« — i 1731: »strax om igjen tilbage«.

SCEN. 4.

LEANDER. VAGTEN.

LEANDER (udaf Vinduet). Ak, I Godtfolk! Jeg er jo en bosiddende Mand her i Byen. Jeg løber jo ikke bort.

ANFØREREN (sagte). Vi maa give ham gode Ord for at lokke ham ned.

(Høit.) Kom kun ned, Kammerat! Er I uskyldig, saa skal Jer intet Ondt vederfares.

LEANDER. Jeg bekjender gjerne, at jeg er skyldig; men det er jo ikke saa stor Sag at trække en ærlig Mand i Arrest for.

ANFØREREN. Ha ha! Er det en lille Sag?

LEANDER. Den maa være lille eller stor, saa er der hundrede Mennesker her i Byen, der ere mere skyldig end jeg og dog ikke strax trækket i Arrest.[1]

ANFØREREN. Det er os ukjært at høre, at her er saa mange ugudelige Mennesker i en christen By. Naar I kommer for Retten, skal I lægge dem ud, saa mange som I kjender. Det skal ogsaa være mit Raad; thi det er den eneste Vei, hvorved I kan faae Pardon.

LEANDER. Hvad Fanden kommer det mig ved, hvo der er skyldig eller ei? Lad Enhver svare for sig.

ANFØREREN. Det er ret nok; Enhver skal svare for sig; men I skal lægge dem ud.

LEANDER. Skal jeg lægge dem ud? — Jeg troer, de Folk ere bandsatte.

LARS. Tal ikke mere med ham; thi han er be-

[1] »trækket« — i de Høpffnerske Optryk: »trækkes«.

sat, og det er den onde Aand, som taler af hans Mund.

LEANDER. Og jeg troer, Brændevinet taler af din Mund.

ANFØREREN. Hør, Monsieur! Kom ned med det Gode; det vil ellers gaae Jer ilde. I veed jo selv, hvad det har at betyde at sætte sig op mod Byens Folk.

LEANDER. Jeg lar mig, min Tro, slet ikke trække i Arrest. I har heller ingen Magt dertil; thi jeg byder mig inden en Time til at skaffe Caution.

ANFØREREN. Caution! Alverden kan jo ikke cavere for Jer.

LEANDER. Hør, Messieurs! Gaaer Jer Vei og sover Rusen ud. Jeg mærker, I er beskjænkt.

ANFØREREN. De Ord vil komme Jer dyr at staae.[1]

LEANDER. Saa maa I være gal da; een af Delene maa det være; thi ellers kunde I jo ikke sige, at hele Verdens Caution kunde ikke hjælpe til saadan Bagatel.

ANFØREREN. Ak, din Bespottere! Kalder du Saadant Bagatel? Du var værd den skjændeligste Død.

LEANDER. Og I var værd, at man skulde trække Jer med Jer hele Gefatterskab til Daarekisten. Jeg siger Jer een Gang for alle, at hvis I ikke gaaer fra Døren, skal I faae en Ulykke, saa mange, som I ere.

ANFØREREN. Hør, Karle! Vi kommer at storme til Huset. Sætter Jer i to Geledder. Jeg vil slutte Troppen. Vi maa ikke lade os skrække af Trus-

[1] »dyr at staae« — i de to sidste Høpffnerske Optryk: »dyre at staae«.

ler. Lad ham mane saa mange Djævle til sig, som ham lyster; de kan ingen Magt have med os; thi vi ere i vor lovlige Embede. Saa rykker da an! Hvi staaer I saa forsagte? Ei, tar Mod og Mandshjerte til, og betænker, at det er os en evig Spot og Skam, at gaae med uforrettet Sag tilbage. Betænker ogsaa, at I underkaster Jer Øvrighedens Vrede og bliver uden Pas og Afsked casseret. I ere ikke mere de Mænd, der have i adskillige Tilfælde ladet saa ofte see Mod og Mandshjerte. Hvor er nu al Eders forrige Tapperhed? Rykker frem da!

LARS. Skam, der gaaer først, om mit Navn det er. Vi har ingen Ordre at slaaes med Fanden. Hørte I ikke, hvordan han truede os? Det gjør ogsaa ingen Gode, at vi tænker at anfalde ham. Saa gjør han sig haard, og skyder vi, saa kommer Kuglen tilbage paa os selv.[1]

ANFØREREN. Følger mig strax efter! Morgenstjernerne paa Armen! Det skal enten bugne eller briste.

(Leander skyder en Pistol af, hvorpaa den hele Vagt falder paa Jorden.)

LEANDER. Ha ha ha! Det er nogle fede Karle at skikke ud paa Execution. — Henrik! kom herud, saa skal du see et artigt Syn.[2] — Men staaer ikke den Nar endnu og øver sig i Doctorkjolen! — Henrik! spring ud og se dig om.

(Henrik kommer ud i Doctorkjolen, hvorpaa Vagten reiser sig, skriger og tager Flugten.)[3]

[1] I Peder Paars, Første Bogs fjerde Sang, omtales den Overtro, at naar Nogen skjød paa et Spøgelse, kom Kuglen tilbage.

[2] Leander skal nu tænkes at gaae fra Vinduet for at opsøge Henrik i en af Stuerne.

[3] Scenen med Byvagten foran Troldmandens Hus minder om en af de sidste Scener i Jakob von Thybo, hvor en Flok Kujoner skal storme et Hus, men falder til Jorden, da der affyres et Pistolskud, og derefter tager Flugten.

SCEN. 5.

HENRIK ALENE.

Hvad Pokker er dette for Optøier? Jeg kommer ud og finder Gaden bestrøet med et Halvhundrede døde Staaderkonger og Morgenstjerner, som jeg ved min Nærværelse vækker op igjen fra de Døde og driver paa Flugten.[1] Vinder jeg saaledes mange flere Batailler, saa blir Alexander Magnus kun en Smaadreng mod mig.

SCEN. 6.

LEANDER. HENRIK.

LEANDER. Jeg seer, de ere alt borte, Henrik.

HENRIK. Ja, hvad Andet?

LEANDER. Hvor blev de af?

HENRIK. Spørsmaal, hvor de blev af! Med denne Haand slog jeg den venstre og med denne den høire Fløi paa Flugten, og med min Doctorhat splidede jeg deres *Corps de Bataille* ad. Det var ellers ikke af Veien, Monsieur, om I tog Jer Hat af, naar I taler med saadan Mand som jeg.

LEANDER. Skal dette holdes for en heroisk Gjerning, da er jeg større Mand, som har figtet alene mod en levende Krigshær, end du, som har figtet med Døde.

HENRIK. Det er ingen Kunst at slaae Godtfolk ihjel; det kan flere Doctere end jeg gjøre; men at gjøre dem levende igjen, det har noget Andet at sige.

[1] »Staaderkonger og Morgenstjerner«, Staaderfogder og Vægtere. Formodentlig var det Brug at kalde en Vægter en Morgenstjerne paa Grund af det Vaaben, han gik med.

LEANDER. Men hvor blev de af?

HENRIK. De løb bort Alle, de utaknemmelige Hunde, uden at betale mig for min Umage.

LEANDER. Tag dig vare, at du ikke siden faaer en banket Trøie, naar de finder dig.

HENRIK. Det er artig nok. De Doctere, som vække Døde op, faaer banket Trøie; men de, som dræber Levende, faaer Salarium af de Dødes Arvinger.

LEANDER. Men lar os ikke skjemte mere. Kan du begribe Noget af dette?

HENRIK. Gid Den faae Skam, der begriber det Ringeste!

LEANDER. Jeg er ganske forrykket i min Hjerne derover.

HENRIK. Og jeg er saa hovedsvimlet, som jeg nys var falden ned af Maanen.

LEANDER. Jeg kan begribe nogenledes dette, at de vilde trække mig i Arrest for Gjæld; men deres Talemaader kan jeg aldeles ikke fatte.

HENRIK. Jeg begriber det Ene lige saa lidt som det Andet; thi hvad kan Jer Creditor vinde derved, at han lar Jer arrestere? Tvertimod det er hans Interesse, at Ingen rører ved Nogen af Komødien. Det har aldrig været Byens Folk, Monsieur! men heller nogle Spillefugle, som har forklædt sig saaledes for at fixere os.[1]

LEANDER. Mener du det, Henrik?

HENRIK. Ja, hvad skulde jeg vel kunne mene Andet? Troer I vel, at I saa let kan skyde hele Raadhuset ned med et Pistolskud eller ruinere det hele stridbare Vægterfacultet med et halv Kvintin Fængekrud?[2]

[1] »Spillefugle«, Spøgefugle, Spasmagere.
[2] »stridbare«, kampdygtige.

LEANDER. Men jeg er bleven advaret af en Person alvorligen om min Creditors Forsæt, at han vil lægge Haand paa mig.

HENRIK. Den største Tjeneste, I kan gjøre Jer Creditor, er, at I læser vel over paa Jere Ruller; saa vil jeg gjøre, og ikke tale mere om dette Narreri.

(Han gaaer ind.)

SCEN. 7.

LEANDER ALENE.

Jeg kan dog ikke bilde mig ind, at den Person, som varede mig ad om min Creditors Forsæt, fixerede mig; thi det er sandt, at Vexlen ei er accepteret. Den kunde eiheller blive accepteret, saasom jeg ikke tog de halvhundrede Rigsdaler op just for at betale dem igjen, idetringeste saa hastig, som den var stilet. Men hvad kunde han vinde ved at arrestere mig? Uden han indbilder sig, at de andre Acteurs skulde løse mig igjen. Der burde dog være en Artikel indført i Loven, at Ingen maatte lægge Haand paa en Acteur.[1] Men jeg mener, at man kan applicere hid det, som findes om Embedsmænd, at Ingen maa arrestere dem i deres Forretninger.[2] Jeg vil derfor læse over paa min Rulle, at ifald der skulde komme nogle slige Gripomenes, jeg da kan sige: I seer, Messieurs, at jeg er i mit lovlige Kalds Forretning.

(Han gaaer igjen frem og tilbage og mumler med Papiret i Haanden.)

[1] Montaigu havde i alle de Aar, hvori han forestod Komedierne i Grønnegade, Protectorium imod sine Creditorer. Det Ønske, Leander nærer, gik først i Opfyldelse i 1776, da en Plakat af 8. Januar bestemte, at Skuespillere og Sangere og Dansere af begge Kjøn ikke maatte arresteres for Gjæld, saa længe som de vare i Tjeneste ved Theatrene.

[2] En saadan Lovbestemmelse fandtes ikke.

SCEN. 8.

EN MADAMES PIGE OG *EN JOMFRUES PIGE. LEANDER.*[1]

MADAMENS PIGE. Det er jo her paa Hjørnet han boer, Søster?

JOMFRUENS PIGE. Jo, der gaaer han selv og mumler.

MADAMENS PIGE. Nu har han nogle Besværinger for, for at vise igjen.[2]

JOMFRUENS PIGE. Se engang, hvilke Ophævelser han gjør.[3]

MADAMENS PIGE. Ja, det koster Umage saaledes at mane Geister.

JOMFRUENS PIGE. Derfor lader de Folk sig ogsaa brav betale.

MADAMENS PIGE. Jeg skjøtter dog ikke om at see nogen Geist.

JOMFRUENS PIGE. Vi faaer ingen at see. Hexemesteren seer dem alene selv. Tilmed saa er jeg ikke bange; thi jeg har Staal hos mig. Men se engang, hvilke Gebærder han nu gjør.

LEANDER. Med hvem vil I tale, lille Piger?

MADAMENS PIGE. Er det ikke Ham, som boer her?[4]

LEANDER. Hvi spør I saa? Er I her for at spionere?

MADAMENS PIGE. Nei, min Tro, skal vi aldrig røbe ham. Vi ere ikke af det Slags Folk.

[1] I 1731 har Scenen til Overskrift: »Leander. To Piger«; og Pigernes Replikker have til Overskrift: »Første Pige« og »Anden Pige«.
[2] »Besværinger«, det tydske Beschwörungen.
[3] »Ophævelser«, Gebærder.
[4] »Ham« — i 1731: »Han«.

LEANDER. Jeg haaber ogsaa det Samme.[1] Her er saadan Allarm iblandt over det, som er Intet værd, saa det er Under. Er det ikke sælsomt, lille Børn? Man kommer hid et helt Regiment stærk og vil trække mig i Arrest for Ingenting.

MADAMENS PIGE. Monsieur maa vel sige: Ingenting. Jeg vilde ønske, at Byen var fuld af slige Folk som Han; saa betænkte Tyve sig nok for at stjæle.

LEANDER. I skal have Tak for de gode Tanker, I har om mig, mit Barn! men jeg er endelig ikke sat til at hemme Tyveri.

MADAMENS PIGE. Det er sandt nok, min Herre! Men naar Øvrigheden ikke vil straffe dem, saa maa vi have Tilflugt til slige gode Mænd, som Han er.

LEANDER. Hvem Pokker tar I mig for? Mener I, at jeg er Bødlen her i Byen?

MADAMENS PIGE. Nei, vi kjender nok Monsieur.

LEANDER. Hvem mener I da, at jeg er?

MADAMENS PIGE. Jeg veed ikke Hans Navn; men min Madamme kjender Ham. Hun viste mig hid med Begjæring, at Monsieur vilde være af den Godhed for Penge og gode Ord at slaae Øiet ud paa En, som har nylig staalet et Gulduhr fra os.

LEANDER. Gak Fanden i Vold baade du og din Madamme med Jer Gulduhr! Kan jeg slaae Øie ud paa Folk?

MADAMENS PIGE. Jeg veed nok, at Monsieur ikke vil være det bekjendt; men Madammen svor paa, at hun ikke skal røbe Ham eller lade sig mærke for nogen Moers Sjæl.

[1] »Jeg haaber«, Jeg formoder.

LEANDER. Hør, lille Pige! jeg vil intet Ondt gjøre Jer; I er maaskee et enfoldigt Menneske, som man har faaet til at løbe April. Men gak Jer Vei med saadan Sladder.

MADAMENS PIGE. Ak, min kjære Monsieur! jeg veed nok, at Han ikke vil aabne Sig for Enhver; men saa sandt jeg er ærlig, skal Ingen faae det at vide.

JOMFRUENS PIGE. Jeg siger det Samme; thi jeg vil være tusind Gange et Skarn, om det skal komme af min Mund.

LEANDER. Jeg troer, her er kommen en Sygdom paa alle Folk i Byen, som har gjort dem rasende. Ret lige nu var Byens Folk her, som vilde tvinge mig til at lægge Folk ud i Byen, som ere skyldige; nu strax derpaa kommer disse hid og vil have mig til at slaae Øie ud paa Folk. — Hør, af hvem er I udskikket?

MADAMENS PIGE. Det forbød Madammen mig at sige; men hun flyede mig to Ducater til Monsieur og lovede Meer siden, naar Tyven kom og bragte Værket tilbage.

LEANDER (til den Anden). Hvad er da Jer Ærende?

JOMFRUENS PIGE. Jeg er fra en Jomfru, som har Kjærlighed til en ung Person, som hun elsker; men han er ganske koldsindig mod hende, hvorfor hun vilde gjerne, at Monsieur ved Sin Videnskab vilde gjøre ham forlibt i hende; til den Ende skikkede hun mig hid med ti Rigsdaler at betale forud.

LEANDER. Hør, hvad jeg vil sige Jer. Vær saa god at formelde min ydmygste Respect baade til Madammen og Jomfruen og siig, at jeg holder dem begge for Canailler, til de overbeviser mig,

at jeg er en Hexemester. Hvad Jer anbelanger, da hvis I Bakkelsebæster ikke strax gaaer Jer Vei, skal I begge faae en banket Trøie.

(Vil gaae bort; men de holder ham tilbage, nu rykker den Ene, nu den Anden, og nøder ham til at tage Pengene.)

LEANDER (ved sig selv). Her gir man mig uformodentlig fjorten Rigsdaler.[1] Kan jeg ikke sagte' beholde Pengene og lade, som jeg er en Hexemester? Jeg løber jo ingen Hazard derved; thi de tør ligesaa lidt lade dem mærke dermed, som jeg; og som jeg faaer Pengene forud, saa kan jeg sagte' love dem saa Meget, som de forlanger.

(Høit.) Hør, kjære Børn! eftersom I lover mig, ikke at sige til Nogen, at jeg øver denne Kunst, saa vil jeg tjene Jer heri. Jeg gjør det ikke imod Enhver, men alene mod gode Venner, som jeg veed kan tie. Øvrigheden kan ikke lide Folk af min Profession, skjøndt vi anvende vort Pund alene til vor Næstes Tjeneste. Hør, paa Mandagmorgen mod Klokken Ni skal Tyven komme med eet Øie og bringe Værket tilbage; men I maa ikke gjøre ham noget Ondt; thi han er straffet nok, idet han har mist sit Øie. Hvad den anden Post angaaer, da skal Personen, som er koldsindig, blive ligesaa forlibt i Jomfruen, som hun nu er i ham, og hun skal blive ligesaa koldsindig, som hun tilforn var hidsig.

JOMFRUENS PIGE. Nei, min Herre! det skjøtter hun ikke om. Hun vil nok være saa forlibt, som hun er; men hun vil, at han skal blive ligesaa hidsig. Forstaaer I vel?

LEANDER. Jeg forstaaer nok; men det er noget vanskeligt. Dog jeg skal gribe mig an for hendes

[1] De to Ducater vare 4 Rigsdaler. Jvfr. Noten Side 86.

Skyld. Ellers er det ti Gange saa vanskeligt, som det Andet.

MADAMENS PIGE. Men, min Herre! maatte jeg tale Noget med Ham i Eenrum? Jeg vil ikke, at Gertrud skal høre det. Jeg er saa forskrækkelig plaget af Syn om Natten; nu kommer mig eet Mandfolk for, nu et andet, som forhindrer mig at sove; tilmed brænder mit Legeme altid, ligesom jeg havde en hidsig Feber.

LEANDER. Jer tjener ikke at ligge alene da, mit Barn! men I skal bede enten Tjeneren eller Kudsken at sove hos Jer, dog med de Vilkaar, at de gjør Jer ingen Skade.

MADAMENS PIGE. Nei, det tør jeg ikke vove paa.

LEANDER. Saa skal jeg da sige Jer et andet Raad. I skal tage et godt Løgæble, dele det i tre Parter; paa den ene Del skal I komme lidt Senep og æde den første Dag, paa den anden Del skal I komme lidt Kamfor og tage ind anden Dag, paa det tredie Stykke skal I strøe lidt Café, som ikke maa være malet, men alene stødt, og æde den tredie Dag. Imidlertid maa I continuere dermed i tre Dage uden at nyde noget Andet, og dersom Synet ikke gaaer bort, da skal jeg give Jer Pengene tilbage.

MADAMENS PIGE. Det er en haard Kur. Jeg kommer da vel heller til at bruge det første Raad.

LEANDER. Ja, det er det sikkerste. Mangen er bleven hjulpen derved; thi naar der er Mandfolk i Ens Sovekammer, saa driver dets Nærværelse de andre Aander bort, som fare En for Øiene, saasom der er Antipathie derimellem. Det har ellers ingen Fare; thi naar I siger dem Aarsagen,

at I gjør det alene for at cureres, og beder dem ligge stille, saa gjør de det gjerne.

MADAMENS PIGE. I mener,[1] min Herre, at Ingen da kan lægge mig det til Last, naar jeg gjør det alene for at cureres?

LEANDER. Ak nei! Sundheden er jo den kostbareste Klenodie, vi eier.

MADAMENS PIGE. Det er da, min Tro, et ypperligt Raad. Jeg har selv tidt tænkt derpaa; men jeg tænker . . . . .[2] Monsieur kan vel tænke, hvad jeg vil sige.

LEANDER. Ja, jeg veed baade denne og alle andre Jeres Tanker.

MADAMENS PIGE. Er det muligt! Kan Monsieur da sige mig, hvad jeg tænker nu?

LEANDER. I tænker: Den gode Mand, som gav mig saadant Raad, bør have en Discretion for sin Umage.

MADAMENS PIGE. I det ringeste burde jeg tænke derpaa. Vil Monsieur ikke forsmaae to Mark? Men vil I ellers sige mig, hvem jeg elsker?

LEANDER. I har elsket Adskillige; men nu staaer Eders Tanker mest til en vis ... Lad see, ret nu kommer jeg paa hans Navn. Det er en Mandsperson; det veed jeg nok.

MADAMENS PIGE. Ja, deri har Monsieur Ret.

LEANDER. Det er en meget høi Person.

MADAMENS PIGE. Nei, han er kun meget maadelig af Statur.

[1] »I mener« — i 1731: »Jeg mener«. Men Pigens Replik er vistnok et Spørgsmaal til Leander. I de Høpffnerske Optryk er »Jeg mener, min Herre« forandret til: »Mener min Herre«. Boye og Liebenberg have ladet Replikken forblive, som den er i 1731.

[2] »tænker« har Liebenberg forandret til »tænkte«.

LEANDER. Det er sandt i visse Maader; men han er dog et helt Hoved høiere end I.

MADAMENS PIGE. Ja, naar I vil ligne ham mod mig, saa er det sandt.

LEANDER. Det er saa, jeg mener. Han er høi i Henseende til Jer; thi hvem kunde jeg bedre ligne ham med?

MADAMENS PIGE. Kan I ikke beskrive ham videre?

LEANDER. Det er min ringeste Kunst. Han er meget deilig.

MADAMENS PIGE. Nei, Folk holder ham ikke for saa deilig.[1]

LEANDER. Hvad bryder mig Folk? Hvo kan behage Alle? Jeg siger, han er deilig i mine Øine, han er ogsaa deilig i Jeres Øine.

MADAMENS PIGE. Ja, det er, min Tro, vist. Men synes ogsaa Monsieur, at han er smuk?

LEANDER. Han er en af de kjønneste Mandspersoner i mine Øine.

MADAMENS PIGE. Det er mig kjært, at Andre ogsaa kan see det Samme, som jeg. Men hvad er hans Profession?

LEANDER. Han er Fuldmægtig.

MADAMENS PIGE. Nei, Monsieur, i den Post farer I alene vild; han er Sergent.

LEANDER. Er det ikke saa, jeg mener? En Sergent er jo Fændrikens Fuldmægtig. Har I ikke mærket, at naar Fændriken ikke er tilstede, saa træder Sergenten i hans Sted og holder Fanen? Mener I, at jeg forstaaer ikke min Profession? Jeg

[1] »Nei, Folk« — i 1731: »Vi Folk«, hvad Liebenberg har forandret til: »Nei, Folk«.

er capabel til at beskrive Jer ham fra Top til Taa. Han taler jo godt Tydsk?

MADAMENS PIGE. Det er, min Tro, sandt.[1]

LEANDER. Han gaaer med sit eget Haar, med en Snor paa Hatten.

MADAMENS PIGE. Ja.

LEANDER. Men naar han er hjemme, har han sin Hue paa.

MADAMENS PIGE. Ak, det er nok, min Herre! Jeg vil ikke spørge om Mere; jeg hører, at I veed Alting.[2]

(Til Gertrud.)

Ak, Søster! det er en forskrækkelig Mand; han kan sige Alting, hvad som er skeet og skal skee.

GERTRUD. Ak, Søster! kom, lad os gaae; jeg er bange, at han og veed en Ting, som jeg ikke skjøttede om, at nogen Anden skulde faae at vide.

MADAMENS PIGE. Gak til ham selv og bed ham derom, saa tier han nok; thi det er en skikkelig Mand.

GERTRUD. Ak, min kjære Monsieur! jeg er bange, at I veed det, som passêrede forgangen Nat.

LEANDER. Ja vist. Jeg veed Altsammen paa mine Fingre. Først kom ......

GERTRUD (sagte til ham). Ak, Monsieur! hold inde dermed. Jeg vil ikke, at den Anden skal høre det; thi kommer det ud, saa blir Gaardskarlen ikke

[1] Militærsproget i den danske Hær var Tydsk og blev først Dansk i 1772.

[2] Leander har samme Held med at beskrive den ham ubekjendte Person, som Kokken i Molières *L'Avare* har med at beskrive det ham ubekjendte forsvundne Pengeskrin.

en Time længer i vort Hus. Vil Monsieur ikke forsmaae et 28 Skillings-Stykke?[1]

LEANDER. Hun skal have Tak.

GERTRUD. Vil I da ikke røbe mig?

LEANDER. Nei, I kan forlade Jer derpaa. Farvel Begge og formelder min Respect baade til Madammen og Jomfruen. Vil Nogen consulere mig ellers, saa er jeg at finde her lige over.[2]

SCEN. 9.

LEANDER ALENE.

Jo længere, jo galnere. Lad see, om jeg kan komme det ihu Altsammen. Bevæbnede Folk for Døren. Alverdens Caution utilstrækkelig for 50 Rigsdaler. Bespottelige Ord at sige, 50 Rigsdaler er Bagatel. Formaninger om at lægge alle Byens Debitorer ud. »Jeg skulde hilse Ham fra Madammen, hun bad, Han vilde slaae Øiet ud paa en Tyv.« »Jeg skulde hilse Ham fra Jomfruen, hun bad, Han vilde gjøre en Person forlibt i hende.« Her to Ducater paa Haanden, der ti Rigsdaler. Hvad Pokker er dog alt dette? Enten er jeg gal, som ikke kjender mig mere selv, eller er hele Byen gal. Er hele Byen gal, saa gid den ikke blir klog igjen, førend jeg curerer den; thi jeg vil finde min Regning derved, idetringeste for en kort Tid. Disse Piger vil recommandere mig for min Videnskab hos Andre, og jeg vil i nogle Dage fortjene saa

[1] Et 28 Skillings-Stykke var en gammel Mønt fra Christian den Fjerdes Tid, oprindelig en Tomark, hvis Værdi var bleven nedsat til 28 Skilling.

[2] Hvorledes dette er at forstaae, findes forklaret i Noten til den følgende Scene.

mange Penge, at jeg kan betale min Vexel med, og saa vil jeg begive mig til mit Hus igjen. Imidlertid kan Drengen sige, naar Nogen kommer her og spør efter mig, at jeg er reist paa Landet at fodre Gjæld ind for at betale de 50 Rigsdaler, naar jeg kommer tilbage; og om Nogen kommer for at consulere sig med mig i Hexekunsten, da skal han vise dem til mig. [Han gaaer.][1]

[1] Leander vil altsaa flytte hen til et andet Sted i Byen, hvor han kan være i Fred for sin Creditor og tjene nogle Penge som Hexemester. Men paa den gamle Skueplads, hvor Komedien blev forestillet i een og samme Decoration (en Slags Gadedecoration, der skulde angive, at Stykket foregik i en By), flyttede han blot fra den ene Side af Theatret over til den modsatte, og naar han i Scen. 8 meddeler Pigerne, at hans nye Bopæl vil være lige overfor den gamle, betegner han den efter Theatrets Arrangement. Stedet, hvor han i Tredie Akt er flyttet hen, synes at være et af Byens billige Gjæstgiversteder.

ACTUS III.

SCEN. 1.

ARV GAARDSKARL ALENE.[1]

Ak, gid jeg vel havde forrettet mit Ærende! Jeg skal hen til en Hexemester, som boer her paa Hjørnet, for at melde vor Frue an;[2] thi hun har mist et Dusin Sølvskeer og har En af vore Folk mistænkt derfor. Hun vil strax selv komme hid med alle Husfolkene for at faae Sandheden at vide. Min hele Krop skjælver; thi jeg har aldrig seet en Troldmand, langtmindre talt med ham tilforn. — Corasi, Arv! du har jo en god Samvittighed. — Jeg er saa bange, at naar han seer mig skjælve, at han tænker, jeg er Tyven. Jeg vil forestille mig, ligesom jeg nu allerede taler med ham, for at see, hvordan jeg bær mig ad.

(Med Hatten under Armen, bøiende sig.)

Jeg skulde helse Fruens Respect til min Herre.

Hvad er hendes Begjæring?

Hun bad tjenstlig, at Herren vilde tale et Ord med hende for Lucifer for at faae at vide, hvo der har staalet hendes Sølvskeer.

Hvorfor skjælver du saa?

[1] Arv optræder i den Gade, hvor Leander er flyttet hen.

[2] At Leander, som tidligere boede paa et Hjørne, nu igjen boer paa et Hjørne, behøver ikke at forstaaes bogstaveligt. Han er flyttet fra den ene Side af Theatret over til den anden, og da Huset paa den ene Side var et Hjørnested, saa er Huset paa den modsatte Side det ligeledes.

Det er af Kulde, gunstige Herre.

Jeg troer, det er en ond Samvittighed, som kommer dig til at skjælve. Du est maaskee selv Tyven?

Nei, Drolen tage mig, om jeg er, gunstige Herre!

Saa maa du da være Medvider deri?

Nei, gunstige Herre! jeg veed ikke mere deraf end et nyfødt Barn.

Staa ret paa Benene, din Slyngel!

Ja, gunstige Herre.

Se mig under Øiene! (Han seer op i Veiret.)

Aabenbar mig [det] her, førend man kommer til Examen, saa skal du ingen Straf lide.

Jeg kan Intet aabenbare, gunstige Herre! thi jeg er ganske uskyldig.

(Rykker sig selv i Haaret.) *Vil dit Beest strax bekjende?*

Jeg har Intet at bekjende, naadige Herre! thi jeg er ganske uskyldig.

Jo, det gaaer nok an. Nu maa jeg banke paa.

SCEN. 2.

ARV. LEANDER.[1]

ARV (stammende). Ydmygste Tjener, velbaarne Frue! Jeg skulde hilse meget flittig fra vor Lucifer med Begjæring, at I vilde faae at vide, hvem der har staalet hendes.... I veed vel selv.

(Sagte.) Nu kan jeg ikke komme ihu, hvad det var.

LEANDER. Hvad er det for Tøi, du væver sammen? Jeg forstaaer ikke et Ord deraf.

ARV (skjælvende med sammenlagte Hænder). Jeg har et Ærende til Monsøren.

LEANDER. Hvad er det?

[1] Skuepladsen skal nu tænkes at være inde i Huset.

ARV. Jeg veed, min Tro, ikke.

LEANDER. Af hvem est du hidskikket?

ARV. Jeg veed, Mare, ikke.

LEANDER. Vil du Hund narre mig? Veedst du ikke, hvem der har hidskikket dig?

ARV. Jo, det veed jeg nok.

LEANDER. Hvem er det da?

ARV. Hvorfor vil Monsøren vide det?

LEANDER. Ei, saa skal du og faae en Ulykke! Vil du fixere mig?

ARV. Ak, Hr. Lucifer! Spar mig!

LEANDER. Jeg seer, du er bange, min Søn. Giv dig kun tilfreds, jeg skal intet Ondt gjøre dig. Betænk dig, og siig frit ud dit Ærende.

ARV. Jeg skulde hilse Herren meget flittig fra tolv Sølvskeer, de bad gjerne, at Han vilde slaae et Øie ud paa vor Frue, som har staalet dem bort.

LEANDER. Ha ha! Jeg forstaaer endelig din Mening, hvor bagvendte Ordene end ere. Din Frue, mærker jeg, er bleven berøvet et Dusin Sølvskeer.

ARV. Ja hun bad, at Herren vilde slaae et Øie ud paa dem.

LEANDER. Et Øie ud paa Sølvskeerne?

ARV. Nei, paa En af Folkene, som er bortstaalen af samme Skeer. Ak, Herre! gjør mig intet Ondt. Jeg er saa bange, at I skaber mig om til en Varulv. (Græder.)

LEANDER. Du maa vist selv have staalet dem, efterdi du est saa bange.

ARV (grædende). Nei, jeg har aldrig staalet saa meget som et Knappenaalehoved min Livestid.

LEANDER. Har du ikke staalet, min Søn, saa skal dig intet Ondt vederfares. Hils din Frue og

lad hende bede Folkene komme hid, saa skal jeg lægge En af dem ud.

(Arv gaaer bort, seer sig om paa Veien.)

LEANDER [alene]. Hvor kan dog ikke Overtro regjere blandt Menneskene! Jeg havde aldrig kunnet drømme om, at Folk skulde korse sig for mig. Men der kommer en Anden.

SCEN. 3.

LEANDER. EN PIGE.

LEANDER. Hvad er Jer Begjæring, lille Pige?

PIGEN. Ak, gunstige Herre! jeg er kommen til Skade for en ung Karl, som jeg er falden for. Kunde det ikke være muligt, at jeg blev Jomfru igjen?

LEANDER. Jo, jeg kunde nok hjælpe Jer deri, mit Barn! Men hvad nytter det? I mister den dog strax igjen.

PIGEN. Jo, det kunde saavidt hjælpe mig til at blive des snarere gift.

LEANDER. Jeg vil nok give Jer et godt Raad, som I skal bruge en Gang om Ugen; men det nytter Jer ikke her i Byen; thi skal I bruge det med Nytte, saa maa I reise til en anden fremmed Stad, hvor, naar I har brugt samme Raad nogle Dage, blir I ligesaa god Mø, som I var tilforn.

PIGEN. Hvad skal det koste?

LEANDER. To Rigsdaler.

(Hun flyer ham Pengene og faaer en liden Flaske.)

SCEN. 4.

EN ÆGTEMAND. LEANDER.

MANDEN. Er Han ikke den vise Mand, som boer her?

LEANDER. Jo. Er der Noget til Tjeneste?

MANDEN. Min Herre, jeg har en forbandet Kone, som trækker mig hver Dag efter Haaret. Vil I for Penge og gode Ord ikke gjøre hende god igjen?

LEANDER. I skal skjære en Gren af et Træ, en Tomme tyk, hvilken I skal tørre ved en sagte Ild; naar den saa er vel tørret, skal I besmøre den med Gaasefedt og dermed give Jer Kone tolv dygtige Slag om Morgenen. Vil det ikke hjælpe den første Dag, da skal I besmøre den med Grisefedt, som er bleven noget harsk, og forsøge det to Morgener. Vil det ikke hjælpe, som jeg dog haaber, saa skal I besmøre den med Mandelolie og continuere dermed i fire Dage, og saa faaer I den frommeste Kone, Nogen vil forlange.

MANDEN. Hvad skal det Raad koste?

LEANDER. To Rigsdaler. Men se vel til, at Grenen blir tørret ved en sagte Ild; thi ellers har den ingen Kraft.

SCEN. 5.

LEANDER. EN SKOMAGERSVEND.

LEANDER [ved sig selv]. Hei se! der har vi en Frisk. Det gaaer jo ligesom en Strøm.

[Høit.] Hvad fattes Jer, min Søn?

SVENDEN.[1] Ak, Herre! jeg er en stakkels Skomagersvend og maa slæbe som et Bæst for min Føde. Min ældste Broder derimod blev holdt til Bogen og er bleven Doctor i Doctorkunsten, saa at han er ligesaa anseelig blandt Folk, som jeg er foragtet, og kan fortjene mere paa een Feber, end jeg paa ti Par Støvler at gjøre. Nu har jeg derfor

[1] I 1731 har Svendens Replikker til Overskrift: »Drengen«.

en ydmygst Bøn til min Herre, at saasom Han har givet Sig Fanden i Vold og derover er bleven begavet med den sorte Kunst, at Han vil være mig behjælpelig i en Ting.

LEANDER. Man kan lære den sorte Kunst uden at give sig Fanden i Vold. Tolv Personer slaaer sig sammen og reiser til den sorte Skole i Wittenberg, elleve Personer gaaer fri, men den Tolvte falder ved Lodkastning alene til Fanden.[1]

SVENDEN. Saa gik da min Herre fri?

LEANDER. Ja, ellers kunde jeg ikke staae her. Men hvad er Jer Begjæring?

SVENDEN. Jeg vilde gjerne være Doctor ligesom min Broder.

LEANDER. Det koster fire Rigsdaler.

SVENDEN. Der er fire Rigsdaler.

LEANDER. Hør, min Søn! I skal kjøbe ti Alen sort Klæde hos den Kræmmer, som boer her lige over; thi han alene har af det Klæde, som blir gjort i det sorte Manufactur i Wittenberg. Af det Klæde skal I lade gjøre Jer en lang Kjole.[2] Naar I det har gjort, skal I leie Jer smukke Værelser og lade skrive med store Bogstaver over Døren ..... Hvad er Jer Navn?

SVENDEN. Jeg hedder Jan.

LEANDER. Ja, saa skal I skrive: Her boer den vidtberømte Doctor Jansenius, som curerer alle Slags Sygdomme.

[1] Den sorte Skole antoges at være et stort mørkt Hus under Jorden, hvor Disciplene læste i Bøger skrevne med Ildbogstaver og fik Maden bragt sig af en sort Hund.

[2] Da Wittenberg var bekjendt for sin sorte Skole og sine Sortekunstnere, tilraader han Svenden at bruge sort Klæde fra Wittenberg til Doctorkjolen.

SVENDEN. Men hvad skal jeg da bruge til at helbrede de Syge med?

LEANDER. Det er lige meget. I kan tage, hvad som er ved Haanden; naar I kun har den lange Kjole paa, saa er Alting kraftigt, hvad I kommer i en Flaske.[1]

SVENDEN. Men skulde det kunne gjøre det?

LEANDER. Hør, Kammerat! jeg taaler ingen Disputer. Gjør I kun, som jeg siger. Der er hundrede Doctores, som aldrig er kommen dertil ved andet Middel. Gaaer det ikke an, saa skal jeg betale Omkostningerne og levêre Pengene tilbage.

(Svenden gaaer bort.)

SCEN. 6.

HR. LEONARDS FRUE MED FEM HUSFOLK.[2]
LEANDER.

FRUEN. Tjenerinde, Hr. Doctor![3] Jeg tar mig den Frihed at raadføre mig med Ham i tvende Sager. For tre Dage siden blev mig frastaalen en Sølvkande, og idag igjen tolv Sølvskeer, og jeg er visse paa, at Begge ere Hustyve. Vil Hr. Doctor lægge dem ud, saa skal jeg redelig betale Ham for Umagen.

LEANDER. Om Forladelse, jeg maa speculere lidt med mig selv.

(Sagte.) Hvorledes skal jeg rede mig herfra? Dog jeg kan sige, at imorgen skal Tyvene selv levêre Sagerne tilbage.

[1] At man kun behøvede at have Doctorkjole paa for at være Læge, udtaler ogsaa Béralde i Molières *Le Malade imaginaire* Act. III. Sc. 22.

[2] De fem Husfolk ere paa det kongelige Theaters Plakater gjorte til en Tjener, en Kudsk, to Piger og Arv.

[3] »Hr. Doctor« — saaledes titulerer ogsaa Fruens Mand i Sc. 10 den formeentlige Hexemester.

(Høit.) Hør, min kjære Frue! Imorgen Aften skal begge Tyvene frivillig levêre de staalne Koster tilbage.

FRUEN. Ak nei, Hr. Doctor! Jeg veed, at Han kan sige mig det strax.

LEANDER (sagte). Det var en forbandet Fristelse.[1] Dog skal jeg endelig hitte paa Noget.

(Høit.) Ja, Frue! jeg vil see, hvad jeg kan gjøre. — Sætter Jer Alle i Orden, Folk!

(Gaaer og spadserer frem og tilbage.)

Er I Alle i Orden? (De svarer: Ja.)

Falder Alle paa Knæ! (De svarer: Ja.)

Hver holder den høire Haand i Veiret! Holder den venstre Haand op! Holder begge op! Holder begge Hænder i Kors!

(Medens han commanderer, vender han sig fra dem.)

Holder I nu Alle Hænderne i Kors?

(De svarer: Ja.)

Du, som stjal Kanden, ogsaa? (Han svarer alene: Ja.)

Se der, Frue! der har I Tyven. Jeg maatte besvære over tre Aander, før jeg fik ham til at bekjende.[2]

FRUEN. Ak, din slemme Tyv! Galgen skal ikke være dig for god.

LEANDER. Nei, Frue! I maa ikke straffe ham uden med Døren. — Hør, Karl! Jeg beder for dig denne Gang. Leveer Kanden tilbage og gjør aldrig Saadant mere.

TYVEN (kysser ham paa Haanden). Tusind Tak for Hans Forbøn, Hr. Doctor. Jeg har skjult Kanden i et Hul paa Høloftet med Skeerne.[3]

[1] »Fristelse«, Fatalitet.
[2] »besvære«, det tydske beschwören.
[3] Tyven har ved Komediens Forestilling paa det kongelige Theater været Kudsken.

LEANDER (til Fruen, sagte). Pardonneer ham for min Skyld. Min Geist siger mig, at Kanden er i Behold og skjult i et Hul paa Høloftet tilligemed Skeerne.

FRUEN. Ak, Hr. Doctor! Han er den største Mand i Verden i den sorte Kunst.

LEANDER. Hun skal ikke kunne troe, gode Frue! hvilket Arbeide det er at vise igjen. Jeg vil heller sexten Gange skabe mig til Varulv end een Gang vise igjen.

FRUEN. Kan Monsieur ogsaa gjøre Storm og Uveir?

LEANDER. Ei, det er kun Bagatel. Den ringeste Person af vor Profession kan gjøre det.

FRUEN. Min Mand, Hr. Doctor, er en meget curieux og velstuderet Mand, men fuld af Vantro, og belo mig, da jeg vilde raadføre mig med Doctoren; thi han holder for, at der er ingen Trolddom til. Nu skal jeg strax skikke ham hid, at Doctoren kan overbevise ham det selv. Adieu, min Herre.

LEANDER. Skyldige Tjener.

SCEN. 7.

LEANDER ALENE.

Hillemænd! Jeg er om en Hals. Jeg vil ufeilbar røbes, hvis en Mand, der har studeret og derforuden er en Hader af Overtro, examinerer mig. Det er ikke saa let at sætte Voxnæse paa saadan en Karl som paa enfoldig Kvindfolk. Det er derfor bedst, jeg holder op, mens Legen er bedst, at det ikke skal gaae mig, som det gik Bonden i Komødien, der blev Doctor mod sin Villie.[1] Nu vil jeg

[1] Bonden er Sganarel i Molières *Le Médecin malgré lui*.

føie mig hjem igjen, og naar Arrestanterne komme,[1] betale den halve Del af de 50 Rigsdaler; saa mener jeg nok, at de ikke trækker mig i Fængsel for den anden Del. Naar jeg eftertænker alle disse Eventyr, saa ere de saa underlige, at de kan give Anledning til den bedste Komødie. Jeg kan bilde mig ind,[2] at der maa boe En i vor Gade,[3] som gir sig ud for Hexemester, og de Piger, som først kom til mig, har taget mit Hus for hans. Men det er bedst, at jeg pakker mig bort, førend den lærde Mand kommer. — Hei, Hr. Vært!

SCEN. 8.

VÆRTEN. LEANDER.

VÆRTEN. Er der Noget til Monsieurs Tjeneste?

LEANDER. Jeg kan ikke blive her i Nat over, som jeg tænkte; jeg vil vide min Regning.

VÆRTEN. Regningen er ikke ret stor. Monsieur har kun fortæret to Mark.

LEANDER. Se, der er de to Mark. Adieu.

VÆRTEN. Serviteur.

(Leander gaaer bort, og Værten gaaer ud.)

SCEN. 9.

HR. LEONARD ALENE.[4]

Det er, min Tro, sælsomt. Jeg har altid holdt Saadant for Fabel tilforn. Men nu mærker jeg, at der er Saadant til. Jeg kan sværge paa, at jeg al-

[1] »Arrestanterne«, de, som foretage Arrest. I de Høpffnerske Optryk er »Arrestanterne« forandret til »Arrestforvarerne«.
[2] »Jeg kan bilde mig ind«, Jeg antager, Jeg forestiller mig.
[3] »i vor Gade« — han er i en fremmed Gade her i denne Akt.
[4] I 1731 har Scenen til Overskrift: »Fruens Mand«.

drig har været mere begjærlig at tale med Nogen, end med denne Hexemester. Men der er Huset, som man fortalte mig, at han beboer. Jeg seer en Vinkande til Skildt og en Harleqvin afmalet i Gangen. Jeg maa banke paa.[1]

SCEN. 10.

LEONARD. VÆRTEN.

LEONARD.[2] Serviteur, Monsieur! Er Han Manden her af Huset?

VÆRTEN. Ja, til Tjeneste, min Herre!

LEONARD. Jeg takker paa min Frues Vegne.

VÆRTEN. Hans skyldigste Tjener, min Herre. (Sagte.) Men hvad er det for Snak? Har jeg haft at bestille med hans Frue?

LEONARD. Jeg havde, min Tro, aldrig kunnet bilde mig ind, at der var Saadant til i Verden.

VÆRTEN (sagte). Jeg mærker nok, at den gode Herre er beskjænket, hvorfor jeg maa tale varlig med ham.

LEONARD. Jeg havde aldrig kunnet troe, at der var saadant Tøieri til i Verden.

VÆRTEN. Ja, det maa Herren vel sige; Verden er underlig.

LEONARD. Naar min Frue og Andre har fortalt mig Saadant, har jeg kun holdt det for Kjællingsladder.

[1] Huset skal maaskee tænkes at være Gjæstgiverstedet ›Vinkanden‹ paa Vestergade, der i Den ellevte Juni Act. I. Sc. 2 omtales som et Sted, hvor Folk kunde boe billigt. Vel betegnede Arv Huset som et Hjørnested, hvad ›Vinkanden‹ ikke var; men kun det gamle Theaters Arrangement fik Arv til at sige, at Hexemesteren boer paa et Hjørne.

[2] Leonards Replikker have i 1731 til Overskrift: ›Herren‹.

VÆRTEN. Nei nei, Intet er vissere end det.

LEONARD. Ja, nu har jeg Troen i Hænderne.

VÆRTEN. Har da Herren ikke villet troe det tilforn?

LEONARD. Aldrig.

VÆRTEN. Der er dog Ingen, som tviler derom.

(Sagte.) Hvilken forbandet Snak er denne! Han har aldrig villet troe, at Verden er underlig. Men jeg kan troe, den stakkels Mand er beskjænket; derfor synes ham, at det gaaer saa vel til i Verden. Jeg maa holde gode Miner med ham; saa tør han maaskee fortære en Pot Vin i mit Hus.

(Høit.) Herren maa da ingen Fortræd haft tilforn i Verden?

LEONARD. Ei, den Fortræd regner jeg ikke. Jeg havde, min Tro, aldrig talt derom, hvis min Kone ikke havde været. En lumpen Sølvkande mere eller mindre vil ikke meget sige, Hr. Doctor.

VÆRTEN (sagte). Saa Fanden i Vold! Blir jeg nu til Doctor?

(Høit.) Jeg er hverken Doctor eller Magister, Herre! men en god ærlig Borgermand.

LEONARD. Jeg kalder Den Doctor, som forstaaer sin Profession fuldkommelig, endskjøndt han ikke er promoveret Doctor.

VÆRTEN. Jeg takker Herren for de gode Tanker, Han har om mig.

(Sagte.) Her vil blive til paa den Maade en forbandet Hob Doctere i Byen. Jeg kommer herefter til at kalde min Skomager Doctor, fordi han gjør de bedste Sko.

LEONARD. En, der i sit Videnskab har bragt det saa vidt, at han kan hjælpe Folk og gjøre dem Tjeneste, som Monsieur, kalder jeg Doctor.

VÆRTEN (sagte). Han har Ret; thi jeg har cureret Mange med min gamle Vin.

(Høit.) Men, min Herre! jeg hjælper Ingen i min Profession uden for Penge.

LEONARD. Det var uforskammet at ville begjære Saadant for Intet.

VÆRTEN (sagte). Nu mærker jeg, at jeg har taget feil, og at Manden er en fornuftig ædru Herre.

(Høit.) Naar man betaler mig, er jeg Alle til Tjeneste.

LEONARD. Vel er sandt, at lærde Folk fordømmer slige Professioner.

VÆRTEN. Dog ikke Alle, min Herre! thi der er to Magistre, som hver Eftermiddag søger mit Hus.

LEONARD. Er det muligt? Hvor vidt er de kommen i Professionen?

VÆRTEN. De gir, min Tro, Ingen efter af mine Gjæster.

LEONARD. Monsieur kalder dem Gjæster. Han vil sige Discipler. Dog det kommer ud paa Eet.

VÆRTEN. Jeg kalder dem ikke Discipler, Herre; thi jeg har ikke informeret dem. Det skal Ingen sige mig paa.

LEONARD. Jeg troer ikke, at Monsieur bilder Sig ind, at jeg er en Spion, og at jeg er hidkommen for at røbe Ham.[1]

VÆRTEN. Derfor er jeg ikke bange; thi jeg har Frihed af Øvrigheden at bruge min Profession.

LEONARD. Det er mere, end jeg kunde have troet.

VÆRTEN. Mener da Herren, at jeg er en Fusker?

LEONARD. Nei, nei! Jeg har seet altfor store

[1] »Jeg troer ikke«, Jeg haaber ikke.

Prøver derpaa.[1] Men lad os skride nærmere til Sagen. Jeg er kommen hid for at see videre Prøver paa Hans Profession.

VÆRTEN. Jeg takker skyldigst; men det er ikke nok, at see Prøver. Herren maa og smage dem.

LEONARD. Hvad vil det sige: smage dem?

VÆRTEN (sagte). Se, nu taler Brændevinen igjen. (Høit.) Min Herre! Jeg har Sager, som I af Synen skulde ikke tænke var værd at smage; men saasnart I faaer dem paa Tungen, finder I dem excellente.

LEONARD (sagte). Det er noget forblommet; men de Folk taler kun med Lignelser *in Philosophia occulta.*

(Høit.) Men, Monsieur! Hvem holder Han mest af i den Profession, enten Albertus Magnus eller Cyprianus?

VÆRTEN. Cyprianus? Jeg kjender Ingen af vor Profession her i Byen, hedder Cyprianus.

LEONARD. Kjender Han ikke Cyprianus?[2]

VÆRTEN. Nei. Herren mener maaskee Julius?

LEONARD. Den Mand kjender jeg ikke.

VÆRTEN. Det er Under; han har dog de bedste Vine her i Staden.[3]

LEONARD (sagte). Se, nu taler han forblommet igjen.

(Høit.) Monsieur er saa god at bruge de alminde-

[1] Ordet »Fusker« har en dobbelt Betydning; det betyder baade den, der driver uberettiget Næringsbrug, og den, der ikke forstaaer sig paa hvad han giver sig af med.

[2] Troldmanden Cyprianus, efter hvem de magiske Bøger, som vare de mest bekjendte i Danmark, havde Navn, skal have levet i den christelige Oldtid og være død som Martyr. Han er feilagtig bleven anseet for at have været den hellige Cyprianus, der var Biskop i Karthago.

[3] Hvem »Julius« var, vides ikke.

lige Talemaader; thi jeg forstaaer ellers ikke Hans Mening. Men har Han ikke læst Albertum Magnum? Det er dog en berømt Autor *in Magia naturali.*[1]

VÆRTEN (sagte). Hør, nu taler Brændevinen igjen. (Høit.) Min Herre! Jeg har nok i min Ungdom læst Noget om Alexander Magnus; men han var en Keiser, og jeg er kun en Vinhandler. Det er to ulige Professioner.

LEONARD (sagte). Nu taler han forblommet igjen. (Høit.) I er Vinhandler? Ha ha ha!

VÆRTEN. Ja, ret Vinhandler. Det er en Profession, som jeg aldeles ikke skæmmer mig ved.

LEONARD (klapper ham paa Kinden). Ei, min Herre! lad os føre ren Tale. Jeg veed nok, hvo Han er.

VÆRTEN (sagte). Gid du faaer en Ulykke! Du maatte spilde din Bærme, hvor du drikker dit Øl. (Høit.) Hvem holder Herren mig da for at være?

LEONARD. I er jo *Doctor Magicæ naturalis.*

VÆRTEN. Hvad vil det sige?

LEONARD. I er Doctor i Hexekunsten.

VÆRTEN. Det skal ingen brav Mand sige mig paa!

LEONARD. Boer I ikke i dette Hus?

VÆRTEN. Jo, det er mit Hus.

LEONARD (klapper ham igjen paa Kinden). Ei, lad os da tale Alvor. Jeg skal, min Tro, ikke røbe Ham.

VÆRTEN. Monsieur, jeg tænkte tilforn, at I var drukken; men nu mærker jeg, at I er gal.

(Gaaer bort.)

LEONARD (holder ham tilbage og caresserer ham igjen). Jeg skal, min Tro, ikke røbe Ham.

VÆRTEN. Hvori vil I røbe mig?

[1] Paa Grund af sit Kjendskab til Naturen ansaaes denne berømte Forfatter fra Middelalderens Dage for en Troldmand.

LEONARD. At I forstaaer og practiserer den sorte Kunst.[1]

VÆRTEN. Det skal en Skjelm sige mig paa!

LEONARD. Nei, det gaaer for vidt!

(Tager ham i Haaret.)

VÆRTEN. Hei! Peiter, Christoffer! Kommer ud!

(Peiter og Christoffer med Forklæder for sig kommer ud og hjælper Værten.)

SCEN. 11.

TO AF BYENS VAGT. LEONARD. VÆRTEN. PEITER. CHRISTOFFER.

FØRSTE VAGT. Hvad er paafærde?

LEONARD. Trækker mig disse Karle i Arrest! Det er Hexemestere.

ANDEN VAGT. Ha ha! Det er just de Folk, vi krydser efter idag.

VÆRTEN. Tro ham ikke, I gode Venner! Det er en gal Mand.

FØRSTE VAGT. Gid vi havde Byen fuld af slige galne Mænd. Vi kjender nok Hr. Leonard. Fort fort, I Trolddjævle! Jeg troer, den hele By er befængt med det Pak.

[1] Der skjelnedes ikke længer saa nøie, som i en ældre Tid, mellem *Magia naturalis* og *Magia diabolica,* den hvide og den sorte Magie, den, der udøvedes alene med naturlige Midler, og den, der udøvedes med Bistand af Djævlen. I Barselstuen har Holberg ladet Kiromantikeren nævne de to forskjellige Arter Magie, som om de vare Eet og det Samme: »*Magia naturalis sive diabolica*«. Leonard gjør helleringen Forskjel; han kalder Værten *Doctor Magiæ naturalis* og mener, at han »practiserer den sorte Kunst«. Leander confunderede ligeledes de to Slags Magie; og i Act. IV. Sc. 6 siges, at Trolddom kun kan være Et af To, »enten naturlig Videnskab eller Fandens Kunst«. Til de to Slags Magie svarede her i Danmark to forskjellige Cyprianer. Den ene, som var temmelig udbredt blandt Almuen, gav Undervisning i den hvide Magie; den anden, som kun var i Enkeltes Eie, var den berygtede Bog, hvorefter man kunde læse Djævlen til sig og fra sig, og som ogsaa kaldtes Svartebogen.

VÆRTEN. Hei, Gevalt!

ANDEN VAGT. Vil du tie, din Hund! Jeg støder dig ellers Partisanen i Livet.[1] — Men hvor fik Herren dem opspurgt? Vi gaaer ellers og leder efter Mesteren over Komødierne, som har givet sig Fanden i Vold med den hele Bande.[2]

LEONARD. Han har nylig øvet Kunsten for min Frue, hvilket alle mine Husfolk kan vidne.

VÆRTEN. Gid Den faaer en Ulykke, der nogentid har seet hans Frue! I seer jo, det er en gal Mand.

FØRSTE VAGT. Hr. Leonard er en fornuftig ærlig Mand; eet Ord af hans Mund er saa godt, som hundrede af Jeres.

LEONARD. Jeg vil skaffe min Frue og alle mine Husfolk til Vidne. .

FØRSTE VAGT. Det gjøres ikke fornøden, min Herre! deres Aasyn gir nok tilkjende, at de ere Hexemestre. — Fort fort, I Djævle!

(De skrige alle Tre.)

LEONARD. Havde du aabenbaret dig med det Gode, og ikke givet mig haarde Skjeldsord, skulde jeg ikke have røbet dig.

VÆRTEN. Ak ak! din slemme Forræder!

FØRSTE VAGT. Fort fort, I Hunde! Vi finder nok de Andre siden.

(Vagten trækker Værten, Peiter og Christoffer ud.)

[1] Partisanen var et militært Myndighedstegn. Underofficerer havde Partisan.

[2] »Mesteren over Komødierne« — i Act. I. Sc. 5 »Mesteren for Komødierne«.

ACTUS IV.

SCEN. 1.

TERENTIA. APELONE.[1]

TERENTIA. Ak, det er altfor sandt, Apelone. Jeg var hen ved min Kjærestes Dør for at høre om Tilstanden; men jeg fandt Huset tomt og Porten tilsluttet. Ak, gid han havde taget Flugten og ikke var kommen i Arrest; thi hvis han er greben og kommer under Bødlens Hænder, da skjøtter jeg ikke om at leve længere.

APELONE. Ei, Snak, Jomfru![2] Endskjøndt I agter at gifte Jer med en Acteur og i Fremtiden blive selv Actrice, saa maa I ikke spille Tragødie for Tiden.[3]

TERENTIA. Hvordan kan jeg see den, som jeg saa meget har elsket, lide en skjændelig Død, og tilligemed leve?

[1] Ogsaa i Femaktsstykket Den Vægelsindede er der to Jomfruer, som hedde Terentia og Abelone eller Apelone. Stavemaaden Abelone bruges i Den Vægelsindede, Den ellevte Juni og Barselstuen; men i Hexeri bruges Stavemaaden Apelone. Navnet er egentlig Apollonia. — Terentia staaer i Sceneoverskriften i 1731 betegnet som »Komødiantens Fæstemø«.

[2] Forholdet imellem Terentia og Apelone er som imellem Herskab og Tyende; Terentia siger du til Apelone og kalder hende ved Navn, medens Apelone siger I til Terentia og kalder hende Jomfru. I den tydske Oversættelse 1744 er Apelone i Personlisten endogsaa gjort til »der Terentia Magd«. Paa lignende Maade omgaaes Leander og Henrik. Se Act. I. Sc. 8 og Act. II. Sc. 6. Henrik kaldes ogsaa i den tydske Personliste »Leanders Diener«.

[3] »for Tiden«, før Tiden.

APELONE. Det er sandt nok, Jomfru! jeg vil ikke raade Jer til at leve; men se til idetringeste, at I kan døe, som Heltinder døer i Tragødier, efter Reglerne af Theatro. I maa læse først nogle Tragødier igjennem og vælge Jer en Heltinde ud at døe efter, som omkommer sig mest zirligen og efter Reglerne. Saa er der Intet at sige derpaa; tvertimod I obligerer Folk derved, saasom man har stor Mangel paa Materie til Tragødier.

TERENTIA. Ak, Apelone! spot mig ikke. Vidste du, hvormeget jeg elskede den Person, saa talte du ikke saaledes.

APELONE. Jeg tilstaaer, at I har kunnet haft Aarsag at elske ham; men nu, eftersom I hører, at han har givet sig Fanden i Vold og slaaet sig til den sorte Kunst, bør Jer Kjærlighed, om I ellers har mindste Eftertanke, forvandles til Had. Tilmed, om I havde spurgt mig tilraads, førend I forlovede Jer med ham, havde jeg aldrig givet mit Samtykke dertil; thi der er en Hazard ved at forlove sig med en Acteur, som er vant til hver Aften at gjøre ny Elskov og gifte sig saa tidt, som en Autor behager at gjøre mange Komødier til.

TERENTIA (grædende). Ak, Apelone! jeg kan ikke forlade ham, endskjøndt jeg vilde.

APELONE. Hvi saa? Har der været noget Andet mellem Jer end Ord og Løfter?

TERENTIA. Ak ja, det er Ulykken; thi jeg er ikke ganske fri, her imellem os at sige.

APELONE. Det er galt nok; men derfor tog jeg ikke Livet af mig. Jeg faldt selv engang for en Person, som jeg end ikke var forlovet med; men jeg er lige god Jomfru for det. En Kjøbstedjomfru kan aldrig miste sin Ære; naar hun blir besvangret,

falder en Bondekone i Barselseng og føder Barnet. Kunde I ellers føde et Drengebarn, Jomfru, saa var I lykkelig; thi naar en Hexemester gjør en Søn, blir det en Dragedukke, som i Fremtiden drager Penge til sin Moer.[1]

TERENTIA. Ak, ak! Spot og Skade følges ad. Jeg vil ikke tale med den Spottefugl mere.

(Gaaer bort.)[2]

APELONE [alene]. Det gjør mig dog ondt, at dette er hændet; thi eftersom alle Acteurerne er mistænkt for den sorte Kunst, vil disse Komødier, som vi baade havde Tidsfordriv og Lærdom af, ganske ophøre.[3] Men se, der kommer den pæne Madame Lucretia. Hun skal glæde sig derover; thi hun har altid været en Hader af vore Komødier.

SCEN. 2.

LUCRETIA. APELONE.

LUCRETIA. Apelone! Nu har jeg faaet Hævn over Komødierne. Jeg spaaede nok, at disse Acteurs ikke vilde komme vel afdage; thi de har væltet sig ind paa Folk af alle Stænder. Nu har de skumlet over Doctere, nu over Advocater, Øvrighed, Apothekere, Borgere og Adelsmænd, ja de har ikke engang sparet Paver, Cardinaler, Bisper, Barberer, Kandestøbere og Dansemestere.

[1] En »Dragedukke« omtales ogsaa i Act. V. Sc. 7 og sammenstilles dêr med en Nisse.

[2] Rahbek ønsker i sit Værk om Holberg, Tredie Del Side 103, at Holberg havde udeladt Samtalen mellem Terentia og Apelone. Det maa vel ogsaa findes underligt, at den Scenerække, som er skreven til Forsvar for de danske Theaterforestillinger i Grønnegade, indledes med en Scene, hvori to Jomfruer, som høre til Aktørbanden, begge bekjende at have været udydige.

[3] »Lærdom«, Belæring.

APELONE. Just derfor holdt jeg af dem; thi Komødien er et Speil, hvori Mennesker kan speile sig, og rette deres Feil derefter.

LUCRETIA. Det Meste, som behagede mig i Komødierne,[1] var den sidste Akt, og i den sidste Akt den sidste Scene; thi da lakkede det mod Enden. Min Mand var der forgangen Uge og spyttede deraf, da han gik bort.

APELONE. Jeg veed det nok; thi den Komødie var om en taalmodig Mand. Hendes gode Kjæreste kunde have stor Raison den Gang.

LUCRETIA. I Spottefugl! Hvem holder I mig for?

APELONE. For en meget artig Kone.

LUCRETIA. Hvad vil da slige Sjoser sige?[2] Det var ikke alene den Komødie, min Mand spytted af, men endogsaa den foregaaende.

APELONE. Deri kunde han ogsaa have sin Raison; thi der blev præsenteret en Jæger med sine Hunde, hvilket er et uangenehmt Syn for visse Mænd, som kan frygte, at det kan gaae dem som Aktæon, hvilken Hundene tog for en Hjort, og bed ham ihjel.

LUCRETIA. Hvad var det for en Mand, Aktæon?

APELONE. Det var et godt stakkels Mand, som man siger; men ....

LUCRETIA. Hvad vil I sige med Jer »men«?

APELONE. Men han havde ogsaa en meget artig Kone.

LUCRETIA. I maa tale tydelig for mig; thi jeg forstaaer ikke saadan forblommet Snak.

APELONE. Jeg taler, min Tro, saa tydelig, saa Enhver kan tage og føle derpaa.

[1] »Komødierne« — i 1731: »Komødier«.
[2] »Sjoser«, Skoser, er i 1731 stavet Choser, ligesom i Barselstuen.

LUCRETIA. Adieu, Mademoiselle! Jeg gad ikke være her længere.[1]

APELONE. Ligesom Dem behager.

[Alene.] Jeg er vis paa, at vi bliver plaget med flere slige urimelige Folk, der vil glæde sig over den Hændelse, saasom de haaber, at Komødien, som har heglet deres Feil igjennem, ved denne Leilighed vil gaae under. Men se, der kommer En hoppende; det er, min Tro, Hans Frandsen.

SCEN. 3.

JEAN DE FRANCE.[2] *APELONE.*

JEAN [for sig selv]. *Vertuchoux!*[3] *Quel accident! On dit que la bande va être pendue.* Ha ha ha!

APELONE. Hvorfor er Han saa glad, Monsieur?

JEAN. *Hé bien, Mademoiselle! Je vous gratule.*[4] Jeg hører, at I skal Alle hænges.

APELONE. Om En i vor Bande har gjort en Misgjerning, det rører os Andre ikke.

JEAN. *Que diantre! N'avez-vous pas .....*

[1] »Jeg gad«, Jeg gider. — Lucretia minder om sin Navne i Den Vægelsindede, men er forskjellig fra hende, da hun ikke er en Enke, som stadig skifter Humeur, men en gift Kone, som er sin Mand utro.

[2] »Jean de France« — i 1731: »Jean«. Boye har i sin Udgave gjort denne Hans Frandsen til den Samme, som viser sig i Første Akt, Sc. 9. Rahbek lod dem i sine Udgaver være to forskjellige Personer, og det ere de utvivlsomt. Jvfr. Noten Side 122. I sit Værk om Holberg (III. 101) anfører han alligevel som en »Pudseerlighed«, at man i ældre Tid paa Theatret lod to Skuespillere optræde som Hans Frandsen.

[3] *Vertuchoux*, egentlig *Vertu-Dieu*, staves i de gamle Udgaver af Komedierne Hexeri og Den honnette Ambition feilagtig *Vertichoux*.

[4] *Je vous gratule* — saaledes siger ogsaa Stine Isenkræmmers i Barselstuen.

APELONE. Ei, tal dog Jer Modersmaal, om det er muligt.

JEAN. Je vous dis, Mademoiselle! at I har, *Mardi,* Alle fortjent at rettes for de Pasquiller, I har gjort mod *honnêtes gens.*

APELONE. Men hvad gaaer det Monsieur an? Jeg troer vel ikke, Han er saa gal at regne Sig iblandt *honnêtes gens.*

JEAN. Je me moque de vous, Madame Grivoise![1] I er en Hjemføding, og jeg har ført mig op som en *Cavalier* udenlands *pour faire honneur à la nation.*

APELONE. Pour faire honneur à la nation?

JEAN. Ovis, Madame, pour faire honneur à la nation. Le Roi de France, Monseigneur et Madame saae mig aldrig, at de jo strax sagde: *Laissez passer et repasser ce cavalier-là;* thi han bringer os Penge i Landet.[2] Jeg veed nok, hvad mine Klæder kostede mig, som jeg lod alene gjøre mig til Geburtsdagene, alene *pour faire honneur à la nation. Ovis, pardi si fait, Madame,* jeg passêrede til Versailles,[3] Fontainebleau og Marly ikke alene for en *honnête homme,* men endogsaa for en *honnête cavalier.*

APELONE. Saa mærker jeg da efter den Be-

[1] *Grivoise,* Uartig.

[2] Kongen er Ludvig den Femtende, Monseigneur og Madame Hertugen af Orléans og hans Gemalinde. Ordene *Laissez passer et repasser* pleiede at staae i Reisepas. Holberg fortæller i sin Selvbiografi, at han paa sin første Udenlandsreise, da han vilde begive sig fra Holland til Aachen, havde i Roermond faaet et Pas, hvori der stod *Laissez passer et repasser le garçon Louis Holberg d'Amsterdam,* og at disse Ord forekom ham at indeholde en Spot, da hans Pengenød i Aachen forhindrede ham fra at *repasser.*

[3] »til Versailles«, i Versailles.

skrivelse, at en Hest med en guldbroderet Skabrak kan ogsaa kaldes *honnête homme,* besynderlig naar *le Roi de France, Monseigneur* og *Madame* siger: *Laissez passer* og *repasser ce cheval* [-*là*].

JEAN. Vertuchoux! Quelle comparaison! Ah, la pauvre bête! Je vous dis, Mademoiselle, at I Alle har fortjent at rettes, og at I blir ogsaa rettet, om I aldrig havde forfaldet til Trolddom, alene formedelst de Pasquiller, I har gjort mod *honnêtes gens.*

APELONE. Je vous dis ogsaa, Monsieur, at I, *Mardi,* burde hænges, alene efterdi I ikke har kunnet bedre Jer af de mange *Caractères,* I har seet forestillet paa Komødien.

JEAN. Idetringeste blir I dømt til *Pilori.*

APELONE. Hvad vil det Ord sige, *Pilori?*

JEAN. Vertuchoux! Est-il possible? Hun veed ikke, hvad *Pilori* er! *Ah, la pauvre bête!* Ha ha ha![1]

(Gaaer ud.)

SCEN. 4.

HERMAN VON BREMEN. APELONE.

HERMAN [for sig selv]. Alt dette, som nu skeer, har jeg sagt Borgemester og Raad tilforn; men man vil ikke troe saadane vittige Folk, som jeg.[2]

APELONE. Det er, min Tro, den politiske Kandstøber; han vil ogsaa glæde sig over denne Hændelse.

HERMAN [for sig selv]. Fanden er en stor Politicus; det maa jeg forstaae, som har studeret mine Politica.

[1] *Pilori,* Gabestok.
[2] »vittige«, forstandige.

APELONE. Jeg hører her, at Han og Fanden har eet Slags Studium.

HERMAN. Hvem er, som taler der? Se, er det Hende, Mademoiselle?[1] Det gjør mig hjertelig ondt at høre den Fortræd, som Deres Bande er vederfaret.

APELONE. Men er det Monsieurs Alvor, at Han har Ondt af vor Fortræd?

HERMAN. Ja, jeg kan forsikkre Hende, at jeg græmmer mig derover. Vel er det sandt, at de gode Acteurs ved deres *Satires* har besværet mange Folk; men jeg for min Person har tracteret det *en Bagatelle.* En retskaffen Politicus seer og hører kun alt Saadant med Foragt. Aristoteles siger: Ein weiser Mann siehet der Thoren Schimpf an mit Veracht.

APELONE. Men, Monsieur, Han som en god Politicus burde forsvare Alt, hvad som sigter til at polêre et Folk.

HERMAN. Hvad sigter til at polêre Folk?

APELONE. Det gjør Komødien, hvori Menneskets Feil forestilles.

HERMAN. Ei, Mademoiselle! Hun taler mod den sande Politi. Langt fra at Komødier fører nogen Nytte med sig, de langt heller foraarsager en Republiks Undergang.

APELONE. Det skulde Han have stor Møie for at bevise.

HERMAN. Jeg mener Nei. Hør, jeg vil tjene Hende, Mademoiselle! Et Riges og Republiks Styrke bestaaer i Undersaatternes Enighed og ødelægges ved Splid. Der har været fire store Monarkier i Verden, som alle ere ruinerede ved Splid.

[1] »er det Hende« — i 1731: »er det Hun«.

Hvad ruinerede det assyriske Monarki? Splid, Madame! Hvad ruinerede det persiske? Splid, Madame! Hvad ødelagde det græske? Splid, Madame! Hvad ruinerede endelig det romerske? Ikke, min Sjæl, Andet end Splid.[1] Alexander Magnus gjorde et falskt Statsgreb og forsaae sig deri, at....

APELONE. Ei, Monsieur! dette er noget vidtløftigt hentet. Hvad kommer Alexander Magnus ved vore Komødier?[2]

HERMAN. Det er kun for at bevise, at Splid og Uenighed ødelægger en Stat.

APELONE. Men hvad Uenighed foraarsager Komødierne?

HERMAN. Komødierne giver een Stand Anledning til at raillere med en anden.

APELONE. Ved det Samme lærer de at kjende sine egne og Andres Feil, hvilket kan ikke Andet end være meget nyttigt.

HERMAN. Paa den Maade skulde det ogsaa være nyttigt at slaaes hver Dag, at man deraf kunde kjende sin egen Styrke og Andres. Nei nei, Madame! lar os tale fornuftig uden Passion med hinanden, og hør, hvad Komødier her foraarsager. En brav ung Karl gaaer netklædt forbi; strax peger man Fingrene ad ham og siger: Se, hvilken Jean de France! Mener Hun, at han ikke søger at hævne sig derover? En anden fornuftig Mand søger at undervise Godtfolk med lærde Discurser og ikke vil grave sit Pund ned i Jorden; den hedder Mester Gert Westfaler. En i verdslig Viden-

[1] Det romerske Monarki bestod dog endnu i Tydskland.

[2] Paa Dansk: Hvad kommer Alexander Magnus vore Komødier ved?

skab øvet Mand vil give Øvrigheden et godt Raad; strax hedder han den politiske Kandstøber. Saa det er Frugten af Jere Skuespil, Madame! nemlig at een Borger driver Spot med en anden.[1] Af Skjemt og Raillerie flyder Fortrydelse, af Fortrydelse flyder Had, af Had Splid, og af Splid en Stats Undergang, *ergo* derfor bør ikke slige Skuespil tolereres.

APELONE. Raillerie, Monsieur! træffer ikke uden Daarer, hvilke ved Forestilling af deres *Caractères* lære at kjende sig selv. Naar de lære at kjende sig selv, beflitte de sig paa at ændre deres Levnet; naar de ændre deres Feil, blive de til [gode] Mennesker, og naar de ere bleven gode Mennesker, blive de gode Borgere; *ergo* derfor bør Komødier tolereres.

HERMAN. Mit Principium staaer fast, at Raillerie foraarsager Splid, og at Splid løser en Stats og et Riges Bygning.

APELONE. End om jeg beviser Monsieur, at Komødier ophæver Splid og befodrer Enighed?

HERMAN. Det havde jeg Lyst at høre.

APELONE. Er det ikke vist, Monsieur, at om Aftenen alle Folk er splitt ad? Somme sidder paa Kroer, Andre i Fruestuer; men Komødien trækker dem sammen og forener dem paa eet Sted. *Ergo* ophæver den Splid, befodrer Enighed og efter mit Principium styrker en Stat.

HERMAN. Raillerie *à part,* lar os tale alvorligt, Madame. (Han tager hende tilside.)

Apropo, Madame, efterdi Hun taler om Samlinger, saa er det Noget, som jeg længe har tænkt

[1] Foruden de tre Komedier, som Herman hentyder til, var der paa den Tid, da Holberg skrev Hexeri eller Blind Allarm, ikke spillet andre af hans Komedier end Den Vægelsindede og Jeppe paa Bjerget.

paa, men ikke har villet lade mig mærke med: Mon det er tjenligt for et Rige, at slige Samlinger skeer? Kan de ikke give Anledninger til Sammenrottelser? Jeg har læst om en persisk Konge, at han af den Aarsag forbød alle Samlinger. Den samme Konge hedte, om jeg ret mindes, *Pul Asser*. Han havde kun eet Ben, som man kan see af Anders Christensens politiske og lærde Reisebeskrivelse; men han havde en dobbelt Hjerne.[1]

APELONE. *Pul Asser* havde Ret, Monsieur! men han vilde alene hindre saadane Samlinger, som I og andre politiske Handværksfolk holde paa Ølhuse for at ræsonnere om Staten og igjennemhegle Øvrighed. Slige Samlinger ere ligesaa skadelige, som de andre nyttige.[2]

HERMAN. Adieu, Madame!

APELONE. Adieu, min Hr. Politicus!

HERMAN. Spot ikke, Madame! Se kun vel til, at I kan udrede Eder af denne Hexesag.

APELONE. Det kommer mig ikke ved; lad den Skyldige svare for sig selv.

[1] Normanden Anders Christensen, der ogsaa omtales i Mester Gert Westfaler Act. II. Sc. 3, fortæller i sin Reisejournal, at i »Pulton Assers Land« havde Kongen, Dronningen og alt Folket kun een Fod, som Følge af at Benene vare groede sammen paa dem. Journalen blev først trykt nogle Aar efter, at Holberg havde skrevet sin Komedie, men kan iforveien have været Mange bekjendt. At Kongen havde en dobbelt Hjerne, er kun Noget, som Herman siger, fordi han tillægger ham en overordentlig Forstand; han havde faaet Erstatning i Hovedet for det Enfoldige ved Benene. Den ikke persiske, men assyriske Konge, som i Holbergs Tid kaldtes *Tiglat Pul Asser*, kaldes nu *Teglatphalasar*.

[2] Komedien om den politiske Kandestøber existerede, dengang Holberg lod Apelone sige dette, endnu kun i sin oprindelige Skikkelse, den, hvori Haandværkerne holde deres Collegium paa et Ølhus.

[Alene.] Men der seer jeg Von Qvoten komme. Hillemænd! hvor glad seer han ud! Nu mener han, at hans Komødier og Marionetter vil komme paa Fod igjen.

SCEN. 5.

VON QVOTEN. APELONE.[1]

APELONE. Serviteur, min Hr. von Qvoten! Han seer saa glad og fornøiet ud.

VON QVOTEN. Ich habe Ursache mich über Ihren Fall zu erfreuen; thi først kommer jeg i min gamle Næring igjen, og for det Andet faaer jeg Has over dem, som har saa skammelig railleret med mig og min Bande.[2]

APELONE. Det første Stykke, I nu spiller, blir nok om Doctor Faustus, eftersom her nu tales saa meget om Hexeri.[3]

VON QVOTEN. Nei, Madame! Vi har nok en bedre,[4] som hedder Zauberei von Armida. Det er et *toutafait* Stykke; thi Alting blir agêret i Luften.[5]

APELONE. Hillemænd! Alting i Luften?

VON QVOTEN. Ja, Madame! Armide lader sig

[1] Da Von Qvoten var Tandbrækker, mener Rahbek i sit Værk om Holberg, Anden Del Side 234, at han bør have Fingrene besatte med store glimrende Ringe, saaledes som det var Brug blandt den Slags Folk.

[2] Von Qvoten begynder at tale Tydsk, men taler derefter Dansk. Rollens tydske Begyndelse kan opfattes enten som en Antydning af, at han hele Tiden taler Tydsk, eller at han taler Dansk med tydsk Accent.

[3] De tydske Komedier om Doctor Faust pleiede at være Marionetkomedier.

[4] »nok en bedre«, en endnu bedre.

[5] Holberg nævner i sin Epistel 180 »Armidæ Trolddom« som et af de daarlige fremmede Skuespil, der fordum blev forestillede i Byen og behagede Mange.

aldrig see uden paa en gloende Drage, som spyer Ild. Det har noget Andet at sige end Jere mavre Komødier.

APELONE. Forlad mig det, vi har ogsaa haft gloende Drager i vore Komødier, som for Exempel i det Stykke, kaldet Ulysses von Ithacia.

VON QVOTEN. Jeg veed nok, hvad I mener derved. Men nu faaer I Skam for det og andet Jer Raillerie.

APELONE. Men mener I, at een Mands Fald ruinerer den hele Bande?

VON QVOTEN. Efter Rygtet saa er der meer end een Hexemester i Jer Bande. Alle Folk vil glæde sig over Jer Fald; thi I har ført brave Folk ind i Jere Komødier, hvilket er skarnagtigt.

APELONE. Det skulde I have stor Umage at bevise. Men vi kan vise, at I fører brave Folk ind i Komødier, ja Vorherre selv, som i den Komødie om Adam og Eva, og gjør af hellige Historier liderlige Skuespil.[1]

VON QVOTEN. Saaledes ere de fleste Skuespil i Spanien, hvor Nationen er meget polêret.

APELONE. Det er ogsaa brugeligt i Spanien, at Parterret falder paa Knæ og læser, naar en Munk med et Crucifix i Haanden kommer ind paa et Theater.[2]

VON QVOTEN. Gak I kun hen og fald paa Knæ og bered Jer til Døden, om I ogsaa er skyldig! Eller hvis I er uskyldig, da se til, at I kan faae

[1] Biblens Fortælling om Syndefaldet var ofte bleven fremstillet paa Theatrene. Holberg omtaler i sin Epistel 332, at han i sin Barndom i Norge selv havde seet en Komedie om Adam og Eva.

[2] Den Brug i Spanien, at Tilskuerne, som stod i Parterret, faldt paa Knæ og bad, naar de saae et Crucifix eller en Helgen paa Skuepladsen, omtaler Holberg ogsaa i Epistel 332.

fat paa en Procurator, der kan forsvare Jer Sag, om det ellers er muligt, at nogen Procurator vil tage sig Jer Sag an; thi I har lagt Jer ud med hele Verden. (Gaaer ud.)

APELONE (alene). Jeg gad ikke staae her længere. Men der seer jeg to af vore Acteurs komme. Det tjener ikke, at Folk finder os nuomstunder meget sammen; jeg vil slutte mig ind, indtil jeg faaer at høre Udgangen paa dette. [Hun gaaer.]

SCEN. 6.

DE TO KOMØDIANTER.

FØRSTE KOMØDIANT. Ak, Monfrere! Hvis dette er sandt, saa er det en forskrækkelig Historie.

ANDEN KOMØDIANT. Ja, det er vist nok, at han er greben og har tilstaaet det selv.

FØRSTE KOMØDIANT. Men kan det dog være muligt, at vi ved saadan lang Omgængelse ikke skulde have mærket det Ringeste af ham?

ANDEN KOMØDIANT. Ja, det maa du vel sige. Han har kunnet mesterlig dølge sin Ondskab; thi han gik i Kirke, ligesom En af de Andre, og jeg hørte aldrig et bespotteligt Ord af hans Mund.

FØRSTE KOMØDIANT. Jeg bilder mig ind, at det hænger anderledes sammen.

ANDEN KOMØDIANT. Nei, Monfrere! du kanst forlade dig dertil, at det er sandt, og at han selv har tilstaaet det.

FØRSTE KOMØDIANT. Ja, er det sandt, saa vil jeg aldrig bede for ham, men selv hjælpe til at tænde Baalen, hvori han skal brændes. Men kan et Menneske ikke lyve sig selv paa?

ANDEN KOMØDIANT. Hvilken Snak! Hvem vilde lyve sig selv paa for at døe den skjændeligste Død?

FØRSTE KOMØDIANT. Siig ikke det, Monfrere! Det kan enten skee i Raseri, eller et Menneske kan være kjed af sit Liv og, saasom det ikke vil tage Livet af sig selv, styrte sig paa den Maade i Ulykken. Man har jo Exempel [paa], at mange melankolske Mennesker har taget Livet af Andre for at miste Livet selv, Andre løiet sig de Ting paa, som de aldrig har bedrevet, alene for at døe.[a]

[a] *Efter disse Ord følger i alle de tidligere Udgaver Noget, som bringer Forstyrrelse ind i Samtalen. Komødianten troer, at der virkelig er Trolddom til; han maa derfor ikke ræsonnere som i følgende Indskud:*

Thi det, som man kalder Trolddom, er noget Underligt, som jeg aldrig har kunnet hittet Rede til; man mærker jo, at de Nationer, blandt hvilke man holder Fanden at have som sit Hovedsæde, ere de allerfattigste. Er det ikke underligt, at Finlapper, der holdes for at kunne gjøre saa store Ting ved Fandens Kunster, ere færdige at døe af Armod? Ligesom det var Fanden ikke lettere at bringe Penge til sine Tilhængere end at gjøre store Mirakler, dreie Veir og Vind, gjøre Reiser til den anden Ende af Verden for deres Skyld, saa tidt som de befaler. Er det ogsaa ikke underligt, at man hører af ingen Trolddom i de store Stæder Paris og London, hvor Fanden kunde gjøre mere Bytte [paa] een Dag end i Lapland i ti Aar? Man maa holde for, at Trolddom er enten naturlig Videnskab eller Fandens Kunst. Er det naturlig Videnskab, saa burde den have Gænge iblandt de lærde Nationer, som have oprettet Collegier for Naturens Eftergranskning, og ikke hos Folk, som kan hverken læse eller skrive. Er det Fandens Kunst, hvorfor er de Folk da fattigere end andre? Hvorfor skulde Fanden gaae de store og ugudelige Stæder forbi og sætte sig ned i Lapland, hvor der er kun en Haandfuld af Folk at forføre? Ikke uden at man vilde sige, at saasom han er gloend heed, saa vil han helst være i Finmarken for at kjøle sig, hvilken Objection dog er mere artig end grundig. Nei, Trolddom har sin Oprindelse af Vankundighed og regjerer blandt dem, som ikke kan examinere en Ting; thi man seer, at naar Øvrigheden i en Provins er superstitieux, saa er det

ANDEN KOMØDIANT. Du kjender jo Personen saa vel, som jeg. Han er jo aldeles ikke af de Folk, der er saa kjed af Livet, at han skulde lyve sig saadant selv paa.

FØRSTE KOMØDIANT. Ikke uden den Gjæld, han er i, skulde kunne bringe ham dertil.

ANDEN KOMØDIANT. Ei, Snak! Han lægger aldrig en Ting saa nær paa Hjertet, at en maadelig Pengesorg skulde gjøre ham saa modløs.

FØRSTE KOMØDIANT. Tilmed beviser hans Pengemangel, at han ingen Troldmand er; thi naar Nogen gjør Kontrakt med Fanden, handler den første Artikel gjerne om Penge.[1]

ANDEN KOMØDIANT. Men maaskee han er falden til dette alene af Pengemangel, og at han blev greben, førend dette kom til nogen Fuldkommenhed.

FØRSTE KOMØDIANT. Det kan have nogen Rimelighed. Men jeg vil dog ikke fordømme ham endnu.

hele Land strax fuld af Djævle; er den vantro, saa hører man intet mere tale om Trolddom.[2]

ANDEN KOMØDIANT. *Jeg tilstaaer alt dette, Monfrere. Men her er baade egen Bekjendelse og Folks Vidnesbyrd, som har seet ham mane Fanden til sig.*[3]

[1] I 1731 er denne Replik bleven en Fortsættelse af Anden Komødiants Replik, og som Eølge af denne Feil have de to næste Replikker i 1731 faaet urigtige Overskrifter. Liebenberg bragte de tre sidste Replikker i deres rette Orden.

[2] Paa lignende Maade ræsonnerer Ovidius i Uden Hoved og Hale Act. I. Sc. 6, og Holberg i sin Epistel 379.

[3] At dette Indskud, som Holberg foretog, før Komedien var bleven offentliggjort, meddeles i en Note under Texten, er en Afvigelse fra Reglen, at saadane Noter kun skulle indeholde de Forandringer, som Holberg foretog i en Komedie, efter at han havde ladet Publikum faae den at see eller at læse. Afvigelsen er skeet, for at Læseren bedre kan see, hvor meget Samtalen mellem de to Komødianter vinder, naar Indskuddet anbringes i en Note.

SCEN. 7.

EN TROMMESLAGER OG EN HOB FOLK.
DE TO KOMØDIANTER.

TROMMESLAGEREN (slaaer paa Tromme, gaaer 3 Gange om Theatrum, faaer Tilløb nu af En, nu af Anden, og bringes tilveie saa mange Folk, som man kan overkomme, sær Børn og gamle Kjællinger, som ringe sig om Trommen, naar Efterfølgende bliver oplæst). Borgemestere og Raad udi Thisted gjøre vitterligt, at saasom Leander Acteur er overbeviset saavel af tilstrækkelige Vidnesbyrd som af egen Bekjendelse at have ved den sorte Kunst manet Fanden til sig udi sit Hus, hvor han er greben, og udi Fængsel har bekjendt, at de fleste af Acteurene udi samme Bande ere lige skyldige med ham derudi; saa advares Alle og Enhver, som slige Acteurs herberge, at de strax seer til, at de blive tilstede og ei kommer ud af deres Huse, til videre. Befindes Nogen at have fordølget dem for at undgaae Justitien og undflye den tilbørlige Straf, som de, Andre til Skræk og Exempel, bør lide, da skal de, som Medvidere underkastes samme Straf, endskjøndt der intet Andet kan overbevises dem.
(Rører Trommen igjen og gaaer ud, forfulgt af den hele Skare, som gjør stor Allarm.)

SCEN. 8.

DE TO KOMØDIANTER. SIDEN *ET PAR DRENGE.*

ANDEN KOMØDIANT.[1] Hørte du det, Monfrere?

[1] De to Komødianter have i de hidtil existerende Udgaver sandsynligvis i Begyndelsen af denne Scene faaet urigtige Nummere, idet »Anden Komødiant« er gjort til Første, fordi det er Anden, der taler først.

FØRSTE KOMØDIANT. Ja, jeg hørte det. Jeg kan næppe staae paa mine Ben af Forskrækkelse. Men hvad Ondt har vi gjort ham, at han skulde digte os uskyldige Mennesker Saadant paa?

ANDEN KOMØDIANT. Naar En er kommen i Ulykke, stræber han at bringe Andre med deri. Hvad skal vi nu gjøre? Løber vi bort, saa gjør vi os mere mistænkte, og blir vi tilstede, saa underkaster vi os stor Fare.

FØRSTE KOMØDIANT. Jeg holder raadeligt, at blive tilstede; thi een Mands Sigelse kan ikke fælde os.

ANDEN KOMØDIANT. Men som Ingen har de Tanker, at Personen skulde lyve sine bedste Venner paa, mon man ikke kan føre os paa Pinebænken og komme os til at bekjende det, vi aldrig har tænkt paa? Mon vi ogsaa ikke staae i Fare for Almuens Raseri, mod hvilken Øvrigheden selv i en Stad ikke kan beskytte os?

FØRSTE KOMØDIANT. Du har Ret. Det er da bedst, at vi tage Flugten. Men hvor skal vi flye hen? Jeg er vis paa, at Ingen kommer ud af nogen Port.[1]

TO DRENGE (kommer ind med Viser og raaber:) Nye Viser om alle Komødianterne, som er seet i Varulve-Lignelse.

(Komødianterne kjøber Viserne og kiger lidt i dem.)

FØRSTE KOMØDIANT. Ak, Himmel! Er det muligt, at Folk kan lyve med slige Omstændigheder? Her finder jeg baade mig og dig, Monfrere! en lang Samtale, som vi har holdt med Fanden,

[1] Byen, som i forrige Scene kaldtes Thisted, har Porte ligesom Kjøbenhavn.

og Tiden, paa hvilken vi har paataget os en Varulvs Skikkelse.

ANDEN KOMØDIANT. En Løgn vælter sig frem ligesom en Snebold, der alt blir større og større.[1]

FØRSTE KOMØDIANT. Vi vil flygte hen til min Svoger; han skjuler os nok, indtil denne Raseri gaaer over.

SCEN. 9.

TRE SOLDATER. DE TO KOMØDIANTER.[2]

FØRSTE SOLDAT. To af dem blev sagt at skulle staae her i Gaden.

ANDEN SOLDAT. Tænk engang, hvor uforskammet de vare; de stod blandt andre Folk ved Trommen, da Øvrighedens Ordre blev oplæst. Se, her har vi dem, min Tro!

(De spænder Hanen paa Musketterne og tvinger Komødianterne at give Kaarderne fra sig.)

FØRSTE KOMØDIANT. Ak, er det muligt, at uskyldige Mennesker skal saa blive medhandlet i en christelig Republik?

FØRSTE SOLDAT. Ja, du est vel undskyldt at tale om Christendom, du, som har forsvoret Troen og forskrevet dig til Fanden med dit eget Blod.

FØRSTE KOMØDIANT. Jeg har aldrig tænkt at gjøre Saadant, end sige gjort det.

ANDEN SOLDAT. Som skaber dig om til Var-

[1] »alt«, altid.
[2] »Tre Soldater« — i 1731: »Tre bevæbnede Mænd«. Men deres Replikker have i Originaludgaven til Overskrift: Første og Anden Soldat. Den Tredie er en stum Person.

ulv for at myrde uskyldige Folk om Natten paa Gaden.

FØRSTE KOMØDIANT. Vi veed intet deraf.

FØRSTE SOLDAT. Som af Ondskab opvækker Himmelstorm, fattige søfarende Folk til Ulykke og Fordærvelse.[1] Der forgik tre Skibe igaar af en Storm, som Ingen uden disse forbandede Troldhunde har foraarsaget.

FØRSTE KOMØDIANT.[2] Ak ak! hvilke uhørlige falske Beskyldninger!

ANDEN SOLDAT. Som har forgjort tre smukke Dannekvinder.

FØRSTE KOMØDIANT. Ak, vær forsikkret, at Himlen vil hævne vor Uret.

FØRSTE SOLDAT. Himlen? Hvad har I Karle med Himlen at bestille, som ved Forskrivelser een Gang for alle har sagt Jer derfra?

ANDEN SOLDAT. Det er underligt, at de Folk kan nævne Himlen. Jeg mente, at det var Troldmænd forbudet.

FØRSTE SOLDAT. Nei, Broder! Skam faae de Hunde; de betinger sig Saadant i Kontrakten, at de skal baade kunne læse og gaae i Kirke, paa det at Ingen skal mærke deres Trolddom.[3]

FØRSTE KOMØDIANT. Men er det nok, at En falskelig beskylder os? Ere ikke vore Ord saa gode som hans? Vi tilbyder os al Tid med oprakte Fingre at beêdige vor Uskyldighed.

ANDEN SOLDAT. Enten I svær eller en Hund

[1] »fattige«, stakkels.
[2] Der er ikke i hele denne Scene tillagt Anden Komødiant nogen Replik; Første Komødiant er dog sandsynligvis ikke den Eneste, der tager til Gjenmæle imod Soldaterne.
[3] »læse«, bede.

gøer, det kommer paa Eet ud. Man tilsteder ikke slige Folk at sværge. Pinebænken skal nok komme Jer til at bekjende.[1] (Soldaterne trækker dem ud.)

[1] I den følgende Akt truer Dommeren virkelig de Anklagede med Pinebænken. Efter Christian den Femtes Lov 1683 maatte Ingen tages i pinligt Forhør, uden han allerede var dømt til Døden, eller naar Sagen angik Majestætsforbrydelse i høieste Grad. Derimod var det i ældre Tider ganske almindeligt, at de, der anklagedes for Trolddom, blev tagne i pinligt Forhør, og Saadant skete paa Komediens Tid vedvarende i Tydskland.

ACTUS V.

RETTEN PRÆSENTERES.

SCEN. 1.

DOMMEREN. SKRIVEREN OG BETJENTERE.

(En Betjenter kommer først med et Røgelsekar, sigende:

Jeg maa ryge, for at Trolddommen skal ingen Magt have.

Derpaa kommer Dommeren og sætter sig ved een Ende af Bordet og Skriveren ved den anden Ende, og Betjentere staaer hos Dommeren.)

DOMMEREN. Børnlille, jeg har aldrig siddet paa mit Dommersæde med saadan Forskrækkelse, som jeg sidder idag; thi her handles ikke om Mord, Tyveri, Vold eller Andet deslige, men at udrydde Trolddom af Staden, som maaskee har grebet videre om sig, end vi tænker. Kalder ind Hovedmanden først, at vi kan høre ham alene. Siden vil vi examinere de Andre og endelig confrontere dem sammen. Ak, ak, ak, vor kjære Thisted!

SCEN. 2.

RETTEN. LEANDER.[1]

DOMMEREN. Lad ham ikke komme mig saa nær! Hører I vel? — Bliv staaende, Menneske! ved Skriverens Side. (Skriveren flytter sig op til Dommeren.)

[1] I 1731, hvor ingen ny Scene begynder paa dette Sted, staaer kun: »Den Anklagede kommer ind.«

Bliv kun siddende, Hr. Skriver!

SKRIVEREN (skjælvende). Jeg vil nok staae her og skrive, Hr. Dommer; thi det er saa mørkt ved den anden Side.

DOMMEREN. Ei! blir I kun siddende. Der er jo ligesaa lyst der, som her.

SKRIVEREN. Nei, jeg takker skyldigst. Jeg kan, min Tro, ikke see en Bogstav ved den anden Side.

DOMMEREN. Jeg befaler Jer at sidde paa Jer gamle Sæde.

(Skriveren sætter sig skjælvende ned, seer sig ofte tilbage og har adskillige Ophævelser,[1] naar den Beskyldte kommer ham for nær, hvilket varer den hele Akt.)

DOMMEREN. Hør, unge Karl! Tilstaaer du, at du est skyldig i den Sag, som du est arresteret for?

LEANDER. Ja jeg gjør, Hr. Dommer. Jeg gaaer aldrig fra min Haand.

DOMMEREN (sagte). Ha ha! Der fik vi det at vide, at han har gjort skriftlig Kontrakt med Fanden. (Høit.) Har du skrevet det med dit eget Blod?

LEANDER. Det er [et] sælsomt Spørsmaal, Hr. Dommer! om jeg maa tale saa frit. Saa længe jeg har Blæk at skrive med, bruger jeg ikke Blod.

DOMMEREN (til den Næststaaende, sagte). Kan man og forskrive sig til Fanden med Blæk?

BETJENTEREN. Ja, jeg troer, Hr. Dommer; thi man har Exempler derpaa.

DOMMEREN. Vi behøver ingen anden Examen, hvad hans Person er angaaende; thi han tilstaaer det selv.

LEANDER. Jeg har aldrig nægtet det, Hr. Dommer! men jeg kan ikke begribe, hvi man handler

[1] »Ophævelser«, Gebærder. Jvfr. Noten Side 132.

saaledes med mig og trækker mig i Arrest for saa ringe Sag.

DOMMEREN. Ak Himmel! Er det en ringe Sag? — Skriv, Hr. Skriver! at han offentlig i Retten har sagt, at det er en ringe Sag.

LEANDER. Ja, og jeg erbyder mig strax at deponere her i Retten 25 Rigsdaler til videre.[1]

DOMMEREN. Skriv, Hr. Skriver! at han offentlig tør lade sig mærke med at ville bestikke Retten.

LEANDER. Jeg vil ikke bestikke Retten, men....

DOMMEREN. Hold din Mund, til jeg spør videre. Hvor længe er det siden, du gjorde den Forskrivelse?

LEANDER. Vexlen er sex Maaneder gammel, men......

DOMMEREN. Sex Maaneder gammel! (Sagte.) Jeg maa lee deraf, at han kalder det en Vexel og gjør Fanden til en Vexelerer.

SKRIVEREN [sagte]. Fanden, Hr. Dommer! aber Menneskene efter i Alting og begynder nu ogsaa at handle med Vexler. Jeg kan troe, at han gir Kontrakten Navn af Vexel, eftersom Vexelret er den største.

DOMMEREN (høit). Det er forskrækkeligt, hvordan Saadant har kunnet være dulgt et helt [halv] Aar.

LEANDER. Manden har haft Taalmodighed med mig og ladet den fornye indtil nu.

DOMMEREN. Du er jo saa vel oplyst, at du burde tage dig vare for den Mand.

LEANDER. Hvi saa? Det er jo en skikkelig Mand.

[1] »25 Rigsdaler« — i 1731: »24 Rigsdaler«; men i Sc. 4 siger han, at han strax kan betale 25 Rigsdaler. Se ogsaa Act. III. Sc. 7.

DOMMEREN. Skriv, Hr. Skriver! han kalder ham en skikkelig Mand.

(Sagte.) Det er Fanden, som taler af hans Mund.

LEANDER. Han har aldrig gjort mig nogen Fortræd, men haft god Credit for mig indtil nu.

DOMMEREN. Du stiller dig taabelig an, min Karl! ligesom du ikke vidste, at han altid gir Folk Credit til en Tid, men siden piner dismere. Hvor længe er det siden, du var i Kirke?

LEANDER. Det er ikke otte Dage siden. Men jeg kan ikke begribe, hvad slige Spørgsmaal gjøres til [i] denne lumpne Sag.

DOMMEREN. Er det dig selv, som taler, ung Karl, eller er det Fanden?[1] — Skriv, Hr. Skriver! at han kalder det en lumpen Sag.

LEANDER (træder tilside). Jeg troer, Dommeren og alle Mennesker her i Byen er splittergal. Jeg maa gjøre mig gal med; saa maaskee det tør gaae bedre.

DOMMEREN. I hvilken Kirke est du døbt?

(Leander vrænger Munden og stiller sig gal an.)

Ak, Himmel! Se, hvilke Convulsioner han fik, da man nævnte det Ord. — Skriv, Hr. Skriver!.....

(Skriveren er krøbet under Bordet.)

Hvor blev Skriveren af? Ak, Himmel! hvilket Kogleri! Jeg troer, han forsvandt.

EN BETJENTER. Nei, Hr. Dommer! han sidder under Bordet.

(Leander gjør Grimacer igjen, hvorpaa han blir trækket ud. Skriveren kryber frem igjen.)

DOMMEREN. Gid vi havde vel Ende paa denne Sag. Det er forskrækkeligt at have med de Slags Folk at bestille. Men man maa forrette sit Embede.

[1] »dig selv« — i 1731: »du selv«.

SKRIVEREN. Ja vist, Hr. Dommer; thi det hedder: Scheu das Recht und thue den Teufel nicht.[1]

DOMMEREN. Ja, I har en Ære at tale med, som kryber under Bordet.

SKRIVEREN. Der faldt en Pen ned for mig, Hr. Dommer. Jeg gjorde det, min Tro, ikke af Frygt.

DOMMEREN. Se vel til, at der falder ikke flere Penne ned; thi her staaer større Pust tilbage endnu.

SCEN. 3.

RETTEN. DE TO ANDRE ACTEURS.[2]

DOMMEREN. Jeg formaner Eder, at I bekjender frivillig Eders Ondskab og nøder os ikke til det Middel, som vi ugjerne bruge, nemlig at udpresse Sandheden ved pinlig Forhør. Eders Collega har udlagt Jer Alle[3] og tilstaaet sin Misgjerning, hvorfor han har undgaaet det, som I trues med, og slet og ret uden foregaaende Pinsel skal døe for sine Synder. Efterfølger hans Exempel, det er det bedste Raad, jeg kan give Eder, og udlægger de Andre, som ere i Ledtog med Eder.

FØRSTE KOMØDIANT. Vi har aldrig hverken gjort eller tænkt at gjøre de Ting, som vi tiltales for; haaber ogsaa, at vi ikke bliver fordømte paa et ondt Menneskes falske og løse Angivelse; thi hvis Saadant kan overbevises os, vil vi aldrig

[1] Ordsproget Thue recht und scheue den Teufel nicht forvrøvles ogsaa af Peer i Jakob von Thybo Act. I. Sc. 9.

[2] Benævnelserne Acteur og Komødiant bruges iflæng. — Den danske Bande kaldte sig paa sin første Plakat Komødianter, men valgte kort derefter at kalde sig Acteurs.

[3] »Jer Alle« — De to Acteurer repræsentere alle de Acteurer, som have Leander til Collega og Principal.

veigre os for at undergaae den Straf, som Loven dicterer.

DOMMEREN. Det er ikke rimeligt, at et Menneskes Ondskab skulde være saa stor, at det uden Henseende til ringeste Nytte eller Fordel skulde ville styrte sine Venner i saadan Ulykke. Jeg seer derfor, at I ere haardnakkede og vil endelig underkaste Jer pinlig Forhør.

FØRSTE KOMØDIANT. Vi kan og bør ikke lyve os selv paa slige gruelige Misgjerninger, naar vi ere ganske uskyldige.

DOMMEREN. Hr. Skriver! Examineer I dem, det Bedste I kan; thi vi vil forsøge de lempeligste Midler, førend vi skrider til de haarde.

SKRIVEREN (som sidder og lugter til et Hovedvandsæg, stiller sig an, som han er hæs for sit Bryst, peger paa Brystet og siger med en hæs Stemme:) Jeg er saa elendig for mit Bryst, at jeg ikke kan tale.[1]

DOMMEREN. Den Hæshed kom Jer hastig paa. Det er [en] Skam at være saa frygtagtig. Bliv kun siddende. Jeg skal nok forrette det selv. — Hører, I Syndere! siger mig, hvo har først forført Jer til at øve den sorte Kunst?

FØRSTE KOMØDIANT. Ingen har forført os, og vor sidste Bekjendelse skal være, at vi aldrig har øvet den.

DOMMEREN. Siger mig da, hvor længe er det siden, Eders Kammerat slog sig først dertil?

BEGGE KOMØDIANTERNE.[2] Det er os ganske uvitterligt; thi havde vi vidst Noget derom, havde vi strax givet det tilkjende.

DOMMEREN. Jeg mærker nok, at de ikke vil

[1] I 1731: »og siger med en hæs Stemme, at han er saa elendig for sit Bryst, at han ikke kan tale.«

[2] »Begge Komødianterne« — i 1731: »De svare begge«.

bekjende. Lad den Første komme ind for at overbevise dem det selv.

SCEN. 4.

LEANDER. DE FORRIGE.

(Skriveren kryber under Bordet igjen.)

DOMMEREN. Vi har atter engang ladet Jer indhente her for Retten, ikke for Jer egen Skyld, men for at overbevise Jere Kammerater, som af en særdeles Haardnakkenhed intet vil bekjende.

LEANDER. Det kommer mig aldeles ikke ved, Hr. Dommer! Enhver maa svare for sig. Jeg har nok i min Del.

DOMMEREN. Har I ikke tilstaaet, at de Andre af Banden var ligesaa skyldig som I?

LEANDER. Jo, det har jeg sagt; men det kommer mig ikke ved.

FØRSTE KOMØDIANT. Har I sagt, Monsieur Leander, at vi ere ogsaa skyldige, saa har I sagt som ingen ærlig Karl. Vi ere aldeles rene og fri derfor.

LEANDER. Se, hvor hellig de kan gjøre sig! — Det være langt fra, at jeg er Jer Fiscal. Jeg siger kun, at I ere ligesaa meget skyldige som jeg; ikke i nogen ond Henseende; thi I kan være lige gode for det.

DOMMEREN. Ak, hvilken Bespotter! — Skriv, Hr. Skriver!.... Men hvor blev Skriveren af igjen?

EN BETJENT. Jeg troer, at han er under Bordet igjen.

DOMMEREN. Trækker ham frem! Han har forholdt sig saaledes denne Gang, at han ikke burde sidde i nogen Ret mere.

BETJENTEN. Ak, Hr. Dommer! han ligger i Besvimelse.

DOMMEREN. Se da til, at I faaer ham udbaaret, ellers døer han ren af Frygt. (Man bærer ham ud.)

ANDEN KOMØDIANT. Men hvad Ondt har vi gjort Jer, Monsieur Leander, at I skulde digte os Saadant paa for at styrte os i Ulykke?

LEANDER. Hvad Ulykke vil jeg styrte Jer i? Jeg har alene spurgt, hvorfor jeg skal trækkes mere i et hæsligt Fangehus end Andre, som ere ligesaa meget skyldige som jeg.

ANDEN KOMØDIANT. Saa har I da ikke givet os an især?[1]

LEANDER. Hvad kommer mig ved, Messieurs! at give Jer an? Jeg siger kun, at de Fleste i vor Bande er ligesaa meget skyldig som jeg.

ANDEN KOMØDIANT. Det er Fanden, der kommer Jer til at tale saadant.

LEANDER. Jeg troer, I ere rent galne, Messieurs! Er I intet skyldig, saa er det disbedre for Jer.

FØRSTE KOMØDIANT. Men hvorfor har I da anklaget os?

LEANDER. Jeg har ikke anklaget Jer; men jeg siger det kun....

DOMMEREN. Lader Pinebænken hidføre!

LEANDER. Pinebænken for en lumpen Vexel paa 50 Rigsdaler,[2] hvorpaa jeg strax kan betale den halve Del, saa at der rester kun 25 Rigsdaler, som jeg inden tre Dage kan betale!

DOMMEREN. Ak Himmel! Nu raser han.

FØRSTE KOMØDIANT. Hr. Dommer kan høre, at han er fra sin Forstand, og derfor kan man

[1] »især«, særligt, specielt.
[2] »paa 50« — i 1731: »af 50«.

ikke reflectere mere paa det, som han beskylder os for.

LEANDER. Og mig synes, at alle de, jeg har talt med paa nogen Tid, ere splittergalne og afsindige.

DOMMEREN. Det er just Galskabs rette Kjendemærke, at man bilder sig ind at være alene viis og alle andre Mennesker galne.[1]

FØRSTE KOMØDIANT. Synes Dommeren ikke, at det var bedst, at man lader ham aarlade først, og siden hører, om han vil tilstaae sin Beskyldning?

DOMMEREN (til Betjenten). Gak strax hen til Mester Herman og bed ham komme hid med sin Lancette.

LEANDER. Det gjøres aldeles ikke nødig; thi alle fornuftige Folk maa tilstaae, at det er større Tegn til Galskab at kaste en ærlig Karl i et mørkt Fangehus for 50 Rigsdalers Gjæld, som [han] lover inden tre Dage at betale, end at klage sig over saadan Medfart.

DOMMEREN. Hør, nu er han i Vexlen igjen. Det er vistnok et stærkt Raseri.

LEANDER. Nei, Hr. Dommer! jeg har min fulde Forstand som tilforn.

FØRSTE KOMØDIANT. Jer synes kun saa, Monsieur Leander!

LEANDER. Gid I faaer en Ulykke med Jer Synen! Mon jeg ikke veed det selv bedst?

FØRSTE KOMØDIANT. Nei, [kun] naar Patienten mærker sin Svaghed, er der Forhaabning til Forbedrelse.

[1] Det Samme siger Roland i Uden Hoved og Hale Act. I Sc. 7.

SCEN. 5.

MESTER HERMAN. DE FORRIGE.

MESTER HERMAN. Hvor er den Person, som skal aarelades?

DOMMEREN. Der staaer han.

LEANDER (peger paa Første Komødiant).[1] Det er denne Person, Mester.

(Barberen tager fat paa Komødianten og vil med Magt aarelade ham.)[2]

KOMØDIANTEN (løber og skriger:) Det er ikke mig!

(Barberen løber efter ham.)

DOMMEREN (sagte til Barberen). Nei, det er den anden Mand, Mester. Det er en Person, som er beskyldt for Trolddom og her i Retten først længe har tilstaaet, at han har forskrevet sig til Fanden; men nu, naar vi examinerer ham videre, taler han hen i Veiret om en Vexel paa 50 Rigsdaler. Nu kan det være, at han stiller sig saa an for at forhale Executionen. Men disse To, som han har udlagt at være i Ledtog med sig, paastaaer, at han er fra sig selv, og begjærer af Retten, at han maa aarelades, for at see, om han blir siden ved sine Beskyldninger. Synes Jer ikke, at det [er] raadeligt?

MESTER HERMAN. Ach freilich! Jeg raader aldrig fra Aareladen; thi at lade sig aarelade engang, gjør en Patient ligesaa meget godt, som at bruge Doctor Bombasti Hovedpiller et helt Aar.[3] Ich will dem Herren Richter sagen, weil das Blut,

[1] »paa Første Komødiant« — i 1731: »paa den anden Komødiant«. Men »den anden Komødiant« er Første.

[2] »paa Komødianten« — i 1731: »paa den anden Urette«.

[3] Doctor Bombastus er formodentlig den berømte Paracelsus Bombastus von Hohenheim.

auf Latein *Sangvis,* obstruxirt ist, so folget ja nothsächlich, dass die Adern oder *Vena* müsse eröffnet werden. Sextus Empiricus schreibt sehr gründlich davon also.....

DOMMEREN. Vi har ikke Stunder denne Gang at høre paa, hvad Sextus Empiricus siger.[1] Vil I kun strax forrette Jer Embede, at vi kan faae Ende paa denne fortrædelige Sag.

MESTER HERMAN. Men skal de Andre ikke aarlades med? Det kunde jo ikke skade; thi man kan ikke bruge en god Ting for ofte.

DOMMEREN. Nei, nei! Tag kun fat paa den ene Karl.

MESTER HERMAN. Nach Befehl. Ellers var jeg tilfreds, at I vilde aarlades Alle og Hr. Dommer med; thi jeg skulde expedere Jer Alle i et halv Kvarteer.

(Til Synderen.) Hør, min Ven! vil I være ladet paa Armen, Foden eller Panden?

LEANDER. Paa ingen af Delene; thi jeg skader slet Intet.

MESTER HERMAN. Hvad kommer det mig ved? Her er jo en Interlocutorie-Dom for, at I skal aarelades.[2] Jeg var tilfreds, at der aldrig blev fældet andre Domme i nogen Ret; saa fik vi nogen Næring. Kom, Kammerat! lav Jer til. Jeg skal gjøre [det] saa net, at I næppe skal føle dertil.

LEANDER. Gaa mig fra Livet, siger jeg. I har selv Aarladen fornøden mere end jeg.

DOMMEREN. Gaaer hen to Mænd og holder ham.

[1] Sextus Empiricus hed en græsk Læge og Philosoph i den christelige Oldtid.

[2] Kjendelser, som afsiges af en Dommer under en Sags Procedure, kaldes Interlocutorier.

LEANDER. Ak, Hr. Dommer! handle dog ikke saadan med mig. Betænk, at jeg har Magt til at appellere til høiere Ret. Jeg svær Ham til, at jeg er ligesaa frisk og sund, som jeg nogentid har været, og at den eneste Sygdom, jeg har, kommer af den Sorg, jeg har at see mig saa uskyldig medhandlet.

DOMMEREN. Men I bekjender først for Retten, at I har forskrevet Jer for sex Maaneder siden til Fanden, udlægger de Andre af Banden, siger, at Fanden er en skikkelig Mand, og at Sagen i sig selv er en ringe Ting, og endelig, naar man continuerer at spørge videre om Jer sorte Kunst, svarer os om en Vexel paa 50 Rigsdaler. Hvad skal man kalde Saadant?

MESTER HERMAN. Das heisst nicht anders als *Furorem* oder *Mania.*

LEANDER. Ak, Hr. Dommer! Jeg troer ikke Andet, end her er Vildfarelse i denne Sag. Her er nyligen [kommen] en protesteret Vexel paa mig. Strax derpaa kommer En og varer mig ad, at man vil trække mig i Arrest. Siden kommer Byens Folk og vil storme til mit Hus. Alt dette kunde jeg nogenledes begribe, saasom jeg mente, det var for Vexlen. Men det Øvrige, som siden paafulgte, har været forblommet Tøi for mig; thi da jeg lover at stille Caution, svarer de, at hele Verden ikke kan cavere for mig; da jeg sagde, at det var en ringe Sag at trækkes i Fængsel for, kalder de mig en Bespotter. Siden kommer adskillige Folk og vil spørge mig tilraads i den sorte Kunst. Og endelig hører jeg med Forskrækkelse, at det ikke er for Vexlen, men for Trolddom jeg sigtes. Jeg vil døe paa, Hr. Dommer, at man con-

funderer mig med en anden Person, som jeg maaske ligner.

DOMMEREN. Hvad Pokker er dette! Er det ikke for Trolddom, at I er sigtet?

LEANDER. Jeg kræver Himlen til Vidne, at jeg ikke veed, hvad Trolddom er.

DOMMEREN. Hvorfor siger I da i Førstningen, at I er skyldig?

LEANDER. Naar Dommeren spurgte mig derom, tænkte jeg, at Han menede Vexlen.

DOMMEREN. Men her findes jo Folk, som har hørt og seet Jer mane Fanden.

LEANDER. Jeg beder ydmygst, at de Folk maa fremkomme.

SCEN. 6.

MONSIEUR GODTRO. DE FORRIGE.[1]

GODTRO. Jeg er den Mand, Hr. Dommer! som først er bleven dette vaer. Jeg baade har hørt og seet ham mane Fanden til sig.

DOMMEREN. Saae I da Fanden selv?

GODTRO.[2] Nei; men mig synes, som jeg hørte et stort Bulder.

LEANDER. Jeg beder ydmygst, Dommeren vil tillade [mig] at gjøre denne Mand nogle Spørgsmaal, som kan give Oplysning i Sagen. — Hvad Tid var det, I hørte mig øve den sorte Kunst?

GODTRO. Det var i Formiddag Klokken Ni.

[1] I 1731, hvor det Følgende ikke er betegnet som en ny Scene, staaer kun den parenthetiske Bemærkning: »En Person træder frem.« — Personen træder sandsynligvis frem fra det Publikum, der overværer Retsforhandlingen, men som befinder sig udenfor Skuepladsen.

[2] »Godtro« er i 1731 kun betegnet som »Manden«.

LEANDER. Paa hvad Sted gjorde jeg det?

GODTRO. I Forstuen af Jer Hus.[1]

LEANDER. Kan I erindre Jer de Ord, som jeg brugte?

GODTRO. Mestendels. I manede en af de onde Aander ved Navn Mephistopheles til Jer, men forbød ham at gaae indenfor en Kreds, som I havde gjort paa Gulvet. En halv Time derefter hørte jeg tilligemed en anden Mand Jer indenfor at raabe paa en anden Aand ved Navn Polidorus.[2]

LEANDER. Denne samme Mand, som har beskyldt mig, skal ogsaa frikjende mig.

DOMMEREN. Mig synes tvertimod.

FØRSTE ACTEUR. Velædle Hr. Dommer! Nu rører Samvittigheden mig og nøder mig at bekjende, at Monsieur Leander har manet Fanden, og at vi ere Medvidere deri.

DOMMEREN. Det er os kjært, at I engang gaaer i Jer selv.

[1] Forstuen existerede ikke i Første Akt. Man saae i Slutningen af Scen. 3 Leander øve sig paa sin Rolle og en fremmed Person staae og høre paa ham, og da Leander opdagede, at han ikke længer var alene paa Skuepladsen, udbrød han ærgerlig: »Man kan ikke have Ro et Øieblik«, hvorefter han gik bort. Endvidere saae man i Scen. 9 Henrik øve sig i Doctormachinen ved den ene Side af Theatret, medens Hans Frandsen indkom i Portechaise ved den anden Side. Hvad man saae i disse to Scener skulde opfattes saaledes, at Leander og Henrik øvede sig paa deres Roller inden Døre i en Stue-Etage, og at Folk, der befandt sig paa Gaden udenfor Huset, hørte eller saae dem gjennem Vinduerne. Naar Aktørerne, i Henhold til hvad Godtro forklarer, holde deres Øvelser i en aaben Forstue, er denne kun at betragte som et theatralsk Hjælpemiddel, der skal lade Publikum see paa eengang med samme Tydelighed hvad der foregaaer inde i Huset og hvad der foregaaer paa Gaden udenfor.

[2] Det var ikke Godtro, men Kjællingen og Christen Glaubfresser, som hørte ham raabe paa Polidorus.

LEANDER. Jeg tilbyder mig ogsaa at bevise, at Mester Herman Barberer er Medvider deri.

MESTER HERMAN. Wer? Ich? — Se, hvilke forbandede Mennesker det maa være. Ak, tro dem ikke, Hr. Dommer! Jeg er en ærlig Mand, som har Navn for at være en afsagt Fiende af Saadant; thi jeg har med egen Haand sat Ild paa et Hus, som var mistænkt for Trolddom, hvorvel Folkene, som blev opbrændte, siden befandtes at være uskyldige; saa jeg omkom sex uskyldige Mennesker paa een Gang, ja havde nær sat den hele By i Brand af lutter Guds Nidkjærhed.

LEANDER. I maa stille Jer saa hellig an, som I vil, Mester Herman! saa skal jeg dog bevise Jer det over med slige Omstændigheder, at I skal tilstaae det selv.

DOMMEREN. Ak Himmel! Hvor kan ikke Synden i en Hast tage Overhaand! Jeg troer, at den hele By er befængt med Trolddom.

MESTER HERMAN. Ak, Hr. Dommer kan jo see, at han ikke siger Saadant, uden for at bringe Andre i Ulykke med sig.

LEANDER. Jeg begjærer ikke, at man skal agte mine Ord; men jeg [til]byder mig at tilveiebringe saadane Vidnesbyrd, at Alverden skal bekjende, at I har været Medvider. (Mester Herman græder.)

DOMMEREN. Min gode Mester Herman, nu er det for silde at græde. Det skulde I have gjort tilforn.

MESTER HERMAN. Ach, ach! Ich bin so unschuldig als ein Schaaf.

DOMMEREN. Det gjør mig ondt for Jer smukke Kone og Børns Skyld. Det kan I dog forlade Jer til, at I ikke skal blive fordømt alene paa deres

blotte Ord, medmindre I tilligemed blir lovligen overbeviist.

LEANDER. Jeg skal bringe ham til at bekjende det selv.

DOMMEREN. Kan I ellers udlægge nogen Anden?

LEANDER. Ja, Hr. Dommer, jeg kan, naar jeg tænker mig om; jeg kan blandt Andre bevise, at Skriveren i denne Ret har i et helt Aar været Medvider deri.

DOMMEREN. Skriveren! Nu kan jeg begribe, hvorfor Karlen krøb under Bordet. Det var mere af ond Samvittighed end af Frygt for disse Troldmænd. Hvor blev han henbaaret?

EN BETJENT. Han blev ført i det næste Cabinet ved denne Sal.

DOMMEREN. Er han frisk igjen?

BETJENTEN. Ja, han sidder og spiller Dam med Dommerens Lakai.

DOMMEREN. Lad ham strax komme herind.

SCEN. 7.

DE FORRIGE. SKRIVEREN.

(Han trækkes ind og skriger himmelhøit.)

SKRIVEREN. Ak, Hr. Dommer! Jeg kan ikke forrette mit Embede, naar jeg er omringet af lutter Troldmænd. De havde forhexet mine Hænder, at jeg ikke kunde skrive et Ord.

DOMMEREN. Ak, ak! Hvilken hellig Mand! End om man kan overbevise Jer, at I er Medvider i den sorte Kunst?

LEANDER. Jeg vil underkaste mig tidobbelt Straf, dersom jeg ikke beviser, at han har hørt og

seet os gjøre det, som vi beskyldes for, nogle Gange.

DE TO ANDRE KOMØDIANTER. Vi erbyder os til at bevise det Samme.

DOMMEREN. Fy, skam Jer! Der staaer I i en Maade. I bør lide dobbelt Straf, som er en Rettens Betjenter.

SKRIVEREN. Nu er jeg 40 Aar gammel; men har jeg i de 40 Aar seet nogen Nisse eller Dragedukke, endsige en fuldkommen voxen Djævel, saa vil jeg ønske, at jeg maa blive til en Djævel selv.

DOMMEREN. Nu faaer man at høre Sandheden, naar Vidnesbyrdene komme for en Dag.

SKRIVEREN. Hvad vil Alverdens Vidnesbyrd sige? Mon jeg ikke veed det selv bedst?

LEANDER. Jeg skal strax hjælpe Jer Alle ud af Drømmen. — I hørte jo forgangen Aar spille en Tragødie, kaldet Polidorus?[1]

SKRIVEREN. Det er sandt.

LEANDER. Kan I ikke erindre Jer, at i samme Tragødie indfalder en Scene, hvori man maner Fanden?

SKRIVEREN. Jo, jeg kan, og den Djævel hed Mephistopheles som [man] manede. Men det var kun et Spil.

LEANDER. Og det, som har foraarsaget denne store Allarm, er eiheller Andet. Sagen er denne. Klokken Ni gik jeg i min Forstue og læste over paa min Rolle af samme Tragødie, som skal spilles imorgen. Denne gode Mand, som her staaer, har hørt derpaa og, bildt sig ind, at det var Alvor,

[1] At see en Tragedie spille hedder altsaa her at høre en Tragedie spille. Jvfr. det Spørgsmaal i Ulysses von Ithacia Act. II. Sc. 2: »Hør I Komødier eller Opera?«

ført mig ud i Byen for Trolddom;[1] Historien er derpaa bleven forbedret, som gemeenlig skeer, og kommen med Omstændigheder Øvrigheden for Ørne, som skikkede Folk at gribe mig. Nu var just samme Tid en Vexel med Protest kommen tilbage for mig, hvorover jeg bildte mig ind, at Arresten skulde være for den samme, og derfor altid, saavel da, som nu her for Retten, har tilstaaet, at jeg var skyldig, nemlig at betale Pengene, ikke i Trolddom, hvorom jeg aldrig har drømt. Til Beviis til dette, som jeg siger, leverer jeg her mit Papir til den Person, som har beskyldt mig, at han kan see, om det ikke kommer overeens med det, han hørte.

GODTRO (læser Skriftet og falder paa Knæ).[2] Ak, Hr. Dommer! Det er det selv Samme. Den Allarm, som er foraarsaget, er ikke skeet af Ondskab, men af Vildfarelse. Personen er ganske uskyldig. Jeg beder ydmygst, at jeg maa slippe med en Afbigt.

DOMMEREN. Gid I faaer Skam med Jeres forbandede Relationer.

(Han gaaer bort, hængende med Hovedet.)[3]

SIDSTE SCENE

EN AF KOMØDIANTERNES MODER.[4] LEANDERS KJÆRESTE. DE TRE ACTEURS. SKRIVEREN.

MODEREN (tager fat paa Skriveren). Ak, Hr. Skriver! Handle ikke saa hardt med min Søn.

[1] »ført mig ud i Byen«, beskyldt mig i Byen.

[2] I 1731 kaldes Godtro paa dette Sted »Anklageren«.

[3] Hermed er Komedien egentlig forbi. Men for at Stykket kan ende muntert, er det følgende lille Optrin indlagt, før Leander fremsiger den versificerede Epilog.

[4] Paa det kongelige Theaters Plakater er Moderen gjort til Leanders Moder.

KJÆRESTEN (rykker ham til den anden Side). Ak, Hr. Skriver! Tal et godt Ord for min Kjæreste.

SKRIVEREN. Ei, lad mig gaae i Fred.

MODEREN. Ak, Hr. Skriver! Det er et ungt Menneske, som let kunde forføres.

KJÆRESTEN. Ak, Hr. Skriver! Tal et godt Ord for ham hos Dommeren.

SKRIVEREN. Gid I faae en Ulykke, I maatte lade mig være i Ro.

MODEREN. Ak, Hr. Skriver! vi ere Alle Mennesker.

KJÆRESTEN. Ak, Hr. Skriver! lad ham dog komme idetringeste i christen Jord.

SKRIVEREN. Lar I mig ikke gaae, skal jeg gjøre en Ulykke paa Jer.

MODEREN. Ak, Hr. Skriver! vi slipper Jer ikke, førend I lover at hjælpe os.

SKRIVEREN. Hei, Gevalt!

(De falder Begge paa Knæ og omfavner hans Ben med saadan Force, at han falder om; han reiser sig igjen, løber og bliver forfulgt af Fruentimmeret.)[1]

LEANDER (til Spectatores).

Nu Vantro, atter Overtro
I Verden Uheld fører,
Religion og Landero
Som vexelvis forstyrrer.

Spør Nogen, hvad som farligst er,
Og skader mest af begge,
Da svares kun, at hver især
Kan Verden ødelægge.

Den Forskjel mellem disse to
Fast ellers lige Lyder

[1] »Fruentimmeret«, Fruentimmerne. Se Noten i Femte Bind Side 113.

Er, at den blinde Overtro
End Synder kalder Dyder.

Thi den af Mord, af Rov, af Brand
Sig bryster og tør mene,
At ved Misgjerninger den kan
Mest Himmelen fortjene.[1]

[1] ›tør mene‹ — i 1731: ›formener‹, hvad Rahbek korrigerede til ›tør mene‹.

DON RANUDO DE COLIBRADOS

OM DON RANUDO DE COLIBRADOS

NAAR *Holberg nævner Molière som den Komedieskriver, efter hvem han havde dannet sig, og kalder hans Komedier Mesterstykker, der bør tjene andre Komedieskrivere til Mønster, tænker han kun paa Molières egentlige Komedier, ikke tillige paa hans* Comédies-Ballets *eller de med Danse og Sange og Optog udpyntede Stykker, som vare bestemte til at spilles ved Ludvig den Fjortendes Hof, og som alle med Undtagelse af den sidste* Le Malade imaginaire *vare forestillede ved Hoffet, førend de blev forestillede for Byens Publikum. Disse* Comédies-Ballets (Les Fâcheux, La Princesse d'Élide, L'Amour Médecin, Le Sicilien ou L'Amour Peintre, Monsieur de Pourceaugnac, Les Amants magnifiques, Le Bourgeois Gentilhomme *og* Le Malade imaginaire) *vare ikke efter Holbergs Smag. I Just Justesens Betænkning over Komedier 1723 kalder han* Le Bourgeois Gentilhomme *et af Molières slette Stykker, og i sin Epistel 447 omtaler han Optogene i dette Stykke og i* Le Malade imaginaire *som »Gjækkeri«. Men Molières* Comédies-Ballets *blev alligevel ikke uden Betydning for Holbergs Komedieskrivning. De fik ham til at skrive tre Komedier, hvori han søgte at overgaae sin Mester, og dersom det gamle Spørgsmaal, hvem der er den ypperste Komedieskriver, Holberg eller Molière, skulde afgjøres alene efter en Sammenligning mellem disse tre danske Komedier og de tre tilsvarende franske, maatte Holberg erklæres for den Ypperste. Thi Den ellevte Juni er en bedre Komedie end* Monsieur de Pourceaugnac, *og Den Stundesløse staaer i ingen Henseende tilbage for* Le Malade imaginaire, *men besidder vel endog en større Festivitas, og Don Ranudo de Colibra-*

dos er et ypperligt Modstykke til Le Bourgeois Gentilhomme.

Intriguen er i begge Komedierne den samme; men som Holberg lader Kammerpigen sige i Fjerde Akt, er Intriguen i hans Komedie ikke saa usandsynlig, som den er i Molières. Hellerikke er Hovedpersonen i Holbergs Komedie en saa rent utrolig Nar som den franske Farces Hovedperson, om hvem Holberg siger i Just Justesens Betænkning, at han snarere maa kaldes daarekistegal end outreret. Satiren er lige saa almeen forstaaelig som Satiren i Molières Komedie; men for at der kunde gives det danske Publikum et grotesk-komisk Exempel paa Fattigdom og Hoffærdighed, foregaaer Komedien ikke i Danmark, men i Spanien, hvor Adelen havde langt større Slægtregistre at være stolt af, og om hvis Adel det var bekjendt, at Mange af den vare fattige, men i deres Fattigdom saa store derpaa, at de hellere vilde sulte end arbeide som Borgere og Bønder for at skaffe sig Føden. Danmark passede hellerikke til at være det Land, hvor en keiserlig Prins ankommer for at søge sig en Brud af den fornemste Adel i Europa. Ikke heller kunde en dansk Øvrighed exekvere en Dom i en Gjældssag paa en saa inhuman Maade, som Komediens Emne forlanger, saa at endogsaa Gangklæderne fratages Debitor og hans Frue. Naturligvis kunde noget Saadant hellerikke foregaae i Spanien. Men det danske Publikum kunde for Morskabs Skyld antage, at en saadan Udpantning havde Medhold i Lovene dêr. Paa Theatret har Don Ranudo alligevel ikke gjort saa megen Lykke som Le Bourgeois Gentilhomme. *Molières Farce er behageligere at see; men Holbergs Komedie er morsommere at læse end Molières Farce.*

Siden Foraaret 1723 var det bekjendt, at Holberg havde skrevet en Komedie, som hed »Don Ranudo de Colibrados eller Fattigdom og Hoffart«. Den blev ikke spillet paa Theatret i Grønnegade, og da Holberg lod den forblive utrykt, skjøndt han i 1730 havde lovet,

dengang han indbød til Prænumeration paa en samlet Udgave af sine Komedier, at Don Ranudo skulde findes i Samlingen, kom der til at existere Afskrifter af den blandt Folk. To af disse Afskrifter haves endnu, den Coldeweyske, som Boghandler Mengel lod Holberg revidere i 1745, og den, som skyldes Benjamin Dass. De ere begge omtalte udførligt i Første Bind.

Komedien var bedst, saaledes som den var, medens den endnu kun existerede i Afskrifter blandt Folk. De af Holberg gjorte Forandringer, hvormed den omsider blev trykt i 1745, vare ikke Forbedringer. I den for et Par Aar siden tilveiebragte norske Eetbindsudgave af Holbergs Komedier er Don Ranudo for første Gang trykt i sin oprindelige Skikkelse; men naar det i Efterskriften til den norske Udgave hedder, at Komedien er trykt efter Benjamin Dasses Afskrift, saa er det en vildledende Bemærkning; thi en af de danske Udgaver er tillige benyttet, og disse hidrøre alle fra den Coldeweyske Afskrift. Den norske Udgave synes at være besørget efter et Exemplar af en af de danske Udgaver, hvori der er gjort Rettelser efter Dasses Afskrift, men hvorved Adskilligt af det, som skulde være rettet, ikke er blevet det. De Forandringer, som Holberg lod Komedien modtage i 1745 og 1752, meddeles ikke i den norske Udgave.

Begge de gamle Afskrifter ere lagte til Grund for nærværende Udgave af Komedien, og naar Afskrifterne ikke stemme overeens, ere ofte begge Læsemaader meddelte, saaledes at den ene staaer i Texten og den anden i Noterne.

DON RANUDO DE COLIBRADOS

ELLER

FATTIGDOM OG HOFFÆRDIGHED

KOMEDIE I FEM AKTER

FØRSTE GANG FORESTILLET
PAA DEN KONGELIGE DANSKE SKUEPLADS
ONSDAGEN DEN 30. AUGUST
1752

Stykkets Undertitel er i Benjamin Dasses Afskrift »FATTIGDOM OG HOFFART«, og saadan kalder Holberg den ogsaa baade i Just Justesens Betænkning over Komedier 1723 og i sin Epistel 506.

DON RANUDO DE COLIBRADOS, EN *GRAND D'ESPAGNE*
DONNA OLYMPIA, HANS FRUE
DONNA MARIA, DERES DATTER
GONZALO DE LAS MINAS, EN SPANSK ADELSMAND, FORLIBT I DONNA MARIA
ISABELLA, HANS SØSTER
LEONORA, KAMMERPIGE HOS DONNA MARIA
PEDRO, LAKAI HOS DON RANUDO
GUSMAN, PAGE
EN BONDE
EN UDTOLKER HOS EN ÆTHIOPISK PRINS
EN HOFNAR HOS SAMME PRINS
EN NOTARIUS

SCENEN ER I EN BY I EN PROVINS AF SPANIEN

Personlisten fik i 1745 en Forøgelse, da der blev indsat en ny Person i Stykket, nemlig »EN ØVRIGHEDSBETJENTER«; og da Stykket i 1752 skulde spilles, blev der atter indsat en ny Person, »EUGENIA, DONNA MARIAS SØSTER, EN HALVVOXEN FRØKEN«.

ACTUS I.

SCEN. 1.

GONZALO. ISABELLA.

GONZALO. Det er sandt, min hjerte Søster! jeg seer ingen Fordel ved saadant Parti; men I skal vide, at min Kjærlighed ikke grundes paa Interesse. Deres Familie er vel ældre og anseeligere; men vores er derfor ikke mindre adelig. Kan de regne flere store Folk i deres Slægt, saa kan vi derimod regne vor Rigdom og sætte den imod deres elendige Armod, som er større, end den kan beskrives. Men jeg siger, min hjerte Søster! jeg sigter ikke til nogen Fordel. Mit Hjerte er optændt af en pur og ren Kjærlighed til deres Dotter Donna Maria, som jeg beklager ikke mindre for hendes Fattigdom end som for hendes urimelige Forældre, som ved deres Hovmod er bleven en Fabel over den hele By, og maa derfor den hele spanske Nation ved Saadant uskyldig lide.

ISABELLA. Min allerkjæreste Broder! jeg har Intet at sige derimod; den Fattigdom, som er hos hende, kunde blive tilstrækkelig bødet paa ved Eders Midler. Men hvorfor skal man ydmyge sig for Staadere?[1] Hvor kan I fatte Kjærlighed til det Hus, I er foragtet af? I burde have den Ambition,

[1] Coldewey: »for Saadane?«

at saasnart I mærkede den ringeste foragtelig Mine, I da havde vendt dem Ryggen og aldrig tænkt paa saadan Kjærlighed mere.

GONZALO. Ak, min hjerte Søster! I veed maaskee ikke, hvad Kjærlighed er; thi dersom I det vidste, ræsonnerede I ei saaledes.[1] Min Ambition har ofte i denne Sag ført Strid med min Kjærlighed; men den sidste har altid vundet Seier over den første.

ISABELLA. Men naar I seer intet Middel til at lykkes i saadan Eders Ansøgning, bør I da ikke som et fornuftigt Menneske slaae saadan Kjærlighed af Sindet?

GONZALO. Langt fra at Forældrenes Foragt imod mig kan gjøre min Kjærlighed kold, den heller ophidser mig mere og er en Olie, som kastes i min Ild.

ISABELLA. Jeg troer, min hjerte Broder! at I vil agêre en Roman; thi saadan Slags Kjærlighed kommer mig ganske poetisk for.

GONZALO. Al Forhaabning er dog ikke saa rent ude, at der jo er en lille Gnist tilbage; jeg haaber, at naar deres Armod er kommen til det Alleryderste, de da, førend de skal ganske omkomme af Mangel, endelig vil sætte den urimelige Ambition tilside og bekvemme sig til at give deres Dotter til en brav Mand, der ved sine Midler kan redde en Familie af yderste Elendighed.

ISABELLA. Jeg mærker nok, Gonzalo! at I ikke kjender ret deres Hovmod, naar I taler saaledes. Jeg troer, de heller døer end bekvemmer sig dertil.

GONZALO. Men, Isabella! I veed maaskee ikke en Ting.

[1] Isabella er Jomfru. Naar hun tituleres Madame, er det paa Grund af hendes Rang som adelig Dame.

ISABELLA. Hvad er det?

GONZALO. Jeg er forsikkret om, at lige saa stor Foragt, Forældrene har til mig, saa stor Kjærlighed og Godhed har deres Dotter Donna Maria for mig; thi hun har for min Faster nylig begrædt hendes Forældres Daarlighed[1] og afmalet deres slette Tilstand med stor Bevægelse.

ISABELLA. Ja, Gonzalo! det vil Altsammen intet hjælpe. Forældrene har altfor nøie Vagt over hende, saa det er umuligt at faae hende at see, langt mindre at nyde hendes Omgængelse uden deres Minde.

GONZALO. Ak, Isabella! veed I vel, at forlibte Folk finder de Veie, som Ingen tænker paa, og seer de Midler for at komme til deres Forsæts Fuldbyrdelse, som Ingen seer? Vil ikke Bønner hjælpe, saa skal List, og vil ikke List, saa skal Magt, om det end skal koste mit Liv.

ISABELLA. Ak, kjære Gonzalo! jeg har stor Medynk over Eders elendige Tilstand. Jeg vil ikke mere straffe Eders Foretagende;[2] thi jeg veed, at naar Kjærlighed har taget saadan Overhaand, man da mere er at ynke end at laste. Jeg skal hjælpe Eder til Rette i Alt hvad mig muligt er. Gid jeg kun kunde hitte paa nogle gode Raad. Men der seer jeg, at Pedro kommer. Gaaer I kun tilside; jeg vil forsøge, hvad der er ved ham at gjøre.

SCEN. 2.

ISABELLA. PEDRO.

PEDRO [for sig selv]. Hei! saa gaaer det vel. Nu er det Altsammen rent borte; her er hverken Skeer,

[1] »Daarlighed«, Daarskab.
[2] »straffe«, dadle.

Tallerkener eller Gryder meer i Huset. Jeg har Commission at laane en Gryde i mit Navn (thi i mit Herskabs Navn faaer jeg ikke een i den hele By); men hvor skal jeg faae den til Laans? Og om jeg end faaer den til Laans, saa har vi Intet (det jeg veed) at koge deri; thi Alting er saa øde, at der er Intet tilbage uden Titler, Signorier og Høiheder, hvilke, om man end kommer dem alle i Gryden, dog kun vil give en maver Suppe. De holde dog Ørene stive, besynderlig Fruen; thi jeg er vis paa, at hun heller døde af Hunger end gav et Bogstav bort af hendes store Navn.[1] Gid jeg aldrig bliver saa sindet! Jeg er nu i en ganske anden Extremitet; thi førend jeg skulde lide Nød, solgte jeg ikke alene mit Fædernenavn, men endog min Ære for en Stück von Achten.[2] Høihed er vel en god Ting; men enten man vil bruge den til Middagsmaaltid eller Aftensmaaltid, saa mætter den lige meget. Jeg har isinde at holde ud her i Huset endnu i otte Dage; imidlertid faaer jeg Mad og Drikke i Byen hos gode Venner og lader mit Herskab sidde hjemme og stikke deres Tænder, naar de har ædt en Ærtesuppe,[3] og mætte sig istedenfor Confect med deres Forfædres Bedrifter. —

[1] I Act. II. Sc. 3 siger Fruen: »Jeg kan forsikkre Madame, at jeg ikke solgte en Bogstav af mit Stammenavn for den bedste Herregaard i Spanien.«

[2] »Stück von Achten« — saadan kaldte man i Danmark ligesom i Tydskland det spanske Sølv-Pengestykke, der gjaldt 8 Realer og paa Spansk hed *Real de à ocho.* Efter Frederik den Tredies Møntforordning af 12. Marts 1648 skulde en Stück von Achten regnes liig med 5 Mark og 12 Skilling Dansk. Men da samme spanske Sølvmønt ofte viste sig at være falsk eller af ringere Valør, end den burde være, blev den forbudt i Danmark og Norge den 24. Oktober 1651.

[3] »Ærtesuppe« — Dass: »Urtesuppe«.

Men se! hvem er her? — Underdanigste Tjener, Madame! Gaaer Hun saa alene uden Hovmesterinde?[1]

ISABELLA. Ja Pedro! jeg er kommen saa vidt til Alders, at jeg kan gouvernere mig selv. Hvorledes lever dit Herskab?[2]

PEDRO. Der er Fremmede hos os til Bords. Jeg skal ud i Byen og kjøbe Confect.[3]

ISABELLA. Hvilke Fremmede er der da?

PEDRO. Der er Duque de la Vera Cruz[4] med Fyrstinden Donna Emilia de las Spadas,[5] Hierosme Victor Abad de Santiago, el Marques Ferdinando Gonzalo Philippo de Cifuentes[6] med la Marquesa hans Frue, og utallige Andre, som jeg er for ringe at tale om.

ISABELLA. Saa tør jeg da ikke vove at give Visit der idag?

PEDRO. Nei, vi har Ordre, Ingen at indlade idag, uden de kan regne deres Slægt at have været gamle Christne for de Morers Tider i Spanien.[7]

ISABELLA. Men hvor kommer det, at de tractere saadan idag? De pleier dog ikke gjerne at tractere.

PEDRO. Det er til en Erindring formedelst den Victorie, som En af deres Forfædre Don Ramiro

[1] »Hovmesterinde« er det spanske *Dueña*.
[2] »lever« — Dass: »lider«. En Norvagisme.
[3] »og kjøbe« — Dass: »at kjøbe«.
[4] »Duque de la Vera Cruz« — i begge de gamle Afskrifter: »Duc de la Vera Crux«.
[5] »las Spadas«, las Espadas, Kaarderne.
[6] »de Cifuentes« — Coldewey: »de St. Cifuente«. Navnet Cifuentes tilhørte en gammel spansk Grevefamilie. Holberg lader Pedro sige feilagtigt »Marques« istedenfor Conde, og Afskrifterne have feilagtigt »il Marques« istedenfor »el Marques«.
[7] Morernes Tider i Spanien begyndte i Aaret 710.

de Colibrados paa denne Dag erholdt over Kongen af Mesopotamien, som han tog fangen til Toledo. Det var ikke godt, at der skulde falde mange slige Dage ind om Aaret; thi da fik Herskabet en Ulykke i sin Pung. Jeg tør sige, at paa saadan en Dag slippe de ikke med tusinde Stück von Achten.

ISABELLA. Men hvor kommer det, Pedro! at du paa saadan høitidelig Dag gaaer med saadant pjaltet og sønderrevet Liberi?

PEDRO. Det er til en Erindring af[1] den Hovedbanner, som høistbemeldte Ramiro de Colibrados førte. (Han løfter paa Hatten derved.)[2]

ISABELLA. Jeg veed jo, at Generalen selv ikke førte Fanen i Slaget.

PEDRO. Nei Madame! jeg sa'e jo hans Fændrik.[3] Samme Hovedbanner blev af Musketkugler i Slaget saadan tilredet, at den saae ud ligesom mit Liberi.

ISABELLA. Men hvor længe er det siden, at Don Ramiro vandt den Seier?

PEDRO. Det er netop 600 Aar idag.

ISABELLA. Hillemænd! det er jo ikke 300 Aar siden, at Kugler og Musketter kom først i Brug.

PEDRO. Ja Madame! jeg er altfor ringe til at disputere med Hende; jeg vil derfor lade det staae ved sit Værd; men det kan jeg gjøre min Eed paa, at Standarten blev forbandet ilde tilredet, og at jeg til en Erindring deraf bærer altid saadant Liberi idag.

[1] Dass: »til Erindring om«.
[2] Den parenthetiske Bemærkning: »Han løfter paa Hatten derved« blev tilføiet af Holberg i 1745.
[3] »jeg sa'e jo« — Coldewey: »jeg har jo sagt«.

ISABELLA. Men mig synes, at jeg har seet dig i dette pjaltede Liberi en hel Maaned.

PEDRO. Enhver maa jo gaae, som ham lyster. Jeg har saa mine visse Raisons dertil.

ISABELLA. Hvad Raisons kan der være til at gaae i et høifornemme Herskabs Ærende saa pjaltet? Folk skulde jo kunne falde paa de Tanker, at Huset var geraadet i Armod.

PEDRO. I Armod? Jo jo, et Herskab, som kan regne over 1733 gode og rigtige Ahner, skulde geraade i Armod?[1] Om jeg nu kun vil regne 2 Stück von Achten for hver Ahne, saa løber det sig dog til en forbandet Sum.[2]

ISABELLA. Jeg holder for, at det er Armod, indtil jeg hører bedre Raisons.

PEDRO. For at føre Hende da af de Tanker, skal jeg give Hende mine Raisons. Vort Herskab mærker, at det bliver saa forbandet gemeent nu at holde prægtigt Liberi, og at fornemme Folk nuomstunder Intet kan have for sig selv; hvorfor de har hittet paa denne Invention. Thi saasnart vi mærker, at gemene Tjenere gaae pjaltet igjen, saa tar jeg mit skrammererede Liberi paa igjen. Madame har jo selv mærket ved Hoffet i Madrid, at naar Borgerfolk studser allermest, saa gaaer Hoffolket allerslettest.[3]

[1] Tallet 1733 har uden Tvivl oprindelig været 1723 eller Tallet paa det Aar, hvori Komedien blev forfattet. Dens Afskrivere have gjort det til Tallet paa det Aar, hvori de afskrev den, og paa lignende Maade behandlede Kotzebue Tallet, da han i 1802 bearbeidede Komedien paa Tydsk og lod Tallet være 1802. Men da Holberg i 1745 reviderede Komedien, lod han Tallet forblive, som det var i Coldewey's Afskrift.

[2] Coldewey: »Summa«.

[3] »studser«, det tydske stutzen; »allerslettest«, allersimplest.

ISABELLA. Det hænder sig til;[1] men de gaae dog aldrig pjaltet.

PEDRO. Ja ja, Madame! mit Herskab veed nok, hvad det gjør; det begynder, min Tro, aldrig Noget, uden at det er vel overlagt tilforn.

ISABELLA (sagte). Jeg skal nok klemme ham saa længe, indtil han bekjender.

(Høit.) Men, Pedro! du sagde jo nylig, at du bar det pjaltede Liberi til en Erindring om den Hovedstandart, som blev skudt istykker i det store Slag?

PEDRO (sagte). Gid du faaer en Ulykke med dine Spørsmaal!

(Høit.) Jeg kan ikke erindre, hvad jeg sa'e, Madame; men det veed jeg, at Herskabet har Huset fuldt af Guld og Juveler, og naar saa er, saa kan jeg ikke gaae saaledes af Armod. Tænk engang, Madame! de har iblandt andre kostbare Sager en Stambog, som er værd mere end en Tønde Guld.

ISABELLA. Men maaskee om den kom til Auction,[2] kunde den ikke drives høiere op end til 4 Skilling, uden der maatte findes underlige Libhavere; men en Jøde gav ikke saa meget derfor, det veed jeg.

PEDRO. Hvad skal man regne Jøder? Jeg veed den, der har givet mange Tusinde for en Jomfrudom, som en Jøde dog ikke havde tilhandlet sig for en Skjærv.[3] Men for at komme til Materien igjen, da vil jeg ydmygst bede, at Madame vil fatte[4] andre Tanker om mit Herskab; thi jeg kan

[1] Berling 1745: »Det hænder sig tidt.«
[2] Dass: »paa Auction«.
[3] »En Courtisan giver sin Velfærd bort for en Jomfrudom, som en Jøde ikke vilde tilhandle sig for en Daler«, staaer der i Holbergs Moralske Tanker Side 285.
[4] Dass: »at Madamen har«.

forsikkre, at det kun er onde Mennesker, som sige, at de ere fattige.

ISABELLA. Jeg vilde ønske af mit Hjerte, Pedro! at det var saaledes, som du siger; men jeg hører baade Kræmmere og Handværksfolk klage over Penge, som de har at fordre.[1]

PEDRO. Ei, Madame! Hun skjemter kun. Jeg veed, Hun forstaaer Sig bedre paa Verden. Hun veed jo, at det er høieste Mode i alle fornemme Huse, at lade Folk løbe efter deres Penge. Tro Hun mig, det er ikke af Pengemangel, at Herskabet lader dem saa løbe. Herren og Fruen veed at leve, og lader see i den Post, saa vel som i alle andre, at de ere fornemme Folk. Jeg kjender en Kræmmer her i Byen, der gaaer endnu og kræver i et fornem Hus for et Stykke Netteldug, som hans Oldefader crediterede, og kommer maaskee til at løbe endnu i ti Aar; thi Huset er næst vores fast det fornemste i hele Spanien.

ISABELLA. Da bruger vi ikke den Mode i vort Hus; thi min Broder Gonzalo lader sig aldrig kræve to Gange.

PEDRO. Det troer jeg nok, Madame! der er og stor Forskjel paa vort Hus og Deres. Det er jo bekjendt, at vor Familie er den ældste og fornemste i hele Spanien.

ISABELLA. Men jeg holder de rigeste Familier for de fornemste.

PEDRO. Jeg veed ikke, hvad Madamen mener dermed. Hun maa troe mig, at mit Herskab er ikke fattigt, ja Hun kan komme i Fortræd over slige Ord. Jeg gaaer i et pjaltet Liberi, det er sandt; men det er ikke formedelst mit Herskabs Fattig-

[1] Dass: »at fodre«.

dom; thi jeg kan vise Madamen, at hvor slet mine Klæder ere, saa bær jeg dog et Silketørklæde i min Lomme.

(Trækker et gammelt Tørklæde op af Lommen, hvorved følger et tørt Stykke skimlet Brød, som falder paa Gulvet.)

ISABELLA. Ha ha ha! der tabte du et Stykke af din Rigdom paa Gulvet.

PEDRO. Det er et Stykke Chocolade, Madame!

ISABELLA (tager det op for ham). Ih nei, det er jo grovt skimlet Brød. Se, er det Chocolade?

PEDRO. Nei, Madame! det er sandt; det er ikke Chocolade, det er et Stykke Brød, som jeg tog med mig for en vis Aarsag Skyld; thi hvergang jeg skal gaae Ærende til Fyrsten af Broquel d'Oro, maa jeg tage et Stykke Brød med mig, for at give Porthunden, at han ikke skal bide mig.[1]

ISABELLA. Du har Ret, Pedro! thi rige Folk ere bange for Livet. Ha ha ha!

PEDRO. Jeg maa tage mig den Dristighed at reprimandere Fruen. Det lader ilde for saadan Madame at lee.

ISABELLA. Jeg takker dig, min kjære Pedro! for god Advarsel. Ha ha ha!

PEDRO. Ei, lad Saadant være, Madame! Fruen kan miste Sin Reputation derover, om Nogen fik det at see og at høre.

ISABELLA. Bi et Øieblik! Jeg har Noget at sige dig. Hvoraf kommer det, at du, som har saa stor Forstand og saa mange Dyder, vil tage dig en Tjeneres Skikkelse paa? Du kunde, min Tro, nok tjene til Andet.

[1] »Broquel d'Oro« — Coldewey: »Mendez«. Som bemærket i Første Bind Side 168 betyder Broquel d'Oro (eller rettere Broquel de Oro) Gyldenskjold og Mendez Mendos Søn.

PEDRO. Jeg har ikke studeret, Madame! Ellers takker jeg mine Forældre for god Optugtelse. Naturen har ogsaa været temmelig gavmild imod mig; jeg gjorde ikke ret, om jeg sagde Andet.[1] Men veed Madamen nogen bedre Leilighed for mig?

ISABELLA. Ja vist. Jeg veed Ingen bedre til at skrive Almanakker end du, og det er en Profession, som man kan leve vel og reputêrlig af.

PEDRO. Men jeg har altid hørt, at den, der skal skrive Saadant, skal brav kunne lyve.[2]

ISABELLA. Jeg kjender og Ingen, der er lykkeligere i at inventere end du. Havde du sagt, at dit Herskab sad hjemme og aad Ærtesuppe,[3] som Sanden er, og at du istedenfor at hente Confect var gaaen ud at betle dig et Maaltid til, saa havde jeg ikke raadet dig til den Profession.

PEDRO. At tale den rene Sandhed, da vilde jeg gjerne dølge mit Herskabs Nød og Elendighed, saa vidt mig muligt er; men nu har dette Stykke Brød røbet os.

ISABELLA. Nei, Pedro! dit Liberi gir blandt Andet tilstrækkelig tilkjende,[4] hvorledes Conjuncturerne ere i Familien.

PEDRO. Jeg er bange for, at deres egne Klæder vil gjøre det endnu mere bevisligt. Min Herre

[1] I Jakob von Thybo Act. III. Sc. 7 siger ligeledes Peer: »Naturen har Intet forsømt hos mig; jeg syndede, om jeg sagde Andet.«

[2] Almanakkerne indeholdt Veirprofetier, og da disse i Reglen viste sig at være falske, pleiede man at sige om Folk, der fortalte usande Historier, at de maatte kunne skrive Almanakker.

[3] »Ærtesuppe« — Dass: »Urtesuppe«.

[4] Coldewey: »Nei, Pedro! dit Liberi er iblandt Andet tilstrækkelig nok at give tilkjende«.

gaaer vel endnu i en Fløiels Kjol; men det Andet svarer ikke dertil. Fruen klipper alle Bagstykker af Klæderne, for at bøde paa Forstykkerne; derfor vender hun i Compagnier ikke gjerne Ryggen til Folk. Naar hun gaaer fra Folk, gaaer hun baglængs, dog ikke af Ydmyghed, som Endêl gjør, der gaaer fra dem, som de har Respect for, men af lutter Storagtighed, at Ingen skal see den Fattigdom, som er afmalet paa Bagen,[1] og naar hun endelig af Fornødenhed maa vende sig om, maa jeg eller og Kammerpigen tjene til Bagstykker.[2]

ISABELLA. Af al den Nød kunde de i en Hast blive hjulpne, dersom de vilde sætte Noget af deres urimelige Ambition tilside og give deres Dotter til Gonzalo, som bær stor Kjærlighed for hende.[3]

PEDRO. Jeg veed, de har ofte talt derom med Haanhed; men maaskee nu, deres Nød er paa det Yderste, at de bekvemmede sig dertil, dersom Madamen gik selv til dem og gjorde Forslag. Men der kommer Kammerpigen. Det er bedst, at Madamen overlægger den Sag med hende; thi det er en forslagen Pige.

[1] Dass: »paa Bagenden«.

[2] Komedien indeholder Et og Andet, som gjør det sandsynligt, at Holberg har kjendt den spanske Digter Quevedos Roman om Gavtyven Don Pablo. I denne Roman skildres blandt Andet nogle fattige Adelsmænd, der klippe Bagstykkerne af deres Buxer, naar disse trænge til at udbedres foran, og Kappen maa da skjule, at Buxerne bagtil kun bestaae af Fôret. Saadane Adelsmænd tør derfor ikke gaae ud i Blæstveir eller op ad lyse Trapper eller stige til Hest, naar Andre see derpaa. Rahbek har allerede i Sjette Bind af Dansk Minerva 1818 omtalt, at Quevedos Roman synes at have ydet Bidrag til Holbergs Komedie.

[3] »for hende« — Coldewey: »til hende«.

SCEN. 3.

LEONORA. ISABELLA. PEDRO.

LEONORA. Ei, du fortvilede Skjelm![1] du Brødtyv! du tog mit Brød, som laa paa Skorstenen.

PEDRO. Hvilket Brød?

LEONORA. Se kun,[2] hvor hellig han kan stille sig an! — Fort giv mig mit Brød tilbage; jeg har intet Andet at spise idag.

PEDRO. Ei, Snak! Betænk dig, hvad du gjør, førend du skjelder en ærlig Mand for en Brødtyv. Jeg er nok lidt hoeragtig, men ikke tyvagtig.[3]

LEONORA. Fort, ingen Snak!

PEDRO. Jeg kan gjøre min Eed paa, at jeg intet Brød har taget.

LEONORA. Kunde Tyven kun sværge sig fra Galgen, saa blev der ingen hængt.

PEDRO. Jeg vil sætte min Ære i Pant derpaa.[4]

LEONORA. Hvor mange Ærer har du vel? Du har jo forsoret dig saa ofte. Hid med mit Brød igjen, du Tyv!

(Hun trækker Brødet op af Lommen, de brydes sammen, og de faae hver sit Stykke; hun bliver Isabella vaer, slaaer sig for Brystet og vil løbe bort.)

ISABELLA. Hør, Leonora! jeg har et Ord at tale med Jer, som er magtpaaliggende.

LEONORA. Ak, Madame! jeg er færdig at daane af Blusel.

[1] »fortvilede« — Coldewey: »fortvivle[de]«. Ordet tvivle har i Dasses Afskrift den norske Form, som er den sædvanlige i Holbergs Komedier; men i Coldewey's Afskrift bruges den danske.

[2] Coldewey: »Se nu«.

[3] Ordene: »Jeg er nok lidt hoeragtig, men ikke tyvagtig« mangle i alle de hidtil existerende danske Udgaver. Se Første Bind Side 145.

[4] »i Pant« — Coldewey: »til Pant«.

ISABELLA. Er Herskabet hjemme, Leonora?

LEONORA. Ja det er. Jeg skulde lave Chocolade til, og den Skjelm Pedro stak nogle Chocoladekager i sin Lomme, som jeg nu tog fra ham.[1]

ISABELLA. Det Herskab er sandelig lykkelig, der har saa tro Tjenestefolk, der saaledes kan dølge deres Armod. Men som Tilstanden er fast den hele By bekjendt,[2] og I nu har røbet Jer selv, saa gjør det ingen Gode at dølge Saadant meer.[3]

(Leonora græder.)

Græd ikke, mit Barn! De Godtfolk kan endnu hjælpes. I veed maaskee vel, at min Broder Gonzalo bærer Kjærlighed til Eders Jomfru?

LEONORA. Ak Madame! jeg veed det nok; men det gjør ingen Gode at tale derom.[3] Jeg har hørt min Frue forundre sig over Gonzalos Dristighed, at han tør understaae sig at prætendere Alliance med dem. Jomfruen, som, saa vidt jeg kan mærke, er Gonzalo tilbøielig, lod sig for nogle Dage siden forlyde i hendes Forældres Nærværelse, at Uligheden var ikke saa stor; hvorover hun siden er bleven af Forældrene mistænkt og haardt indspærret.[4]

ISABELLA. Det er mig usigelig kjært, at jeg hører Saadant.

LEONORA. Mig derimod usigelig ukjært; thi det er et allerkjæreste Barn. Hvis hendes Graad og Taare ikke havde holdt mig tilbage, havde jeg for længe siden forladt Huset.[5]

[1] »lave Chocolade til« — Dass: »lave til Chocolade«. Se Noten i Andet Bind Side 48 om »lave til noget Café.«
[2] »By« — Dass: »Stad«.
[3] »ingen Gode« (ɔ: ingen Nytte) — Coldewey: »ikke godt«.
[4] »indspærret« — Coldewey: »indelukt«.
[5] »Taare« — Coldewey: »Taarer«. Se Noten i Sjette Bind Side 22.

ISABELLA. Nei, jeg mener, det er mig kjært, at hun selv har Godhed for min Broder; thi det gir mig Forhaabning, at mit Anslag kunde lykkes,[1] besynderlig om I vil staae mig bi, hvilket ikke skal blive ubelønnet.

LEONORA. Madamen har at befale over mig deri; thi hvis Trædskhed og Intriguer kan hjælpe,[2] da kan jeg gjøre Tjeneste saa vel som en Anden. Men det er bedst, at Madamen gjør Forældrene først det Forslag. Maaskee den yderste Armod kan have dæmpet Noget af den forrige Hovmod. Vil Madamen besøge Herskabet selv om en halv Time, saa skal jeg mage det saaledes, at Hun faaer dem i Tale.

SCEN. 4.

ISABELLA. GONZALO.

ISABELLA. Giv Eder nu tilfreds, Gonzalo! og lad mig raade. Om en halv Time gaaer jeg hen og besøger Don Ranudo og bruger der al min Veltalenhed; hvis det ikke kan hjælpe, faaer vi see til, om vi kan hitte paa andre Midler. Jeg har alle Husfolkene paa min Side, som har lovet at staae mig bi.[3]

GONZALO. Ak, min allerkjæreste Søster! gid jeg kunde kun slaae mit Sind til Rolighed saalænge; men....

ISABELLA. Hvilken Elendighed! I faaer vel at have Taalmodighed. Lad os gaae ind saalænge. Men der kommer Pigen og Tjeneren tilbage.

[1] Dass: »at kunne lykkes i mit Anslag«.
[2] »Trædskhed« — Dass: »List«.
[3] »Husfolkene« — Coldewey: »Husens Folk«.

SCEN. 5.

ISABELLA. GONZALO. LEONORA. PEDRO.

ISABELLA. Min hjerte Leonora! her er min Broder Gonzalo, som sætter al sin Velfærd i Jeres Hænder. Lad nu see, at I kan udspinde Noget til hans Kjærligheds Forfremmelse.[1]

GONZALO. Hun maa være forsikkret, Mademoiselle![2] at jeg skal findes taknemmelig derfor.

LEONORA. Monsieur har at befale over min ringe Hjerne.

PEDRO. Og over mit hele Hoved.

GONZALO. Men finder I det for godt, at jeg anmoder Herskabet derom?

LEONORA. Igaar havde det umuligt gaaet an; men maaskee Begjæringen kan ikke blive saa ilde optagen idag.

GONZALO. Hvi mere idag end igaar?

LEONORA. Jo, igaar var endnu lidt Proviant tilovers, saa meget som kunde tjene til et Maaltid; og saalænge det er, har man intet uden et foragteligt Svar at vente. Men idag har Herskabet aldeles Intet at spise sig med uden deres Forfædres Bedrifter, hvorfor Modet maaskee kan falde.[3]

PEDRO. Derfor er ikke heller saa ærlige Rotter og Mus nogensteds, som i vort Hus; thi jeg vil garantere derfor, at endskjøndt man vilde lade Spisekammerdøren staae aaben for dem, saa skal de ikke røre det Mindste.

[1] »udspinde« — Coldewey: »udfinde«.
[2] Dass: »Vær forsikkret om, Mademoiselle!«
[3] »spise sig med« — Dass: »spise sig ved«.

GONZALO. Ak, jeg kan ikke høre det uden Medynk.

LEONORA. Det er dog den eneste Ting, hvorved de skal bøies. Man maa bruge her samme Midler, som man betjener sig af til at indtage stærke Fæstninger; thi naar intet Andet vil hjælpe, maa man sulte dem ud.

PEDRO. Leonora veed nok, hvorledes Fæstninger indtages; thi hun har ladet sig bruge til Felts i gamle Dage i den nederlandske Krig.[1]

GONZALO. Nu nu, Pedro! brug ikke saa grov Skjemt.

LEONORA. Man kan ikke stort agte, hvad han siger; han sparer endog ikke Herskabet selv.

PEDRO. Det er sandt. Man maa jo have nogen Frihed i et Hus, hvor man tjener af lutter Generositet uden Kost og Løn. Jeg siger dem, min Tro, mange Sandheder, naar vi ere alene; men naar der er Fremmede, staaer jeg dog paa deres Respect.

GONZALO. Men bliver Herren og Fruen dog ikke iblandt vred derover?

PEDRO. Ak nei, de udlægger Alting til deres Høihed og Ære. Naar de ingen Mad har, saa sige de, at det er deres Fastedag; det er jo fornem. Naar de drikke Vand istedenfor Vin, saa citere de til Exempel Nogle af deres Familie for Syndfloden, som alene drak Vand; det er ogsaa fornem. Naar Herren har sønderrevne Sko, saa hedder det, at

[1] »den nederlandske Krig« er formodentlig den samme, som i Jakob von Thybo kaldes »den brabantske Krig«; se Noten i Femte Bind, Side 37; men det kan ogsaa være den Krig, som endte med Fredsslutningen i Nijmegen 1678. Komedien behøver nemlig ikke at foregaae i 1733, fordi Pedro sagde, at hans Herskab kunde opregne over 1733 Ahner.

det er saaledes gjort med Forsæt for Ligtorne; det er ogsaa fornem. Naar Fruen ikke kan komme til Kirke for Klæder, saa hedder det, at der holdes Messe i hendes Kabinet; det er og fornem. Og endelig, naar jeg ikke giver dem Ære for en Skilling, saa hedder det, at jeg er Hofnar; det er og fornem.

GONZALO. Kjære Børn! arbeider da paa at forfremme min Sag saavelsom Eders egen Nytte; thi naaer jeg mit Ønske, bliver I alle hjulpen.

LEONORA. Herren maa ikke tvile om min Redebonhed, som allerede har overvundet det Meste, nemlig Jomfruens Hjerte.

GONZALO. Men hvad hjælper det mig, naar Forældrene fremture i deres Hovmod?

LEONORA. Min Herre maa først ved Sin Fru Søster gjøre dem Proposition, og naar dette ikke lykkes, vil vi vel hitte paa andre Midler.[1] Vi kan spille Pudser uden al Fare; thi hele Byen hader Fruen og Herren for deres Hovmods Skyld og vil glæde sig over, at deres dydige Dotter kan blive saa vel forsørget. Gaaer I nu kun bort og slaaer Eder til Rolighed, saa skal vi nok sørge for Resten.

SCEN. 6.

LEONORA. PEDRO.

LEONORA. Pedro! jeg forlanger intet Andet af dig i denne Sag end Taushed.

PEDRO. Jeg kan vel ogsaa hjælpe med et godt Raad.[2]

LEONORA. Hvad Raad kan du da give?

[1] »hitte« — Coldewey: »finde«.
[2] »hjælpe med« blev i Mengels Udgave til: »hjælpe paa«, og Trykfeilen blev i Berlings Udgave korrigeret til: »hitte paa«.

PEDRO. Du skal nok see, at man strax kan ryste gode Raad ud af Ærmerne.[1] Jeg maa have Tid til at speculere først. Jeg tænker ellers paa en Ting.

LEONORA. Nu, hvad har du da opfundet?

PEDRO. Jeg har Intet opfundet; men jeg tænker kun paa en Ting, nemlig at naar vi først ved Intriguer har forfremmet denne Kjærlighed, om vi da skal begive os i Tjeneste hos Gonzalo.

LEONORA. Det er bedst, du bliver kun ved at tænke derpaa og lader mig raade for Sagen i sig selv. Jeg recommanderer dig alene Taushed, og at du holder saa gode Miner, at Pagen Gusman ikke faaer det at vide.

PEDRO. Hm! det er underligt, at Fruentimmer vil recommandere Mandfolk Taushed. Veed du ikke hvad en vis Philosophus siger om Fruentimmer? Han siger .... Det er, min Tro, meget artigt; kunde jeg kun komme det ihu.[2]

LEONORA. Han siger, at slig en Dosmer, som du er, bør ikke bemænge sig med at læse philosophiske Bøger. Hvad han ellers siger om Fruentimmerets Rundtalenhed eller ei, saa er dette vist, at de fleste Hemmeligheder røbes af Mandfolkene over et Glas Vin;[3] derfor burde i mine Tanker Ingen, som var overbeviist at have været drukken, betjene noget vigtigt Embede, som udkræver Taushed.[4] Hemmelige Sager burde alene betroes Fruentimmeret, saasom de ere ædruelig.[5]

[1] Dass: »at man kan ryste saa hastig gode Raad af Ærmerne«.
[2] De Ord, han ikke kan komme ihu, citerer han i en af de Scener, som Holberg indlagde i Stykket i 1752. Det er Ordene *Mulier taceat in Ecclesia*. Se Side 304.
[3] »over et Glas Vin« — Coldewey: »ved et Glas Vin«.
[4] »udkræver« — Dass: »udfodrer«.
[5] »ædruelig« — Dass: »ædrue«.

PEDRO. Man betroer dem ogsaa hemmelige Sager. Men der kommer Gusman; lad os derfor ikke tale mere derom.

SCEN. 7.

GUSMAN. LEONORA. PEDRO.

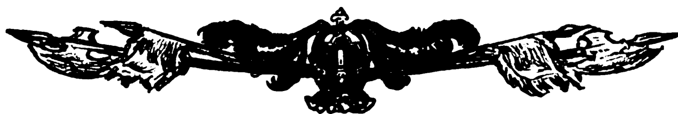
GUSMAN. I faaer en Ulykke, at I staaer her og sladdrer. Herskabet har kaldet paa Jer vel tre Gange. — Naar jeg vil snakke med dig, Leonora! saa har du aldrig Tid; men du kan staae og snakke med denne gemene Lakai hele Timer.

PEDRO. Du er jo forbandet fornem, Gusman! Det kan man see paa dit Liberi.

GUSMAN. Ingen Snak; fort ind![1]

[1] »fort« — Dass: »strax«.

ACTUS II.

SCEN. 1.

DON RANUDO. DONNA OLYMPIA. PEDRO.

DON RANUDO. Nei, Donna Olympia! han var ikke vor Stamfader. Jeg kan vise af vort Slægtregister en Colibrados, som var i Estremadura et Halvhundrede Aar, førend de Morer kom i Spanien. Vi ere langt fornemmere Folk, end I tænker.

DONNA OLYMPIA. Ak, er det muligt, Don Ranudo? Viser mig ham.

DON RANUDO. Se her. Den Antonio de Colibrados, som I her seer, var meget ældre.

DONNA OLYMPIA. Det vilde jeg, i Sandhed, ikke have mistet for en Million. Jeg har altid bildt mig ind, at jeg havde fornedret mig ved vores Ægteskab. Mit eget Slægtregister kan jeg paa mine Fingre som mit Ave Maria, fra Juliano de Monte Rico indtil min Fader Ramiro Melchior de Monte Rico.[1]

DON RANUDO. I gjør vel deri, Donna Olympia! at I stedse har indprentet det i Eders Sind; thi det er det største Klenodie, som vi har.

PEDRO. Jeg mener, Herre! det er ogsaa det eneste; thi hvad som ellers findes i Huset, kan næppe beløbe sig til en Stück von Achten, om det kom paa Auction.

[1] »Ramiro« — Coldewey: »Ranuro«, hvad Holberg i 1745 korrigerede feilagtig til »Ranudo«.

DON RANUDO. Det vil intet sige, Pedro. Mit Navn og mit Slægtregister er mig Rigdom nok. Naar jeg læser i denne Bog og seer mine Forfædres Bedrifter, kan jeg blive saa mæt, som jeg havde været til det største Gjæstebud.

PEDRO. Ja, jeg kan let begribe, hvorfor Herren og Fruen ikke skjøtter om Mad; hvo der har fem *à* sex Snese Colibradoser i Maven, kan ikke faae Rum til Noget mere. Jeg har og tidt tænkt, naar jeg har hørt det knurre i Herrens Mave,[1] at det maatte være disse gamle Colibradoser; thi disse gamle Helte fører end Krig efter deres Død. Derimod naar det knurrer saa hos mig, saa er det et Tegn til Sult;[2] men det er en anden Sag med min Person, saasom jeg har en gemeen tom Mave, hvorfor jeg maa have Mad; thi jeg kan ellers ikke tjene Herren og Fruen længere.[3]

DONNA OLYMPIA. Det er forskrækkeligt med disse gemene Folk. Jeg troer virkelig, at de maa være skabt af anden grov Materie og maa have en anden Sjæl, end vi Fornemme har. Al deres Attraa er kun til Bugens Fylde. Mon saadane Folk, min hjerte Don Ranudo, som er af saa ringe Stand, ogsaa blive salige?

DON RANUDO. Ja, jeg troer nok, at de i visse Maader kan blive salige, men ikke saa fuldkommen, som vi Andre; thi som der er Forskjel imellem en Høi og en Ringe, saa er der og Forskjel imellem gemene Folk og umælende Bæster.[4] Jeg

[1] »det knurre« — Coldewey: »det Knurren«.
[2] Dass: »saa er det af Sult«.
[3] »og Fruen« — Coldewey: »eller Fruen«.
[4] Berling 1745: »thi ligesom der er Forskjel imellem ringe Mennesker og Dyr, saa er der og Forskjel mellem høie og ringe Standsfolk«.

understaaer mig ikke at nægte dem Salighed, ihvorvel af deres brutale Meninger, som de har, man ikke skulde kunne spaae dem meget Godt.[1]

PEDRO. Se engang, Herre! hvordan mit Liberi seer ud.

DON RANUDO. Det er dog et fornem Liberi.

PEDRO. Ja det er ikke alene fornem, men endogsaa durchleuchtigt.[2] Det er mig ellers kjært, at Herren har Noget at trøste Sig ved i den anden Verden; thi i denne Verden har Herrens Høihed ikke ført Andet med sig end Sult og Armod.

DONNA OLYMPIA. Pedro! du maa erindre dig, hvad Person du er, og hvad Herskab du taler med. Mig synes, at du har ganske forglemt det.

PEDRO. Den eneste Herlighed, naadige Frue! som jeg har her i Huset, det er Frihed at tale; thi jeg nyder jo intet Andet. Hvis man betager mig ogsaa den Frihed, kan man sige, at jeg tjener af lutter Generositet. Vil I give mig det, som andre Herskaber give deres Tjenere, vil jeg og bruge

[1] Ogsaa i Barselstuen (Act. III. Sc. 2) spørges, om Borgerfolk kunne blive salige, og den hoffærdige fattige Frue, som gjør Barselkonen Visit, svarer, at hun troer, at der ikke i det andet Liv vil blive gjort megen Forskjel paa dem og Rangspersoner. — Muligvis har Holberg kjendt den Anekdot, som Rahbek hørte af Suhm, at to adelige Frøkener i Roskilde Kloster engang talte om, hvorvidt simple Folk kunde blive salige, og at den Ene da sagde: Jeg troer nok, at de i visse Maader kunne blive salige, men de komme ikke i samme Himmel, som vi Folk af Stand; thi om ogsaa Vorherre taalte det, saa taalte Broder Ivar det ikke. Se Holbergs Udvalgte Skrifter ved Rahbek, Femte Del Side 305.

[2] Ordet durchleuchtig eller durchlauchtig brugtes i det tydske Studentersprog om hullede Klæder, som derved betegnedes paa en komisk Maade med et Ord, der pleiede at bruges ved fyrstelige Personers Titulering; durchleuchtig betyder baade hvad Lyset kan skinne igjennem og hvad der er oplyst og straalende, det Samme som det latinske *perillustris.*

samme Respect, som andre Tjenere for deres Herskab.

DON RANUDO. Ei, Donna Olympia! lad ham kun bruge sin Frihed. Keisere, Konger og Fyrster taaler jo saadan Skjemt af lystige Hoveder, som de underholde; vi maa og lade see deri, at vi ere fornemme Folk. — Tal kun, Pedro! Du maa gjerne sige, hvad du vil,[1] for os selv, naar du staaer paa vores Respect i Andres Nærværelse.

PEDRO. Jeg siger, Herrens og Fruens Høihed i denne Verden er Træer, der bære kun slette Frugter, nemlig nogle Grene bære Storagtighed, andre Sult og Tørst; derfor maaskee rendêrer det mere i det andet Liv.[2]

DON RANUDO. Snak, Pedro! Fornemme Folk ere ikke fattige; de hedde jo *ricos hombres,* rige Folk.[3]

PEDRO. Det er sandt, at de hedde rige Folk, ligesom Munkene hedde Guds Tjenere; thi disse Sidste ere ligesaa gudfrygtige, som de Første ere rige. At hedde rige Folk, det er jo at være titulær rige, og hvo som er titulær rig, kan ikke være det virkelig.

DON RANUDO. Hvad tænker I paa, Donna Olympia? I staaer og grunder saa meget.

DONNA OLYMPIA. Jeg staaer og tænker paa, hvoraf det kan komme, at ingen Poeter lod sig indfinde igaar med Vers til vor Navnedag.

PEDRO. Ha ha! Jeg hører, Fruen kjender ikke vore Poeter ret. Her i Huset kommer aldrig nogen Poet mere; thi her er ingen Magneter, som træk-

[1] Dass: »hvad du lyster«.

[2] »rendêrer« — Berling 1745: »giver«.

[3] Fra gammel Tid kaldtes en Adelsmand paa Spansk *un rico-hombre.*

ker saadant Jern. Om Herskabet vilde skrive i Orden alle Husets Titler og kline dem over Porten, og Skrædderen vor Nabo vilde sætte en Steg eller Postei i sin Forstue, saa skulde man vel see, hvilken Magnet var stærkest. Jeg kjender alle Poeter her i Byen, og hvilken Poet jeg vilde give et Middagsmaaltid, skulde gjerne regne mit Slægtregister fra Kong Salomon og sætte Sjæl og Salighed til paa Rim eller rime sig Fanden i Vold paa, at jeg var fornemmere end baade Herren og Fruen.

DONNA OLYMPIA. Jeg maa lee af Pedro. Det var en slet Cour, Poeten gjorde Pedro, naar han regnede hans Slægtregister fra Kong Salomon. — Det var jo, Pedro! at gjøre dig til en Jøde.[1]

PEDRO. Jo jo, var Kong Salomon en Jøde? Jeg kjender nok Kong Salomon, det maa Fruen vel troe, ihvor ulærd jeg er. Men jeg siger: naar Poeter de gjøre Vers, spørge de ikke gjerne, om den Mand, som de vil rose, er gudfrygtig, dydig, mandhaftig &c., men om han kan betale Verset. Saasnart de see da Belønning, fører Fanden dem strax op paa Spidsen af Apollo eller Helikon, som de kalde det, og der blive de strax fulde af en poetisk Geist, saa at der gaaer Vers fra dem baade for og bag;[2] men see de ingen Belønning, saa see de og ingen Dyder, og er da ikke et Rim at finde i deres hele Legeme, om man end vilde skjære dem op og lede efter dem i deres Kallun.[3] Det maa jeg

[1] Hun kommer dog siden i Fjerde Akt til at ansee det for en Lykke at faae sin Datter gift med en Prins, der kan regne sit Slægtregister fra Kong Salomon.

[2] Coldewey: »baade bag og for«.

[3] Dass og Coldewey: »under deres Kallun«; Berling 1745: »blandt deres Kallun«; i Udgaven 1753: »udi deres Kallun«.

forstaae; thi jeg er selv i visse Maader ogsaa en Poet, saasom jeg kan regne over sex Poeter i min Familie, som alle vare saadane Slyngler.

DON RANUDO. Derfor er du just ikke selv en Poet, fordi du kan regne Poeter i din Familie.

PEDRO. Saa kan jeg og sige: derfor er Herren ikke just fornem, fordi Han kan regne saa mange store Mænd i Sin Familie;[1] thi skal Den alene kaldes en Poet, som gjør selv Vers, saa bør og Den alene kaldes høi, der gjør selv store Gjerninger.

DON RANUDO. Nei, Pedro! det Sidste har man formedelst Fødselen.[2]

PEDRO. Poesien ligeledes; man siger jo, at Poeter fødes.

DON RANUDO. Ja det er paa en anden Maade.

SCEN. 2.

LEONORA. DE FORRIGE.

LEONORA. Her er Isabella Gonzalos Søster udenfor, som forlanger at faae Herskabet i Tale.

DONNA OLYMPIA. Bed hende have Taalmodighed et Øieblik i den anden Stue, imedens vi lave os til at tage imod hende.

DON RANUDO. Giv mig hid min Fløiels Kjol, Pedro!

PEDRO. Den vil parêre vel til de hullede Strømper.

DON RANUDO. Er der Hul paa mine Strømper?

[1] Coldewey: »Saa kan jeg jo ogsaa sige: derfor er Herren og Fruen ikke just fornemme, fordi De kan regne saa mange store Mænd i Deres Familie.«

[2] »formedelst« — Dass: »ved«.

PEDRO. Nei, ikke over sexten.[1]

DON RANUDO. Tag noget Blæk, Pedro! og smør paa Hullerne; saa synes de ikke.

PEDRO. Jeg er bange, Herre! at et helt Blækhorn fuld vil ikke forslaae dertil; thi der er saa mange Huller.

DON RANUDO. Kom, gjør som jeg beder dig.

(Pedro smører Blæk paa Hullerne.)

PEDRO. Skal der ogsaa smøres Blæk paa Skoene? Thi der er ogsaa store Huller paa dem.

DON RANUDO. Nei, det gaaer ikke an. Jeg kan sige, at det er gjort med Villie formedelst Ligtornene.

PEDRO. Men der er ingen Bagstykke paa Kjolen; det kan man jo ikke sige er gjort med Villie formedelst Ligtornene.

DON RANUDO. Pedro, din Artighed diverterer mig vel undertiden; men undertiden gaaer den noget for vidt.[2] Det vil dog intet sige, naar du kun er ærbødig imod mig i Fremmedes Nærværelse. Gjør dig ellers ingen Umage for Kjolen; jeg skal nok mage det saa, at Ingen faaer den bageste Del at see.

PEDRO. Men var det ikke bedre, Herre! at vi solgte denne halve Fløiels Kjol og kjøbte en hel Stoffes Kjol derfor?

DON RANUDO. Nei, Pedro! det Første gir tilkjende, at om jeg ingen Rigdom har, saa har jeg dog et høit Hjerte. Dersom jeg var alene klædt i slet Stof, kunde Folk tage mig an for en Borger[3] eller tænke, jeg havde sat min Ambition og Høi-

[1] »sexten« — Coldewey: »ti«; Dass: »16«.
[2] Coldewey: »meget for vidt«.
[3] »tage mig an« — Coldewey: »antage mig«.

hed tilside; men nu, om jeg bær ingen rig, saa bær jeg dog en fornem Klædning. — Er Fruen klar?

DONNA OLYMPIA (ligeledes oppudset, svarer:) Ja, jeg er ganske færdig.

DON RANUDO. Ak, Donna Olympia! Hun er galant og glimrer som Escurial.

PEDRO. Ja Herre! men paa den anden Side seer man afmalet vores Hospital.[1]

DONNA OLYMPIA. Lad nu Madame Isabella kun komme ind.

(Leonora gaaer til Døren for at introducere Isabella, og Pedro staaer bag Herrens Stol med Briller paa efter den portugisiske Mode.)[2]

SCEN. 3.

ISABELLA. DE FORRIGE.

(Donna Olympia sidder i en Lænestol meget spansk og stikker sine Tænder. Don Ranudo gjør det Samme. De reise sig lidt op af Stolen, indtil en Stol bliver sat til Isabella, men sætte sig ned for hende. Pedro staaer med en Vifte og kjøler dem.)

ISABELLA. Jeg beder hundrede Millioner Gange om Forladelse for min Dristighed, at jeg understaaer mig at incommodere naadige Frue med en Visit idag.

DONNA OLYMPIA. Ingen Incommodation, Madame. Vi ere vant til at tage imod Visiter fra Morgen indtil Aften. Jeg troer, vi har haft idag allerede over otte fornemme Visiter. — Kan ikke Don Ra-

[1] »Hospital«, Fattighus.

[2] Brillerne ere efter den portugisiske Mode et Par store runde Briller. Holberg siger i Moralske Tanker Side 197, at det er ham til Divertissement, at see en ung Portugis med sine Briller paa Gaden, da det er ligesom at see en Dreng spille en gammel Mands Rolle.

nudo erindre Sig, hvilke Personer der har været i vort Hus idag?

DON RANUDO. Nei, det er mig ikke muligt; thi Folk søger vort Hus som et Hof. — Pedro! kan du erindre det?

PEDRO (snøvler med sine Briller og læser af sin Tegnebog). Det var Conde Jago de Monte d'Oro, Marques Ferdinando de Leo Negro med Marquesa hans Frue, Don Sebastian de Broquel d'Oro og Duque de Santa Casa med hans Fyrstinde,[1] og Marques Ferdinando Gonsalvo Philippo Carlos Jago Sebastiano Manuel de Cifuentes med hans Frue.[2]

(Sagte.) Den Sidste maa have haft mange til Fader, efterdi han har saa mange Navne.[3]

DONNA OLYMPIA. Nu hører Madame, hvilke Visiter vi har haft alene idag. Madame pardonnerer mig ellers, at jeg sidder og stikker mine Tænder; vi sad nu nylig og aad en Kapun; det Kjød incommoderer altid mine Tænder.[4]

ISABELLA. Naadige Frue bruge kun Sin Commodité.[5] Jeg er ellers hidkommen idag som en

[1] »Duque de Santa Casa« — Coldewey: »Ducaz de Eta Casa«, Dass: »Ducas de Sta Casa«.

[2] »Cifuentes« — i begge Afskrifterne og alle Udgaverne: »Rifuentes«. Personen med de mange Fornavne er den Samme, som i Act. I. Sc. 2 kaldes »el Marques Ferdinando Gonzalo Philippo de Cifuentes«. Dersom Holberg havde kjendt noget mere til Spansk, end han gjorde, vilde han rimeligvis istedenfor de italienske Navneformer Ferdinando, Gonsalvo, Philippo og Sebastiano have brugt de spanske Fernando, Gonzalo, Felipe og Sebastian.

[3] »Fader« — Dass: »Fadder«, Coldewey: »Faddere«, hvad Holberg i 1745 rettede til »Fadere«. Se Første Bind Side 165.

[4] I den før omtalte Roman af Quevedo gaaer Skjelmen Don Pablo engang med sulten Mave og stikker sine Tænder for at føre Folk i den Tro, at han nylig har spist.

[5] Coldewey: »Naadige Frue ville behage at bruge ikkun Hendes Frihed.«

Commissionær for en fornem Person, der Intet heller forlanger end som at være Herren og Fruen recommanderet.

DONNA OLYMPIA. Det er min Herre saa vel som mig en stor Fornøielse at kunne tjene Godtfolk. Han vil maaskee reise til Madrid og i saa Maade forlanger Recommandations-Breve med fra os. Men hvad er det for en Person?

ISABELLA. Det er min Broder Gonzalo, som har Kjærlighed til Deres Dotter Donna Maria.

DONNA OLYMPIA. Madame! Jeg saa vel som min Herre har stor Estime baade for Hende og for Hendes Broder, saa vidt som vor Stand det vil tillade; men ......

ISABELLA. Jeg veed nok, hvad Fruen vil sige; [at] Deres Familie er ældre end vores, og at den Ulighed ikke tillader at indgaae saadan Alliance. Men mon der ikke kunde blive en fuldkommen Ballance, naar vi ligner vores Midler med Deres?

DONNA OLYMPIA. Ak, Madame! det er os ganske ikke om Penge at gjøre. Jeg lider heller yderste Armod, end at jeg gjør Noget, som er vor Familie uanstændigt. Jeg vil vise Hende, Madame! vores Slægtregister, og saa skal Hun see, at det er en Ting, som ikke kan lade sig gjøre. Jeg erindrer mig min Hr. Faders sidste Ord, som vare disse: Jeg efterlader dig ingen Midler, min Dotter! men Høihed. Frygt Gud, hav Respect for Helgene, og dø heller i Armod en Jomfru end at du gjør Noget, som er Familien uanstændigt. Paa hvilke Ord han opgav sin Aand.

ISABELLA. Det var en meget gudelig Formaning at raade paa sit Yderste til Hovmod.

DONNA OLYMPIA. Det var ingen Hovmod, Ma-

dame! men en honnet Ambition. Jeg har og fulgt hans Formaning og har alliêret mig med det fornemste Hus i Spanien.

ISABELLA. Men eftertænk, velbaarne Frue! hvilken Elendighed det er for fornemme Folk, ingen Midler at have til at holde Standen vedlige; thi foruden det, at man lider Nød, er man og underkast Spot og Raillerie.

DONNA OLYMPIA. Jeg kan forsikkre Madame, at jeg ikke solgte en Bogstav af mit Stammenavn for den bedste Herregaard i Spanien.

DON RANUDO. Det var heroisk talt, Donna Olympia! Det burde skrives med gyldne Bogstaver: Jeg sælger ikke en Bogstav for den bedste Herregaard.

(Pedro repeterer det Samme og tegner det i sin Bog.)

ISABELLA. Men Deres Dotter mister jo ikke Noget af sin Høihed derfor.

DON RANUDO. Ei, Madame! det maa vi bedre forstaae. Alverden veed jo, hvilken Forskjel der er imellem de las Minas og de Colibrados.

ISABELLA. Men slige Familier forbinde sig dog ofte sammen.

DON RANUDO. Om Alverden gjorde det, saa gjør Don Ranudo de Colibrados det ikke.

(Pedro repeterer det igjen og tegner det an.)

ISABELLA. Jeg mærker nok, at de Nationer har Ret, som skjemter med de Spaniers Hovmod.[1]

DON RANUDO. Siger ikke det, Madame! Der findes Nationer, hvor store Familier har endnu større Ambition. Der er et Slags fornemme Folk i Indien, som man kalder Nairos, hvilke toer de-

[1] Coldewey: »Jeg mærker det nok, at der er Nationer, som skjemter med de Spaniers Hovmod.«

res Hænder, naar de har rørt ved Folk af anden Stand, og lar derfor vare ad, naar de gaaer ud, at Ingen maa komme dem nær.[1]

ISABELLA. Det er jo smukke polêrede Nationer, som I citere til Exempel. Jeg mærker nok, at jeg her forgjæves anvender min Veltalenhed. Jeg tager saadant Afslag ikke ilde op, men heller bærer Medynk over Deres slette Tilstand og Armod, som jeg seer De ved Deres Ambition ikke kan reddes af.[2]

DONNA OLYMPIA. Holder kun inde, Madame! med slig Bebreidelse. Dersom Nogen tør forekaste os Saadant, den skal det vist meget ilde bekomme. Det er kun en Medisance Madame! thi man er just ikke fattig, fordi man ikke altid har rede Penge; man sætter undertiden Penge ud paa Rente til det Yderste, og derover naar man fattes, da maa selv laane. Det er kun onde Mennesker, Madame! som siger, at vi ere fattige.[a]

(Imedens hun siger dette, gaaer Lænestolen, som er daarlig og raadden, istykker, og hun falder saaledes paa Gulvet, at Ryggen vender op, og det pjaltede og sønderrevne Rygstykke bliver seet af Isabella, som seer derpaa med Forundring og vrider Hænderne af Medynk. Don Ranudo søger at vende hendes Øine derfra, men hun bliver ved at beskue Fruens Ryg.)

[a] *Resten af denne Scene blev forandret i 1745. Den nye Slutning, som Scenen fik, findes meddelt i Tillæget Side 299.*

[1] Nairene ere et Folk paa Malabarkysten. Holberg omtaler dem i sin Natur- og Folkeret 1715, i Capitlet om Navn og Rygte, og siger, at Adelskab næppe nogensteds har været agtet høiere end hos Inderne. Den fornemme Inder kan ikke uden at blive urên komme i Berøring med en Uadelig, ja bliver urên, selv om kun Skyggen af en saadan Person falder paa ham, og derfor maa simple Folk, naar de færdes paa Alfarvei, give tilkjende, ved Raab eller ved Klokkeringning, at de ere Uadelige, for at de Adelige kunne befale dem at vige tilside.

[2] Coldewey: »hvoraf De, som jeg seer, ved Deres Ambition ikke kan blive reddet«.

DON RANUDO. Det er skammeligt med den Stolemager, at han gjør saadant falsk Arbeide. Den Stol har vi dog ikke haft længer end i to Aar.[1]

ISABELLA. Ak, Don Ranudo! hvortil tjener det, at sætte saadan Farve paa Alting? Mig synes, at Herrens Sko ere mere end to Aar gamle.

PEDRO. Jeg har skaaret alle Herrens Sko saaledes efter Ordre;[2] thi Herren er plaget med Ligtorne og Fruen ligeledes, hvorfor hun ingen Rygstykker taaler.

(Isabella græder og tager Afsked; Leonora følger hende ud.)

SCEN. 4.

LEONORA. DON RANUDO. DONNA OLYMPIA. PEDRO.

LEONORA. Madame Isabella lader formelde sin underdanigste Respect og beder Herren og Fruen ikke ville forsmaae den lille Guldbørs, som hun flyede mig.

DONNA OLYMPIA. Ei, den Canaille! Mener hun, vi ere Staadere? — Flux tilbage med den og kast hende den i Næsen! — Det skal, min Tro, ikke blive uhævnet; thi det var en Dristighed uden Lige. En lumpen de las Minas vil give Almisse til [en] Monte Rico, hvis Oldemoder forskjød saadan Beiler som Don Alfonso de Ribera![3]

[1] Dass: »haft uden i to Aar«.

[2] Coldewey: »Alle Herrens Sko har jeg saaledes skaaren itu efter Ordre«.

[3] »Oldemoder« betyder her Bedstemoder; se Pedros Replik. — Navnet Alfonso de Ribera hidrører maaskee fra Drydens Komedie *An evening's love, or The mock Astrologer,* hvori en af Personerne hedder Alonso de Ribera.

(Leonora løber ud med Pungen og kommer strax igjen. Hun og Pedro aber dem efter og taler vexelvis ogsaa fnysende.)

PEDRO (sagte). Og efterlod sin Sønnedotter til Arv to forskrækkelige Kister, den ene fuld af Hovmod og den anden fuld af Armod.[1]

DON RANUDO. Vil hun give Almisse til en Colibrados, hvis Forfædre har gjort Riget saa store Tjenester?

PEDRO (sagte). Og hvis Efterkommere sidder den hele Dag paa en Lænstol og stikker deres Tænder.

DONNA OLYMPIA. Hvis Forfædre gjorde aldrig Presenter uden i Guld og Juveler endogsaa til Staadere.

LEONORA (sagte). Og hvis Efterkommere ikke kan gjøre Presenter uden, *salva venia,* af noget Andet.[2]

DON RANUDO. Hvis Forfædre ere blevne ophøiede alene ved deres Dyd og Tapperhed.

PEDRO (sagte). Hvis Efterkommere burde stødes paa Hovedet ned igjen af deres Høihed formedelst deres Udyd og Ørkesløshed.[3]

DON RANUDO. Som nedstiger i gerade Linie[4] fra den store Don Prospero de Colibrados, der i det Slag ved Burgos slog 400 Morer ihjel med sin egen Haand.

PEDRO (sagte). Og hvis berømmelige Plante, den store Don Ranudo, hver Dag omkommer flere Kreature med sine Negle.[5]

DONNA OLYMPIA. Hvad vilde min Stamfader

[1] Dass: »een fuld af Hovmod og een fuld af Armod«.
[2] I Udgaven 1753: »uden, *salva venia,* af det, som intet duer«.
[3] Coldewey: »for deres Udyds og Ørkesløsheds Skyld«.
[4] Coldewey: »Som nedstiger i en lige Linie«.
[5] I Udgaven 1753: »med sine Negle, nok sagt.«

Don Juliano de Monte Rico sige, om han kunde staae op og see Saadant?

LEONORA (sagte). Han vilde sige: Tag imod Pengene, din Gjæk! og kjøb derfor noget Tøi til Bagstykker paa din Kjol.

DON RANUDO. Hvad vilde Don Antonio de Colibrados da ikke sige, om han stod op af Graven?[1]

PEDRO (sagte). Han vilde sige: Sæt din Høiheds Griller tilside, du Nar! og gaa hen og arbeid, at du kan fortjene Noget til et Par Sko.

DONNA OLYMPIA. Hvad vilde En af mine Forfædre Donna Dorinda sige, der vægrede sig ved at tage imod et Hundredetusinde Stück von Achten, som i Henseende til hendes Herres Tjeneste blev tilbudne hende af Regjeringen?[2]

LEONORA (sagte). Hun vilde sige: Hos mig var det en Dyd, som jeg derforuden havde Rigdom nok; men du fortjener at sættes i Daarekisten, idet du er færdig at døe af Sult og endda foragter Godtfolks Gave.[3]

DON RANUDO. Hvad vilde da Don Gusman de Colibrados sige, som depenserede alene en Tønde Guld paa tre Pyramiders Oprettelse?[4]

PEDRO (sagte). Han vilde sige: Er det muligt, at slige Skabhalse kunde komme af vore Lænder, der ved Dovenhed ere bragte i saadan Stand?[5]

[1] Don Antonio de Colibrados hed den Stamfader, som han viste Donna Olympia i Begyndelsen af Første Scene.

[2] »Donna Dorinda« — Dass: »Donna Adorinda«, Coldewey: »Donna Adonida«. Se Første Bind Side 168.

[3] Dass: »men du fortjener at trækkes i Daarekisten, som er færdig at døe af Sult og dog foragter Godtfolks Gave«.

[4] Dass: »paa tre Pyramider at oprette?« — De tre Pyramider vare formodentlig Gravmonumenter.

[5] »Dovenhed« — Berling 1745: »Dovenskab«.

DON RANUDO. Dog maaskee hun har gjort det i Enfoldighed; thi det Slags Folk ere som Bønder at regne imod os. Dersom man vidste, at hun havde gjort det af Foragt, da skulde jeg vist udrydde deres hele Familie; men jeg troer, at det er gjort af pur Enfoldighed, hvorfor jeg og kun leer deraf. — Var det ikke en artig Historie, Pedro?

PEDRO. Jo, min Tro, var hun artig.[a] Jeg veed ikke, om Herren mener dette, at Fruen faldt paa Gulvet og man fik hendes durchleuchtige Ryg at see?

DON RANUDO. Nei! Nei, jeg mener, at saadan gemeen Kvinde vilde give os Almisse.

PEDRO. Nei, jeg mener, at hun fik Fruens Ryg og Herrens Sko at see; thi det Andet var ikke underligt. Jeg kan forsikkre Herren, at hvor fattig og nødlidende jeg end er, saa havde jeg forgangen Dag, da jeg af en Hændelse var bleven begavet med fire Skilling, dog nær understaaet mig at give dem til Herskabet af Medlidenhed. Men det er alene forunderligt og artigt, at Fruen og Herren fnyser af Vrede, naar Guds Børn vil række dem Haanden.

DONNA OLYMPIA. Don Ranudo! Vi kan ikke have den insolente Tjener længere i vort Hus; thi hans Skjemt gaaer altfor vidt.[1]

PEDRO. Jeg kan forsikkre Fruen, at Hun beviser mig en stor Tjeneste dermed, om Hun jager mig paa Døren; thi jeg tjener af lutter Høflighed.

DON RANUDO. Hør, Donna Olympia! Jeg har

[a] *Det Følgende, indtil Pedro i sin næste Replik siger: »Jeg kan forsikkre Herren«, blev udstrøget i 1745.*

[1] »Dass: »begynder at gaae altfor vidt«.

sagt, at vi maa holde et lystigt Hoved Noget til Gode; i alt hans Galskab er dog altid noget Sandt. I dette har han saavidt Ret, at Fruen bør straffes for Sin Efterladenhed,[1] at Hun ikke skikkede Bud til Kræmmeren og i mit Navn tog Sig noget Tøi ud til en Klædning. — Hør, Pedro! mens vi kommer det ihu, du skal siden løbe hen til Kræmmeren Juan og i mit Navn udtage Silketøi til en Klædning for Fruen.[2]

PEDRO. Jeg vil gjerne gaae derhen;[3] maaskee Kræmmeren har et andet Sind idag end som igaar.

[1] »straffes«, dadles.
[2] »udtage« — Dass: »tage ud«.
[3] Coldewey: »Jeg vil gjerne gaae hen«.

ACTUS III.

SCEN. 1.

DONNA MARIA. LEONORA.

DONNA MARIA. Ak, Leonora! mine Forældres Daarlighed er ikke at beskrive, og vores Armod er ubeskrivelig. Os bydes Velstand; men vi skal betle af lutter Hovmod.[1] Var det en gemeen borgerlig Familie, som tilbød os saadan Alliance, kunde man endda ikke forundre sig saa meget derover; men det er et adeligt Hus, en af de rigeste og artigste Personer i den hele Provins, som forlanger mig til Brud.

LEONORA. Min allerkjæreste Jomfru! I synder imod Eder selv, dersom I heri har mindste Respect for Eders Forældre; thi jeg finder hos dem ikke Ambition, men Raseri.

DONNA MARIA. Ak, kjære Leonora! jeg elsker dig for din Troskab imod mig ret som min egen Sjæl. Jeg veed, at du for længe siden havde forladt os, havde det ikke været for min Skyld. Om jeg nu ikke kan belønne din Troskab, saa skal Himlen belønne den. Jeg forlader mig i denne Sag paa dig og følger dine Raad. (Hun græder.)

LEONORA. Græd ikke, Jomfru! vi skal nok hitte paa Raad. Ingen Mur er saa stærk, at jeg jo kan rive den ned, ingen Laas saa fast, at jeg jo

[1] »betle« — Coldewey: »tigge«.

har en Nøgle dertil. Følg kun blindt hen mine Raad, saa skal Alting have gode Veie. Jeg har overlagt en Ting med Gonzalos Søster Isabella, som jeg troer nok skal lykkes; og hvis det ikke lykkes, saa maa vi gaae lige til og lade os bortføre. Men der kommer Eders Forældre; I maa gaae tilside. [De gaae.]

SCEN. 2.

DON RANUDO. DONNA OLYMPIA. PEDRO.

DON RANUDO. Nu, Pedro! hvad sagde Kræmmeren?

PEDRO. Han svarede kort og godt: Hils dit bedragerske Herskab, din Slyngel! og bed dem betale først hvad de ere skyldige. Kræmmere ere ikke at skjemte med, naar man er dem skyldig; thi naar man kommer i dislige Ærinde, saa falder Kræmmer-Complimenter ikke anderledes.

DON RANUDO. Har du ingen Vidner paa hans Mund?

PEDRO. Det er Ulykken, Herre! at han taler ikke med Munden, men alene med Gebærder efter den tyrkiske Maade i Constantinopel.[1] Thi han gav mig et Ørefigen først paa den høire Side, hvilket var ligesaa meget som han vilde sige: Din Slyngel! og derefter et paa den anden Side,[2] som jeg kunde udtolke at skulle betyde:[3] Hils dit bedragerske Herskab! og siden tog han min Hat fra mig, hvilket jeg udlagde saaledes: Betal først, hvad du er skyl-

[1] Formodentlig tænker Pedro paa de Gebærder, hvormed Tyrkerne i Constantinopel pleiede at udtrykke sig overfor Frankerne.

[2] Coldewey: »og derefter og et paa den venstre Side«.

[3] Coldewey: »at det skulde hedde«.

dig. Siden, da jeg løb bort, knyttede han Næver, hvilket jeg forstod saaledes: Vil dit Herskab ikke betale med det Gode, skal jeg nok med Retten tvinge dem dertil. Jeg kan vel ikke selv tale med Gebærder, men kan perfect forstaae Andre.

DONNA OLYMPIA. Her er noget forbandet plump Canaille i denne By; de har ingen Respect for fornemme Folk.

PEDRO. Det er sandt, Frue! de burde holde sig det for en Ære at blive bedragne af saadant Herskab.

DON RANUDO. Nu, nu, Pedro! vær noget menagêrlig med dine Expressioner. Gak kun lidt ud; jeg vil være her med Fruen alene.[a]

SCEN. 3.

DON RANUDO. DONNA OLYMPIA.

DON RANUDO. Hør, Donna Olympia! hvad skal vi have til Mad idag?[1]

DONNA OLYMPIA. Ja hvad skal vi have til Mad Andet end det Samme, vi aad igaar, iovergaars og den anden Dag?[2] Den første Ret bliver Ærter, den anden Ret Ærter og den tredie Ret ogsaa Ærter.[3]

DON RANUDO. Men vi kan ikke leve længe saaledes; jeg finder mine Kræfter allerede saa formindskede, at jeg næppe kan staae paa mine Ben.[4]

[a] *De Scener, som Holberg indlagde her, da Komedien i 1752 skulde spilles, vil man finde meddelte i Tillægget Side 302.*

[1] »til Mad idag?« — Dass: »at spise idag?«

[2] Dass: »Ja hvad skal vi spise Andet end det Samme, vi spiste igaar«, o. s. v.

[3] »Ærter« — Dass: »Urter«.

[4] »jeg finder«, jeg føler.

DONNA OLYMPIA. Ak, gid det stod mig an at arbeide, at jeg kunde fortjene Noget til Føden; thi Hunger er dog et haardt Sværd.[1]

DON RANUDO. Der sidder en fattig Bonde udenfor Døren og æder; han er deri lyksaligere end vi.

DONNA OLYMPIA. Lyksaligere end vi kan han ikke være; thi hvordan end hans Vilkaar er, saa er han dog kun en Bonde. Jeg har ellers Medynk over den stakkels Mand, at han skal sidde og æde under aaben Himmel.[2]

DON RANUDO. Men hvilket er værst, at spise under aaben Himmel eller at sulte under Tag?[3]

DONNA OLYMPIA. Begge Dele ere onde; thi det Første er gemeent, men mætter dog, det Andet er fornem, men mætter intet.

DON RANUDO. Lad os kalde den stakkels Mand herind, at han kan sidde og æde sin Mad i Ro;[2] thi derude har han baade Solen, Luften, Fluer, Mennesker og Hunde at drages med.

DONNA OLYMPIA. Ja, lad ham komme ind. Jeg har heller en Bonde eller en Borger i mit Hus end en maadelig fornem Mand; thi den Første tilskriver mig det som en christelig Ydmyghed, men den Anden vil passêre for min Ligemand og holder det for en Ret at omgaaes med mig.

DON RANUDO. Hør, du fattige Mand! trin herind med din Pose.

[1] Holberg siger i Moralske Tanker Side 316, at det hedder hos en spansk Herremand, naar han sulter af Armod: Gid jeg var en fattig Mand, at det kunde staae mig an at arbeide for Føden! og i sin Selvbiografi 1727 fortæller han, at en Adelsmand, som var nærved at døe af Sult, udbrød: Gid jeg var en fattig Mand og kunde ved simpelt Arbeide afhjælpe min Trang!

[2] »æde« — Dass: »spise«.

[3] Coldewey: »under Taget«.

SCEN. 4.

BONDEN. DON RANUDO. DONNA OLYMPIA.

BONDEN. Jeg er for ringe, velbaarne Herre! at gaae ind i saadant Hus.

DON RANUDO. Vi ere Alle Mennesker. Jeg havde Medlidenhed med dig, da jeg saae dig sidde og spise under aaben Himmel. Sæt dig kun ned paa denne Stol; der kan du spise din Mad i Ro.

BONDEN. Tak, velbaarne Herskab!

DON RANUDO. Hvor boer du?

BONDEN. Jeg boer fire Mile herfra.

DON RANUDO. Hvad har du for denne Gang ført med dig i Byen?

BONDEN. Nogle Snese Kyllinger, som ere solgte paa Torvet.

DON RANUDO. Dersom du har nogle gode fede Kapuner, kan du bringe dem hid en anden Gang.

BONDEN. Vil Herskabet ingen Kyllinger have?

DON RANUDO. Nei, jeg er ikke synderlig for Kyllinger.[1] Den meste Kjødmad, vi æder[2] her i Huset, er Kapuner og Vildt; ellers æder vi ikke ret meget Kjødmad.[3]

BONDEN. Jeg kan nok see det paa Herskabet; thi baade Herren og Fruen seer saa maver ud.

(De stryge sig begge To over Øinene.)

DON RANUDO. Hvad er dit Navn, min ærlige Mand?

BONDEN. Jeg hedder Juan.

DON RANUDO. Boede din Faer ogsaa paa samme Gaard, som du nu boer paa?

[1] »synderlig« — Coldewey: »meget«.
[2] Coldewey: »vi spiser«.
[3] Coldewey: »ellers spiser vi ingen Kjødmad«.

BONDEN. Ja.

DON RANUDO. Hvad var hans Navn?

BONDEN. Jeg veed, min Tro, ikke.

DON RANUDO. Det er forskrækkeligt ikke at vide sine Forældres Navn. Den største Fornøielse i Verden er jo at vide sine Forældres Navne og af hvad Oprindelse man er.

BONDEN. Paa Landet hos os holder vi det for den største Fornøielse at see Jorden bære Korn og Frugter, som vi kan leve af; at vore Hustruer kan faae Børn hvert Aar; at vore Børn kan snart voxe op og gaae os tilhaande.[1]

DON RANUDO. Det er artigt; og vi høie Standspersoner holder det for en Byrde at faae mange Børn; thi jo flere Børn, jo flere Udgifter.

BONDEN. Hos os derimod hedder det: Jo flere Børn, jo flere Indkomster. Jo flere Junkere, jo flere Ædere i Landet; men jo flere Bønder, jo flere Arbeidere.

DON RANUDO. Det er sandt; du taler som en Philosophus. Hvor gammel var du, da du blev gift?

BONDEN. Jeg var atten Aar.[2]

DON RANUDO. Det var noget for tidlig. Vi fornemme Folk gifte os ikke nær saa tidlig; vi maa undertiden bie, indtil vi ere 40 til 50 Aar, inden vi kan komme i Stand til at underholde vores Familier lige saa prægtigt, som vore Forfædre.

BONDEN. Vi derimod gifte os, saasnart som vi ere i Stand til at kunne fortplante Verden; thi Hustruer og Børn ere os til ingen Byrde; jo flere

[1] »voxe op« — Coldewey: »opvoxe«.
[2] I Danmark maatte efter Lovens 3—16—5 ingen Mandsperson gifte sig, før han var tyve Aar gammel.

Hænder i Huset, jo flere Arbeidere, og jo flere Arbeidere, jo større Velstand.

DON RANUDO. Denne Mand taler viselig, Donna Olympia. Bondestanden er deri lyksalig. Jeg troer ogsaa, at det er Aarsag, at Bønderbørn ere friskere og stærkere end fornemme Børn, efterdi de blive avlede i Forældrenes blomstrende Aar.[1]

BONDEN. Om Herren ikke vilde tage det unaadigt, saa troer jeg ogsaa, det er Aarsag, at der er ikke saa mange Hanreder blandt Bønder, som blandt fornemme Folk; thi naar fornemme Folk gaaer og bier, til de ere halvhundrede Aar, førend de kan komme i Stand at forsørge et Hus, saa kommer de derimod af Stand at forsørge en Kone, uden saa er, at de fornemme Fruer kan lade sig nøie med Mad og Drikke alene, hvilket vi holde for utroligt hos os paa Landet.

DON RANUDO. Ha ha ha! Det er en Fornøielse[2] at høre en gemeen Bonde saaledes ræsonnere. Jeg staaer ellers og seer paa dig med Forundring, at du kan æde den grove Mad med saadan Appetit.

BONDEN. Ak, den Ost og Brød smager mig maaskee bedre, end den bedste Steg kan smage Herskabet. Al Mad er god, og det kommer kun derpaa an, hvorledes vore Maver blive tilvante.[3]

DON RANUDO. Vi bør forsøge Alting i Verden. Lad mig af Curiositet smage Noget af din Ost og see, om jeg kan faae det ned.

[1] »Hvad som fornemmelig viser Bondestandens Ypperlighed, er Giftermaal«, siger ogsaa Holberg i Moralske Tanker Side 235, under sin Omtale af Bondestandens mange store Herligheder i Sammenligning med Kjøbstedmenneskers og fornemme Folks Vilkaar.

[2] Coldewey: »Det er fornøieligt«.

[3] Dass: »Al Mad er god; det er ligesom vi vænner vore Maver til«.

DONNA OLYMPIA. Ak, Don Ranudo! det gaaer aldrig an.

BONDEN. Vil Herren forsøge det engang?

DON RANUDO. Ja nok, blot af Curiositet. — Ei, det smager endda ikke saa ilde.[1]

BONDEN. Fruen tager og nok et Stykke med?

DONNA OLYMPIA. Det er sandt; den Ost smager vel. Jeg vilde snart have forsoret det.[2]

DON RANUDO. Ha ha ha! Jeg maa, min Tro, have et Stykke endnu. Det er noget Rart,[3] som jeg aldrig havde tænkt at gjøre, og kan jeg fortælle det mine Børnebørn.[4] Skjær kun et tykt Stykke, Juan! og giv os Noget af dit grove Brød med.

(De æder begge brav.)

DONNA OLYMPIA. Den første Historie, jeg fortæller, naar jeg kommer til Hove, skal, min Tro, være den, at jeg har spist Ost og Brød med en Bonde.

DON RANUDO. Ha ha ha! Giv os nok et Stykke, Juan! Jeg vil, min Tro, æde saa længe, som det smager mig.

BONDEN. Jeg veed ikke, velbaarne Herre! om min Ost kan taale flere Snit denne Gang.[5]

DON RANUDO. Ha ha ha!

(Han tager Osten selv og skjærer den halve Del deraf.)

Nu skal du see, Juan! at hverken Fruen eller jeg foragter fattig Bondekost.

(Bonden stikker Maden i Posen igjen og kløer sig i Hovedet.)

[1] Dass: »Ja nok, af lutter Curiositet. — Ei, det smager ikke saa galt.« Holberg forandrede i Coldewey's Afskrift »saa galen« til »saa ilde«.
[2] »snart«, næsten.
[3] »Rart«, Aparte.
[4] Dass: »og som jeg kan fortælle for mine Børnebørn«.
[5] »kan taale« — Coldewey: »taaler«.

DONNA OLYMPIA. Giv mig endnu et Stykke; jeg vil forsøge, om min Dotter Frøkenen kan ogsaa æde saadan grov Kost. Ha ha ha! Det er artigt nok for en Forandring.

BONDEN. Det sidste Snit, Herren gjorde, kan den hele Familie ikke alene gjøre et Forsøg paa, men endog æde sig mæt af.[1]

DON RANUDO. Naar du kommer igjen til Byen, kan du frit tale os til.

BONDEN. Herskabet skal have Tak.

(Sagte.) Men Skam faae den, der tar sin Madpose oftere med sig.

DON RANUDO. Naar du nu kommer hjem, Juan! saa haaber jeg, at du berømmer os for vor Ydmyghed.

BONDEN. Ja vist, besynderlig om Herren er saa naadig og gir mig noget Vederlag; thi jeg havde, sandt at sige, netop saa meget til Mad, som jeg kunde bruge paa Reisen.

DON RANUDO. Hvad skal vi give denne ærlige Mand, Donna Olympia? Jeg laante 2000 Rosenobler ud til en god Ven idag og derfor har ikke et Stykke Guld mere ved Haanden, og at give Foræringer i Sølvpenge kan hverken staae mig an eller Nogen af det Colibradosiske Hus.[2]

BONDEN. Ak, naadige Herskab! jeg vil nok lade mig nøie med Sølvmønt.

[1] Don Ranudo har i denne Scene Lighed med de i Quevedos Roman beskrevne fattige Adelsmænd, som søge at faae deres hemmelige Hunger stillet hos Folk, der have Mad. De komme til dem i deres Spisetid for at blive anmodede om at spise med dem, og de fortære stundom Halvdelen af en Ret, som de sagde, at de kun vilde smage paa.

[2] En Rosenobel var en engelsk Guldmønt, hvorpaa der var præget en Rose. Dens Værdi blev i Frederik den Tredies Møntforordning af 12. Marts 1648 sat til 4 Rdl. 24 Sk. Dansk.

DON RANUDO. Nei, Juan! det kan ikke lade sig gjøre. Vi vilde vistnok miste al vor Reputation derover. Vore Belønninger bestaae enten i Guld eller Ære.

BONDEN. Men eftersom[1] Herskabet har intet Guld ved Haanden, og jeg har selv saa megen Ære, som jeg forlanger, saa vil jeg ydmygst bede om et lille Vederlag i Sølvmønt, at jeg kunde kjøbe mig noget Mad igjen.

DON RANUDO. Skal vi da give ham en Snes Stück von Achten, Donna Olympia? dog med Condition, at han ikke siger det til Nogen.

DONNA OLYMPIA. Ak, Herre! det tilsteder jeg aldrig; thi det var en evig Skam for vort Hus.

BONDEN. Jeg skal, min Tro, ikke sige det til Nogen, at jeg fik Sølvmønt.

DON RANUDO. Hør, Juan! jeg er vis paa, naar du kommer hjem og fortæller de andre Bønder, hvad dig er vederfaret, at de vil gjøre Ære af dig herefter.[2]

BONDEN. Om Herskabet er ikke ved Penge, saa vilde jeg ydmygst bede, at De vilde give mig Noget af Deres Mad igjen, som jeg kunde bruge paa Veien,[3] saa og kunde lade de andre Bønder see til et Beviis,[4] at jeg har været i Herskabets Hus.

DON RANUDO. Jeg vil give dig et Aftryk af vores Vaaben,[5] som du kan føre hjem med dig til et Beviis, at du har været her.

[1] Coldewey: »Men efterdi«.
[2] Coldewey: »at de vil herefter ære dig«.
[3] »bruge« — Coldewey: »spise af«.
[4] Dass: »paa Veien og vise de andre Bønder til Beviis«.
[5] Dass: »af mit Vaaben«.

BONDEN. Blir jeg da ogsaa en fornem Mand, naar Herren forærer mig det Vaaben?

DON RANUDO. Ei, Snak![1]

BONDEN. Jeg tænkte, at det bestod alene i Vaabenet; thi der er jo Mange, der ikke beviser deres Høihed af Andet end af deres Forfædres Vaabener.[2] Men eftersom det ikke kan hjælpe mig, saa giver mig noget Mad til at fortære paa Veien.

DON RANUDO. Naar saa Nogen tviler derom og siger: Hvor kunde det være muligt, at Don Ranudo de Colibrados, som er descenderet af Antonio Prospero Alonso, Gonzalo[3] Hippolito Stefano, Mustacho.....

BONDEN. Men, naadige Herre....

DON RANUDO. Lopez, Melchior Gusman Theodosio Theophrasto, Theodoro Carlos, Philippo Manuel, Balthasar.....

BONDEN. Men, naadige Herre....

DON RANUDO. Manuel, Juan Aurelio Sanctio[4] Ramirez, Don Jago Juliano Sebastiano Valentiniano Hermogeniano Melchior Lopez....[5]

BONDEN. Men, naadige Herre, jeg skulde.....

DON RANUDO. Caspar Ranudo, Trincalo Ventoso, &c. &c. &c.

BONDEN. Endnu er jeg lige sulten, naadige Herre.

DON RANUDO (viser ham Listen i Stambogen og siger:) *Et cetera et cetera et cetera.*

[1] Dass: »Nei, Snak!«

[2] Dass: »af deres og deres Forfædres Vaabener«.

[3] Coldewey: »Alfonso, Gonsalvo«. Se Første Bind Side 168.

[4] »Sanctio« skal være det spanske Navn Sancho, som paa Latin hedder Sanctius.

[5] »Hermogeniano« — Dass: »Hemogeniano«, Coldewey: »Stemogeniano«. — »Lopez« skal være Lope, »Ramirez« Ramiro.

BONDEN. Herren maa regne op[1] saa mange Don Julianer og Don Ahner, saa mange Don Quichotter og Don Sancho Panser, som Han lyster, saa gir det mig....

DON RANUDO. Naar saa Nogen, siger jeg, tviler derom og siger: Hvor kunde det være muligt, at saadan en Herre skulde bevise en stakkels Bonde slig Ære? saa gjør du intet videre, end at du viser ham det Aftryk.[2]

BONDEN. Men vil Herskabet idetringeste ikke give mig lidt Vin i min Flaske?

DON RANUDO. Hør, Donna Olympia! der ligger et Aftryk paa Bordet, som denne gode Mand kan faae til en Erindring, at han har været her.

BONDEN. Maatte jeg ikke kalde paa Lakaien først, at han fylder mig min Flaske?

DON RANUDO. Se her, Juan! Forvar det nu vel, og se til, at det ikke gaaer istykker paa Veien.

BONDEN. Maa jeg springe ud i Kjøkkenet selv og kalde paa Kjældersvenden?

DON RANUDO. Nu vil jeg forklare dig, Juan! hvad der staaer paa dette Vaaben. I det første Skillerum er en blaa Falk.

BONDEN (sagte). Skam faa den, der tar sin Madpose oftere hid med sig.

DON RANUDO. I det andet Skillerum er en Leopard.

BONDEN. Jeg kan ikke bie længere; jeg maa gaae.

DON RANUDO. I det tredie er fire Lilier.

BONDEN [sagte]. Jeg var tilfreds, der stod sexten.

DON RANUDO. I det fjerde er et Sværd.

[1] Coldewey: »Herren maa opregne«.
[2] Dass: »intet videre end viser dem Aftrykket«.

BONDEN [sagte]. Gid Djævlen havde baade Sværd og Lilier!

DON RANUDO. Nu skal jeg sige dig Udtydningen.

BONDEN. Farvel, naadige Herskab! Jeg takker for den Ære, De har beviist mig med at æde min Mad op.

SCEN. 5.

DON RANUDO. DONNA OLYMPIA.

DON RANUDO. Hvor den Bonde han vil hjertelig berømme os,[1] naar han kommer hjem.

DONNA OLYMPIA. Ak ja vist! Jeg veed perfect, hvad han vil sige, nemlig: Hvilket naadigt Herskab var ikke det! mangen Bonde er mere storagtig end den velbaarne Herre og velbaarne Frue.

DON RANUDO. Men der skulde ikke heller Mange af vor Stand have gjort det imod en stakkels Bonde, som vi gjorde.

DONNA OLYMPIA. Det vil intet sige, Don Ranudo! Vi mister Intet af vor Ære derved. Jeg er ikke meget storagtig; derfor kan jeg ikke lide dem, som ville være Noget og ere dog Intet.[2] Bønder gir sig ud for Bønder, og den Ære, som man gjør dem, tager de op som en Naade.[3] Men der er visse Folk, som Monsieur og Madame, I veed det vel selv, hvilke gjør sig saadan fornem *Air;* men Borgeren stikker dog ud iblandt, ihvor meget de søger at skjule den. Det gaaer med dem, som man

[1] Coldewey: »Hvor vil den Bonde berømme os hjertelig«.
[2] Dass: »Jeg er ikke meget storagtig; alene jeg kan ikke lide dem, som vil være Noget og dog Intet er.« (»alene« er det tydske allein, men.)
[3] Dass: »og tager op som en Naade den Ære, man gjør dem«.

fortæller om en vis Lakai, der vandt saa mange Penge i et Lotteri, at han selv blev Herre og førte sig meget prægtig op,[1] men glemte sig selv engang, saa at han istedenfor at sætte sig i Karrossen[2] steg bagpaa.[3] Saaledes stikker og Borgernykkerne frem hos de Folk, som jeg taler om. Jeg kan ærgre mig fast ihjel, naar jeg seer Madame, nok sagt, i sin Portechaise, heldende sit Hoved paa den venstre Axel med en melankolsk Mine, ligesom hun var misfornøiet over det, at hendes Mand ikke havde bragt det endnu høiere, da dog, naar hun vil eftertænke, at hendes Fru Moder solgte Figener offentlig paa Torvet i Sevilien,[4] hun burde blive ganske hovedsvimlet og holde sig fast med begge Hænder i Portechaisen. Men hun taler, min Tro, ikke gjerne om hendes Grandmama, ikke heller taler Monsieur gjerne om sine Forældre.[5] Jeg er færdig at sprække, min hjerte Don Ranudo! naar jeg tænker paa de Folk.

DON RANUDO. Ei, min Hjerte! Hun maa ikke ivre Sig saa meget; det er jo ikke Umagen værdt.

DONNA OLYMPIA. Jeg var tilfreds, de vilde understaae sig at besøge mig engang; jeg skulde, min Tro, lade dem staae i Forstuen en hel Time; det siger jeg, og det svær jeg paa. Hvad vil det.....

DON RANUDO. Ei, Gud bedre mig! Faaer Fruen Ondt? Hun vil, min Tro, besvime. Gid jeg havde

[1] Coldewey: »og opførte sig meget prægtig«.
[2] Coldewey: »i Karethen«.
[3] Samme Anekdot fortæller Holberg i Peder Paars, i en af Noterne til Fjerde Bogs anden Sang; og Henrik bekjender i Første Scene af Henrik og Pernille, at han nær var kommen til at forsee sig ligesom hin Lakai.
[4] »Sevilien«, Sevilla.
[5] Dass: »ikke heller Monsieur om sine Forfædre«.

Noget at give hende at lugte til. — Nu, lugt til dette Stykke Ost, saa maaskee det gaaer over. — Ak hvilket adeligt Hjerte! (Hun kommer sig igjen.)

DONNA OLYMPIA. Jeg siger, Don Ranudo! de skulde staae en hel Time i Forstuen; mere estimerer jeg dem ikke. Jeg agter dem ikke saa meget som det Stykke Ost, I har i Haanden.

(Naar hun siger dette, tager hun Osten af hans Haand og æder den op.)

SCEN. 6.

PEDRO. DON RANUDO. DONNA OLYMPIA.

PEDRO. Ak, nu ligger her et Fandens Hus. Her er Creditorerne ude med Rettens Middel, som vil exekvere en Dom og tage bort Alt hvad de finde i Huset.

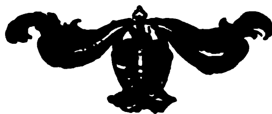
DON RANUDO. Hvor ere de?

PEDRO. De ere alt brudt ind i den grønne Stue.[1]

DON RANUDO. Kom og lad os gaae.[a]

[a] *Den nye Scene, som i 1745 blev føiet til Tredie Akt, findes meddelt i Tillæget Side 300.*

[1] »brudt ind« — Coldewey: »indbrudt«.

ACTUS IV.

SCEN. 1.

LEONORA. ISABELLA.

LEONORA. Nu, Madame! Hvad synes Eders Broder Gonzalo om det Forslag?

ISABELLA. Det staaer ham meget vel an. Jeg kan og ikke rettere see, end at det er den sikkerste Vei.

LEONORA. Han vil give sig ud for Kongens Søn af Morland[1] og skal hedde Caspar Melchior Balthasar Ariel Theophrasto Bombasto Prins af Æthiopien.[2]

ISABELLA. Det er et prægtigt Navn. Jeg troer, at det Ord Bombasto alene vil behage dit Herskab saa vel, at de giver ham Donna Maria.[3] Men er det ikke noget underligt, at give sig ud for en æthiopisk Prins? Mig synes, at det er for dristigt et Paafund endogsaa i en Komødie. Man støder sig jo derover i Den borgerlige Adelsmand, at en Kjøb-

[1] Ordene »Kongens Søn« burde maaskee korrigeres til Keiserens Søstersøn, da det er for en Søstersøn af Keiseren i Æthiopien, at Gonzalo udgives i det Følgende, i Scen. 5 og Scen. 7.

[2] Caspar Melchior Balthasar hedder han efter de hellige tre Konger. Navnet Ariel, som er et af Staden Jerusalems poetiske Navne i det gamle Testament og betyder Guds Løve, har han faaet efter Luftaanden i Drydens Bearbeidelse af Shakespeares *The Tempest.* Theophrast og Bombast vare to af den berømte Paracelsus von Hohenheims Navne.

[3] Dass: »at det Ord Bombasto alene vil bevæge dit Herskab at give ham Donna Maria«.

mand bindes dette paa Ærmet, at den tyrkiske Keisers Søn er kommen til Paris for at frie til hans Dotter.[1]

LEONORA. Nei Madame! saa meget urimelig som Inventionen er i samme Komødie, saa let kan den her sættes iværk; thi at bilde en Kjøbmand ind, at den tyrkiske Keisers Søn med den store Mufti og anden Geistlighed reiser midt ind i Kjærnen af Europa, for at gifte sig med en ubekjendt Borgerdotter i Paris,[2] er hartad ligesaa dristigt som dens Invention, som gav sig ud for Ambassadør fra Keiseren i Maanen for at handle om Ægteskab imellem samme keiserlige Majestæt og Doctorens Dotter.[3] Men her kommer en christen Prins fra Afrika til Spanien, som giver sig ud for at have antaget den romerske Tro, hvortil mange fornemme Herrer i Æthiopien ere faldne, og derfor vil forene sig med en af de høieste Familier i Spanien, som de mener at være den Colibradosiske Familie; saa at der er aldeles Intet at scrupulere over uden det, at han er sort; men det gaaer alene Bruden an. I veed jo, at der er

[1] »er kommen« — Coldewey: »var kommen«; Dass: »kom«. — I Fortalen til sine fem første Komedier 1723 nævner Holberg allerede Molières Den borgerlige Adelsmand som en Komedie med en usandsynlig Hovedkarakter og siger: »naar jeg seer ham lade sig indbilde, at den tyrkiske Keisers Søn er kommen til Paris alene for at frie til hans Datter, saa kan jeg ikke mærke, at Karakteren er outreret, men at Personen er daarekistegal«.

[2] »ubekjendt« — i begge de gamle Afskrifter: »useet«; men »useet« blev i 1745 forandret af Holberg til »ubekjendt«.

[3] Det vides ikke, om Komedien *L'Empereur dans la Lune* blev spillet paa Theatret i Grønnegade; Holberg forudsætter imidlertid, at Komedien var Theatrets Publikum bekjendt. Han hentyder ogsaa til den i Treaktsstykket Den Vægelsindede Act. II. Sc. 4.

ellers ingen Familie i Spanien, som af mit Herskab jo vrages.

SCEN. 2.

PEDRO. ISABELLA. LEONORA.

PEDRO. Hei, Leonora!
ISABELLA. Hvad er paafærde?
PEDRO. Vær snar! I skal ind og forsegles saavelsom alt andet Boskab i Huset.
LEONORA. Forsegles? Hvad vil det sige?
PEDRO. Det er, I skal ind og lade Jer sætte Stempel paa. Her har været en Allarm i Huset; der er ikke et Skab, som jo er bleven forseglet af Creditorerne. Alt hvad løst var, er bleven borttaget, indtil Herrens og Fruens Gangklæder.
LEONORA. Jeg gir dem en god Dag; alle de Klæder, jeg har, ere mine egne, som jeg havde, førend jeg kom her i Huset.
PEDRO. Det vil intet sige. Jeg brugte det samme Argument; men det blev ikke hørt. Rettens Middel tog alle mine Smaasager bort, og trøstede mig dermed, at jeg kunde søge min Regress til Herskabet igjen.
LEONORA. Det var en deilig Trøst.
PEDRO. De spurgte efter Kammerpigen; men jeg var dog saa ærlig og sagde, at hun ikke var hjemme, men bad dem, at de vilde have Taalmodighed en lille Stund, hun kom strax hjem igjen.
LEONORA. Nei se engang, hvor ærlig han er!
PEDRO. De vil, min Tro, ogsaa have fat paa Jere Smaasager, om jeg ellers kjender Rettens Middel ret.

LEONORA. Jeg har, min Tro, ingen i Behold. De maa gjerne tage det, som de finder. Men hvorledes gir Herren og Fruen sig tilfreds?

PEDRO. De ere endnu lige storagtige, skjøndt de ere ganske nøgne. Jeg veed ikke, han har Noget i det hele Hus at svøbe sit fattige Legeme i, Andet end et gammelt Hestedækken.[a]

LEONORA. Ak, Taarene staaer mig i Øinene, naar jeg hører Saadant.

ISABELLA. Ti kun stille, Leonora! Det skal snart blive godt.

PEDRO. Hvor vil det blive godt? Hvor vil det blive godt?

ISABELLA. Du veed jo, hvad vi har overlagt sammen. Men der kommer Gusman.[1]

SCEN. 3.

GUSMAN. DE FORRIGE.

GUSMAN (for sig selv). Jeg gir Jer Fanden, I Gripomenes! saa mange som I ere.[2] Vil I flaae Huden af mig? Den nytter Jer jo intet. Vil I tage mine Klæder? De ere jo ikke en Skjærv værd. Vil I tage min Pagetitul fra mig? Saa gjør I mig en Tjeneste; thi saa kan jeg komme til at blive Stegvender hos Godtfolk. O gid I faaer en Ufærd, I Gripomenes![3]

[a] *»et gammelt Hestedækken« blev i 1745 forandret til »en gammel Sørgekappe«.*

[1] **Naar de see Gusman, gaae de tilside eller hen i Baggrunden og staae og hviske sammen om deres Foretagende, medens han holder sin Monolog.**
[2] **»I Gripomenes!« — Dass: »I Gripomenuser!«**
[3] **Dass: »I Gribhomines!«**

for Jer Medfart mod Herskabet.[1] Først tog de bort hvad de fandt i Huset, og siden lagde de Haand paa Herskabet; tog først Herrens Hat af Hovedet,[2] siden Kjolen, siden, med Permission, Halsdugen,[3] siden Overbuxerne,[a] saa at han har Intet tilbage uden Underbuxer og Sko;[b] kort at sige, der blev Intet tilbage i det hele Hus, hvormed Herren kunde skjule sit nøgne Legeme uden alene et Hestedækken,[c] saa at han seer værre ud end en Djævel; men han er lige stor paa det endnu; thi han sagde til mig: Hør, Gusman! i al denne Ulykke beholdt jeg dog min Stambog.

LEONORA. Hør, Gusman! hvad Nyt?

GUSMAN. Vi faaer Nyt nok herefter; thi det Gamle er altsammen rent borte. Men se, der kommer Fruen.

ISABELLA. Saa maa jeg da løbe.[4]

[a] Ordene »siden Overbuxerne« blev udstrøgne i 1745, da Retsbetjenten i den nye Scene, der var føiet til Tredie Akt, lod Don Ranudo beholde Overbuxerne.
[b] »uden Underbuxer og Sko« blev i 1745 forandret til: »uden en Sørgekappe, Buxer og Sko«; men skulde kun have været forandret til: »uden Buxer og Sko«.
[c] »et Hestedækken« — i 1745: »Sørgekappen« eller rettere: »en Sørgekappe«.

[1] »en Ufærd« — Coldewey: »en Ulykke«; men Holberg forandrede i 1745 »en Ulykke« til »en Ufærd«. I sin Epistel 267 siger han, at »naar En ønsker sig en Ufærd, regnes det fast for ingen Eed; ønsker han sig derimod en Ulykke, sittrer og bæver man derved, skjøndt Tingen er den samme og Forskjellen bestaaer alene i Navnene«.
[2] Don Ranudo havde altsaa Hat paa i Stuen. Jvfr. Noten i Fjerde Bind Side 220.
[3] »Halsdugen« er maaskee ikke et Halstørklæde, men en Brystdug.
[4] At Donna Olympia optræder i den følgende Scene istedenfor Don Ranudo, hvem Gusman i sin Monolog forberedte Tilskuerne paa at see optræde svøbt i et Hestedækken, skyldes uden Tvivl et Indfald, som Holberg fik bagefter, at han havde

SCEN. 4.

DONNA OLYMPIA. LEONORA. PEDRO. GUSMAN.[1]

DONNA OLYMPIA [for sig selv]. Ak, jeg døer af Forbittrelse. O, en Uforskammenhed uden Lige! Jeg skal hævne mig, om det end skulde koste al min Velfærd.

PEDRO (sagte). Ja, den har været fløiten for længe siden.[2]

DONNA OLYMPIA [continuerer]. Saa tidt jeg tænker derpaa, koger mit hele adelige Blod i mine Aarer.

PEDRO (sagte). Det maa jo ensteds koge i Huset; thi vor Gryde har i lang Tid ikke kogt.[3]

DONNA OLYMPIA [continuerer]. Ak, jeg brister.

PEDRO (sagte). Da er det, min Tro, ikke af for megen Mad.[4]

DONNA OLYMPIA [continuerer]. Mon de Folk har glemt, hvem jeg er?

PEDRO (sagte). Nei, det er Ulykken, at de ikke

skrevet Scen 5. Herom vil der ved denne Scene blive Anledning til at tale nærmere. Scen. 3 endte vistnok oprindelig med, at Gusman sagde: Men se, der kommer Herren; og ikke blot Isabella, men ogsaa Gusman forlod Skuepladsen.

[1] Fruen har i denne Scene ingen Kjole paa. Jvfr. Scen. 6.

[2] I begge de gamle Afskrifter og alle de gamle Udgaver er denne afsides Replik tillagt Gusman; men den bør tilhøre Pedro, hvem den ogsaa er tillagt i Liebenbergs Udgave 1870. Forandringen i den foregaaende Scenes Slutning bragte Holberg til at lade Gusman blive staaende paa Skuepladsen og til at sætte hans Navn over den første af Pedros afsides Replikker. Men Gusman har Intet at gjøre i denne Scene, og han forsvinder fra Skuepladsen, uden at der bemærkes Noget om hans Bortgang.

[3] Dass: »thi i vor Gryde har i lang Tid Intet kogt«.

[4] Hun skulde have sagt: jeg revner, istedenfor: jeg brister, det tydske ich berste.

har glemt os; thi ellers havde vi beholdt det Lille, som endnu var tilovers.[1]

DONNA OLYMPIA [continuerer]. Ak, hvor er mine Folk, at jeg kan overlægge med dem, hvad Anstalter vi skal gjøre?

LEONORA. Her er vi Allesammen.[2] Hvad har Herskabet at befale?

DONNA OLYMPIA. Ak, Leonora! du har altid været mig en tro Tjenerinde.

LEONORA. Jeg har intet gjort, uden hvad min Pligt udfordrer.[3]

DONNA OLYMPIA. Ak, Leonora! veed du hvad Ulykke, hvad Haanhed mig er vederfaret?

LEONORA. Altfor meget, desværre.[4]

DONNA OLYMPIA. Hvor hastigt kan dog ikke Saadant rygtes!

LEONORA. Hvor skulde ikke Saadant rygtes? Thi vi Alle i Huset har jo faaet en Snert af Svøben.

DONNA OLYMPIA. Hvilke tro Husfolk, som tager saa Del i deres Herskabs Skam!

LEONORA. Skammen er ikke saa stor som Skaden.

DONNA OLYMPIA. Saa maa du da ikke vide, hvad os er hændet.[5]

LEONORA. Jo jeg veed nok, at Rettens Betjentere har ....

DONNA OLYMPIA. Ei, det er Intet. Nei, her er noget Andet vederfaret os, som har mere at sige. Saasnart Rettens Betjentere vare borte, kom en

[1] »det Lille« — Coldewey: »det Lidet«.
[2] »Allesammen« siger hun, fordi Gusman er bleven staaende paa Skuepladsen.
[3] Dass: »udfodrer«.
[4] Berling 1745: »Altfor vel, desværre«.
[5] Dass: »hvad der er hændt os«.

Kammerpige lige ind i mit Gemak uden at lade sig anmelde og talede saadane bespottelige Ord: Mit Herskab lar Dem hilse; de har hjertelig ondt af den Fortræd, som Dem er hændet, og de beder, at Fruen ikke vil forsmaae en Silkeklædning, som ikke er brugt over to Gange. Ak, jeg kan ikke fortælle mere af Harme.[1] (Hun gaaer.)

SCEN. 5.

DON RANUDO, SVØBT I ET HESTEDÆKKEN.[a]
LEONORA. PEDRO.

(De blive forskrækkede, falde paa Knæ og slaae Kors for sig.)[2]

DON RANUDO. Ei, Børnlille! det er altfor stor Ydmyghed; jeg er jo ingen Helgen. Jeg er vel en fornem Mand, men dog et Menneske og forlanger derfor ingen Knæfald.

PEDRO. Ak, er det Herren?

DON RANUDO. Det kan du vel see. Staaer op igjen. Jeg forlanger ingen saadan Dyrkelse af mine Husfolk.

PEDRO. Jeg kan sværge paa, at det ikke var af Ydmyghed; men jeg tog Herren an for en Varulv.[b]

DON RANUDO. Ja saa. Det kommer af den slette Schlafrock,[3] jeg har paa.[c] Men om jeg hedder Don

[a] *›et Hestedækken‹ — i 1745: ›en sort Kappe‹.*
[b] *›en Varulv‹ blev i 1745 forandret til ›en Dødning‹.*
[c] *I 1745 blev dette forandret til: ›Ja saa. Det kommer af den slette Kappe, jeg har paa‹.*

[1] Coldewey: ›af Hævn‹.
[2] Det er kun paa Skrømt, at Husfolkene blive bange for Don Ranudo. De talte i Scen. 2 om, at han ikke havde Andet at svøbe sig i end et Hestedækken, og vare forberedte paa at see ham svøbt i et saadant.
[3] Coldewey: ›den slette Slaaprok‹; — ›slette‹, simple.

Ranudo de Colibrados, saa skal det ikke blive uhævnet, hvad mig er vederfaret idag, saa at de Creditores skal udryddes med Hustruer og Børn. Hvad mener du vel, naar Saadant kommer ud, om de Folk ikke blive straffede paa Gods og Formue, og den hele By sine Privilegier betagen?

PEDRO. Ak, Herre! jeg be'er for Byen, at den dog maa blive sparet; thi hvad kan andet Godtfolk dertil?

DON RANUDO. I saadane Tilfælde, Pedro! bliver den Uskyldige straffet med den Skyldige.

PEDRO. Men om saadan en Mand, som Herren, intercederer for Byen, blir den nok sparet.

DON RANUDO. Ja, Pedro! naar det kommer saa vidt, vil jeg see, hvad jeg kan gjøre.

PEDRO. Ak, Herren skal have Tak paa Byens Vegne.

DON RANUDO. Men hvad var det for et Fruentimmer, som stod her nylig og løb bort?[1]

LEONORA. Det var Kammerpigen til den Prins, som nylig er kommen hid.

DON RANUDO. Hvad hedder den Herre?

LEONORA. Han hedder Melchior Caspar Balthasar Theophrasto Bombasto Ariel David Georgius Prins af Æthiopien.[2]

DON RANUDO. Hillemænd! Men hvor er I bleven bekjendt med hende?

[1] Dette hans Spørgsmaal giver Grund til at troe, at Holberg først havde ladet Don Ranudo optræde strax efter, at Isabella var løbet bort, og at den Scene, hvori Donna Olympia optræder kjoleløs og giver sin Harme Luft over, at et fremmed Herskab har tilbudt hende en brugt Silkeklædning, er et Intermezzo af yngre Dato. Fruen skulde efter den Plan, som Holberg først havde udført, ikke optræde førend i Scen. 6, hvor hun har Kammerpigens Kjole paa.

[2] David og Georgius vare Navne i den æthiopiske Kongefamilie.

LEONORA. Hun kom for at besøge mig; thi hendes Frue, som er samme Herres Moder og Keiserens Søster, vil ikke have, at hun skal omgaaes med Folk af anden Familie end vores.

DON RANUDO. Det holder jeg af. Jeg mærker, at de Folk har Ambition; thi der er, sandt at sige, ellers ikke een Familie i Byen, som man kan omgaaes med.

LEONORA. Der er ellers, saa vidt jeg kan mærke, ogsaa noget Andet under; thi samme Kammerpige lod sig halv forlyde, som at samme Herre var alene hidkommen for at alliêre sig med vores Hus og ægte vores Frøken. Han er ikke alene en mægtig, men og en høichristelig Prins; thi han er opkaldt efter de hellige tre Konger.

DON RANUDO. Er det muligt, Leonora? Kald paa Fruen, at vi kan lade hende det vide.

SCEN. 6.

DONNA OLYMPIA. DE FORRIGE.

DONNA OLYMPIA. Ak, Don Ranudo! jeg skæmmes ved at lade mig see i denne borgerlige Dragt.

LEONORA (sagte). Det er, min Tro, min gammel Kjol, Fruen har faaet paa.

DON RANUDO. Ti kun stille, Donna Olympia! her er kommen en stor Prins til Byen, som vil alliêre sig med vor Familie.

DONNA OLYMPIA. Maaskee det er En af de nye Prinser?

DON RANUDO. Nei, det er En af de ældste i

Verden, der udspirer af[1] Dronningen af Saba, en æthiopisk Prins.[2] Leonora veed hans Navn.

LEONORA. Han hedder Melchior Caspar Balthasar Theophrasto Bombasto Ariel David Georgius.

DONNA OLYMPIA. Er det muligt?

LEONORA. Jeg troer uden Tvil, vi faaer Visiter af ham idag.[3] Det Eneste, jeg frygter for, er at Frøkenen ikke vil have ham, efterdi han er sort.

DONNA OLYMPIA. Det vil intet sige, naar han kun er høi. O, hvilken Lykke!

DON RANUDO. Men hvorledes skal jeg kunne tage imod saadan en Herre i denne Equipage? — Hør, Pedro! her er kommen en fremmed Prins til Byen at begjære min Dotter til Ægte, og samme Prins er fra Morland.

PEDRO. Fy! vil Herren give Sin Dotter bort til en Tarter?[4]

DON RANUDO. Det maa ikke hjælpe; hun kommer derved i Høihed. Men hvor skal jeg faae Klæder?

PEDRO. Ti kun stille, Herre! jeg skal skaffe en Kjol i en Hast, som jeg vil laane i mit Navn.

DON RANUDO. Ak, kjære Pedro! vær snar da.

PEDRO. Jeg skal være her i et Øieblik igjen.

(Han gaaer.)

DON RANUDO. Men bankes der ikke paa Døren?

OLYMPIA. Løb, Leonora! og hør til, hvem det er.

LEONORA [efter at have været ved Døren]. Ak, Prin-

[1] Berling 1745: »udspirer fra«.
[2] Menelek den første Konge i Æthiopien skal have været en Søn af Kong Salomon og Dronningen af Saba.
[3] »Visiter« har Liebenberg korrigeret til: »Visit«.
[4] »Tarter« — i 1753: »Tartar«.

sens Udtolker er her udenfor og vil have Herskabet i Tale.

DON RANUDO. Ak, er det muligt? Hvordan skal vi bære os ad? — I maa sige, Leonora! at vi ere ikke hjemme.

DONNA OLYMPIA. Nei, det gaaer, min Tro, aldrig an; thi det er farligt at støde saadan en Herres Bud for Hovedet. Vi maa hitte paa andet Raad.[1]

DON RANUDO. Her er intet andet Raad at hitte paa; jeg kan umulig lade mig see i denne Dragt.

LEONORA. Mig rinder Noget isinde, hvorved vi kan hjælpes. Herren maa lade, som Han er syg, og sige, at Doctoren har raadet Ham at svøbe Sig i saadant Dækken,[a] hvilket skal være kraftigt for en Slags Svaghed.

DON RANUDO. Ei, det gaaer aldrig an.

LEONORA. Eller nok et andet Anslag. Herren kan lade, som Han piner Sit Legeme for at gjøre Pønitentse, og at Han har svøbt Sig i dette Dækken af lutter Devotion.[b]

DON RANUDO. Det gaaer an, Leonora! Lad ham kun da strax komme ind.

SCEN. 7.

UDTOLKEREN. DE FORRIGE.

LEONORA. Ak, Herre! Han maa ikke forundre Sig over den Tilstand, Han finder mit Herskab i. Min Herre Don Ranudo, som han er den fornemste Mand her i Byen, saa er han ogsaa den

[a] *»saadant Dækken« blev i 1745 forandret til: »saadan Kappe«.*

[b] *»dette Dækken« — i 1745: »denne Kappe«.*

[1] Coldewey: »paa andre Raad«.

gudfrygtigste. Han har efter Kong Nabokodonosors Exempel ydmyget sig saaledes, at han seer snarere ud som et Dyr end som et Menneske, og har sat sig for i fjorten Dage at plage sit Legeme for sine Synders Skyld. Først var han betænkt paa at gaae med blotte Ben, men har fundet, at den Pønitentse var ikke tilstrækkelig, hvorover han endelig har fattet den kongelige Resolution at fornedre sig ligesom Sanct Nabokodonosor, fra hvilken, som jeg troer, han regner sin Herkomst;[1] thi hans Familie er fast den ældste i Spanien. Han vilde ogsaa som Nabokodonosor have krøbet paa Hænder og Fødder; men vi har Allesammen med Suk, Graad og Knæfald bedet ham at lade det blive dermed; men det havde ikke kunnet hjælpe, hvis ikke Erkebispen selv med det hele Kleresi ved Deputerede havde formanet ham at moderere saadan hellig Iver.

UDTOLKEREN. Ak, Don Ranudo! jeg mærker, at der ikke alene er store Mænd i den Colibradosiske Familie, men ogsaa store Helgene.

DON RANUDO. Ak, min Ven! langt fra at jeg giver mig ud for en Helgen, jeg holder mig tvertimod for den groveste Synder, saa at hvis Pønitentsen skulde svare til mine Misgjerninger, vilde denne Straf ikke være tilstrækkelig.

UDTOLKEREN. Just den Bekjendelse, Don Ranudo! gir Helgenen tilkjende; thi saasnart en Helgen fatter den Tanke, at han er en Helgen, blir han ikke mere en Helgen. Men hvor er Donna Olympia, Hans Frue?

DON RANUDO. Der seer Han hende staae som

[1] Dass: »fra hvilken jeg troer, at han kan regne sin Herkomst«.

en gemeen Borgerkone. I saadan Stand har vi besluttet at være i fjorten Dage.[1]

UDTOLKEREN. Jeg vil ikke disputere derimod; maaskee en extraordinær Misgjerning er Aarsag til saadan extraordinær Pønitentse.

DON RANUDO. Jeg havde for tvende Dage siden en hæslig ublu Drøm; thi jeg syndede virkelig i Søvne og derfor har underkastet mig denne Pønitentse.

UDTOLKEREN. Ak, dette alene fortjener Canonisation. Jeg er ellers hidkommen for at lade Eders Velbaarenhed vide den høibaarne Prinses af Abyssinien, min naadige Herres Ankomst til denne Stad;[2] dog dette er ikke mit eneste og fornemste Ærende; thi jeg er fornemmelig hidskikket for at foreslaae en Alliance og at begjære for min naadige Herre Deres kjære og eneste Dotter Frøken Maria til Ægte.[a]

DON RANUDO. Tilbudet er meget anseeligt; men maatte jeg spørge Hans Excellence, hvorledes Prinsen er kommen paa de Tanker?

UDTOLKEREN. Aarsagen, som har bevæget Hans Durchleuchtighed at paatage sig saadan en Reise, er denne. I Æthiopien eller Abyssinien er Keiseren saavelsom Undersaatterne Christne, men i mange Stykker gaaer fra den romerske Kirkes Lærdom, hvorfor mange portugisiske Jesuiter

[a] *Ordene »og eneste« blev strøgne i 1752, efter at Donna Maria i Tredie Akt havde faaet en Søster.*

[1] Coldewey: »som en gemeen Borgerkone i saadan en Stand, som vi har besluttet at være i fjorten Dage«.

[2] »Abyssinien« er en forældet Form af Navnet Abessinien. — Landet, hvorfra Prinsen er kommen, har tre forskjellige Navne i Komedien: Morland, Abyssinien og Æthiopien.

ere didhen skikkede for at forene Abyssinien med det romerske Sæde.[1] Ved disses[2] Tale og Prædiken er min naadige Herre saaledes bleven bevæget og overbeviist, at han nu passêrer for en nidkjær Katholik blandt Jesuiterne selv, hvilket er hans Morbroder Keiseren bekjendt, som deri lader ham saavelsom alle Andre Samvittighedsfrihed, og har tilstedet ham efter Begjæring at oplede sig en høiadelig Gemal[3] i Spanien eller Italien, til hvilken Ende han har raadført sig med mig, Jago de las Cores, hans fornemste Udtolker og indfødt Spanier, og adspurgt mig om de fornemste spanske Familier, hvorover jeg gav Hans Durchleuchtighed strax Anslag paa det Colibradosiske Hus som det største og ældste katholske Hus i Spanien og consequenter i hele Europa; jeg siger i Europa; thi i Abyssinien er langt ældre Familier; thi Hans Durchleuchtighed kan vise sit Slægtregister Mand efter Mand fra Dronningen af Saba og sine christelige Forfædre fra de hellige tre Konger.

DON RANUDO. Saa vidt gaaer endelig mit Slægtregister ikke.

LEONORA. Eders Velbaarenhed kan ikke vide det; thi jeg har hørt lærde Folk mumle Noget

[1] Endnu medens Jesuiterordenen havde sin Stifter til General, begyndte portugisiske Jesuiter at bosætte sig i Abessinien for at bringe Landet, der fra ældgammel Tid var et christent Land, men ikke havde staaet i Forbindelse med Rom, til at antage den romerske Kirkes Tro. Det var Følgen af, at Portugal havde hjulpet Abessinien mod dets mohamedanske Fjender. Jesuiternes Bestræbelser gav Anledning til langvarige Partistridigheder i Landet.

[2] Dass: »Af deres«.

[3] Coldewey: »Gemalinde«.

derom, at de Colibradosiske stammer lige fra en af Noæ Sønner ved Navn Sem, Cham og Jakob.[1]

DON RANUDO. Jeg troer det nok; men de Gamle har forsømt at antegne det.

UDTOLKEREN. Det Eneste, som kunde skrække Deres Velbaarenhed fra at give min naadige Herre Deres Dotter, er, at Hans Naade er sort som alle andre Morer.

DON RANUDO. Det vil intet sige; vi Spanier ere selv sortladne.[2]

UDTOLKEREN. Jeg tog ingen Betænkning[3] at gifte mig der i Landet med Helikon Combra,[4] min Frue, som nu er Keiserens Erkevaskerkone, hvilket er et Embede, som i Abyssinien ikke gives uden til fornemme Damer; thi hvert Land, Eders Velbaarenhed! har sine egne Manêrer. Det Underligste, som kommer Fremmede for i Abyssinien, det er Talen, som er ligere en Sang end en Tale; som for Exempel, naar jeg siger lavt[5] det Ord *Tahunki,* saa betyder det et Bord, en Terts høiere *Tahunki,* saa betyder det et Bjerg, en Tone høiere *Tahunki,* saa betyder det en Kirke, og endnu en Tone høiere *Tahunki!* saa betyder det en Elefant.[6]

[1] Coldewey: »at de Colibradosiske Stammer ere lige fra«. Liebenberg har meent, at der bør læses: »at det Colibradske Hus stammer lige fra«. — »Jakob« er i de Høpffnerske Optryk forandret til »Jafet«.

[2] Coldewey: »en Spanier er selv sortladen«.

[3] Berling 1745: »Jeg tog det ikke i Betænkning«.

[4] »Combra« — Coldewey: »Comtra«.

[5] »lavt« — Coldewey: »laugt«, hvad der i de nyere Udgaver er gjort til »langt«.

[6] Den Underlighed ved Talen i Abessinien, hvorpaa han anfører et Exempel, findes ikke i noget af dette Lands Hovedsprog, men derimod i andre afrikanske og asiatiske Sprog, navnlig i Kine-

DON RANUDO. Hillemænd! Det Sprog lærer min Dotter aldrig.

UDTOLKEREN. Inden et Aar vil hun tale det som en indfødt Abyssinier.

DON RANUDO. Jeg er kun bange, at min Dotter ikke kan fordrage den store Hede, som er i Abyssinien.[1]

UDTOLKEREN. Ak, der er en ganske tempereret Luft i det Land, hvor Keiseren residerer. Men der er nogle af hans Undersaatter, som boer lige under Linien, hvilke ere saa hede, at man kan tænde Svovelstikker an paa dem, og naar de vil koge deres Mad, saa nyser de kun paa Brændet, saa har de strax Ild.

DON RANUDO. Det er sælsomt.

UDTOLKEREN. Ja, der er meget Underligt til i Naturen. Men een Ting er at erindre,[2] nemlig at min Herre ville blotte Sit Hoved, naar Han taler med den abyssiniske Prins, og bøie Sig først for ham; thi det er en Ære, som han paastaaer at nyde af alle fremmede Undersaatter, som ikke ere af kongeligt Blod.[3]

DON RANUDO. Ei, dertil bekvemmer jeg mig aldrig. Skulde en Colibrados, en *Grand d'Espagne,* der efter sit Privilegium med bedækket Hoved

sisk. Holberg omtaler i sin Epistel 251, at Kineserne kun have et lille Antal Ord, men at disse antage forskjellige Betydninger efter de Toner, hvormed de udtales, og at derfor Mange have fundet, at den kinesiske Tale gaaer ud paa Sang. I Komediens sidste Scene er det Underligste ved Sproget i Prinsens Fædreland den Korthed, hvori der kan siges Meget paa Æthiopisk.

[1] »fordrage«, taale, det tydske vertragen.

[2] »erindre«, bringe i Erindring.

[3] »paastaaer«, gjør Paastand paa.

taler med Kongen af Spanien selv, blotte sit Hoved for en fremmed Prins?

LEONORA (sagte). Det er jo forbandet; det kalder jeg Spansk. Han er saa fattig, at han eier hverken Hue eller Hat, og dog vil betænke sig at blotte sit Hoved.

UDTOLKEREN. Ja, saa mærker jeg nok, at der bliver Intet af; thi Hans Naade bekvemmer sig til ingen Samtale uden paa de Vilkaar.

DON RANUDO. Det gjør mig ondt at see saadant stort Giftermaal spildt; men jeg vil heller døe af Armod end gjøre Noget, som kan præjudicere min Høihed.

LEONORA (sagte). Det kalder jeg Spansk.

DONNA OLYMPIA. Om Don Ranudo lod sig overtale dertil, skulde jeg lade mig skille ved ham fra Bord og Seng.

DON RANUDO. Eders Tale, Donna Olympia! burde skrives med gyldne Bogstaver over vor Forstuedør.

LEONORA (sagte). Ja, med nogle andre Bogstaver [staae] malet paa et andet vist Sted.

UDTOLKEREN. Saa mærker jeg da, at Hans Naade med uforrettet Sag maa reise herfra.

DON RANUDO. Det gjør mig ondt; men jeg kan ikke bekvemme mig dertil, om jeg end kunde redde mit Liv dermed.

DONNA OLYMPIA. Ja knap om vi kunde redde vor Sjæl dermed; thi Ambition er os indprentet ved Fødselen.[a]

LEONORA (sagte). Det kalder jeg Erkespansk.

[a] *Ordene: »Ja knap om vi kunde redde vor Sjæl dermed; thi« blev strøgne i 1745.*

DON RANUDO. Min Dotter skal heller gaae i Kloster.

LEONORA (sagte). Og I begge i Daarekisten.

UDTOLKEREN. Jeg maa da forlade Dem og berette Hans Durchleuchtighed dette Afslag.

(Han gaaer.)

DON RANUDO. Hvad synes dig, Leonora? Stod vi ikke paa vor Ære?

LEONORA. Jo jeg synes, at Herskabet staaer paa den og træder den under Fødder; thi det, som Herskabet kalder Ære og Respect, kan regnes Dem af Andre til evig Spot, Skam og Skjændsel. Hovmoden gaaer saa vidt, at den kan give Materie i sin Tid til en Komødie. Det Artigste er, efterdi Herren ingen Hat har.

DON RANUDO. Hør, Leonora! man seer igjennem Fingre med dig for din lange tro Tjeneste.

LEONORA. Herskabet maa nok tilstede mig at tale; thi jeg har i fire Aar faaet lidet Mad og ingen Løn.

SCEN. 8.

PEDRO. DON RANUDO. DONNA OLYMPIA. LEONORA.

PEDRO. Herre! her er en Kjole; men jeg har maat sætte min Tro og Love i Pant paa, at den skal blive baaren tilbage inden tre Dage.

DON RANUDO. Ja, nu er det for silde. Prinsens Udtolker har alt været her, men gik bort med uforrettet Sag, saa der bliver Intet af Partiet.

DONNA OLYMPIA. Den kan komme dog tilpas; thi vi kan ikke vide, Prinsen tør afstaae sine Præ-

tensioner og komme hid igjen. Lad os gaae bort saalænge. (Hun og Don Ranudo gaaer bort.)

PEDRO. Hvad er Aarsag, Leonora! at Herskabet er bleven anderledes tilsinds?

LEONORA. Herren vilde ikke bekvemme sig til at tale med blottet Hoved med Prinsen.

PEDRO. Men hvad duer saadant narrisk Forslag til?

LEONORA. At komme ham des fastere til at troe, at det er en Prins. Lad mig kun raade, det skal nok gaae for sig. Den falske Prins kan altid staae fra sine Prætensioner.[1] Men der kommer Herren igjen paaklædt.[2]

DON RANUDO. Nei, jeg troer ikke, at jeg bekvemmer mig dertil, ihvorvel vores Armod er saa stor.

DONNA OLYMPIA. Ei, hvad Armod? Det er kun gemene Folks Snak. Folk af vor Stand kan ikke være arme.

PEDRO. Men om Herskabet døde af Sult, hvad kunde man kalde det paa et ret godt Sprog?

DONNA OLYMPIA. At døe af Sult, er ikke at døe af Armod; men det kaldes heller en heroisk Død, som ædelhjertede Folk udvælger sig, førend de vil fornedre sig.[3]

PEDRO. Men jeg er bange, at Herskabet fik saadan Gravskrift: *Herunder hviler Don Ranudo med hans Frue den velbaarne, som døde af Sult for at undgaae Armod.* Men se, der kommer Ambassadøren tilbage.

[1] »staae fra« — Coldewey: »afstaae«.
[2] Don Ranudo har nu faaet Kjole paa og kan tillige have faaet den Hat, som han har paa Hovedet i næste Akt. Se Side 291.
[3] »ædelhjertede« — Coldewey: »ædelsindede«.

SCEN. 9.

UDTOLKEREN. DE FORRIGE.

UDTOLKEREN. Hans Durchleuchtighed min naadige Herre fortryder langt fra ikke Eders Velbaarenheds Paastand, men tvertimod admirerer desmere saadan Ædelhjertighed[1] og skatter[2] Eders Velbaarenhed langt høiere end som tilforn, overladende til Deres egen Villie, om De vil bevise ham den begjærte Ære eller ei.

DON RANUDO. Eftersom Prinsen ikke paastaaer Saadant som en Ret, saa vil jeg af fri Villie bekvemme mig dertil.

DONNA OLYMPIA. Hvad?

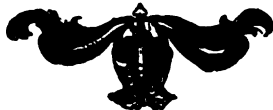
DON RANUDO. Jo, Donna Olympia! vi kan bevise saa stor Ære, som vi vil, naar den ikke bliver os aftvungen; thi saa hedder det kun Høflighed og ingen Skyldighed. Jeg kan vise af den spanske Krønike, at En af vore Forfædre Don Sanctio tog imod en gemeen Soldat med blottet Hoved, der havde omkommet otte Morer i det store Feltslag ved Xeres de la Frontera.[3]

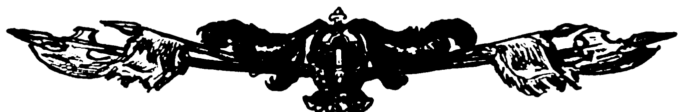
UDTOLKEREN. Saa vil jeg da ønske Eders Velbaarenhed til Lykke med det store og mægtige Svogerskab, og vil inden en Time bringe hid Hans Durchleuchtighed med sit hele Følge.

[1] Dass: »Hans Durchleuchtighed min naadige Herre langtfra at fortryde paa Eders Velbaarenheds Paastand tvertimod admirer desmere saadan Ædelhjertighed«.

[2] »skatter« — Berling 1745: »skattêrer«.

[3] Ved Xeres de la Frontera stod i Aaret 711 det store Feltslag, som skaffede Morerne Fremgang i Spanien.

ACTUS V.

SCEN. 1.

LEONORA. GUSMAN.

GUSMAN. Ak, Leonora! hvad vil den forlibte Gonzalo sige dertil, at hans Kjæreste skal føres til Morland? Vel er det mig kjært, at hun kommer i Høihed og Velstand af Fængsel, Sult og Armod; men jeg saae dog heller, at dette Ægteskab blev til Intet, for Gonzalos Skyld.

LEONORA. Nei, Gusman! dette Ægteskab er bedre.

GUSMAN. Jeg mærker nok, at du er en Veirhane, og at du har samme Nykker, som alle Fruerpiger.

LEONORA. Ei, Snak! naar Frøkenen selv er fornøiet dermed.

GUSMAN. Ak, Himmel! vil hun bekvemme sig til at tage en Sort?

LEONORA. Det er en christelig, dydig Prins, som boer i et polêret Land. Jeg følger Jomfruen, ihvor hun reiser.

GUSMAN. Jeg følger, min Tro, ogsaa med.

LEONORA. Ja hvad Andet?

GUSMAN. Saa kommer vi endnu til at tjene i Brød sammen, hvilket er mig kjært; thi jeg elsker dig, Leonora! saa høit, som en Doctor elsker en Feber. Vilde du, som jeg, saa skulde vi strax forlove os sammen, og du skulde blive min Kone;

thi det tjener os begge ikke at gaae længere. Tilmed er jeg forbunden at gifte mig snart for en vis Aarsag Skyld.

LEONORA. Ei, du Tølpel![1] du maa vide, at du taler med en spansk Jomfru, og at du er hverken i Frankrig eller i Tydskland, hvor man siger idag: Vil I have mig? og imorgen alt holder Bryllup; hvor man og omgaaes hinanden saa venlig for Brylluppet, at man intet Nyt har at sige hinanden eller at bestille Bryllupsnatten. Vil du vinde min Kjærlighed, saa skal du frie efter Landets Mode. Du skal først et helt Aar gaae og sukke, blive altereret, naar du seer mig, lade nogle Gange som du vil hænge dig af Kjærlighed, uden at lade dig mærke, til hvem det er, men alene lade mig gjætte det selv. Siden skal du og insinuere dig med Spil og forlibte Viser for mine Kammervinduer,[2] taale at jeg viser dig bort med Skjeldsord og slaaer Vand over dig; derefter skal du insinuere dig med Penge hos en gammel Kone, som er min Ven, faae hende til at rose dig og afmale den elendige Tilstand, du er bragt i af Kjærlighed, formane mig, af christen Kjærlighed at frelse dit Liv ved at gjøre dig et blidt Ansigt og at imodtage et og andet Vers, som du har skrevet med dit eget Blod, siden at imodtage Foræringer, siden at tale med dig igjennem Vinduet og endelig lade dig ind i mit Kammer.

GUSMAN. Du har Ret, Leonora! det bør saa være; den Tid kan gaae snart; thi al denne Omsvøb kan ikke vare halvhundrede Aar.[3] Der fattes

[1] Berling 1745: »Ei, du Tølper!«
[2] Denne spanske Maade at beile til en Dame paa er i Den Vægelsindede og i Jakob von Thybo ogsaa blevet en kjøbenhavnsk.
[3] Berling 1745: »vare over halvhundrede Aar«.

kun, at du skulde have raadet mig at hænge mig rent op af Kjærlighed. Nei, Leonora! jeg vil hitte paa et Raad, hvordan vi skal kunne komme hastig sammen uden at synde imod Landets Mode. Du skal lade din Kammerdør staae aaben en Nat og lade som du sover stærkt, saa vil jeg snige mig ind og besove dig. Du skal imidlertid raabe om Hjælp, men dog ikke saa stærkt, at Nogen kan høre det.[1] Naar jeg da har taget dig med Vold, saa følger det af Fornødenhed, at du iler med Brylluppet for at faae din Ære igjen, som jeg paa saadan skjelmsk og voldsom Maade har berøvet dig.

LEONORA. Hør, Gusman! hold inde med saadan Snak! Jeg vil, min Tro, ellers sige det til Herskabet, og du skal blive straffet for din ublufærdige Mund.[2]

GUSMAN. Det var kun et Forslag, Leonora. Du kan ellers gjøre, hvad dig lyster; jeg er endelig ikke saa forlegen for at gifte mig.

LEONORA. Jeg, min Tro, ikke heller.

GUSMAN. Ja ja, Leonora! Vi kommer nok til Rette. Men der er Donna Maria. Jeg kan ikke taale at see paa hende; thi mit Hjerte bløder i mit Liv, naar jeg tænker paa, at hun skal have den sorte Prins. Jeg gaaer min Vei.

SCEN. 2.

DONNA MARIA. LEONORA. PEDRO.

DONNA MARIA. Ak, Leonora! den List, du har opfundet, er uforligelig; men jeg er saa bange,

[1] »saa stærkt« — Berling 1745: »saa høit«.
[2] »til Herskabet« — Dass: »til dit Herskab«.

at det bliver aabenbaret, førend Ægteskabskontrakten bliver sluttet.

LEONORA. Det kan ikke lettelig aabenbares, uden vi røber os selv. Jeg har derfor ikke villet betroe det til Gusman; thi han er taabelig og kunde røbe os.

DONNA MARIA. Men er det ikke en Bedrøvelse, at mine Forældre skal være saa forblindede af Hovmod, at de vil heller døe af Hunger end give deres Dotter bort til en brav Herre, der baade har Evne og Hjerte til at række dem Haanden, alene fordi hans Stand er en Grad ringere?

LEONORA. Det er en forbandet Hovmod, som regjerer i dette Land; derfor hedder Spansk blandt Fremmede det Samme som Hoffærdigt.[1]

DONNA MARIA. Siig ikke det, Leonora! at det er Landets Mode. Vi gjør vor Nation Uret deri. Vel er det sandt, at der findes mange slige Folk i Spanien; men derfor maa man ikke gjøre det til den hele Nations Karakter; thi Intet er mere ubilligt end af eet eller andet Menneskes Gjerning at ville gjøre sig en Idee om en hel Nation. Folk male tidt en Nation ilde eller vel af paa saadant Fundament. Falde de blandt genereuse Folk den korte Tid de ere i et Land, saa hedder det hele Land siden hos dem genereux; boer der hoffærdige Folk i det Nabolav, hvor de ere komne til at logere, saa skrive de Bøger, naar de ere komne tilbage, om et helt Riges Hovmod. Om mine Forældre for Exempel ere saa daarlige, at de heller vil døe af Armod end give deres Dotter bort til En, hvis Familie, som de mene, er ikke saa stor som deres, skal man derfor tillægge det hele Land

[1] »Hoffærdigt« — Coldewey: »Hoffærdig.«

saadan Lyde? Nei, det er ubilligt; thi de fleste Mennesker her i Staden fordømme Saadant og vil glæde sig, om vor Anslag lykkes.

PEDRO. Jomfruen har Ret deri; thi Hun beviser med Sit eget Exempel, at ikke Alle ere besmittede med den Lyde. Men se, der er Herskabet.

SCEN. 3.

DON RANUDO. DONNA OLYMPIA. GUSMAN. DE FORRIGE.

DON RANUDO. Nu, min Dotter! Himlen har nu tilskikket dig en Ægtefælle, som du kan forbindes med uden at vanære Familien. Jeg har beskikket dig til din Husbond og Herre Theophrasto Bombasto, den store Prins af Æthiopien.

PEDRO [sagte]. Hillemænd! Man kan høre alene af det Ord Bombasto, hvilken Mand det maa være.

DON RANUDO. Det skal ogsaa være en brav, dydig Herre, som alle de Prinser af Æthiopien har været.

PEDRO (sagte). Det vil intet sige, naar han kun er fornem.

DON RANUDO. Iligemaade skal han og være kjøn.

PEDRO (sagte). Det gjør ogsaa Intet til Sagen, endskjøndt han havde hverken Næse eller Øren, naar han kun er Prins.

DON RANUDO. Han skal ogsaa være en rig og mægtig Prins.

PEDRO [sagte]. Ei, der behøves ingen Midler; thi i det ene Ord Bombasto er Rigdom nok.

DONNA MARIA. Jeg takker mine kjære Forældre for den Omsorg, De har draget for mig;

thi mit Forsæt har altid været, heller at gaae i Kloster end at gifte mig med Nogen af ulige Stand.

DONNA OLYMPIA. Ak, Don Ranudo! vor Dotters Ord burde skrives med gyldne Bogstaver og sættes i alle fornemme Huse. Af den Colibradosiske Stamme kan ikke udspire Andet end saadane Grene.

LEONORA. Om Jomfruen havde villet tage Nogen af ulige Stand, saa havde jeg aldrig givet mit Samtykke dertil; thi jeg vilde heller døe end see Saadant.

DON RANUDO. Du skal have Tak, Leonora! for din Nidkjærhed; thi du har altid ladet see, at du er en tro Pige, som har Ærbødighed for sit Herskab.

PEDRO. Det skulde, min Tro, ikke heller have skeet, saa længe mit Hoved var oppe, at vor Jomfru skulde tage en Gonzalo de las Minas til Ægte, omendskjøndt han havde endnu været rigere, end han er. Jeg kan sværge paa, at da jeg hørte, saadant Forslag var gjort af hans Søster, ivrede jeg mig saa meget derover, at jeg endnu ikke har forvundet det. Der har sat sig Noget i min Ryg, som ikke er for den lange Hvile;[1] au au au! Det minder mig, saa tidt jeg tænker derpaa. Var det ikke uforskammet, at saadan Karl som han turde understaae sig at begjære en Colibradosisk Jomfru? Mener han, at mit naadige Herskab er saa kjær efter Penge, at det skulde fornedre sig saaledes? Hvad bilder den Karl sig ind?[2] Havde jeg ham fat, saa skulde jeg myrde ham her paa Ste-

[1] »som ikke er for den lange Hvile«, som ikke er til at lade haant om. »Hvile« er det tydske Weile.
[2] Coldewey: »Hvad monne den Karl vel bilde sig ind?«

det.[1] Nei, førend det skulde have skeet, skulde jeg have stukket Ild paa det hele Hus og opbrændt baade Herren, Fruen, Jomfruen og mig selv med.

DONNA OLYMPIA. Saadane Tjenere ere værd saadant Herskab, og saadant Herskab saadane Tjenere.

DON RANUDO. Hans Tale staaer mig an, saasom den føres af en overmaade stor Nidkjærhed, endskjøndt det ellers ingen Merite var at brænde sit Herskab.

PEDRO. Ja Herrens og Fruens Aske, om den kunde tale, skulde takke mig; thi det var en heroisk Død, og alle Folk skulde sige: De levede heroisk og døde heroisk. Reputation er jo det fornemste Klenodie i Verden; naar den er borte, hvad kan da Rigdom og Velstand nytte? Nu taler jeg af Hjertens Grund; men naar jeg siger Andet, saa skjemter jeg.

DON RANUDO. Jeg veed nok, Pedro! at naar du har talt anderledes, har du alene gjort det for at divertere os.

PEDRO. Det er, min Tro, ogsaa sandt; men en Hofnar kan og tale ærbar iblandt, og naar jeg staaer paa Herrens og Fruens Respect, saa taler jeg altid alvorlig.

DON RANUDO (tager i sin Lomme). Se her, Pedro! der har du en Rosenobel for de Ord, du talte. Dog, det er sandt, jeg troer ikke, at jeg har saa mange Penge hos mig. Du skal vistnok have en Rosenobel til Gode, Pedro! om ikke Mere.[2]

[1] Coldewey: »jeg skulde myrde ham paa Stedet«.

[2] Det maa være i Kjolelommen at Don Ranudo tager efter Guldmønten; de Buxer, han har paa, ere Underbuxer.

PEDRO (sagte). Herren har maaskee ingen Buxer paa; ellers havde jeg vistnok faaet den strax.[1]

DON RANUDO. Hvis du ikke faaer den, saa skal du vistnok faae Noget, som er bedre.

PEDRO. Hvad er det, Herre?

DON RANUDO. Jeg skal mage det saa, at naar vor Historie blir beskreven, som jeg nok troer skeer med det Første af en af vore Clienter, saa skal dit Navn med din Berømmelse og blive indført deri.

PEDRO. Hillemænd! Hvad Nød har jeg da! Men se, der kommer Prinsen.

GUSMAN. Ak, gid jeg kunde tale Æthiopisk; jeg vilde spørge om adskillige Sager; thi jeg har hørt saa meget tale om det Land, besynderlig om det røde Hav og om den store Flod Seine, som løber derigjennem og har Guldsand.

DON RANUDO. Ei, Snak! du Gjæk. Seinefloden løber igjennem Paris i Frankrig.

GUSMAN. Herren maa forlade mig; thi jeg har seet trykt nedenunder en Tragødie disse Ord: Scena er i Morland.[2] Men der er han. Ak, Herre!

[1] Rettens Middel fratog Don Ranudo Overbuxerne og lod ham kun beholde Underbuxerne. Det fik man at vide af Gusman i Act. IV. Sc. 3. Men i den nye Scene, som i 1745 blev føiet til Tredie Akt, fratog Rettens Middel ikke Don Ranudo Overbuxerne, og Gusman sagde paa Grund deraf i Act. IV. Sc. 3, at Don Ranudo beholdt »Buxer og Sko«. Holberg glemte imidlertid denne Forandring, da han reviderede Komediens Femte Akt, og Pedros Replik blev uforstaaelig i de gamle Udgaver af Komedien.

[2] Til denne Pudseerlighed har Holberg faaet Ideen fra en Komedie i Gherardis *Théâtre Italien, Les Intrigues d'Arlequin,* hvori Harlekin, forklædt som Boghandler, omtaler en ny Bog, som vil indeholde en Mængde morsomme Dumheder og deriblandt den, at Seinen strømmer til Constantinopel, fordi der i Racines Bajazet staaer under Personlisten: »*La Scène est à Constantinople*«.

han svarer til sit Navn; thi hans Aasyn har allerede bombarderet mig saa, at jeg næppe kan staae paa mine Ben.[1] Kan det og staae Herren an at gaae ham imøde?

DON RANUDO. Ja vist; men han er og den eneste Undersaat, jeg kan gjøre det imod.

PEDRO. Jeg maa sætte mine Briller paa.

GUSMAN. Og jeg ligeledes.[a]

SCEN. 4.

DE FORRIGE. GONZALO SOM PRINSEN AF ÆTHIOPIEN MED SUITE.

(Prinsen kommer ind i Procession med sin hele Suite, som er Alle sorte Morer. Medens Processionen varer tre Gange om Theatro, spilles en underlig Musik. Processionen skeer saaledes: først gaaer En med et lidet Skrin i Hænderne med Presenter i, derefter En med en lang Tobakspibe som et Spyd, derefter Prinsen selv med en Hofnar med Bjælder ved Siden, som løber om og gjør adskillige Grimacer, derefter Andre med Armbøsse og Pile paa Armene. Endelig staaer de stille, og En af de Bevæbnede træder frem til Prinsen og efter tre Buk, saa at Hovedet stødes ned paa Jorden, leverer Prinsen sin Armbøsse med en Pil, som han skyder paa Don Ranudo, hvilken bliver forskrækket og spørger, hvad det skal betyde, hvortil svares af Udtolkeren:

Det er saa Landets Mode at hilse Mandspersoner paa.

Derefter træder en Anden frem og skyder en Pil paa Gusman, som falder om af Forskrækkelse og raaber.)

HOFNARREN **(hjælper ham op igjen og siger:)** *Gostuki Gostuko Gostuka.*

GUSMAN. Det var Fanden ikke et godt Stykke, det var et Skjelmsstykke at skyde paa en uskyldig Mand.

[a] *Den Forøgelse, Scenen fik i 1745, findes meddelt i Tillæget* *Side 301.*

[1] »Aasyn« — Coldewey: »Ansigt«.

GONZALO [til Don Ranudo]. *Lahom hubu, Scamba posi, lahom hubo, lahom huba.*[1]

UDTOLKEREN. Prinsen ønsker, at Deres Velbaarenhed endnu maa leve saa mange Aar, som der er Mile til Solen og Sandkorn paa Bunden af det røde Hav.

GUSMAN (sagte). Det Sprog er skjønt at bruge om Vinteren; thi det er saa kort.

DON RANUDO (løfter paa sin Hat). Jeg takker Hans Durchleuchtighed for Hans Ønske og ønsker Ham igjen Himlens Velsignelse.

UDTOLKEREN (til Prinsen). *Allala.*

GUSMAN (sagte). Det er et forbandet Sprog; dermed kan man skrive en hel Krønike paa eet Blad.

GONZALO. Lacoang hi li li.[2]

UDTOLKEREN. Prinsen siger, at han har paataget sig denne lange Reise for at forene sig med et høiadeligt Hus af den romerske Religion; begjærer derfor til sin Gemal Deres eneste Dotter Frøken Maria.[a]

GUSMAN [sagte]. Hillemænd! hvilket mageligt Sprog! Naar *hi li li* betyder saa meget, saa er jeg vis paa, at een Linie kan gjøre saadan lang spansk Remse, som hele Fasten.[3]

DON RANUDO. Jeg tager med Glæde imod Hans Durchleuchtigheds Tilbud og overgiver Ham min eneste Dotter til Gemal.[a]

UDTOLKEREN [til Prinsen]. *Lalax.*

[a] *»eneste« blev strøget i 1752.*

[1] Coldewey: *»Laham Tuibu, Scomta posi, la hom hubo, la hom haba.«*

[2] Coldewey: *»Lacotrang hi li li.«* Og *»Allola»* istedenfor *»Allala«*.

[3] Ogsaa i Molières Den borgerlige Adelsmand taler den tyrkiske Prins et Sprog, hvori der kan siges Meget med faa Ord.

GUSMAN (sagte). Hvad mon han vil med Lax?

(Don Ranudo leder sin Dotter frem og overleverer hende til Prinsen, beder Notarius at opsætte Ægteskabskontrakten. Notarius sætter sig til at skrive. Imidlertid lister Hofnarren sig til Gusman og rykker ham i Haaret fremad.)

GUSMAN. Ak, Hr. Udtolker! Hvorfor rykker han mig i Haaret? Jeg har jo ikke gjort ham noget Ondt.[1]

UDTOLKEREN. Det er Intet, min Ven! Hofnarre i Abyssien tale ikke uden med Gebærder. Naar de tale med deres Overmænd,[2] bruge de de Slags Gebærder, som de kalde *Pohoki,*[3] og naar man taler med sine Ligemænd, bruger man andre Slags Gebærder, som man kalder *Hokipo*. Denne første Gebærde vilde sige saa meget: Jeg haaber, at der vil blive godt Venskab imellem os To.

GUSMAN [sagte]. Fanden komme i saadant Venskab! Betyder det Venskab, at rykke ærlige Folk i Haaret, hvad mon han da vil gjøre for Gebærder at tilkjendegive Fiendskab?

(Hofnarren rykker ham i Haaret tilbage.)

Au au! Lad mig blive i Ro, din sorte Hund!

UDTOLKEREN. Med denne sidste Gebærde gir han tilkjende disse Ord: Gid jeg havde den Lykke, at vi altid kunde være sammen.

GUSMAN. Det ønsker ikke jeg. Gid Fanden være hos ham! De Slags Folk kan tale saa længe med en god Ven, indtil han maa ligge paa Valstedet. Det kalder jeg ret at dræbe Folk med Snak.

(Narren knytter Næver til Gusman.)

Hvad Djævlen har han nu isinde, mens han knytter Næver?

[1] Dass: »Jeg har jo intet Ondt gjort ham«.
[2] Coldewey: »med deres Overmand«.
[3] Coldewey: »*Poloki*«.

UDTOLKEREN. Det vil saa meget sige, at han vil fortælle Noget om sin Reise fra Morland.

GUSMAN. Ak, Hr. Udtolker! siig, at jeg er ikke curieux; thi inden han kommer Halvveien, saa er der ikke et helt Ben i mig.

(Narren knepper ham paa Næsen.)

GUSMAN. A... a... a!

UDTOLKEREN. Det vil saa meget sige: Nu begynder jeg at fortælle Reisen.

GUSMAN. Jeg maa og give mig til at tale paa *Hokipo.*

(Han rykker Narren i Haaret igjen; de alternere med slige Gebærder, indtil de komme for Alvor i Haar sammen, saa at man maa skille dem ad. Medens dette Klammeri skeer, vender de andre fornemme Personer sig fra dem til Notarium, som imidlertid fuldfærdiger Kontrakten og flyer den til Underskrivelse.)

DON RANUDO. Lad Prinsen med min Dotter først underskrive; siden tegne vi Andre under til Vitterlighed.

UDTOLKEREN. Nei, Herre! det er Maneer i Morland, at Brudgommen og Bruden tegner sidst, og de Andre lade Rum aaben til deres Navne.

DON RANUDO. Hvert Land har sin Skik. Lader os da undertegne først, eftersom det er saa brugeligt.

(De tegne Alle under; omsider tegner ogsaa Gonzalo med Donna Maria[1] deres Navne. De raaber Alle *Vivant!* og Trompeterne blæser. Naar dette er skeet, oplæses Kontrakten.)

NOTARIUS (læser). Imellem os Underskrevne er med Forældres og Venners Villie sluttet et evigt Ægteskab, til hvilket omendskjøndt Intet naturligen udfodres uden de Personers indbyrdes Samtykke, der har bundet deres Hjerter af vel-

[1] I begge Afskrifterne: »Gonzalo som Prins med Donna Maria«.

beraad Hu sammen, saa har vi dog ikke villet overtræde borgerlige Love og andre Ceremonier, men forlanget Vennernes Samtykke, som denne Ægteskabskontrakt med os stadfæstet og underskrevet haver.

Gonzalo de las Minas. Maria de Colibrados.

DON RANUDO. Hvad? Er det Gonzalo de las Minas?

GONZALO (tager Masken af og siger:) Ja, saadant er mit Navn.

DON RANUDO. Ei, det er Bedrageri, som exemplariter bør straffes.

DONNA OLYMPIA. Den Kontrakt maa strax tilintetgjøres.

NOTARIUS. Det kan ingenlunde skee; et Ægteskab, som efter Loven med almindelig Samtykke og Undertegnelse er stadfæstet, kan ikke tilintetgjøres.

DONNA OLYMPIA. Her er jo Svig og Bedrageri under.

NOTARIUS. Det veed vi Intet af; vi har ikke gjort Andet end det, vi bør at gjøre.

DON RANUDO. Det Ægteskab er for sin Ulighed[1] ganske ugyldigt.

NOTARIUS. Vi seer ingen stor Ulighed; thi her er sluttet Alliance imellem to adelige Familier. Uligheden maa bestaae deri, at Gonzalo tager en fattig Jomfru uden Medgift.

DONNA OLYMPIA. Min Dotter mister heller sit Liv, end at hun lever i Ægteskab med en Mand af ulige Stand.

DONNA MARIA. Jeg mister heller mit Liv, end

[1] Coldewey: »sin Ulighed Skyld«.

at jeg lader mig skille ved en Person, som jeg saa længe har elsket.[1]

DONNA OLYMPIA. Ei, Don Ranudo! Vi vil ikke mere kjende hende for vor Dotter, men gjøre hende arveløs.

PEDRO. Her er jo Intet at arve, Herre! uden det Hestedækken, I havde nylig paa.[a]

DONNA OLYMPIA. Ak, jeg hører, at du Skjelm er og i Banden med. — Hør, Leonora! kald os nogle Folk hid til Hjælp.

LEONORA. Det kan jeg ikke gjøre, naadige Frue! thi jeg er og af samme Bande, og jeg troer, den hele Stad skal glæde sig over dette Parti, saasom alle Mennesker fordømme Herskabets urimelige Ambition.[2]

DON RANUDO. Ak, jeg troer, at det hele Hus conspirerer imod os. Har dog den vanartige Leonora smiddet dette Forræderi?[3]

GUSMAN [sagte]. Skam fare efter den Leonora, hvor net hun havde smiddet det sammen! Jeg vidste, min Tro, ikke Andet, end at det var en morisk Prins.

DONNA OLYMPIA. Ægteskabet skal ikke alene blive tilintetgjort, men I skal og Alle blive exemplariter straffede for dette Bedrageri.

GONZALO. Ægteskabet skal staae ved Magt; thi først har jeg Brudens Samtykke, dernæst Forældrenes Hænder under Kontrakten.

[a] *»det Hestedækken« — i 1745: »den sorte Kappe«.*

[1] »skille ved« — Berling 1745: »skille fra«.
[2] Coldewey: »og jeg troer, at den hele Stad skal glæde sig over dette Forræderi«. Resten af Replikken mangler.
[3] Denne Replik mangler i Coldeweys Afskrift og i alle de hidtil existerende danske Udgaver.

DON RANUDO. Jeg kræver Jer Alle til Vidne, mine Husfolk! hvordan til er gaaen.[1]

PEDRO. Jeg kan vidne dette, at her er sluttet et Ægteskab.

LEONORA. Og jeg kan vidne, at Frøkenen længe har baaret Kjærlighed for Gonzalo.

NOTARIUS. Børn staae vel under Forældrenes Formynderskab og ere dem stor Lydighed skyldige, saalænge Forældrene comportere sig, som de bør, og ere ved deres fulde Fornuft; men naar det ikke er saaledes, fradømmer den spanske Lov dem saadan Myndighed, efter den Artikel: *Si furiosus &c.*[2]

DON RANUDO. Ere vi fra Forstanden? Spørg min Dotter og mine Husfolk, om vi har bedrevet Noget, som kan fradømme os Forstanden.

DONNA MARIA. Jeg kan ikke see, mine kjære Forældre, hvad Overeensstemmelse det har med den sunde Fornuft, at ville heller sulte sig selv og sit Barn ihjel end indlade sig i Alliance med saadan en brav Herre som Gonzalo.

PEDRO. Jeg holder ogsaa for, at Herren og Fruen ere ikke rigtige i Hovedet.

LEONORA. Jeg kan heller ikke give bedre Vidnesbyrd.

GUSMAN. Jeg holder Herren og Fruen for kloge nok; men at sige Sandhed, saa er der dog et halvt Dusin Skruer løse.

NOTARIUS. Her hører I Husfolkets Vidnesbyrd,

[1] Coldewey: »hvordant det er tilgaaen«.

[2] Den paagjældende Artikel *Si furiosus &c.* er maaskee den Bestemmelse i Romerretten, at Børn, naar deres Fader er fra Forstanden, kunne indgaae Ægteskab uden at behøve hans Samtykke dertil. Bestemmelsen indledes med de Ord *Si furiosi parentis liberi.* Lex 25. Codex V. 4.

hvilket dog ikke er nødigt i denne Sag; thi jeg kan til Overflod lade Dem vide,[1] at den hele Stad er af samme Tanke, og at hvad som er skeet, er skeet med Øvrighedens Tilladelse.

DONNA OLYMPIA. Ak, Don Ranudo! lad os gaae i Kloster.

LEONORA. Og vi vil hen[2] at holde Bryllup.[a]

[a] *Komedien fik i 1752 en ny Slutningsreplik. Se Side 304.*

[1] Berling 1745: »lade Eder vide«.
[2] Coldewey: »Og vi vil gaae hen for«.

TILLÆG

I. DEN I 1745 FORETAGNE FORANDRING AF SIDSTE DEL AF ANDEN AKTS TREDIE SCENE

Efter at Donna Olympia har sagt: Det er kun onde Mennesker, som siger, at vi ere fattige.

ISABELLA. Jeg bebreider Ingen sin Fattigdom. Jeg er kun alene hidkommen for at gjøre Dem et ræsonnabelt Tilbud, efterdi De disvær er i den Tilstand.

DONNA OLYMPIA. Vi er i den Tilstand, at vi er fornøiede.

ISABELLA. Naar De er fornøiede med Deres Tilstand, saa har jeg intet videre at sige. Men jeg vil kun stille Dem selv til Eftertanke,[1] hvor fornøiede de kan blive, naar Creditorer, som mig er forsikkret om, kommer og gjør Indførsel i deres Bo, og om det ikke vil falde Dem ud til dis større Haanhed, naar Folk faaer at høre, hvad fordelagtig Tilbud De i saadan Tilstand har forkastet.

DONNA OLYMPIA. Hvad Skin Hendes Tale kan have, Madame! og hvor fordelagtig Hendes Tilbud end synes at være, saa kan hverken jeg eller min Herre persvaderes dertil.

DON RANUDO (smilende). Nei, Hun maa troe mig, Madame! det er Noget, som ikke kan lade sig gjøre.

ISABELLA. Det gjør mig da ondt, at jeg har paataget mig denne Commission.

DONNA OLYMPIA. Vi vil love Hende, ingen Fortrydelse at bære derover. Hun kan undskyldes, efterdi Hun heri føier Sin Broder, og han kan ogsaa undskyldes; thi Kjærlighed kan drive et Menneske til det, som mere er. Men det er Noget, som er ganske ugjørligt.

ISABELLA. Saa vil jeg da recommandere mig.

DON RANUDO. Hendes Tjener, Madame! Er der ellers Noget, hvori vi kan være Hende til Tjeneste, saa har Hun at befale. Men hvad denne Post er angaaende, da vil Hun selv befinde, naar Hun nøie eftertænker Tingen, at den ikke kan lade sig gjøre.[2]

(Isabella gaaer ud, og de reiser sig lidt af Stolen. Leonora følger hende ud.)

[1] I Mengels danske Udgave: »Men jeg vil kun selv stille Dem til Eftertanke«; i den tydske: »Ich gebe Ihnen aber selbst zu bedenken anheim«.

[2] »da vil Hun selv befinde, naar Hun« — i Mengels danske Udgave: »da vil han selv befinde, naar han«; men i den tydske: »so werden Sie selbst finden, wenn Sie«.

II. DEN NYE SCENE, SOM I 1745 BLEV FØIET TIL TREDIE AKT

SCEN. 7.

RETTENS MIDDEL. PERSONERNE AF FORRIGE SCENE.

BETJENTEREN *(gjør en dyb Compliment). Jeg beder allerunderdanigst om Forladelse, naadige Herskab! at jeg herkommer til saadan dristig Forretning.*[1] *Jeg er en ringe Tjener, som maa under mit Embedes Fortabelse forrette Øvrighedens Befalning.*

DON RANUDO. *Til hvilken Ende er Han hidskikket?*

BETJENTEREN. *Jeg er hidskikket med Ordre at gjøre allerunderdanigst Execution hos dette høie Herskab og i Kraft af den Dom, som faldt for fjorten Dage siden, at tage Alt hvad jeg finder i dette høiædle Hus indtil det høie Herskabs egne velbyrdige Gangklæder.*

DON RANUDO. *Jeg haaber dog, at man ikke tracterer mig paa den Fod, som en gemeen Borger.*

BETJENTEREN. *Det burde vel ikke saa være; men Lovene desvær gjør ingen Forskjel imellem Folk i Gjældssager.*[2]

DON RANUDO. *Betænk Jer vel hvad I gjør, Monsieur.*

BETJENTEREN. *Jeg har betænkt det meget vel. Jeg har allerede ved mine Folk bemægtiget mig nogle smaa Møbler, som jeg har fundet i de andre Værelser; men som de ganske ikke ere tilstrækkelige til at betale dem med,*[3] *saa maa jeg nu fordriste mig til at lægge Haand ogsaa paa det høie Herskabs Gangklæder, hvilket jeg beder allerunderdanigst ikke unaadigen maa optages.*

DON RANUDO. *Kan Nogen tage Saadant naadigt op? I skal ingen Raison kunne give mig til at forsvare saadan Gjerning med.*

BETJENTEREN. *Tiden tillader [mig] ikke denne Gang at give videre Raison. Jeg skal ellers fare fort med største Lemfældighed og lade Herren, i Henseende til Hans høie Stand, beholde Underklæderne.*

DON RANUDO. *Det er en forskrækkelig Høflighed, det maa jeg bekjende.*

BETJENTEREN. *Ja jeg veed nok at give Enhver den Ære, ham tilkommer.*

(Trækker Kjolen af ham og gjør tre dybe Complimenter.)

DON RANUDO. *Ak Himmel, hvilke Tider vi leve i!*

[1] »til saadan« — Berling 1745: »i saadan«.

[2] Dersom Komedien foregik i Danmark, maatte Retsbetjenten vide, at Lovene gjorde Forskjel imellem Folk i Gjældssager. Holberg lod ham kun sige, at de ingen Forskjel gjorde, fordi Komedien foregaaer i et Land, hvis Lovgivning var det danske Publikum ubekjendt, og kunde være, som det passede bedst i Komedien.

[3] I Mengels tydske Udgave: »allein weil das im geringsten nicht zureicht dasjenige damit zu bezahlen, was Sie schuldig sind«.

BETJENTEREN. Nu maa jeg ligeledes adressere mig til Hende, naadige Frue.

DONNA OLYMPIA. Det er en halsløs Gjerning at lægge Haand paa saadan Dame, som jeg er. Betænk Jer derfor vel.

BETJENTEREN. Jeg kræver Himlen til Vidne, hvormeget det smerter mig at gjøre saadan Execution; men jeg er kun et uskyldigt Instrument, som Øvrigheden betjener sig af.

DONNA OLYMPIA. Siig kun Magistraten, at den vil blive exemplariter straffet derfor.

BETJENTEREN. Jeg skal underdanigst rapportere dem naadige Frues Ord. Men jeg maa tage mig den Frihed at bemægtige mig Hendes Kjole paa Regnskab.

(Trækker Kjolen af og kysser paa Fruens Skjørt.)

DONNA OLYMPIA. Ak Himmel! jeg døer af Blusel.

DON RANUDO (med sin Tobaksdaase i Haanden). Ei, Madame! lar os tractere det med Foragt for at vise, at vore Hjerter svare til vor Fødsel. — Monsieur! vi regne Ham det ikke til Onde. Se der, behager Ham en Pris Tobak?

BETJENTEREN. Maatte jeg spørge, om det er Herrens egen Daase?

DON RANUDO. Jo, hvad Andet?

BETJENTEREN. Herren maa da ikke fortryde paa, at jeg tager den ogsaa paa Regning.

(Don Ranudo gaaer og synger paa Gulvet.)

Jeg seer, her er intet Andet. Har det høie Herskab ellers Noget at befale?

(Gjør tre dybe Complimenter og gaaer ud.)

PFDRO. Den Daase kunde Herren nok have beholdt.

DON RANUDO. Det vil intet sige, Pedro! Lar os gaae ud.

PEDRO [alene]. Det var en Fandens Karl; han har lært paa en høflig Maade at rive Haar og Hud af Folk. Men jeg seer, at han ikke gik rent bort; han vil ind og snage i flere Værelser. Jeg maa hen og sætte mit Smaatøi tilside.

III. FORLÆNGELSEN AF FEMTE AKTS TREDIE SCENE 1745

GUSMAN. Nu haaber jeg, at Herskabet skaffer os Revange over Rettens Middel, som saa skammelig udplyndrede os.

DON RANUDO. Det er altfor nedrigt at tænke paa Saadant.

GUSMAN. Imidlertid mistede jeg det Lidt, som jeg havde. Jeg skal, min Tro, bede Hans æthiopiske Durchleuchtighed hænge baade Byfoged, Borgemester og Raad op, hvis de ikke skaffer mig mine Sager tilbage.

DON RANUDO. Du skal nok faae Erstatning for dine Sager, uden at anmode Prinsen om Saadant.

GUSMAN. Men, naadige Herre.....

LEONORA. Ei, hold din Mund,

Gusman! Mener du, at Æthiopien vil føre Krig med Spanien for dine Sko og Buxers [Skyld]? Nu er ikke Tid at tale om saadane Bagateller.[1] *Men hvad er det for Allarm, jeg hører? Se, der kommer, min Tro, Prinsen i fuld Process.*

IV. EPISODEN MED EUGENIA, ELLER DE I SOMMEREN 1752 I TREDIE AKT INDLAGTE SCENER SAMT KOMEDIENS NYE SLUTNINGSREPLIK

Efter at Don Ranudo i Scen. 2 har sagt til Pedro: »Gak kun lidt ud, jeg vil være her med Fruen alene«.

DONNA OLYMPIA. *Lad min lille Dotter Frøken Eugenia komme hid, saa skal du høre, at, endskjøndt hun kun er et Barn, hvilke* nobles Sentiments *hun har.*

PEDRO (*sagte*). *Jeg troer nok, at Fruen heri tager mærkelig feil; thi hun er klogere, end Forældrene.* [*Gaaer.*]

SCEN. 3.

RANUDO. OLYMPIA.[2]

OLYMPIA. *Saa tidt jeg seer det Barn, Don Ranudo, glæder jeg mig.*

RANUDO. *Hun slægter i Alting hendes Forældre paa, og meer end hendes Søster.*

OLYMPIA. *Naar jeg seer hende, seer jeg livagtigen afmalet min Moder Donna Elvire, hvis Fodspor hun i sin Høiheds Iagttagelse vil følge.*

RANUDO. *Hun holdt sin Høihed og sit Fædernenavn for det største Klenodie.*

OLYMPIA. *Det vil og Eugenia gjøre, om jeg seer ret. Hendes Søster derimod har noget Borgerligt i hendes Miner og Væsen, som staaer mig ikke an; mig synes ogsaa, at hun familiariserer sig iblandt med Folk af ringe Stand. Forgangen Uge saae jeg hende tale med en Borgerkone, ligesom det kunde været hendes Lige. Jeg satte hende ogsaa tilrette derfor.*

RANUDO. *Det skulde Hun dog, Madame, ikke have gjort; thi man kan familiarisere sig med Bønder, Borgere og sine Tjenestefolk uden at tabe Noget derved. Men naar man har med dem at bestille, som paastaaer at ville være vore Ligemænd, da maa man staae paa sin Høihed; thi de Første ansee Familiaritet som et Naadestegn, men de Sidste som en Ret.*[3]

OLYMPIA. *Det er sandt nok. Men der kommer hun.*

[1] Resten af hendes Replik maatte helst være strøgen.

[2] I Udgaven 1753, hvori Episoden med Eugenia første Gang blev trykt, adskille disse nye Scener sig i udvortes Henseende fra de gamle derved, at Herren og Fruen i Scenernes og Replikkernes Overskrifter blot kaldes Ranudo og Olympia uden at have Titlerne Don og Donna foran Navnene.

[3] Don Ranudo udtaler i denne Replik det Samme, som Donna Olympia udtaler i Act. III. Sc. 3 og Sc. 5.

SCEN. 4.

RANUDO. OLYMPIA. EUGENIA. PEDRO.

OLYMPIA. *Kom hid, lille Eugenia! Jeg seer i dig din Mormoders Elvires Billede, og jeg haaber, at du vil følge hendes Fodspor.*

EUGENIA. *Hvad gjorde hun, Mama?*

OLYMPIA. *Hun havde stedse sin Stand og Høihed for Øine, og skattede den høiere end nogen anden Ting.*

EUGENIA. *Det vil jeg og gjøre; men ......*

OLYMPIA. *Hvad vil du sige med dit ›Men‹?*

EUGENIA. *Intet, Mama; men .....*

OLYMPIA. *Hvad vil det ›Men‹ da betyde?*

PEDRO. *Kan Eders Naade ikke gjætte Sig til, hvad det Men vil betyde? Det er jo det Samme, som hun vil sige: Men jeg har faaet saa slet Frokost idag.*

OLYMPIA. *Hvad Frokost har hun da faaet?*

PEDRO. *Det Samme, som vi Andre; thi vi ere fastende, uden den sorte Kat, som nærer sig af Jagten.*

OLYMPIA. *I gemene Folk, som gjør Eders Mave til Gud, tænker ikke uden paa Mad og Drikke.*

PEDRO. *Spørg kun Frøkenen, om hun ikke tænker paa det Samme.*

OLYMPIA. *Hør, min Dotter, hvad agter du høiere, enten dit Adelskab eller Penge?*

EUGENIA. *Jeg agter mest Penge.*

OLYMPIA. *Hvad! Agter du mest Penge? Hvorfor sætter du mest Pris derpaa?*

EUGENIA. *Man kan for Penge tilkjøbe sig Klæder, Mad og Drikke, men Intet for det Andet.*

PEDRO. *Deri har den naadige Frøken Ret. Paa Torvet kan man for 50 Ahner ikke tilkjøbe sig et Bundt Svovelstikker.*

OLYMPIA. *Har jeg givet dig saadan Lærdom, min Dotter?*

EUGENIA. *Nei, Mama.*

OLYMPIA. *Hvi taler du da saaledes?*

EUGENIA. *Fordi Mama har lært mig galt.*

OLYMPIA. *Har jeg lært dig galt?*

PEDRO. *Ja, om jeg maa tale frit, saa er Fruens Katekismus ikke orthodox.*

OLYMPIA. *Hold din Mund! Jeg hører nok, af hvem Barnet er forført. — Ak, Himmel! er det muligt, at jeg skal høre Saadant af det Barn, som jeg har haft bedste Tanker om? — Hør, Eugenia! Der siges, at en Person af ulige Stand med vor Hus har Øie paa din Søster. Finder du Behag deri?*

EUGENIA. *Nei, jeg er vred paa samme Person, efterdi han ei frier til mig selv.*

(Hun græder derved.)

OLYMPIA. *Ak jeg gaaer af Sorg fra min Forstand. — Hør, jeg skal sætte dig i Kloster.*

EUGENIA. *Der har jeg ingen Nød.*

OLYMPIA. *Jeg skal gjøre dig arvesløs.*

EUGENIA. *Arvesløs? Ha ha ha, hi hi hi!*

OLYMPIA. Leer du deraf?

EUGENIA. Her er jo Intet at arve.

OLYMPIA. Gaa fra mine Øine, du vanartige Pige!

EUGENIA. Arvesløs! Ha ha ha, hi hi hi! *(Hun gaaer bort.)*

SCEN. 5.

RANUDO. OLYMPIA. PEDRO.

OLYMPIA. Se engang, hvor trodsig hun er ovenikjøbet og foragter sine Forældre!

PEDRO. Velbaarne Frue, naar Børn og Husfolk ikke faaer, hvad de behøve, agte de ikke Forældre eller Herskab, af hvad Stand de end ere.

OLYMPIA. De forbandede Husfolk har forført Barnet.

PEDRO. Nei, vist ikke. Men Naturen gaaer her over Optugtelsen. Hvad siger ikke Seneca?

OLYMPIA. Han siger, at slige Karle, som du, maa ikke tale saa dristig.

PEDRO. Han siger jo ogsaa, at Mulier taceat in Ecclesia.[1]

RANUDO. Herud, Mester Philosophus! og lad os være alene.

SCEN. 6.

RANUDO. OLYMPIA.

RANUDO. Jeg er ganske forskrækket over vor yngste Dotters Opførsel.

OLYMPIA. Hun er bleven forført af Husfolkene, og man maa nøie examinere, af hvem det er skeet.

RANUDO. Hvad kan ikke Omgængelse med gemene Folk udvirke? Barnet er jo saa forvendt, at man kjender det ei igjen.

OLYMPIA. Man maa hindre hende videre fra saadan Omgængelse; saa vil hun snart bringes paa rette Vei igjen og paa sin forrige honnette Ambition.

RANUDO. Ak, ak! Ingen Sorg kan være større end at see sine Børn vanslægte fra Forældrenes Dyd.

Men hør, Madame, hvad skal vi have til Middag?

Resten af deres Samtale er som i Act. III. Sc. 3. Side 248.

I FEMTE AKT

optræder Eugenia atter, men uden at have Andet at gjøre end at slutte Komedien med det Ønske:

Ak, gid jeg kunde sige det Samme!

[1] Det er de Ord, som Pedro ikke kunde huske i Act. I. Sc. 6. Samme latinske Sætning anfører Espen for Marthe i Jean de France Act. II. Sc. 3. Ordene ere ikke, som Pedro mener, af Seneca, men et Bibelsprog. *Mulieres in Ecclesiis taceant* staaer der i Vulgata, i det første Corinthierbrev, 14. Capitels 34. Vers.

HOLBERGS KOMEDIER

UDGIVNE AF JULIUS MARTENSEN

VIII BIND

NORDISKE FORLAG BOGFORLAGET ERNST BOJESEN

VIGNETTER
OG OMSLAGSTEGNING AF
HANS TEGNER
TRYKT FOR
DET NORDISKE FORLAG
HOS
F. E. BORDING
ÆTSNINGERNE UDFØRT I
F. HENDRIKSENS
REPRODUKTIONS-ATELIER
KJØBENHAVN

HOLBERGS KOMEDIER

OTTENDE BIND

HOLBERGS KOMEDIER

UDGIVNE AF

JULIUS MARTENSEN

OTTENDE BIND

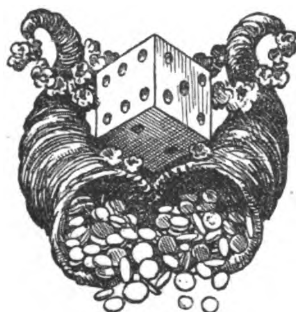
DET ARABISKE PULVER — JULESTUEN
MASKARADEN — KILDEREISEN

DET NORDISKE FORLAG
(BOGFORLAGET) ERNST
BOJESEN · KJØBENHAVN
MDCCCCI

KJØBENHAVN. F. E. BORDING

DET ARABISKE PULVER

OM DET ARABISKE PULVER

EMNET *til denne Komedie er taget fra en Fortælling i Bidermans Utopia. Fortællingen staaer at læse paa Latin i den sjette Bogs 41. til 44. Capitel. Rahbek har oversat den i sine Bilag til Holbergs Komedier (1806) paa følgende Maade:*

Da vi nogle Dage saaledes havde syslet, erfare vi, at der ikke langt derfra var en fornem Herre, der alt længe plagedes af en rasende Begjærlighed efter at gjøre Guld, og for at opnaae dette hverken sparede Omkostning eller Møie. Dette forekom mig en ny Vinding og, naar man brugte sin Forstand, en Gjenvei at komme til Penge. Jeg overlægger en Plan, og efter at have nøie beregnet Alting kalder jeg Simo tilside og aabenbarer ham hemmelig mit Anlæg. »Paa denne Maade«, siger jeg, »komme vi med en Fart i Skuddet«.

»Du skulde heller sige: i Veiret«, svarede Simo; »thi dette synes mig at bære lige ad Galgen. For siig mig, om du er ved din Forstand, der ikke øiner nogen Strikke ved denne Profit. Naar har du nogensinde hørt, at en Guldmager er død i sin Seng? Naar er Nogen af dem enten selvdød eller druknet eller slaaet ihjel af Lynild? Alle have de opgivet Aanden i det Høie og ere gaaet fra Digelen til Strikken i Galgen.«

Jeg lo, da Simo sagde mig alt dette. »Ret ligesom du har levet saaledes,« sagde jeg, »at du nu skulde begynde at frygte for Strikken! I tredive samfulde Aar have vi nu Begge været Galgefugle, og enten vi gaae fra Smeltedigelen eller fra simpelt Stylt til Galgen, saa komme vi til at bøde med selvsamme Hals. Mener du, at disse Historier vil unde os anden Dødsseng? Følg du derfor mig og hjælp mig at gjøre det Guld, vi kan fortære.«

Med disse Ord bevæger jeg Simo. Snart vexle vi hundrede Philipsdalere i Guld og støde Guldet til Pul-

ver og blande det med slet og ret Sand. Jeg agêrer Guldmager, Simo Bissekræmmer; hver vidste sin Rolle.[1]

Da Alting var i Orden, kom fjerde Dag derpaa min Kammerat paa Slotsgaarden. Jeg gaaer indenfor og underretter Herren, i hvad Ærende jeg kom. Manden sprang op i den Tanke, at han havde fundet en Archimedes. Han tilbyder mig sit Hus og en anseelig Belønning, hvis jeg ærligen lærte ham Kunsten. Da jeg saae Mandens Begjærlighed, lovede jeg Alting, og tillige taler jeg ivrig imod de mangfoldige slige Bedragere, der ved deres skjændige Opførsel have bragt denne herlige Kunst i Vanrygte og været Skyld i, at hele Verden afskyede alle Guldmagere som Landeplager. Derpaa, at han desmindre skulde formode nogen Svig, forskriver jeg mig til ham, hvis jeg paa nogen Maade sveg ham; men hvis jeg giver ham øiensynlige Beviser paa, at Kunsten er probat, betinger jeg mig 400 Philipsdalere. Han lovede mig af sig selv, om det saa var 500, og bad mig skynde mig at gjøre Prøve.

Der blev indrettet en Ovn nøiagtig efter min Forskrift. Kul, Svovl, en maadelig Portion Kvægsølv og Alt, hvad jeg ellers befalede, bringes mig i Overflødighed. Tredie Dag indbyder jeg Herren, viser ham hele Kunstfremgangen og giver ham en liden Kugle, der var sammensmeltet af gemeen Materie, ihænde. Den var knap en Halvskilling værd; thi den bestod blot af Svovl, Bly og flygtigt Kvægsølv. Da han overmaade nøie havde undersøgt denne Klump og rent ud erklæret, at han overflødig havde ransaget Alt, sagde jeg, at det Halve af den vilde blive til Guld, naar den blev smeltet.

Allerede var det i Ovnen, som jeg havde anordnet, da jeg raaber, de skulde bie, til det arabiske Pulver var kommet i; det var en Tilsætning, som jeg nær havde glemt. Herren svarte mig, at han intet saadant Pulver havde. »Der er ingen Bissekræmmer«, sagde jeg, »der

[1] Philipsdaleren var en spansk-nederlandsk Mønt.

jo har af det i Mængde. Send De da Bud og lad kjøbe for en ti tolv Skilling saa meget, De forlanger«. Herren siger det strax til en Dreng. Drengen løber. I Forstuen seer han Simo, der sidder med sine Vare. Han spørger, om han ikke havde det arabiske Pulver. »Meget mere, end jeg forlanger«, sagde han, »det Kram veier meget mere, end det er værd«. Han fylder et stort Klæde og giver Drengen. Da denne spurgte, hvad det skulde koste, forlangte han et Par Skilling. Drengen løb hjem og sagde til sin Herre, at Pulveret havde næppe kostet det Halve, og at Kræmmeren selv holdt det i ingen Pris. Manden syntes godt om, at det Pulver var saa godt Kjøb; men jeg skjældte Kræmmeren ud for en knap Snyder og sagde, jeg vilde levêre dobbelt saa Meget ringere. Jeg bad ham derpaa kaste en Trediedel af det Pulver til den øvrige Masse og ikke vende Øinene fra det. Midlertid lagde jeg Kul til og stænkede Vand paa og brugte Puster og blæste til Ilden, indtil vi saae Pulveret smelte og opløses til en Klump Guld.

Herren gav et Glædesskrig og bildte sig ind, at han havde en Guldgrube i sin Ovn. Han faldt mig om Halsen og sagde, jeg havde holdt min Prøve som en Mand. Han lod sine Venner komme; de studse. Han lod Guldsmedene komme; de roste det. Guldet gik om for Alles Øine og i Alles Hænder og blev erkjendt for rent ægte Guld. De undersøge Vægten og taxere det til ti Philipsdalere. Nu fremstillede han mig for dem Alle, faldt mig om Halsen og førte mig omkring paa Slottet og sagde, jeg var den Tusindkunstner, der af en Toskillingsklump havde frembragt saa meget Guld. Heller ikke kunde Guldsmedene lade dem nøie med hans Ord; men for at see selve det nyfødte Gulds Vugge, løbe de til Ovnen, og Mange beundre det Underværk.

Men En af hans Venner var klogere. »Endskjøndt jeg ingen Svig opdager her«, sagde han, »bliver jeg dog ved, at Guldet ikke kan frembringes ved Kunst. For Exempel her denne Mand. Naar han saa let kunde

bringe Guld til Verden, hvorfor er han da saa maadeholden, at han ikke mangfoldiggjør sin Afkom? Seer jeg ikke feil, er hans Kjole istykker, han er bleg af Ansigt og mager af Krop. Hvorfor gjør han da ikke Guld og faaer sin Kjole helet for? Eller hvorfor tigger han hos dig, naar han gjør dig rig? Klogere, synes mig, drev engang, jeg veed ikke hvilken, Fyrste Gjæk med saadan en Karl, da han forærede ligedan en Bedrager, der gav sig ud for at kunne gjøre Guld og vilde have en Belønning derfor, en overmaade stor Pose og sagde, at Den, der kunde frembringe Guld i saadan Overflødighed, maatte ikke kunne faae Noget, der kunde være ham mere velkomment, end en Pung at forvare det i.«[1]

Denne Karls Spottegloser ærgrede mig meget, og for da at forsvare mig mod ham, tager jeg mig over at gjøre en ny Prøve i hans Overværelse. Jeg gjør strax nok en Guldklump af samme Pulver, hvorpaa jeg baade bandt Munden paa Dadleren og gav ham selv Lyst til at lære den Kunst, han havde spottet. Men Herren formaaede mig til, at jeg ikke maatte meddele nogen Anden den Hemmelighed, og prøvede derpaa i hele tre Dage den samme Ting for sig selv, saalænge der var arabisk Pulver, saa han ingen Tvivl mere havde, men roste sig af, at han var en Midas, der forvandlede til Guld Alt, hvad han rørte ved.

Han udbetalte mig altsaa efter Accord de 500 Philipsdalere og forlangte blot af mig, at jeg maatte være sparsom i at optage Disciple, at Guldet ikke skulde tabe sin Pris ved at blive for overflødigt. Jeg lovede det, og ved vor Afsked bad jeg ham prøve det engang endnu, at jeg kunde see, om han ogsaa erindrede Alting rigtig. Han gjør saa, og sender Tjeneren efter mere Pulver. Denne kjøber for en Rigsorts Penge af samme Simo en stor Mængde og bringer sin Herre. Herren

[1] Holberg fortæller i sin Epistel 117, at den omtalte Fyrste var Pave Leo den Tiende.

smelter det Halve, og faaer saa meget Guld ud, som han aldrig havde faaet. Alle sprang nu af Glæde, og jeg bad Farvel, og Simo var hellerikke seen til at pakke sit Kram sammen og følge mig paa Veien, da jeg nu havde vundet hundrede Procent.

Midlertid udspredte sig det Rygte i Nabolauget, at Herren var en Midas til at gjøre Guld. Hans fornemme Venner lykønske ham og kappes at faae den vidunderlige Ovn at see. Herren lader dem een Gang efter den anden baade see Ovnen og prøve Guldet, saa at de Fleste troede, at Naturen havde dog maattet give tabt. Men inden faa Dage slap det arabiske Pulver op. Tjeneren blev sendt ud som sædvanlig; han gaaer til alle Bissekræmmere, han spørger i alle Boder; men Ingen havde enten nogensinde hørt eller seet det Allermindste til dette gemene Pulver. Der spørges i Italien, der sendes til Spanien, der søges næsten i selve Arabien efter det arabiske Pulver; men det har indtil denne Dag ikke været at finde. Nu mærkede da Herren, han var taget ved Næsen, og blev udleet af Mange.

Skjelmen agêrer en Guldmager af anden Slags end den sædvanlige. Han indbilder den Herre, som han vil bedrage, at Midlet, hvormed der kan laves Guld, er et simpelt Pulver, som kan faaes hos enhver Bissekræmmer, men hvis vidunderlige Egenskab kun er Enkelte bekjendt. Ellers gjaldt Midlet for en Sjældenhed og dets Tilveiebringelse for et vanskeligt og kostbart Foretagende. Dets Navn var de Vises Sten eller den røde Tinctur, det store Magisterium eller det store Elixir, i Modsætning til det lille Elixir eller den hvide Tinctur, hvormed der skulde kunne laves Sølv. Men da Midlet i Bidermans Fortælling er en Vare, der sælges af Bissekræmmerne, giver Skjelmen det et andet Navn og lader det hedde det arabiske Pulver. Guldmagerkunsten ansaaes nemlig for en arabisk Kunst; den var kommen fra Ara-

berne til Europa, hvor ogsaa dens Benævnelse Alchemien mindede om dens arabiske Herkomst.

Den meer end tusind Aar gamle Tro, at uædle Metaller kunde forvandles til Guld, var meget udbredt i Holbergs Tid, navnlig medens han var ung. Siden Trediveaarskrigen havde Fyrstehoffer og omreisende Guldmagere stadigt søgt at komme i Forbindelse med hinanden, og Guldmagernes Antal var blevet større, end det nogensinde havde været. Men den samme Historie gjentog sig bestandigt. En Guldmager pleiede ikke at have Mere af den røde Tinctur, end der behøvedes til Forevisningen af de Prøver, hvorved han forskaffede sig Credit; derefter trængte han til at forstrækkes med Penge for at blive i Stand til at frembringe et nyt Kvantum af Tincturen; men han skuffede bestandigt Forventningerne. Holberg maa have hørt og læst om flere af de Guldmagere, der vakte Opsigt i hans Ungdom. En af de navnkundigste var Italieneren Caëtano, ogsaa kaldet Grev Ruggiero, som, efter at have været ved forskjellige Hoffer, kom i Forbindelse med Kongen af Preussen. Han blev omsider sat paa Fæstningen Küstrin for at arbeide alvorligt paa Tincturens Frembringelse; men da det viste sig, at han ikke kunde frembringe den, blev han dømt fra Livet som Bedrager og hængt i en forgyldt Galge, i Sommeren 1709. Til hans Erindring blev slaaet en Medaille, som kan have givet Holberg Ideen til den Formular, der oplæses i Komedien. Medaillen bar følgende Indskrift paa Reversen:

Kys
Muntus
Fuld Tezyby
Ayvvuk De
Allgemisdarum
bloena sund
omnia
Ohcre Toezyphy a dur.

Det er Latin, og meget godt Latin, men Ordene ere stavede rent galt, og nogle af dem skulle læses bagfra. Naar Ordene skrives rigtigt, staaer der:

Sic
mundus
vult decipi,
et quia
Alchemistarum
plena sunt
omnia,
ergo decipiatur.

Paa Dansk: Saaledes vil Verden bedrages, og efterdi Alt er fuldt af Guldmagere, saa lad den bedrages.

Ogsaa Danmark var blevet gjæstet af omreisende Guldmagere. De danske Konger Christian den Fjerde og Frederik den Tredie havde begge interesseret sig for Guldmagerkunsten, særligt Frederik den Tredie, som i sine sidste Leveaar havde haft den berømte italienske Guldmager Borri ved sit Hof. Nye Guldmagere havde indfundet sig under de efterfølgende Konger, og endnu kun nogle faa Maaneder før Det arabiske Pulver blev spillet, ankom til Kjøbenhavn en italiensk Kemiker ved Navn Chevalier Maldini, som paastod at kunne med megen Fordel udtrække Guld af Bly. Maldini opnaaede en Ansættelse hos Kongen, men blev i 1725 afskediget og fik fri Reise til Hamborg.

At Holberg ikke troede paa, at der kunde laves Guld, fremgaaer baade af Komedien og af hans Epistel 117. Han udtaler i denne Epistel som sin Mening, at de Historier, som fortælles om den philosophiske Sten, enten ere opdigtede, eller at der ved Operationerne er skeet Bedrageri, saaledes som det vises i Komedien. Tillige yttrer han, at det blot vilde afstedkomme Ulykke og Forvirring, ifald det Kunststykke lod sig udføre, at forvandle uædelt Metal til Guld, da Guldet vilde miste sin Værdi, naar det ophørte at være sjældent.

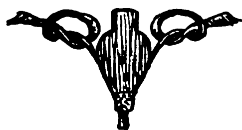
Det arabiske Pulver er for længe siden blevet en Komedie, hvori der satiriseres over en Daarskab, som Ingen mere hengiver sig til. Men Stykket kan vedvarende læses med Fornøielse, og som Holberg fremhæver i sin Selvbiografi, indeholder det ved Siden af Satiren over Guldmagere en anden Satire. Thi saasnart som det rygtes i Byen, at Polidor har forvandlet en værdiløs Klump til Guld og er paa Veie til at blive en rig Mand, viser det sig, at Verden kun estimerer den, som har Lykken med sig. Alle strømme nu som Gratulanter til hans Hus, ogsaa de, der nylig lod ham mærke, at de ikke længer huskede, hvad Godt han havde gjort imod dem, førend han ødte sine Penge paa Guldmageriet. Han tilbageviser stolt disse Personers Beilen til hans Venskab; dog just som den triumferende nye Midas er ved at holde en Straffetale til Hyklerne, kommer det ud, at han har været Gjenstand for et Bedrag, og Gratulanterne gaae leende bort. Holberg tilføier, at det Eneste, der blev indvendt mod Stykket, var dets Korthed. Hans tidligere Komedier havde alle været Femaktsstykker, Det arabiske Pulver var kun i een Akt og havde dog saa rigt et Emne, at der godt kunde være bragt Mere ud deraf. Maaskee vilde Komediens sidste Del ogsaa have været endnu mere morsom, naar Gratulanterne ikke vare lutter nye Personer, men man havde seet Nogle af dem vise Polidor Kulde og Ringeagt, inden de ved Rygtet om hans Lykke skynde sig hen til ham for at tee sig som hans hengivne Venner.

DET ARABISKE PULVER

KOMEDIE I EEN AKT

FØRSTE GANG FORESTILLET
PAA THEATRET I LILLE GRØNNEGADE
I JANUAR
1724

(ACTEURS 1724)

POLIDOR, ALCHYMIST . . . . *M. RAMEL*
LEONORA, HANS FRUE . . . . *MAD. COFFRE*
HENRIK, TJENEREN . . . . *M. WEGNER*
PERNILLE, PIGEN . . . . *MAD. MONTAIGU*
OLDFUX, EN GAUDIEB . . . . *M. ULSØE*
ANDREAS, HANS KAMMERAT . . . . *M. LINDORF*
BENJAMIN, JØDE . . . . *M. PILLOI*
MESTER CHRISTOFFER, VÆRT I PHASANEN
LEANDER, EN FORDUMS VEN AF POLIDOR . . . *M. SCHOU*
LEANDERS FRUE
TO POETER OG EN HOB FREMMEDE HERRER OG FRUER

SCENEN ER I EN BY I TYDSKLAND

Værten i Phasanen og Leanders Frue spilledes formodentlig af M. Høberg og Mademoiselle Hjort.

SCEN. 1.

OLDFUX. ANDREAS.

OLDFUX [for sig selv]. Denne By er dog ikke saa lille, som jeg havde bildt mig ind. Her er ogsaa en Hob smukke Huse, hvilket gir tilkjende, at her maa boe formuende Folk.[1] Men se! Jeg er aldrig ærlig, om det ikke er min gamle Kammerat Andreas, som jeg ikke har seet i saa mange Aar. — Andreas! Er det dig eller din Gjenfærd?

ANDREAS. Ei, Monfrere Oldfux! Er det muligt, at jeg skal have den Lykke at finde dig her saa uformodentlig!

(De omfavner, kysser hinanden og græder.)

OLDFUX. Ak, min ærlige Ven og tro Staldbroder! jeg er færdig at daane af Glæde at see dig her. Jeg tænkte, at du havde været hængt for mange Aar siden. Men jeg mærker, at du forstaaer din Profession; thi det er ingen Kunst at stjæle, det kan en grov Bonde gjøre; men at stjæle saaledes, at man aldrig blir greben, det kalder jeg at forstaae sit Handværk.[2]

ANDREAS. Jeg takker skyldigst, Monfrere! for de gode Tanker, du har om mig. Det er mig ikke liden Fornøielse at være berømmet af saadan brav Mand, som du est. Jeg takker ellers mine Forældre for god Optugtelse og Formaning, som jeg har ført mig til Nytte allevegne, hvor jeg har væ-

[1] Byen ligner Kjøbenhavn.
[2] Det Samme siger Jesper i Jakob von Thybo, Act. V. Sc. 1.

ret i Verden, saa jeg kan sige, uden at rose mig selv, Monfrere! at jeg har aldrig været greben mere paa mine Gjerninger end een Gang, da jeg dog kom temmelig vel derfra; thi jeg misted ikke mere end to af mine Øren.[1]

OLDFUX. Ei, Bagatel! Et Par Øren meer eller mindre, det vil ikke meget sige. Jeg mærker, at det er derfor, at du gaaer med den polske Hue.[2]

ANDREAS. Ja vist; derfor hilser jeg Folk ikke anderledes end Officererne, naar de trækker op paa Vagt, bukkende mig lidt, læggende Haanden paa Huen. Mange sige derfor, at jeg er storagtig; men de gjør mig, min Tro, stor Uret; thi jeg er ikke mindre end storagtig.[3] Men hvorledes har det ellers behaget Monfrere at leve?

OLDFUX. Ret vel. Jeg har kunnet komme tilrette med alle Folk, hvor jeg har været, foruden med disse forbandede Byfogder, der en og anden Gang har villet attaquere mig paa mit ærlige Navn og Rygte. For fjorten Dage siden havde jeg at bestille med En, som lod mig sætte; men jeg, for at undgaae Vidtløftighed, sneg mig af Arresten; thi man vinder ikke meget, Monfrere, ved Processer.

ANDREAS. Det er sandt nok, Monfrere. Jeg har ogsaa mærket, at disse Byfogder ere slemme Folk, som ikke kan lade ærlige Folk være i Ro.

[1] Tyve pleiede at ende i Galgen; derfor troede Oldfux, at Andreas for længe siden var hængt; men Andreas er sluppen med at faae Ørene afskaarne, en Straf, som i Tydskland, hvor Komedien foregaaer, var forbunden med at staae i Halsjern og forvises Landet. — Det forældede Præteritum »jeg miste«, som findes i 1724 og 1731, er i de Høpffnerske Optryk forandret til »jeg misted«.

[2] I Sc. 19 beskrives Andreas nærmere som »en eenøiet Djævel i lange sorte Klæder« med polsk Hue og sort Plaster paa Øiet.

[3] Da Komedien foregaaer i den hedeste Sommertid, maa Andreas tage sig besynderlig ud med den polske Hue.

OLDFUX. Ja, de ere saa misundelige, at, saasnart en brav Mand har forhvervet sig en Skilling, søger de at skille ham derved igjen.

ANDREAS. Dyden er allevegne forfulgt.

OLDFUX. Besynderlig af Ens egne Landsmænd. Derfor har jeg forsvoret aldrig at komme i min Fødby oftere.[1]

ANDREAS. Men hvad vil du nu bestille her?

OLDFUX. Jeg har, min Tro, endnu ikke betænkt mig derpaa. Ørkesløs gad jeg ikke være; thi Ørkesløshed er Fandens Hovedpude. Jeg har gaaet fast alle Professioner igjennem. I Augsburg var jeg *Doctor Medicinæ* og practiserede længe med stor Profit, indtil Facultetet af pur Misundelse formêrede mig en Proces, og vilde have mig hængt, da jeg dog skikkede mig saaledes i mit Embede, at Ingen af mine Patienter kunde klage over mig.

ANDREAS. Jeg troer det nok; thi jeg haaber, at de døde alle.[2]

OLDFUX. Ja, det er sandt. Men midlertid blev de dog af med deres Sygdomme.[3] Havde jeg haft Penge til at fortsætte min Proces med Docterne, skulde jeg kunne have overbeviist dem, hvad Karle de vare, hvorledes de plagede stakkels Patienter værre end Bødler hele Aar,[4] da jeg derimod aldrig opholdt en Patient over tre Dage. Der er adskillige rige Folk i Augsburg, som maa tilskrive mine Recepter al deres Velfærd;[5] thi

[1] »forsvoret aldrig at«, forsvoret at.
[2] »haaber«, antager, kan tænke.
[3] Saaledes ræsonnerer ogsaa Doctoren i Barselstuen. Se Fjerde Bind Side 190.
[4] »hele Aar« ɔ: et helt Aar, ligesom i Gert Westfaler Act. IV. Sc. 8: »har hele Aar ikke en Rus paa«.
[5] »mine Recepter«, mine Medicamenter. Jvfr. Noten i Tredie Bind Side 231.

havde jeg ikke saa hastig cureret deres kjære Forældre, havde de endnu maat bie efter deres Arvedel, som dem efter Naturens Ret tilkom. Jeg skulde kun alene produceret deres Attester mod de andre Doctere om min Dygtighed. Men jeg besluttede heller at forlade Staden, førend jeg vilde have med de Karle at bestille; thi de dømmer dêr i deres egen Sag, og naar En er først dømt af med Livet og bleven hængt, kommer han siden ingen Vei, endskjøndt han appellerer hundrede Gange.

ANDREAS. Deri har Monfrere Ret.

OLDFUX. I Nürnberg var jeg Profet og spaaede længe for Penge, var i stor Reputation i Begyndelsen; thi mine Spaadomme traf adskillige Gange lykkelig ind for mig. Men som Geisten er ikke altid lige hos et Menneske, og jeg spaaede Noget, som angik Republiken, hvilket faldt anderledes ud, vilde man tage mig ved Vingebenet.[1] Men det var min Lykke, at jeg var en Profet; thi jeg spaaede ogsaa om mig selv, hvilket dog ikke er enhver Profet medgiven, nemlig, om jeg havde kommet til Examen, det skulde have gaaet forbandet galt med mig, hvorfor jeg smurte mine Støvle og gik itide bort.

ANDREAS. Jeg havde, min Tro, ogsaa kunnet spaae det Samme, hvorvel jeg aldrig har øvet mig i den Kunst.

OLDFUX. I Frankfurt am Main agêrede jeg Figtmester, fik en stor Hob Skolarer, som alle gav mig Penge paa Haanden; men da Figtskolen skulde gaae an, tænkte jeg ved mig selv: Hvad nytter

[1] »Republiken«, den Nürnbergske Republik. Nürnberg var en fri Rigsstad.

det unge Mennesker, at de lære at figte? De stole kun siden derpaa, blive forvovende og kan komme i Ulykke. Hvorudover, for at forekomme Saadant, jeg reiste hemmelig bort.

ANDREAS. Gavst du da Skolarene deres Penge tilbage?

OLDFUX. Nei, Monfrere. Jeg vidste ikke at finde dem saa i en Hast; tilmed havde jeg Reisepenge nødig; dog paa det de skulde ikke tænke, at jeg vilde bedrage dem, laante jeg ogsaa nogle Penge af min Vært, til et Tegn, at jeg vilde komme tilbage igjen. Fra Frankfurt reiste jeg til Strasburg, hvor jeg gav mig ud for Politicus.

ANDREAS. Men hvordan kunde det lade sig gjøre?

OLDFUX. Det gik skjønt. Jeg læste Noget i Hübners Politische Fragen, besynderlig i det Capitel, som handler om Strasburg og omliggende Stæder,[1] gav mig ud for en Adelsmand, gjorde mig en grundig og ærbar Mine, hvilket ikke er det Ringeste, som udfordres af en Politicus, reprimanderede derforuden alle Magistratens Gjerninger, fandt Feil ved alle Ting i Staden, hvorved jeg kom i saadan Reputation, at jeg fik en Bestilling, hvilket jeg dog ikke vilde antage, førend man gav mig et Aars Gage forud. Men da jeg havde faaet Pengene, tænkte jeg ved mig selv: Du

[1] Johan Hübner, i hvis »Kurze Fragen aus der politischen Historie« Oldfux har læst Noget, var en anseet Skolemand, som dengang var Rector ved Johanneum i Hamborg. Han udgav det omtalte Værk i Aarene 1697 til 1707, medens han var Rector ved Gymnasiet i Merseburg. Værket var i ti Bind, og hvert af Bindene fik flere Gange nyt Oplag. En dansk Oversættelse af alle de ti Bind udkom i Kjøbenhavn paa Berlings Forlag i Aarene 1746 til 1751.

kunde nok tjene til Andet end til at sidde med en lumpen Pen i Haanden om Dagen; reiste derfor smukt bort uden at tage Afsked, ved hvilken sidste Conduite jeg overbeviste dem, som tvilede om min Dygtighed, at jeg var en stor Politicus.[1] I Køln, hvor vi vare sammen sidst, agêrede jeg en Stjernekiger,[2] i London en Guldmager, i Antwerpen en Helgen, hvilken Profession gav mig af alle mest Penge; thi Folk offrede til mit Hus ligesom til en Kirke, at jeg skulde gjøre Forbønner for dem.

ANDREAS. Men hvorfor blev du ikke ved den Profession?

OLDFUX. Ret som jeg stod paa Gaden engang og formanede Folk til Gudsfrygt, kom En af mine gamle Kammerater, hvilken saae mig under Øinene, brast i Latter og sagde til de Omstaaende: Denne Mand, som I holde for en Helgen, er En af de største Skjelme, der kan gaae paa Jorden. Men min Credit var saa stor, at Folk blev færdig til at stene den som Helgens Bespottere.[3] Dog allarmerede den Hændelse mig saa meget, at jeg turde ikke være meer i Byen, men reiste hidhen.

ANDREAS. Hvad vil du nu tage dig for?

OLDFUX. Jeg veed, min Tro, ikke selv, hvad jeg vil agêre. Jeg vil tælle paa mine Knapper. Hvilken Profession, som falder paa den sidste Knap, den vil jeg tage an. (Begynder at tælle.)

[1] I Den politiske Kandestøber, Act. I. Sc. 5 siger Geske, at man i gamle Dage kaldte en Skjelm en Politicus.

[2] »Stjernekiger«, Astrolog.

[3] »den«, ham. — Holberg har ladet Oldfux i Antwerpen opleve noget Lignende, som Gautyven Montufar i Scarrons Novelle *Les Hypocrites* oplever, medens han agêrer Helgen i Sevilla.

Doctor, Profet, Figtmester, Spiller, Politicus, Guldmager, Stjernekiger, Helgen.

(Tæller fra først igjen og træffer paa Guldmager.)

Ja, jeg maa gjøre Guld, og du maa være mig behjælpelig.

ANDREAS. Hvad jeg kan være til Tjeneste, skal ikke manquere.

OLDFUX. Hør, Andreas! jeg har her hundrede Rigsdaler Guld, som er stødte til Pulver; de skal du mænge blandt Andet. Du skal slaae en Bod op paa Torvet og holde til Fals samme Pulver, men ikke sælge det til Nogen, uden de spør om det arabiske Pulver. Det er Alt hvad du skal have i dit Hoved. Lad kun mig sørge for Resten. De hundrede Rigsdaler skal profitere os 4000. Se, der har du Guldet, gak kun strax hen og gjør, som jeg siger dig, og sæt dig paa Torvet. Naar jeg har 4000 Rigsdaler, skal du bekomme den Fjerdedel deraf.[1]

ANDREAS. Godt, godt; inden en halv Time skal jeg være færdig med min Kram. [Gaaer.]

SCEN. 2.

JØDEN BENJAMIN. OLDFUX.

JØDEN. Sein Diener, mein Herr! Hat Er was zu skacheren?

OLDFUX. Nei, nu ikke, Smous. Jeg er nys kommen hid til Byen. Men imorgen, naar jeg begynder at arbeide, kan I faae noget Guld, men med Condition, at I ikke siger det til Nogen; ellers har jeg ingen Ro for Folk. Jeg gjør ellers ikke mere

[1] »den Fjerdedel«, Fjerdedelen.

Guld paa eengang, end jeg kan bruge til en Maaneds Fortæring. Men vil Nogen lære Kunsten af mig, koster det 4000 Rigsdaler.

JØDEN. So kan Herren Guld gøren?

OLDFUX. Ja, saa lidt til Husbehov.

JØDEN. Damit kan Messiee Sich viel insinuêren hos en vornehm Herr, der hier wohnt.

OLDFUX. Hvad er hans Navn?

JØDEN. Sin Nam ist Polidor. Han har viel Zeit und sture Penge daran gewendet, aber vergebens. Han spandirer gern 4000 Rigsdaler paa den Kunst at leren.

OLDFUX. Er det ellers en skikkelig Mand?

JØDEN. Ein allerliebster Herr, ein gelehrter Mann und en stur Naturkundiger.

OLDFUX. Hans Studeringer hjælper ham ikke meget til den Kunst. Jeg kan lære den ligesaa snart til en Bonde, som til den allerlærdeste Mand; thi Kunsten bestaaer kun i en ringe Videnskab og nogle smaa Ceremonier, som man maa iagttage.[1]

JØDEN. Han er ellers af so Mange bedragen bleven, at han Ingen will mehr glauben.

OLDFUX. Han har stor Ret; thi Verden er nuomstunder fuld af Bedrageri. Jeg forlanger derfor ikke, at han skal troe mig meer end en Anden, førend han seer Prøven og faaer Troen i Hænderne.

JØDEN. Trækker da Messiee Guld von ander Metal?

OLDFUX. Ei, Lapperi! Det er ikke Umagen værd. Jeg kan gjøre Guld af alle Ting. Adieu; jeg maa til mit Logement.

[1] »en ringe Videnskab«, en ringe Kunst.

JØDEN. Wo logire der Herr?

OLDFUX. Her næstved i Phasanen. Vil I komme til mig imorgen, kan I faae noget Guld hos mig.

JØDEN. Gut, gut. Adjees so lang.

(Alene.) Der Kerl hat en ehrlich Angesicht; aber ich glaube ihm doch nicht, ehr ich Probe sehe. Ich muss doch die Historie dem Herren Polidor fortællen. (Banker paa.)

SCEN. 3.

HENRIK. JØDEN.

HENRIK. Hvem vil I tale med, Benjamin?

JØDEN. Ich will tale mit dem Herren Polidor.

HENRIK. Da kan I ikke faae ham nu i Tale, det jeg troer; thi nu er det hans onde Time paa Dagen, at han har Feberen.

JØDEN. Har han denn lang Fiber hat?

HENRIK. Nei, ikke over i tyve Aar.[1]

JØDEN. Ei, Snak! ich saae ihm jo for 3 Dagen siden.

HENRIK. Jeg veed ikke rettere, end han har Feberen. Naar jeg seer en Mand den hedeste Tid om Sommeren staae i Gløer op til Ørene, slutter jeg, enten han er gal eller han har Feberen.

JØDEN. Ha ha, nu forstaaer ich din Mening. Er operirt itzund.

HENRIK. Jeg veed ikke, enten han opererer eller purgerer; jeg troer, det er ligemeget; thi al den Tid, han har arbeidet paa at gjøre Guld, har han ikke vundet saa meget, at han kan kjøbe sig

[1] Henrik overdriver. I Sc. 5 siger Polidors Frue, at han har arbeidet i ti Aar paa at blive Guldmager.

en Strikke for, naar engang alle hans Midler er bortsat paa det Lapperi, og han vil hænge sig af Armod. Han gir heller Ingen Audients, naar han har med de Forretninger at bestille.

JØDEN. Aber ich faaer wel Audients, wenn du siger, dass en Goldmacher neulich hier er kommen, der will Proben gøren, ehr han Recompans ferlangen.

HENRIK. Ja, hvis saa er, saa faaer I ham nok i Tale; thi ellers, om En sagde ham, Jer Hus er i Brand, der er En, vil tage Jer Frue med Vold, Tyve er indbrudt i Huset, det bevægede ham aldeles ikke at gaae fra sine Sager. Men det er endelig Noget, som jeg tør sige ham.

JØDEN. Gaa denn straxen ind; ich weiss nicht, wie lang han blir in der Stadt.

HENRIK. Han sidder her i den yderste Stue. Jeg vil raabe udenfor Vinduet; thi jeg tør ikke gaae ind. (Raaber sagte tre Gange:)

Herre! Herre! Herr Polidor![1]

POLIDOR (indenfor). Hvad er det for en Slyngel, som tør raabe paa mig?

HENRIK. Jeg har Noget at sige Herren, som er høist magtpaaliggende.

POLIDOR. Og jeg har Noget at smøre din Ryg med, som skal lære [dig] at lade mig være i Ro en anden Gang.

HENRIK. Her er en fremmed Mand ude, som kan gjøre skjønt arabisk Guld.[2]

POLIDOR. Lad ham bie. Nu kommer jeg strax.

[1] Det er kun en theatralsk Ordning, at Polidor sidder i »den yderste Stue« og kaldes ud paa Gaden til Jøden. Hvad der fremstilles i denne Scene er Noget, som foregaaer inde i Huset.

[2] Ved »arabisk Guld« menes kunstigt Guld, det, som Araberne lagde sig efter at frembringe.

HENRIK. Tænkte jeg det ikke vel; det er Magneten, som alene trækker ham ud.

SCEN. 4.

POLIDOR. JØDEN. HENRIK.

POLIDOR (**i sin Slaaprok med et Læderforklæde for, førende en nedslagen bred Hat paa Hovedet, en Puster paa Axelen hængende og en Ildtang i Haanden, ganske kullet i Ansigtet**). Hvor er den Mand, som kan gjøre Guld?

JØDEN. Ich talte nylig mit ihn; han logirt in dem Phasan.

POLIDOR. Vil han og lære Kunsten til Andre?

JØDEN. Ja. Aber er ist forbandet dyr.

POLIDOR. Hvad forlanger han da?

JØDEN. Er ferlangt 4000 Rigsdaler.

POLIDOR. Det er noget meget.

HENRIK. Det er ikke meget. Jeg vilde gjerne give ham en Tønde Guld, om jeg havde den; thi hvad vilde jeg estimere det, naar jeg siden kunde gjøre igjen tidobbelt saa meget?

POLIDOR. Raader du mig da, Henrik, at give de Penge?

HENRIK [**hvisker til ham**]. Jeg raader Herren at hænge baade Guldmageren og Jøden op; thi den Ene er en Jøde, og den Anden, garanterer jeg for, er ligesaa god som de Andre, som har bedraget Herren saa ofte.

POLIDOR. Hør, Benjamin! vil du cavêre for ham, at han ikke bedrager mig?

JØDEN. Nei, Herr! ich sag Dank. Ich kenner ham nicht weiter, als dass ich een Gang mit ham har talt. Han maa for sich selber cavêren. Han

tilbyden sich erst Proben to gøren, ehr er was ferlangt.

POLIDOR. Det er jo et ræsonnabelt Tilbud. Se til, Benjamin, at du kan bringe ham hid som af dig selv; thi jeg vil ikke lade mig mærke, at jeg er meget forlegen for at lære ham Kunsten af.

JØDEN. Ich will strax derhen gaae. [Han gaaer.]

SCEN. 5.

POLIDOR. HENRIK. LEONORA. PERNILLE.[1]

LEONORA. Ei, Gud bevare os, min Hjerte! I seer værre ud end Fanden.

POLIDOR. Mit Arbeide, Madame, fører ikke Andet med sig.

LEONORA. I maa vel sige, det fører ikke Andet med; thi hvad Frugter har I nu seet i de mange Aar, I har plavet Jer med det forbandede Tøieri?

POLIDOR. Tag Jer vare, hvad I siger, Madame! og giv den ædelste Profession i Verden ikke saadan Titel.

PERNILLE. Herren har Ret, at Professionen er ædel; thi ingen uden rige og fornemme Folk kan practisere den. Den er ogsaa nyttelig for et Menneskes Sjæl.

POLIDOR. Det er ogsaa at gaae noget for vidt.

PERNILLE. Men jeg skal bevise det klarlig for Herren. Fattigdom er nyttig for et Menneskes Sjæl; Guldmageri viser Veien til Fattigdom, *ergo* er den nyttig for et Menneskes Sjæl.

POLIDOR. Hør, Madame! I maa ikke have slige næsevise Tjenestefolk i Jer Brød.

[1] Denne og alle de følgende Scener foregaae inde i Polidors Hus, hvor egentlig ogsaa baade Scen. 3 og Scen. 4 foregik.

LEONORA. Min Hjerte, Pernille har Ret, og intet fornuftig Menneske kan dadle hendes Ord. Man kan bevise af Jer eget Exempel tilstrækkelig, hvilke Frugter den Profession fører med.

POLIDOR. Naar det kommer, saa kommer det paa een Gang.

PERNILLE. Ja vist kommer det paa een Gang. Herren distillerer, koger, syder, gryder saa længe, indtil Han sætter omsider Ild paa Huset, og saa kommer Armoden paa een Gang.

LEONORA. I har arbeidet ti Aar derpaa, og bliver I endnu ti Aar derved, kommer I at gribe til et Handværk for at fortjene Føde.

PERNILLE. Ja, gjøre Svovelstikker af Armod.

POLIDOR. Du Næseviis! hen til din Rok, det er nok saa tjenligt. — Og Madame! gak ind og sy paa Jer Ramme og lad mig være uskaaren.[1]

PERNILLE. Fruen skal nok sye paa Ramme, saasnart Herren vil lade hende faae Noget af det Guld, som Han har gjort; thi saasom Herren gjør saa meget Guld om Dagen, har vi ikke fornøden at brodere med Silke.

POLIDOR. Jeg troer, Fanden rider den Pige! Var det ikke for min Ære.... Hør, jeg skal inden faa Dage binde Munden paa Jer, og I skal see Frugten af mit Arbeide. Her er kommen en fremmed Mand til Byen, som vil gjøre Prøve for mig.

PERNILLE. Den? Han er det største Skarn og Bedrager, som kan gaae paa Jorden.

POLIDOR. Kjender du ham da?

PERNILLE. Det er jo en Antichrist. Er det ikke saa, man kalder Guldmagerne paa Latin?

[1] »uskaaren«, det tydske ungeschoren, uanfægtet, i Fred.

POLIDOR. Du vil sige Alchymist. Jo, det er en Guldmager. Men hvoraf veedst du, at han er en Bedrager?

PERNILLE. Jo, fordi han er en Guldmager.

POLIDOR. Du skal faae en Ulykke, hvis du ikke holder din Mund. Vil du ogsaa gjøre mig til en Bedrager?

PERNILLE. Ja, hvad Andet? Herren bedrager Sig selv, bedrager Sin Frue, bedrager Sine Børn. Jeg skal sige Sandhed, om det skal koste mit Liv. Hør, hvad jeg siger, førend jeg gaaer. Det var nok saa tjenligt istedenfor at consulere en Guldmager at have Bud efter en Vaskerkone, der kunde tage Kullet og Skarnet af Herrens Ansigt. (Gaaer ud.)

POLIDOR. Madame, jeg vil ikke have den Pige længer i Huset.

LEONORA. Ei, min Hjerte, I maa ikke regne hende det til Onde. Hun er en tro og ærlig Pige, og hvad hun taler, er af pur Nidkjærhed.

POLIDOR. Madame, gjør mig den Tjeneste at gaae lidt ud; nu vil jeg være alene.

LEONORA. Hjertelig gjerne. [Gaaer.]

HENRIK. Herre! der kommer, min Tro, Jøden med Guldmageren. Skam faae ham, han maatte gjøre sig saa meget Guld, at han kunde kjøbe sig en smuk Klædning for.[1]

POLIDOR. Ei, du kjender ikke Guldmagere. De ere alle af ringe Anseelse. Se her, Henrik! tag den Puster og Ildtang ind, og fly mig en Peryk istedenfor Hatten.

(Henrik løber efter en Peryk og sætter den paa Herrens Hoved.)

[1] »Skam faae ham« er en Forvanskning af Skam faae han eller Skam skee ham.

SCEN. 6.

OLDFUX. JØDEN. POLIDOR. HENRIK.

JØDEN. Herr, hier ist der Mann. Ich hadde stur Müde mit ham, ehr ich ihm mit mich kriegen konte. Nu kan Herren selber mit ham tale. [Gaaer.]

POLIDOR. Serviteur, min Herre! Det er mig kjært at finde Folk af min Profession. Naar var Ankomsten her til Byen?

OLDFUX. Det kan skille Ham lige meget, enten jeg kom idag eller igaar.

HENRIK (sagte). Den Karl er kort for Hovedet.

POLIDOR [sagte]. Ja Henrik, alle store Kunstnere ere capricieux.

[Høit.] Jeg vilde ønske, at jeg ellers kunde være min Herre noget til Tjeneste her paa Steden.

OLDFUX. Min Herre, den største Tjeneste, I kan gjøre mig, det er at spare med Jere Complimenter. Hvad Tjeneste kan Han vel ellers gjøre mig?

POLIDOR. Eet Menneske kan altid være det andet til Tjeneste. Jeg mener, at saasom Han er fremmed her paa Steden, saa kan jeg gjøre Ham bekjendt med Godtfolk.

OLDFUX. Godtfolk? Ha ha ha! Har Han saa god Forraad paa dem? Jeg har nu reist hele Verden omkring; men jeg har ikke kunnet træffe Godtfolk. Jeg har fundet alene een god Mand i Verden; det var min Mester Albufagomar Fagius, en Araber af Geburt. Han var from og mere medliden mod umælende Creatur end eet Menneske er mod det andet. Jeg erindrer, at da hans Kat laa engang og sov paa hans Kjoleærme, og hans Be-

destund samme Tid faldt ind, da, paa det han ikke skulde forstyrre Katten i sin rolige Søvn, klippede han Stykket af Kjolen, hvorpaa Katten hvilede.[1]

POLIDOR. Det kalder jeg Medlidenhed i en høi Grad. Slige Folk findes ikke hos os. Kommer min Herre nu da fra Arabien?

OLDFUX. Nei, Monsieur, jeg kommer fra Maanen. Jeg veed ikke, hvortil slige Spørsmaal tjener.

POLIDOR. Man skal have Noget at begynde sin Tale med.

OLDFUX. Jeg er ganske ikke for de Præludier. Har Han Noget at sige mig, da maa Han strax gaae til Materien; thi Tiden er kostbar for mig.

POLIDOR. Jeg har hørt, at min Herre er Adeptus.[2]

OLDFUX. Kan nok være.

POLIDOR. Og saasom jeg ogsaa i mange Aar har lagt mig efter det Videnskab, saa søger jeg altid Leilighed at tale med Folk af den Profession.

OLDFUX. Hvad Veiviser har Monsieur haft?

POLIDOR. Jeg har gjennemlæst de allerbedste Autores.

OLDFUX. De allerstørste Autores ere de allerstørste Slyngle, som ikke selv veed, hvad de har skrevet. Jeg studerede i ti Aar forgjæves; thi jeg var ligesaa klog den sidste Dag, som den første; men den store Albufagomar Fagius lærte mig det i en Time, som jeg ikke kunde hitte paa i saa mange Aar.

[1] Hvad Oldfux fortæller om sin arabiske Lærer og hans Kat, er en Anekdot om Profeten Muhamed.

[2] »Adeptus«, En, der er indviet i Kunsten at lave Guld. De, der søgte at blive Adepter, kaldtes Alchemister.

POLIDOR. Vil min Herre ikke lære mig Kunsten for en Recompense?

OLDFUX. Jeg har i sex Aar, siden jeg forlod min Mester, ikke villet lære den til noget Menneske; thi det har været mig forbuden. Men for et halv Aar siden har jeg paa Ansøgning bekommet et saadan Svar, som Monsieur kan see af dette hans Brev, dateret den 23. af den Maaned *Gorael* 603 Aar fra *Hegira.*[1] Se her, hvad han skriver derom. *Allabricamo Triel Sluki. Elmacino Eben Alcantara Masaki Gombada.*[2]

POLIDOR. Jeg forstaaer slet ikke Arabisk.

OLDFUX. Videre. *Mihynki Caraffa Almanzora Tarif Elbrunadora Alcantara.*[3]

POLIDOR. Hvad skal det Ord *Alcantara* betyde? Der er en Sted i Spanien, som hedder saa.

OLDFUX. Det Ord *Alcantara* betyder en Sum Penge, som i europæiske Mønt beløber sig til 4000 Rigsdaler; thi den Sum Penge tilsteder han mig at tage af den, der lærer Kunsten.[4]

[1] Ingen Maaned i Arabernes Kalender hed *Gorael,* og Aaret 603 fra Hedschra eller »*Hegira*« vilde efter den christelige Tidsregning være Aaret 1206 eller 1207.

[2] »*Allabricamo Triel Sluki*« skal formodentlig være et af de Ønsker, hvormed Araberne pleiede at begynde deres venskabelige Breve. »*Elmacino*« — Elmacin hed en arabisk Historieskriver. Holberg omtaler ham i sine Heltehistorier, i Mahomeds Levnet. »*Eben*« er det arabiske Ibn eller Ebn, som betyder Søn. »*Alcantara*« er i de andre Udgaver blevet til »*Alfantara*«. *Masaki* og *Gombada* minde om de franske Navne Massac og Gombaud.

[3] »*Caraffa*« er et italiensk Familienavn. »*Almanzora*«, som i de gamle Udgaver er blevet til »*Almanzcra*«, hedder en Flod i det sydlige Spanien. Baade *Almanzora, Tarif* og *Alcantara* ere virkelige arabiske Ord.

[4] *Alcantara* betyder paa Arabisk Broen. — Den Sum, han angiver i »europæiske Mønt«, angiver han i danske Rigsdaler.

POLIDOR. Men Monsieur maa vel tage mindre, om Han vil?

OLDFUX. Nei, hør hvad han skriver derom. *Aitzema Cranganor Monomotapa Lacangandaro Mihopi Madagascar Reenkaalavet.*[1]

POLIDOR. Jeg forstaaer det ikke. Men skriver han, at Monsieur maa ikke tage ringere end de 4000 Rigsdaler?

OLDFUX. Ei, Han hører jo, at der staaer *Mihopi Madagascar Reenkaalavet.*

POLIDOR. Men om Monsieur vilde gjøre det af Generositet for slet Intet?

OLDFUX. Nei, han gir en grundig Raison, hvorfor man maa ikke gjøre det for Intet. Se her: *Bramini Muhamed Nadir Elaocombra Caffaro Cananor Elcanan.*[2] Vil derfor Monsieur lære Kunsten, koster den 4000 Rigsdaler.

POLIDOR. Det er noget meget. Men maatte jeg tage den Frihed at spørge, at eftersom min Herre kan gjøre Guld, hvad da de Penge kan nytte?

OLDFUX. At jeg ikke maa gjøre det for Intet, derfor har jeg min store Mesters skriftlige Ordre samt den Raison, han gir dertil her i Brevet, nem-

[1] »*Aitzema*« er et hollandsk Familienavn. »*Cranganor*« hedder en By i Forindien. Om »*Monomotapa*« findes en Note i Femte Bind Side 204. »*Lacangandaro*« kan være en Sammensætning af de to asiatiske Stednavne Lagang i Tibet og Andaro i Afghanistan.

[2] Istedenfor »*Caffaro Cananor*« staaer der i de andre Udgaver »*Caffares Canunor*«. *Caffaro* hed en Theatiner, der levede i Frankrig under Ludvig den Fjortendes Regjering og gav Anledning til en litterær Strid om Skuespil. *Cananor* er Navnet paa en By i Forindien. »*Nadir*« er et af de arabiske Ord, som vedvarende bruges i Astronomien. Det er tillige et persisk Mandsnavn. »*Elaocombra*« minder om Navnet »Helikon Combra« i Don Ranudo Act. IV. Sc. 7. »*Elcanan*« er maaskee det hebraiske Mandsnavn Elkana.

lig *Bramini Muhamed Nadir.*[1] Det samme Spørsmaal, som Monsieur gjør til mig, kan jeg ogsaa gjøre til Ham, nemlig: Hvad kan det komme Ham an paa nogle Tusind Rigsdaler, naar Han kan strax af Intet gjøre Penge igjen?

POLIDOR. Ja ja, det kan være godt nok; men jeg vilde ellers sige Noget, dersom Han ikke vilde tage det ilde op.

OLDFUX. Jeg kan gjætte, hvad Han vil sige. Han er bleven bedragen af saa Mange; hvorfor skulde Han da troe mig?

HENRIK. Nei, min Herre havde, min Tro, ikke ført det i saa slet en Stil.[2] Han havde idetringeste istedenfor det Ord *bedrage* sat paa en høflig Maade *trompêre.*

OLDFUX. Monsieur har Ret, jeg priser Hans Forsigtighed. Jeg begjærer ikke, at Han skal troe mig, forlanger derfor ikke Pengene forud, men alene Forsikkring, at de skal blive mig betalt, saasnart Han har seet Prøven paa mit Videnskab.

POLIDOR. Vel an! Jeg vil sætte Pengene ned hos denne Jøde, hvilken skal levere dem strax til Monsieur, naar jeg seer Prøven.

OLDFUX. Godt! Dermed er jeg fornøiet. Jeg maa ind med Ham at besee Hans Laboratorium, om det er bekvem dertil.

POLIDOR. Ja, vil Han behage at spadsere ind.

[Gaaer ind med Oldfux.]

HENRIK [alene]. Jeg gad gjerne vide, hvordan det løber af. Jeg er bange for min Herres Penge. Men der kommer Fruen med Pernille.

[1] Istedenfor »*Bramini*« staaer der i alle de andre Udgaver »*Boamirci*«, en Trykfeil, som dog findes korrigeret i den tydske Oversættelse af Komedien 1743.

[2] »slet«, simpel.

SCEN. 7.

LEONORA. PERNILLE. HENRIK.

PERNILLE. Henrik, hvor er Herren?

HENRIK. Han er gaaet lidt ind, og naar han kommer ud igjen, er han enten Keiser eller Staader. Han har sluttet en Kontrakt med den ny Guldmager, som bringer ham til en af Delene.

PERNILLE. Forlanger da Guldmageren Penge for at lære Kunsten?

HENRIK. Der bliver leveert 4000 Rigsdaler til Jøden Benjamin, hvilke Guldmageren skal have, naar han har gjort sin Kunst probat.

LEONORA. Ak, min hele Krop skjælver allerede; thi jeg er vis paa, at der er Bedrageri under.

HENRIK. Nei, Skam faae Herren; han var forsigtig nok deri, at han vil have Prøve først, og naar Prøven er probat, saa er de Penge vel anvendte.

PERNILLE. De Penge alene, som han betinger sig, gir Bedrageri tilkjende; thi hvad skulde En, der kan gjøre Guld, forlange Penge af Andre?

HENRIK. Jo, han gav min Herre Raison derfor.

PERNILLE. Jeg kan ikke begribe, hvad Raison han kan give dertil.

HENRIK. Jo, Raison dertil skal være denne: *Alcantara Aben-Esra Mahomed Podolski Skabhalsiaskomai.*[1] Den Raison fandt Herren for at være god, og mig syntes, at den kunde ogsaa lade sig høre.

PERNILLE. Hvad er det da paa Dansk?

HENRIK. Det veed jeg, min Tro, ikke. Forstaaer jeg Arabisk?

[1] »*Aben-Esra*« hed en berømt spansk Rabbiner, som levede i det tolvte Aarhundrede.

PERNILLE. Du Tosse! Naar du ikke forstaaer det, hvordan kan du da finde Raison deri?

HENRIK. Jo, Guldmageren forklarede Ordene for os siden saaledes: *Spælamdisimo Madagascar Hemancino Reenkaalavet.*[1]

PERNILLE. Endnu er jeg lige klog.

HENRIK. Jeg, min Tro, ligesaa. Men nok er det, at han faaer ingen Penge, førend han har gjort nogle Gange Prøve. Men der kommer de. Det er bedst, at vi gaaer ind; thi han vil være alene med Guldmageren.

LEONORA. Ak, ak! Mit Blod spaaer mig intet Godt. Men naar jeg ret eftertænker det, saa er det lige godt; thi enten han ruineres paa en Dag eller et Aar, det kommer paa Eet ud. [De gaae.]

SCEN. 8.

OLDFUX. POLIDOR. SIDEN *HENRIK.*

OLDFUX. Nei, min Herre! Jeg vilde aldeles ikke have med Operationen at bestille, paa det Han ingen Mistanke skal fatte.[2] Har Han kommen saa meget Mercurius i Panden, som jeg sagde?[3]

POLIDOR. Ja vist.

OLDFUX. Koger det ogsaa ved en sagte Ild?

POLIDOR. Ja, Alting er efter Deres Ordonnance.

OLDFUX. Nu kommer Hemmeligheden, som bestaaer i visse kraftige arabiske Ord, som Monsieur skal repetere tre Gange, medens Operationen

[1] »*Spælamdisimo* og *Reenkaalavet* høre ligesom *Podolski* og *Skabhalsiaskomai* til de Ord, som Kilian bruger i Ulysses von Ithacia, naar han taler Mesopotamisk.

[2] »Jeg vilde« ɔ: Jeg vil.

[3] »Mercurius«, Kvægsølv.

skeer. Se, her har jeg dem skreven, om Han kan læse dem.

POLIDOR (tager Papiret og læser). *Eregamdlug ere Eregardeb go ud ne Ran.*

OLDFUX. Dette skal Han paa Knæ repetere tre Gange. (Polidor repeterer det tre Gange.)

OLDFUX. Det er sandt, Han har jo ogsaa kommet det arabiske Pulver i Panden?

POLIDOR. Nei, Monsieur har intet arabisk Pulver talt om.

OLDFUX. Ei ei! Det er det Allerfornemste; thi uden det kan Operationen ikke skee.

POLIDOR. Men hvor faaer man det Pulver?

OLDFUX. Disse Nürnbergere pleie allevegne at sidde paa Torvet dermed.[1] Det bruges ellers til at tage Pletter af Klæder med. Man kan faae en temmelig Kvantitet for en Mark; thi de Karle vide ikke samme Pulvers rette Dyd. Lad Tjeneren i en Hast springe hen paa Torvet.

POLIDOR. Henrik!

HENRIK [kommer]. Herre.

POLIDOR. Spring hen paa Torvet og kjøb noget arabisk Pulver for en Mark.

HENRIK. Hos hvem skal jeg kjøbe det?

OLDFUX. De fleste Nürnbergere pleier have det blandt anden Kram. (Henrik gaaer bort.)

POLIDOR. Ak Himmel! Hvo skulde tænke, at det Pulver havde saadan Dyd?

OLDFUX. Alting synes at være ringe, naar man først faaer det at vide.[2]

[1] Ogsaa i Kjøbenhavn var der nogle Handlende, som kaldtes Nürnbergere. De havde forskjellige udenlandske Varer til Salgs. Man kunde faae Borgerskab paa at være Nürnberger.

[2] »Alting« ɔ: Alt, hvad der skal tages i Agt ved Guldmageriet.

POLIDOR. Er der ellers noget Andet at tage i Agt?

OLDFUX. Nei, ellers Intet. Den Seddel, hvorpaa de arabiske Ord staaer skreven, maa Monsieur bevare som et Liggendefæ; thi deri bestaaer den hele Hemmelighed.

POLIDOR. Men naar skal man komme det arabiske Pulver i Panden?

OLDFUX. Tiden gir intet til Sagen,[1] naar det kun skeer, medens det koger. Se, der kommer Tjeneren tilbage. Jeg vidste nok, at de har det allevegne.

HENRIK. Her er 8 Skilling tilbage, Herre. Jeg fik mit hele Tørklæde fuldt for 8 Skilling.[2]

OLDFUX. Gak nu ind, og kom en god Haandfuld i Panden. **(Polidor og Henrik gaaer ind.)**

SCEN. 9.

OLDFUX ALENE.

Det gaaer skjønt. Jeg skal lade ham endnu operere et Par Gange, at han kan desmere bestyrkes. Thi det slaaer aldrig feil, at han jo faaer henved 10 Rigsdaler af de to Haandfuld Pulver, han kommer i Panden.[3] Naar jeg saa faaer Pengene, reiser jeg og min Kammerat Andreas af Byen og lar den gode Herre sørge for, hvor han kan faae meer arabisk Pulver. Ha ha ha! Det bliver artigt nok, naar han siden har Bud efter det, som aldrig har

[1] »gir intet« — i Rahbeks og Boyes Udgaver: »gjør intet«.

[2] Marken, som Henrik fik at kjøbe Pulveret for, var en dansk Mark eller 16 Skilling.

[3] De 10 Philipsdalere i Bidermans Fortælling ere i Komedien blevne til 10 danske Rigsdaler.

været til i Verden, og naar han faaer at høre, at aldrig Nogen veed af det arabiske Pulver at sige. Jeg skiller denne Mand ved 4000 Rigsdaler og dog gjør ham en Tjeneste, som han bør takke mig for; thi han lærer saa meget af denne Historie, at han forlader sit Galskab [og] overlader til Andre det Handværk at gjøre Guld. Min Kammerat Andreas har ellers fortjent den Fjerdedel af Pengene; thi han har viislig og trolig forrettet sit Værk. Jeg har kjendt ham for mange Aar og veed, at han Ingen uden mig eftergiver Noget i Hurtighed;[1] thi jeg havde ellers ikke betroet ham dertil. Men der kommer Herren tilbage.

SCEN. 10.

POLIDOR. OLDFUX.

POLIDOR (omfavnende og kyssende Oldfux). Ak, min Herre! Himlen selv har ført Eder hid for at belønne mig for mit lange Arbeide og mange Aars Svede, som jeg længe frugtesløs har anvendt.[2] Kunsten er probat. I har fortjent redelig de 4000 Rigsdaler, ja dobbelt saa meget.

OLDFUX. Jeg vil ikke have en Skilling meer, end hvad vor Accord er.

POLIDOR. Ak, nu skal jeg stoppe Munden til paa dem, som idelig har beleet mig, og triumfere over mine Uvenner og dem, der har vendt mig Ryggen, saasom de har frygtet, at jeg skulde geraade i Armod, og derfor glemt alle de Velgjerninger, jeg har beviist dem i min Velstand.

[1] »Hurtighed«, Snildhed.

[2] »Svede« istedenfor Sved bruges ogsaa nogle Gange i Holbergs Skjemtedigte.

OLDFUX. Ja, min Herre, Verdens Maade er ikke anderledes.

POLIDOR. Men nu kan jeg foragte dem igjen.

OLDFUX. Nei, det skal min Herre ikke gjøre; thi det Fornemste, som min store Mester Albufagomar Fagius recommanderer sine Discipler, er Ydmyghed. Min Herre seer, hvordan mit Væsen er. Jeg kan føre mig op som en Fyrste, om jeg vilde; men det er imod vor Fundats, hvilket er Aarsag, at man ikke vil troe, at vi forstaaer den ædle Kunst, efterdi vi stille os an som fattige Folk.

POLIDOR. Jeg skal ogsaa efterleve Hans Formaninger, hvorom Han kan forsikkre Albufagomar Fagius, til hvilken jeg beder at formelde min ydmygste Respect, naar I skriver ham til.

OLDFUX. Det skal ikke manquere.

POLIDOR. Se her, min Herre! der er mit Signet, hvilket naar I flyer til Jøden Benjamin, faaer I strax Pengene.

OLDFUX. Forsøg nok for Sikkerhed en Operation.

POLIDOR. Ja, vil Monsieur blive her saalænge; imidlertid skal min Kone holde Ham med Selskab. [Gaaer ind.]

SCEN. 11.

OLDFUX. LEONORA. PERNILLE.

LEONORA. Ak, min Herre! Gid jeg kunde hitte paa saa kraftige Ord, som jeg ønskede for at tilkjendegive min Taknemmelighed med.

OLDFUX. Min kjære Frue, Hendes Herre er en dydig Mand; for den Aarsag Skyld har jeg aabenbaret ham min Kunst.

(Pernille kysser ham paa Haanden.)

Det er altfor ydmygt, Mademoiselle; min Haand er ogsaa noget skiden.

PERNILLE. Ak nei, det er en kostbar Haand, som er værd at kysse meer end een Gang.

LEONORA. Vil min Herre ikke forsmaae den Ring og bære den for min Skyld?

OLDFUX. Nei, min kjære Frue! jeg tager aldeles ingen Gaver af hende.

LEONORA. Ak jo, min Herre! jeg vil tage det op som et Venskabstegn af Ham. Forsmaa den ikke, jeg beder ydmygst.

PERNILLE. Ak, min Herre! gjør dog Fruen den Fornøielse.

OLDFUX. For ikke at gjøre Fruen imod, vil jeg tage imod den.

PERNILLE. Ak, min Herre! gid jeg havde ogsaa noget Godt at forære Ham. Vil Han ikke forsmaae denne Skuepenge, som jeg har arvet efter mine Forældre?

OLDFUX. Det var Synd at berøve Hende Sin Arvedel.

PERNILLE. Ak, min Herre! jeg slipper Ham ikke, førend Han tager imod den.

OLDFUX. Jeg vil da forvare den for Hendes Skyld og skikke Hende en af Guld igjen. Men der kommer Herren tilbage.

SCEN. 12.

POLIDOR. DE FORRIGE.

POLIDOR. Ak, ak! Min Glæde er saa stor, at jeg næppe kan skikke mig deri. Kunsten er probat. Jeg fik ligesaa meget Guld ved den sidste Opera-

tion. Ak, jeg beder, at min Herre vil besøge mig hver Dag, saa længe Han er her i Staden.

OLDFUX. Det skal ikke manquere. Jeg bliver maaskee nogle Maaneder her paa Steden.

POLIDOR. Vil Han ikke gjøre mig den Ære at spise med mig til Middag?

OLDFUX. Nei, jeg faaer ikke Leilighed; men jeg vil nok have den Ære at spise med Ham til Aften; nu har jeg nogle smaa Forretninger.

POLIDOR. Jeg vil da ikke opholde Ham. Pengene faaer Han hos Jøden, saasnart Han viser ham Signetet.

OLDFUX. Jeg tviler ikke derpaa. Adieu saalænge.

POLIDOR. Adieu. Jeg recommanderer mig med mit hele Hus.

SCEN. 13.

POLIDOR. LEONORA. PERNILLE.

POLIDOR. Nu, Madame! hvad siger I nu? Har jeg nu ødelagt Jer Hus ved mit daarlige Arbeide?[1]

LEONORA. Ak, min Hjerte! regn mig ikke min Ubetænksomhed til Onde.

PERNILLE. Jeg beder ogsaa ydmygst, at Herren vil forlade mig, at jeg saa dristig mangen Gang har spottet dermed.

POLIDOR. Jeg forlader Jer det, Børnlille, af mit ganske Hjerte. Vil I kun lære deraf, en anden Gang ikke at ræsonnere om Sager, som overgaaer Jer Forstand.

[1] »daarlige«, taabelige.

SCEN. 14.

HENRIK. DE FORRIGE.

POLIDOR. Se Henrik! — Hvor kommer du fra?

HENRIK. Ak, Herre! Er det sandt?

POLIDOR. Hvad er sandt?

HENRIK. At Herren kan gjøre Guld.

POLIDOR. Ja, Henrik; det er ganske rigtig; men hvor har du faaet det at vide?

HENRIK. Ak, det er alt over den hele By. Jeg hørte det først af Vintapperen her næstved. Han recommanderede sig sytten Gange i min gode Affection og Bevaagenhed, skjænkte et stort Glas Carnali-Sæk for mig[1] og vilde ikke have en Skilling derfor, da den sultne Hund dog aldrig tilforn har villet give mig et Glas Brændevin, uden at jeg lagde Penge først paa Bordet.

POLIDOR. Se engang, hvordan Verden er! Saasnart det gaaer En vel, saa søger Alle Ens Venskab. Men jeg kan ikke begribe, hvordan Saadant kan spørges saa hastig.

HENRIK. Jøden maa have sagt det først til Een, og naar Een faaer en Ting først at vide, er det strax over den hele By. Alle Mennesker, som saae mig paa Gaden, hilsede mig, som jeg kunde have været en Paltsgreve,[2] og Christoffer Smørblomster, som aldrig har villet seet paa mig tilforn, bukkede sig saa dybt, at han nær havde faldet i Rendestenen; men jeg gik, min Tro, ligesaa stout ham forbi, som han har gaaet mig forbi tilforn.

[1] Ligesom Jeppe paa Bjerget siger Henrik »Carnali-Sæk« istedenfor Canarie-Sec.

[2] Paltsgreverne vare Personer, som udøvede visse af de keiserlige Reservatrettigheder. Der var forskjellige Slags Paltsgrever.

POLIDOR. Der banker vist, Henrik. Gak til Døren.

HENRIK [gaaer til Døren og kommer tilbage igjen]. Det er Monsieur Leander, som vil have den Ære at opvarte Herren.

POLIDOR. Ei ei! Er det muligt? Den Mand har foragtet mig i sit Hjerte tilforn.

LEONORA. Siig, Henrik, at vi gir ikke slige Folk Audients.

POLIDOR. Ak nei, Madame! Lad os skikke os i vor Medgang. — Han maa vel komme ind.

SCEN. 15.

LEANDER. DE FORRIGE. SIDEN *TRE ANDRE SKRAMMEREREDE HERRER, LEANDERS FRUE* OG *TRE ANDRE FRUER.*

LEANDER. Ak, min allerkjæreste Hr. Polidor! Det er mig en usigelig Glæde at see Ham ved god Helbred.[1] Jeg kan ikke beskrive, hvilken inderlig Hjertens Længsel jeg har haft efter at see Ham.

POLIDOR. Jeg har ikke kunnet mærke det; thi jeg har adskillige Gange villet besøge Ham, men Han har nægtet Sig hjemme, og naar jeg har seet Ham paa Gaden, har Han aldrig villet hilse mig.

LEANDER. Ak, min allerkjæreste Hr. Polidor! Han gjør mig, Sin allerringeste Tjener, Uret; thi jeg kræver Himlen til Vidne, at der er intet Menneske til paa Jorden, som jeg har saa stor Estime for.

POLIDOR. Monsieur, Han sparer med Sine Complimenter....

HENRIK. Nei, Herre, jeg troer nok, at Hr. Le-

[1] »ved god Helbred« — i de andre Udgaver: »med god Helbred«.

ander er Hans Ven; thi saasnart han fik at vide den Lykke, Herren var vederfaret, blev han saa forandret, at han er færdig at briste af Kjærlighed til Ham.

LEANDER. Jeg svær ved alt det, som helligt er, at jeg altid er den Samme, som jeg har været, og at den Lykke, som min gunstige Herre er vederfaret, aldeles ikke er Aarsag til min Hidkomst. Jeg har altid prefereret Herren for alle de Mennesker, jeg har kjendt, og agter mig for den største Lykke at være En af Hans ringeste Clienter.

POLIDOR. Det kan nok være, Monsieur! Nu maa jeg gaae fra Dem; jeg har Noget at bestille.

(Gaaer ind.)

LEANDER (kysser Henrik). Ak, min hjerte Monsieur von Henrik! jeg beder, at I vil være min Ven og Velyndere; vil I det?[1]

HENRIK. Ak, hvorfor skulde jeg ikke det? *Serviteur très humble.* (De kysser hinanden igjen.)

(Tre andre skrammererede Herrer kommer ind og omfavner Henrik og gaaer ind til Polidor med Leander.

Leanders Frue kommer ind og kysser Leonoræ Forklæde.)

LEONORA. Ei, min kjære Frue! Hvor kommer den store Ydmyghed fra?

LEANDERS FRUE. Ak, naadige Frue! Kan Nogen være [for] ydmyg mod en Dame af Hendes Kvaliteter? Hun er jo som et Lys for Alle her i Staden.

LEONORA. Da har Hun aldeles ikke haft de Tanker om mig tilforn.

LEANDERS FRUE. Jeg tør ikke sværge i Naadige Frues Presence; men hvis jeg turde sværge, vilde jeg ved min høieste Eed bevise, at.......

[1] »vil I det?« — i de andre Udgaver: »vil I da?«

(Tre andre Fruer kommer ind og kysser ogsaa paa Leonoræ Forklæde.)

LEONORA. I gode Fruer! lad os gaae ind i en anden Stue. Jeg seer, hele Verden vil herind. Vi kan derfor ikke længer blive her i Forstuen.

(Henrik og Pernille bliver alene.)

(Leander og de tre andre Cavalerer[1] kommer ud[2] og gjør dybe Complimenter for Polidor, som er indenfor, saa at den Ene falder paa Hovedet; de kysser Henrik og recommanderer sig, før de gaaer.

Leanders Frue og de tre andre Fruer[3] gjør ligesaa og kysser Pernille paa Haanden.)

SCEN. 16.

PERNILLE. HENRIK.

PERNILLE. Gaaer ikke det skjønt til, Henrik? Alle disse fire Fruer kyssede mig paa Haanden.[4]

HENRIK. Da fikst du endda mere Høitid end jeg; thi Herrene kyssede mig kun paa Munden.[5]

PERNILLE. Man kan i denne Historie tilstrækkelig speile sig paa Verden.

HENRIK. Ja, hvem skulde have tænkt, at slig en gemeen Kisselinke, som du est, skulde faae Haandkys af fornemme Fruer?

PERNILLE. Ja, det maa du vel sige, og at saadan Grovbrødsmund, som din er, skulde blive kysset af slige fornemme Herrer?[6] Men der standser en Hob Vogne; vi faaer nok flere Opvartninger.[7]

[1] »Leander og de tre andre Cavalerer« — i de andre Udgaver: »De tre Cavalerer«.

[2] »kommer ud« — i de andre Udgaver: »kommer ind«.

[3] »Leanders Frue og de tre andre Fruer« — i de andre Udgaver: »Fruerne«.

[4] »fire Fruer« — i de andre Udgaver: »3 Fruer«.

[5] »endda«, endnu. — »Høitid«, Ære.

[6] Henriks og Pernilles Ordskifte minder om Kandestøberdrengen Henriks og Stuepigen Annekes i Den politiske Kandestøber Act. IV. Sc. 3.

[7] »nok flere«, endnu flere.

SCEN. 17.

PERNILLE. HENRIK. TO HERRER MED *TO FRUER.* SIDEN *TO POETER.*

(De to Herrer med deres Fruer kommer ind og begjærer den Naade, at faae Herren og Fruen i Tale.)[1]

HENRIK. I Godtfolk, jeg veed ikke, om Herren og Fruen gir Audients. Dog blir kun staaende, til de kommer ud.

(Han rangerer dem ved den ene Side. Midlertid kommer tvende sortklædte Karle ind.)[2]

HENRIK. Hvad er I for Folk?

POETERNE. Vi er Poeter.

HENRIK. Godt. I kommer ret beleiligt. En Kat døde for mig igaar, som jeg vil have gjort nogle smukke Vers over.[3]

POETERNE. Monsieur har at befale over vore ringe *Venas.*

HENRIK **(sagte).** Gid I faaer en Ulykke, I liderlige Hunde!

(Høit.) Hvad er ellers Jer Begjæring?

POETERNE. Vi har nogle ringe Vers at offerere, Herren og Fruen til Berømmelse.

HENRIK. Godt. Blir staaende ved den anden Side, til Herskabet kommer ud. Vil I Hunde tage Jere Hatte af? Veed I ikke, hvad Hus I er i?

(De tage Hattene af og stirre paa Jorden.)

HENRIK **(spadserer frem og tilbage).** Hør, Karle! hvormange Vers kan I gjøre om Dagen?

[1] »Herren og Fruen i Tale« — i de andre Udgaver: »Herren i Tale«.

[2] »sortklædte Karle«, Mandfolk, klædte som Studenter.

[3] Som bemærket i Sjette Bind Side 26 blev der ofte i Holbergs Tid skrevet Sørgevers over Hunde. Henrik spotter Leilighedspoeterne ved at bede dem om at gjøre nogle Sørgevers over hans Kat.

POETERNE (bukkende sig). Det er ligesom Geisten er.

HENRIK. Kan I sætte mig et Rim paa det Ord Henrik Larsen?[1]

POETERNE. Det er noget vanskelig.

HENRIK. Ei, da maa I være nogle Slyngle af Poeter. Hør, kan I ogsaa gjøre Vers paa solut Stil?

POETERNE. Nei, Monsieur, det er mod Naturen.

HENRIK. Hvad? Er det mod Naturen? Vil I gjøre mig til en Gjæk, I Skabhalse?

POETERNE. Det være langt fra.

HENRIK. Hvor mange Pesser gjør det paa et Vers?[2] Jeg har glemt det Pedanteri igjen.

POETERNE. Det er ligesom Versene ere til.

HENRIK. Hvad Snak! Ere ikke alle Vers lige lange? Men hvor kommer det, at I aldrig har gjort Vers Herskabet til Ære tilforn, da de dog har fortjent samme Berømmelse altid som nu?

POETERNE. Fordi vi har ikke haft den Lykke at kjende deres Dyder førend nu.

HENRIK. I maa heller sige, I har ikke villet kjende deres Dyder, førend I fik høre deres Velstand. Om jeg kan formaae Noget hos Herren, da skal vi, min Tro, lade hænge en Poet hver Dag, indtil den hele Nation blir udryddet. Men der kommer Herren og Fruen; nu kan I høre, hvad de selv siger.[3]

[1] Samme Efternavn har Henrik i Den ellevte Juni. Personerne, som boe i den tydske By, hvori Komedien foregaaer, ere Danske.

[2] »Pesser«, Pedes. — »gjør det«, skal der være.

[3] De to fremmede Herrer og deres Fruer representere et større Antal Fremmede. Der skal tænkes at være en Hob Gratulanter i Stuen, naar den følgende Scene begynder.

SCEN. 18.

POLIDOR OG LEONORA I DERES STADS.
DE FORRIGE.

POLIDOR. Henrik, spring strax og hent mig noget af samme Pulver for en Daler; saa har du ikke fornøden at løbe saa tidt.

HENRIK. Det skal skee, Herre. (Gaaer ud.)

POLIDOR. Hvad er Eders Forlangende, I Godtfolk? Vil I tale med mig?

(Herrerne træder frem, gjør dybe Complimenter og siger, de ene kommer for at gjøre deres underdanige Opvartning og for at høre, om Herren har Noget at befale. Fruerne gjør ligeledes med Leonora og kysser paa hendes Forklæde. Poeterne træder siden frem og offererer deres Papir.)

POLIDOR. Hvad er det for Papir?

POETERNE. Det er nogle ringe Vers, Herren og Fruen til Berømmelse.

POLIDOR. Hør, I Godtfolk Allesammen! Da Verden gik mig imod, og man tænkte, at jeg ved lang forgjæves Arbeide havde sat mig ganske tilside, fandt I aldeles ingen Dyder hos mig, men foragtede mit Hus og talede med Haanhed om min Person. Men nu, da[1] mit Arbeide er faldet vel ud, og mit Hus velsignes med Rigdom, see I nu Alle det med Øine, som I tilforn ikke kunde see med Briller. Om jeg nu var den største Taabe, holdt I mig for en Salomon; om jeg var den hæsligste Mand, kaldte I mig en Absalon;[2] om jeg inclinerede til Intet uden Ondskab, holdt I mig for den Dydigste. Saaledes er Verden nuomstunder; den estimerer Ingen uden den, som er lyk-

[1] »da« — i de gamle Udgaver: »at«, i det sidste af de Høpffnerske Optryk: »da«.

[2] Absalon, Kong Davids Søn, nævnes ogsaa i Jakob von Thybo som en Adonis. »Prins Absalon er ikke at ligne mod ham i Skjønhed«. Act. I. Sc. 2.

kelig. O, saasnart Lykken falder, falder og Kjærlighed og Estime. Bilder Eder aldrig ind, at min Enfoldighed er saa stor, at jeg jo kan mærke Eders Falskhed; thi ....

HENRIK [kommer tilbage]. Ak, Herre! Hvad er dog dette? Tilforn kunde jeg faae saa meget arabisk Pulver, som jeg kunde bære, for 8 Skilling; men nu kan jeg ikke faae et Korn, om jeg vilde give en Tønde Guld derfor.

POLIDOR. Hvad er det, du siger?

HENRIK. Hvor jeg har været, paa Torv og i Apothek, leer de af mig og siger, at jeg løber med Limstangen.

POLIDOR. Ak, Himmel! Hvad er dog dette?

HENRIK. Jeg frygter, Herre, at vi er bedragen; thi alle Folk siger, at der er aldrig saadant arabisk Pulver til.

SCEN. 19.

VÆRTEN I PHASANEN. DE FORRIGE.

(Værten kommer indløbende, klædt som en Kok.)[1]

HENRIK. Men, Hillemænd! Hvad vil denne Mand? — Er I gal, Mand? Tør I løbe saadan ind i en fornem Herres Stue?

VÆRTEN. Ak, ak! Havde jeg ikke arvet det Bægere, havde jeg aldrig villet fortrydt derpaa saa meget.

POLIDOR [til Henrik]. Jeg seer, at det er Kokken, som boer her lige over. Se til, at du kan faae ham hjem, at han kan komme i Rolighed igjen; thi den stakkels Mand er kommen i Raseri.

KOKKEN. Ak, havde ikke mine kjære Forældres Navn staaet derpaa!

POLIDOR. Det gjør mig dog hjertelig ondt; thi

[1] »en Kok«, en Traktør.

det er en skikkelig Mand og den bedste Kok i Staden.

KOKKEN. Skeen gik ogsaa Fanden i Vold, og naar jeg seer til, er vel Andet gaaet med.

HENRIK. Hør, Mester Christoffer! Har I længe været gal?

(Sagte.) Havde jeg et Ris at true ham med, saa blev han nok god.

KOKKEN. Man kan nok blive gal af Saadant.

POLIDOR. Hvad skader Jer, Mester Christoffer?

KOKKEN. En fremmed Person, som gav sig ud for en Guldmager, er løben af mit Hus og har taget et Sølvbæger og en Sølvske med sig. Jeg troede ham vel, eftersom jeg hørte, at han gik i Hr. Polidors Hus. Han havde hos sig, nylig før han reiste, en eenøiet Djævel i lange sorte Klæder.

HENRIK. Havde han ikke ogsaa en polsk Hue paa?

KOKKEN. Jo, og et sort Plaster paa Øiet.

HENRIK. A . . . a! Vi er om en Hals. Det var just den, der solgte mig det arabiske Pulver.

POLIDOR. Ak, ak! Jeg er skilt ved mine 4000 Rigsdaler.

(De Fremmede, saavelsom Poeterne, sætte deres Hatte paa og spadsere dristig over Gulvet.)

SCEN. 20.

JØDEN. DE FORRIGE.

JØDEN. Ist di Goldmacher nicht hier? Ich ham en Juwel gab, da han Pengene von mir fik.

POLIDOR. Det er mig kjært, I er ogsaa bedragen; thi I bragte mig ham hid.

JØDEN. War das ein Bedrieger? Au, au, au! Min kostbare Juwel!

POLIDOR. Jeg har ikke Andet for mine 4000

Rigsdaler end et lille Stykke Papir, hvorpaa staaer nogle arabiske Ord, som jeg skulde læse, naar Operation skete.

EN AF DE FREMMEDE. Lad mig see. Jeg forstaaer noget Arabisk. — Ei, det er aldrig Arabisk, eiheller blir. Hvad Pokker er det? Naar jeg læser det sidste Ord bagfra, staaer der Nar. Lad nu see det første! Her staaer, min Tro: Alle Guldmagere ere Bedragere og du en Nar.[1] Ha ha ha!

(De Fremmede gaaer alle ud leende. Poeterne gjør bagvendte Complimenter, saa at de vende Rumpen til Polidor.)

LEONORA. Ak, jeg forærede ham min bedste Ring ovenikjøbet.

PERNILLE. Ak, jeg fortryder ikke saa meget paa den Skuepenge, jeg gav ham, som at jeg kyssede paa den Rakkerknægts skiden Haand.

POLIDOR. Lad os gaae ind. Vi vil reise paa Landet og boe paa det lille Gods, vi endnu har tilbage. Jeg vil aldrig befatte mig mere med Guldmageri, men overlade det til min største Fiende. Det har bragt mig fast til Armod, og mange andre brave Folk med. Gid Godtfolk engang af dette og deslige Exempler vilde lære at tage sig vare.

(De gaaer Alle ud, Jøden og Kokken hylende.)

[1] Ordet »Alle« er tilføiet af den Fremmede, som læser.

JULESTUEN

OM JULESTUEN

MED *ikke mindre Bifald end Det arabiske Pulver modtoges Julestuen, fortæller Holberg i sin Selvbiografi (1727), og han tilføier, at Stykket viste sig i den Grad morsomt, at man ved dets første Forestilling knapt kunde høre, hvad der blev sagt, saadan skoggerlo Tilskuerne, og selv Aktørerne holdt sig ikke fra at lee, saa at det var nærved, at Forestillingen var bleven fuldstændig afbrudt. Det Bifald, Komedien havde vundet ved Forestillingerne paa Theatret i Grønnegade, haandhævede den ved Forestillingerne paa Interimstheatrene i 1747 og 1748 samt paa det kongelige Theater, og Holberg skriver i sin Epistel 249, at »Julestuen er af alle hjemgjorte Stykker det behageligste (det, som behager mest) paa den danske Skueplads«, og i Epistel 374 »at intet Stykke, enten originalt eller oversat, er agêret med mere Vivacitet eller har sat Tilskuerne meer i Bevægelse«.*

Til sine bedste Komedier henregnede han dog ikke Julestuen, da den kun var skreven »for at komme Folk til at lee« og ikke indeholdt synderlig moralsk Belæring. Alligevel fandt han, efter at Stykket var blevet gammelt, at det indeholdt en vis Belæring, nemlig en historisk, da det skildrer »de forrige Tiders Overtro og Simplicitet (Enfoldighed) i Festers Helligholdelse«. Men naar han i sin Epistel 374 tillægger Stykket en saadan Tendents ved Siden af den at komme Folk til at lee, saa tillægger han det en Tendents, som det ikke havde, medens Theatret i Grønnegade bestod. Stykket var ikke dengang et kulturhistorisk Lystspil, dets Personer vare Tilskuernes Samtidige, Handlingen foregaaer i Julen 1723, saaledes som man erfarer, naar Pernille nævner Regentens Død i Frankrig blandt de Nyheder, Aviserne have bragt; den i Komedien skildrede gamle Overtro og Enfoldighed fandtes endnu. Men dengang Holberg skrev sine danske Epistler, var Stykket blevet til et kul-

turhistorisk Lystspil; thi Julestuerne, som havde været i Brug hele Landet over, da Holberg skrev Komedien, vare under Christian den Sjettes Regjering blevne forbudte i Sabbatsforordningen den 12. Marts 1735 og kom ikke mere i Brug. Vel vedblev der om Aftenerne i Julen at holdes Selskaber, hvori der blev leget; men de gammeldags Løier med Julebukken og med Gjæster, som mødte formummede, vare afskaffede, og Navnet Julestue brugtes ikke om disse Juleselskaber.

Forøvrigt vare Julestuerne i Kjøbenhavn allerede paa den Tid, da Holberg skrev Komedien, blevne til den Slags Selskaber, som de vare, da han skrev sine danske Epistler, og derfor siger Jeronimus i Komedien, at Julestuer ere ganske aflagte i Kjøbenhavn. Et saadant kjøbenhavnsk Juleselskab, der kaldes Julestue, seer man forestillet i Paullis Komedie »Julestuen og Maskeraden«, som er skreven kort før Holbergs Komedie og foregaaer i den samme Vinter. Det er et Aftenselskab med Panteleg, ikke forskjelligt fra Aftenselskabet i Hostrups »Gjenboerne«. Men naar Jeronimus siger, at Julestuer ere ganske aflagte i Kjøbenhavn, er det kun paa de private, han tænker; thi foruden disse var der offentlige, og i dem vare de gammeldags Løier ikke aflagte. De offentlige Julestuer i Kjøbenhavn kom dog til at ophøre, endnu medens Theatret i Grønnegade bestod, da de blev forbudte ved en Politiplakat kort før Julen 1726 paa Grund af de Følger, som Erfaring havde viist, at de lettelig fik.

Til de Løier, som vare gaaede af Brug i de kjøbenhavnske private Julestuer, forsaavidt som disse holdtes hos Folk af de dannede Klasser, hørte Julebukken. *Det var en ældgammel Spas, bekjendt over hele Norden, men som i Tidernes Løb havde undergaaet Forandringer. Den danske Julebuk var i Holbergs Tid sædvanligvis en Person, som i Skikkelse af en Djævel eller et Spøgelse indfandt sig under Julelegen for at skræmme Børnene og gjøre forskjellige Løier. Julebukken var en Rest af*

Traditioner fra Hedenskabets Dage, en Blanding af de gamle Nordboeres Julebuk og Julevætten. Oprindelig skulde Bukken forestille en af Asathors Bukke, der gjorde Krumspring og fik Selskabet til at hoppe efter den, medens der blev sunget en Vise. Julevætten derimod var et skrækkeligt Uhyre. Den kom krybende ind paa alle Fire med sværtet Ansigt og lang Hale og havde i Munden en Pind, hvorpaa der brændte to Lys. Vætten gjorde Børnene bange og truede med at bortføre Nogle af Selskabet. Siddende paa Halen forlangte den Æbler og Nødder eller andre Ting at spise, men tog Flugten, naar Lysene paa dens Pind blev pustede ud. Den Julebuk, som Arv agêrer i Holbergs Komedie, har nærmest Lighed med Julevætten. Men ved den christelige Julefest var Julebukken paa Grund af sin hedenske Herkomst i Manges Øine en forargelig Spas, og den kunde vel ansees for strafbar, da Lovens 6—3—11 forbød »al letfærdig og forargelig Legen om Jul«. Dog vedligeholdt Spasen sig, indtil samtlige Julestuer blev forbudte i Sabbatsforordningen 1735. Det menes, at Julebukken i en væsentlig Grad medvirkede til, at Regjeringen tog den Beslutning at gjøre Ende paa Julestuerne.[1]

Allerede ved de første Forestillinger af Holbergs Komedie var det bekjendt blandt Publikum, at Aktørerne, nogen Tid før Holberg havde overladt dem sin Komedie, havde faaet en Komedie, som hed »Julestuen og Maskeraden«, af Sekretær Paulli, Forfatteren til den med Bifald forestillede Komedie »Den seendes Blinde«, men at de ikke havde villet opføre Paullis Julekomedie, efter at Holberg havde lovet dem to nye Komedier, en om Julestuer og en om Maskerader. Herom er tidligere talt i Andet Bind, i Bemærkningerne om Paulli som Komedieskriver. Efter at Holbergs to Komedier vare spillede, lod Paulli sin Komedie fremkomme som trykt Bog med en Fortale og sikkrede sig derved imod, at det

[1] **Se Troels Lund: Dagligt Liv i Norden i det 16. Aarhundrede. Aarlige Fester, Side 89.**

skulde glemmes, at han var den, som først havde skrevet en dansk Komedie om en Julestue og en Maskerade. Holberg har heller ikke i sin Epistel 506, hvor han opregner de Komedier, i hvilke han har behandlet Emner, som ikke tidligere vare behandlede af nogen Komedieskriver, nævnet Julestuen og Maskaraden. Muligvis havde dog Holberg, allerede førend han erfarede Noget om Paullis Komedie, paatænkt at skrive sine to Komedier. Men ifald det var Paullis Komedie, som bragte ham dertil, har han næppe haft Andet at takke den for end alene denne Impuls. Vel kan der paapeges enkelte Ligheder mellem Holbergs Julekomedie og Paullis; i dem begge har Husfaderen først meget imod, at der skal holdes Julestue i hans Hus, i dem begge spilles der ham et Puds under Julelegen, og i dem begge er der et forelsket Par, for hvis Skyld dette Puds spilles ham. Men disse Ligheder maa ansees for tilfældige, og det Samme gjælder om den af Rahbek paapegede Lighed mellem Blindebukslegen i Holbergs Komedie og den i Nummer 245 af Addisons Spectator omtalte Blindebuksleg.[1] *De to Komedier ere meget forskjellige. Paulli lader sin Komedie foregaae i Kjøbenhavn, Holberg lader sin foregaae i Ebeltoft, han skildrer en anden Slags Mennesker og lader sine jydske Kjøbstedfolk holde Julestue med Løier, som vare afskaffede i de kjøbenhavnske Familiehjem. De Forelskede, hvem Julelegen skal give Leilighed til at opnaae, hvad de eftertragte, er i Paullis Komedie Husfaderens Datter og en ung Mand, et Par, hvis Forening Familien ønsker, men som Husfaderen modsætter sig af den lønlige Grund, at han ikke vil udbetale en Kapital, som han skal afstaae til Datteren, naar hun gifter sig. Stuepigen har imidlertid hørt ham engang snakke med sig selv om, at der paahviler ham en saadan Forpligtelse ifølge et Testamente, som han har liggende gjemt i sin Skrivepult, hvortil han altid bærer Nøglen hos sig; hun forraader hans Hemmelighed til*

[1] **Holbergs udvalgte Skrifter ved Rahbek, Anden Del Side 190.**

hans Kone, og der arrangeres en Julestue, for at han i en Panteleg kan blive narret til at give Pultnøglen fra sig som Pant. Det lykkes, og efter at Nøglen er benyttet til Testamentets Fremdragelse, bliver Følgen, at Komedien ender med, at de to Elskende faae hinanden. I Holbergs Komedie derimod er det forelskede Par Husfaderens unge Kone og en ung Kjøbenhavner, som logerer i Ebeltoft, og Komedien ender med, at Julestuen opløses i et tumultarisk Virvar, foranlediget ved at de have skaffet sig en Sammenkomst i Enrum.

Julestuerne vare fra gammel Tid i Vanry for den Usædelighed, hvortil de gav Anledning. Det var en udbredt Mening, at al den Fornøielse, man gjorde sig i Julen, var tilgivelig; thi Julen skulde være en Tid, hvori man turde leve friere end ellers. Om Legene i Juletiden yttrer Holberg i sin Epistel 226, at de fordum kunde ansees »som christelige Saturnalia, efterdi det var den eneste Tid om Aaret, paa hvilken Frihed gaves til familiær Omgængelse imellem Mands- og Kvindepersoner«; og i Den Vægelsindede (Act. II. Sc. 5) priser Apicius Julen som den Tid paa Aaret, da Jomfruer ere noget tamme; »da kan man endelig faae et Kys«, siger han; men at man ofte kunde opnaae Mere, hentyder Jeronimus til, naar han siger: »Gid jeg havde en Daler for hver Piges Jomfrudom, der er gaaet af Stabelen ved saadane Leiligheder; Hendrik Smørblomsters Døttre kanskee mistede deres Jomfrudom i en Julestue«. Holberg har ikke indskrænket sig til at lade Jeronimus bringe Julestuernes gamle Vanry i Erindring, men har fremstillet en Julestue, hvori en gift Kone og den Tilbeder, hun nylig har faaet, søge at skaffe sig en hemmelig Sammenkomst. Det er blevet dadlet, at han har ladet et Par saadane Personer som Leonora og Leander optræde i Komedien. Rahbek udtalte som sin Mening, at den Slags Kjærlighed ikke burde forestilles paa Theatret, og Oehlenschläger mente det Samme. Han siger i Maanedsskriftet Prometheus 1832 om Julestuen, at det er et nydeligt Stykke,

en ægte national Idyl, poetisk, forsaavidt den er uskyldig, men at den vanhelliges af »de fæle Scener mellem Leander og Leonora«, og han tilraader, at disse Scener udelades ved Stykkets Forestilling paa Theatret. I sin tydske Oversættelse af Komedien 1822 har han dog ikke udeladt dem, men har givet Stykket en ny Slutning, da han fandt det for grovt, at Vægterne bryde ind og trække Julecompagniet paa Raadstuen.[1] *Komedien er ikke bleven bedre ved den af Oehlenschläger gjorte Forandring. Det er baade morsommere og rigtigere, at Leonora og Leander straffes med, at den Sammenkomst, de have tilsneget sig under Blindebukslegen, giver Anledning til, at Julestuen hos Jeronimus ender i en offentlig Skandale, hvorved deres hemmelige Passion bliver Øvrigheden og det hele Ebeltoft bekjendt. Forholdet mellem Leander og Leonora er kun uæsthetisk, naar Leonora antages at være Moder til de sex Børn, som Jeronimus har. Men hun er utvivlsomt deres Stifmoder og har ikke længe været gift. Derpaa tyder baade hendes Ungdom og hendes gamle Ægtemands Jalousie. Oehlenschläger har i sin Oversættelse ligefrem betegnet hende som Børnenes Stifmoder. I Holbergs Tid fandt Publikum sandsynligvis ikke, at der var noget Anstødeligt ved Scenerne mellem Leander og Leonora, og det er heller ikke med Tanken paa dem, at Holberg siger i sin Epistel 374 om Stykket, at det »ikke er meget moralsk«. Han mener dermed, at det ikke indeholder megen moralsk Belæring, og han betragtede Leander og Leonora som et Par Bipersoner. Den Moral, som Enden paa deres Kjærlighedshistorie afgiver, var ham af underordnet Betydning, da Interessen ikke samler sig om disse To, men*

[1] »Leonora verlässt beschämt das Zimmer; Leander eilt fort; Pernille geht mit den Kindern; Jeronimus verfolgt Leonoren und schlägt die Thüre stark zu; die Gäste brechen auf und gehen verlegen ab; nur der Schulmeister bleibt bedächtig und niedergeschlagen zurück.«

om noget Andet, nemlig i Komediens første Del om Striden mellem Jeronimus, som ingen Julestue vil have i sit Hus, og Familien, som ønsker, at Julestue maa holdes, dernæst om Legen og Lystigheden i Julestuen.

JULESTUEN

KOMEDIE I EEN AKT

FØRSTE GANG FORESTILLET
PAA THEATRET I LILLE GRØNNEGADE
I JANUAR
1724

(ACTEURS 1724)

JERONIMUS, EN BORGER I EBELTOFT....... *M. ULSØE*
LEONORA, HANS KONE .... *MADEM. HJORT*
MAGDELONE, HANS SØSTER .... *MAD. COFFRE*
PERNILLE, STUEPIGEN .... *MAD. MONTAIGU*
ARV, GAARDSKARLEN..................... *M. HØBERG*
SKOLEMESTEREN I HUSET .... *M. WEGNER*
JERONIMI BØRN
LEANDER, EN UNG PERSON FRA KJØBENHAVN,
LOGERENDE I EBELTOFT................ *M. PILLOI*

LEANDERS VÆRT OG VÆRTINDE TILLIGEMED ANDRE AF JERONIMI NABOER. TO VÆGTERE.

SCENEN ER I EBELTOFT, I JERONIMI HUS.

SCEN. 1.

LEONORA ALENE.

Ak, denne Dag har været mig saa lang som to andre. Kjærlighed er dog en Passion, som overgaaer alle Passioner. Den er ligesom et oprørt Hav, hvilket jo meer det indskrænkes og indknibes, jo meer bruser det. Ak, Leander! du kom til min Ulykke at boe i dette Nabolav, saa jeg maa see den Person hver Dag for Øiene, som min gamle Mands Mistænkelighed hindrer mig at nyde Omgængelse med. Al min Trøst bestaaer deri, at jeg kan faae et og andet angenehm Brev fra ham, hvori han udøser sine Protestationer, som tjene ikke til Andet end til en Olie at formêre Ilden og bringe mig i Fortvilelse. Vi har spundet paa adskillige Intriguer for at komme sammen; men Alt har hidindtil været forgjæves. Skal der gives nogen Leilighed til at nyde den i saa lang Tid forventende Lykke at tale med ham i Enrum, saa skal det være i den Julestue, vi holder iaften. Pernille, som jeg har aabenbaret denne Kjærlighed, staaer nu i Døren for at vare mig ad, naar han gaaer forbi, som han gjerne iagttager ved denne Tid, hvilken ved Breve er bestemt mellem os for at faae hinanden at see igjennem Vinduet; thi jeg tør ikke engang lukke Vinduet op, af Frygt, min Mand skal komme i det Samme; men den Frygt, den Tvang, langt fra at gjøre Kjærligheden kold, er dens rette Tønder. Men der seer jeg, de komme.

SCEN. 2.

PERNILLE. LEONORA.

PERNILLE. Madam, lav Jer nu til; paa Øieblikket kommer Monsieur Leander. Tre stærke Hosten er Signalen; da maa I lade ham ind i Forstuen for at gjøre Aftale.

LEONORA. Ei, Pernille, det tør jeg ikke gjøre for mit Liv. End om min Mand kommer i det Samme?

PERNILLE. Lad kun mig sørge derfor. Saasnart han kommer, løber jeg ind og holder Fatter med Sladder. Jeg har lavet mig paa en hel Sæk fuld af Snak at holde ham saa længe op med, som I behøver Tid til at tale nogle fornødne Ord med Leander.

LEONORA. Men undertiden vil han ingen Snak høre.

PERNILLE. Jeg vil heller ingen Snak høre af Hende. Mener Madamen, at jeg ikke vel overlægger mine Sager? Jeg veed nok, hvad Snak Karlen gid hørt. Mener I, at jeg vil fortælle ham Aviser? At Regenten er død,[1] at Meriveis har faaet Hug i Tyrkiet,[2] at den spanske Sølvflaade er an-

[1] »Regenten«, Hertugen af Orléans, døde den 2. December 1723; men Efterretningen om hans Død naaede først til Kjøbenhavn henad Julen. Den bekjendtgjordes i Ugebladet Extraordinær Relation den 18. December.

[2] »Meriveis«, om hvem der i de Aar, da Holberg skrev sine Komedier for Theatret i Grønnegade, ofte stod Nyt i Aviserne, var ikke Meriveis eller Mir-Vais; thi denne Frihedshelt var død for flere Aar siden, i 1715. Men hans Søn Mir-Machmud, som fortsatte Faderens Værk, omtaltes i de danske og tydske Aviser med Faderens berømte Navn. Faderen havde befriet Afghanistan fra det persiske Herredømme; Sønnen havde i Forening med Tyrkiet erobret Persien og var bleven dets Konge. Holberg har i sine Heltehistorier beskrevet baade Faderens og Sønnens Levnet.

kommen,[1] at Prins Eugenius har vundet Seier over Duc de Vendosme?[2] Nei, jeg vil fortælle ham noget Kjællingsladder, som han gjerne spidser Øren til. Jeg vil sige ham, at der er født en Kalv med Top paa Hovedet og Falbelader paa Benene; saa begynder han strax at moralisere og væve over Tidernes Ondskab, over Pragt og Stads ....[3] Men der hører jeg, han hoster udenfor. Spring ud og tag imod ham. Nu springer jeg ind til Fatter.

SCEN. 3.

LEANDER. LEONORA.

(Leonora kommer indledende med ham. De staae ved Gangen begge To.)[4]

LEANDER (paa Knæ). Ak, allersødeste Leonora! er det muligt, at jeg efter saa lang Forventelse skal have den Lykke at....

[1] Den spanske Sølvflaade var den Flaade, som bragte Sølv og andre Metaller fra de spanske Bjergværker i Amerika til Spanien.

[2] Prins Eugène og Hertugen af Vendôme havde været Modstandere i den spanske Arvefølgekrig, som endte i 1713. Pernille omtaler Prins Eugenius, som om han vedvarende havde til Opgave at vinde Seier over Duc de Vendosme.

[3] Fra gammel Tid ansaaes Misfostre for Tegn paa Guds Vrede, og naar Børn eller Kalve kom til Verden med Gevæxter, der havde Lighed med den Pynt, som Fruentimmerne brugte, ansaaes det for Tilkjendegivelser om, at saadan Pynt burde afskaffes. Allerede i Middelalderen gik Fruentimmerne med Topper, mod hvilke der blev prædiket, og som af og til fandtes efterlignede i Hudgevæxten paa en nyfødt Kalvs Hoved. I Holbergs Tid vare Topperne de saakaldte Fontanger, der havde Navn efter en af Ludvig den Fjortendes Mætresser, Hertuginden af Fontange. Ved »Falbelader« forstodes en Besætning paa Nederdelen af en Fruentimmerkjole. Navnet Falbelader var dannet efter det franske *Falbalas*, der siden blev forandret til *Volants*.

[4] At de »staae ved Gangen« skal betyde, at de staae i Forstuen.

LEONORA. Ak, min hjerte Leander! stat op. Vi har ikke lang Tid til at præludere. Jeg er forsikkret om Jer Kjærlighed; lad os overlægge, hvordan vi skal stille vore Sager an iaften i Julestuen. Jeg veed, at Jer Vært og Værtinde blir budne; men jeg er ikke forsikkret om, at I blir buden.

LEANDER. Blir jeg ikke buden, saa kommer jeg af mig selv og agter ingen sure Miner. Min Vært og Værtinde tar mig med under den Prætext, at de kan ikke lade mig være hjemme alene.

LEONORA. Det gaaer an. Men veed de noget af vore Sager?

LEANDER. Jeg talte aldrig noget derom;[1] men min Værtinde havde dog mærket noget deraf;[2] thi hun sagde forgangen: »Vi kommer nok i Julestue med det Første til vor Nabo Jeronymus, saa faaer I den Lykke at kysse den skjønne Leonora paa Haanden.« Jeg faldt derpaa i Taushed, men saadan Taushed, der foraarsages af en overvættes Glæde. Hun smilede derpaa og sagde: »Jeg saavelsom min Mand har nok lugtet Lunten; hvad vi kan være Hannem til Tjeneste, gjør vi med største Fornøielse.« Jeg takkede derpaa og aabenbarede mit Hjerte; thi det er Folk, som er mig tro til Døden og elsker mig meer end deres egen Broder.

LEONORA. Det er da godt, kjære Leander, efterdi de ere Ham tro, at vi har dem i Ledtog med. Men hvad skal vi ophitte for at komme i Enrum sammen?

LEANDER. Vi vil lægge Hovederne sammen og ophitte en Juleleg, som kan give os Leilighed dertil.

[1] »Jeg talte aldrig« — i de gamle Udgaver: »Jeg har aldrig talet«; i Liebenbergs Udgave: »Jeg havde aldrig talet«.

[2] »havde dog« — i de gamle Udgaver: »har dog«.

LEONORA. Men der hører jeg min Mand komme. Vi maa skilles ad.

LEANDER. Saa maa jeg da tage Afsked mod min Villie denne Gang. Adieu saalænge, allerkjæreste Leonora! og vær forsikkret, at.....

LEONORA. Ak, Monsieur! jeg er forsikkret. Adieu.

SCEN. 4.

PERNILLE. LEONORA.

PERNILLE. Nu, Madam! fik I ham i Tale?

LEONORA. Ja vist, Pernille; men hvorfor kom du saa hastig tilbage? Jeg lod ham løbe, saasnart jeg hørte, det rørte ved Døren; thi jeg tænkte, at det var min Mand.

PERNILLE. Havde jeg tænkt derpaa, skulde jeg have biet noget længer. Men jeg er bange, Madam, at jeg har gjort en Fandens Gjerning.

LEONORA. Hvi saa?

PERNILLE. Vor Faer er bleven saa gudfrygtig af den Historie, jeg fortalte ham om den Kalv, som var født, saa jeg er bange, at Julestuen blir opsat.[1]

LEONORA. Hvis saa er, saa har du spillet din Rulle forbandet; det gaaer ofte saa til, at naar man tænker at narre Andre, blir man selv narret. Men det kan snart gjøres godt igjen, naar du siger ham, at det var en falsk Beretning.

PERNILLE. Ei, det gaaer, min Tro, ikke an; thi jeg har svoret paa for ham, at jeg saae Kalven med Top og Falbelader med mine egne Øien.

LEONORA. Ja, saa har du gjort en Fandens

[1] »opsat«, udsat til næste Aar.

Gjerning, og vi ere ikke ilde opskjørtet. Men sagde han da, at vi faaer ingen Julestue?

PERNILLE. Nei, det sagde han endelig ikke; men han begyndte strax at tale om Assamblêer og Galskaber, som burde afskaffes. Hvis han er falden i de Griller, saa maa Madamen opmuntre ham igjen til at holde Lystighed.

LEONORA. Jo jo! Det var vist den rette Maade at fordærve Legen paa. Nei, taler han derom, saa maa jeg stille mig an, som jeg ganske ikke er derfor; thi en gammel Mand, der har en ung Kone, jo meer han tænker, hun er indgetogen, jo mere Frihed gir han hende. Jeg troer dog, at det ingen Fare skal have; thi hvis vi ingen Julestue fik, gik vor gamle Faster rent af Skindet;[1] thi hun holder alle slige Ceremonier for Troens Artikler. Man fik hende ikke [til] at spise, uden der var Helligtrekongers-Lys paa Bordet.[2] Men der er min Mand. Løb du hen og snak for Faster.

SCEN. 5.

JERONIMUS. LEONORA.

JERONIMUS. Naar Verden staaer til Paaske, saa skal jeg give min Hals; de Topper, Fabler, Favoriter ere ikke Andet end Lucifers Paafund.[3]

LEONORA. Hvad er paafærde, lille Mand?

[1] Magdelone kaldes »Faster«, fordi hendes Broder kaldes Faer.

[2] De tregrenede Lys, som hed Helligtrekongers-Lys, pleiede at tændes paa Helligtrekongers-Aften; men i Holbergs Komedie seer det ud til, at den Slags Lys ogsaa brugtes i Julen. Det sædvanlige Navn, man gav de Lys, som stod paa Bordet en Juleaften, var dog »Julelys«.

[3] »Fabler« skal være Falbler eller Falbelader. — »Favoriter« vare Haarkrøller, som hang ved Tindingerne.

JERONIMUS. Man seer eet Tegn efter et andet, og dog er man lige gal.

LEONORA. Er der noget Ondt vederfaret, lille Mand?

JERONIMUS. Hør, min Hjerte! I gjør mig en Tjeneste, om I vil gaae med rund Hue herefter og lade Jer Klæer skjære efter den Mode, som min gamle Søster Magdelone bruger.[1]

LEONORA. Men, min allerkjæreste lille Mand! om I vil examinere mine Klæer mod Fasters, skal I befinde, at hendes er mere kostbar.[2]

JERONIMUS. Sagen bestaaer ikke deri, min Dukke! Kostbarheden gjør hverken til eller fra; men disse forbandede nye Inventioner, disse Toppe, disse Fabler, disse Favoriter, som vores ærlige Forfædre intet har vidst at sige af, det er en syndig Dragt, som er Aarsag til al den Ulykke, der skeer i Verden.

LEONORA. Vidste jeg, det var Synd, min hjerte Mand! vilde jeg gjerne lægge det af Altsammen.

JERONIMUS. Vi vil ikke troe Synden, førend vi vares ved Tegn, og da er det for silde. Her er jo nylig født en Kalv med Top, Favoriter og Fabler.

LEONORA. Men kan man forlade sig paa, at det er sandt?

JERONIMUS. Gid jeg faaer en Ulykke, er det ikke sandt![3] Pernille tilligemed andre Godtfolk

[1] Jeronimus lever paa den Fod med sin unge Kone, at han siger »I« til hende.

[2] Klæder blev i ældre Tid forfærdigede af kostbarere og bedre Stoffer, og kunde derfor holde meget længe. Magdelone gaaer i gammeldags Klæder, som hun ikke kan faae slidt op.

[3] I sin Epistel 267 taler Holberg om Brugen af Eeder i Skuespil, og nævner den af Jeronimus her brugte Bandemaade: »Gid jeg faaer en Ulykke, er det ikke sandt«, som en Eed, der karakteriserer Jeronimus, da den giver tilkjende, »med hvilken Assurance overtroiske Folk kan fortælle de urimeligste Historier«.

her i Ebeltoft har jo seet Kalven. Hør, min Hjerte! hvad jeg vil sige; jeg er ganske ikke i Humeur at holde Julestue iaften.

LEONORA. Har den Historie om Kalven skrækket Jer derfra?

JERONIMUS. Nei, aldeles ikke; thi det er ikke den første Historie; men jeg har eftertænkt det nøie og finder, at disse Julestuer og Juleleg fører intet Godt med sig.

LEONORA. Mig skal det være lige kjært. I veed vel selv, hvor lidet jeg er af Verden. I skal finde faa slige unge Koner, som jeg; thi jeg var tilfreds, der var aldrig Dans eller Spil i Verden. Min Fornøielse er at sidde hjemme ved mit Arbeid og see min lille Mand til Gode.[1]

JERONIMUS. Jeg veed det nok, min Dukke! I er Exempel for alle unge Koner i Ebeltoft. Den bedste Ting, jeg har gjort i Verden, er at jeg har udvalgt saadan dydig Sjæl til Ægtefælle.

LEONORA. Jeg kan ikke begribe, hvordan fornuftige Folk finder Behag i Juleleg. Det kan være godt nok for Børn; men det burde foraarsage Væmmelse til Folk, som er kommen til Alder.[2]

JERONIMUS. Disse samme Juleleg har ogsaa undertiden nogle onde Suiter.

LEONORA. Baade Juleleg og andre store Selskabe, min Hjerte! Jeg er aldeles ikke for dem. Var det ikke for at behage min Mand, kom jeg aldrig ud herefter.

JERONIMUS. Nei, min Dukke! Hun maa ikke dog ganske slaae Sig fra Verden. Man maa have nogen Fornøielse iblandt. Unge Mennesker kan ellers falde i Melankoli.

[1] »see til Gode«, være til Tjeneste.
[2] »til Folk«, hos Folk; i de Høpffnerske Optryk: »for Folk«.

LEONORA. Jeg blir, min Tro, altid melankolisk i Selskab og fordriver den igjen med Enlighed.

JERONIMUS. Ja ja, det er godt nok, min Hjerte, men Alting til Maade. Ellers er det mig kjært, at I ikke er for denne Julestue iaften. Jeg vil lidt ud og høre, hvad min Søster siger derom.[1]

(Ved sig selv, naar han gaaer ud.)

Hvilken ærlig Mand,[2] der har saadan en Kone, som jeg, han maa holde sin Bryllupsdag hvert Aar som en Fest.

SCEN. 6.

LEONORA ALENE.

Hvilken Ulykke Pernille har ikke bragt os i ved sin Geskæftighed! Men jeg haaber, at Faster faaer ham nok paa andre Tanker igjen. Havde jeg nu disputeret ham imod, saa havde han blevet værre og formêret sig hundrede Mistanker; men nu spiller jeg mit Kort saaledes,[3] at han skal selv tigge mig om Julestue, og det skal hedde, at jeg gjør det alene for at føie ham. [Gaaer.]

SCEN. 7.

JERONIMUS. MAGDELONE.

JERONIMUS. Ingen Snak, min Søster! Jeg vil ingen Julestue vide af at sige; Saadant tjener ikke til Andet end at bringe Folk i Bekostning, og endes med det, som ikke duer.

MAGDELONE. Ak, kjære Broer! det er, min Tro, ikke Jer Alvor.

[1] »lidt ud«, en Theatertalemaade istedenfor lidt ind.
[2] »Hvilken«, Enhver.
[3] »mit Kort«, mine Kort.

JERONIMUS. Jo, min Tro er det mit Alvor. Jeg har seet altfor mange Exempler paa saadant Galskab. Gid jeg havde en Daler for hver Piges Jomfrudom, der er gaaet af Stabelen ved saadane Leiligheder.

MAGDELONE. Men det er dog en god gammel vedtagen Skik.

JERONIMUS. Det er en gammel Skik, min Søster, men ingen god.

MAGDELONE. Jeg har altid hørt, at det gik bedre til i gamle Dage end nuomstunder. Hvorfor skulle vi ikke træde i vore Forfædres Fodspor? I skulde have seet, min hjerte Broer, hvilken Julestue der var til Møllerens igaar. Hvorfor skal vi være mindre, end han?

JERONIMUS. Vi skal ikke være mindre, men klogere. Tilmed kan vi ikke rette os efter Mølleren; han har andre Accidentser, end vi; han kan æde Julekager det hele Aar igjennem.

MAGDELONE. Jeg siger det, min Tro, ikke for den Lyst, jeg har dertil, men for Jere kjære Børns Skyld.

JERONIMUS. Ja ja, der har vi det; giv kun Skyld paa Børnene!

MAGDELONE. Men, min kjære Broer, hvad vil vore Naboer tænke om os, naar vi ingen Julestue faaer iaar? De vil tænke, at vi ere kommen af Troen, og see os an som Tyrker og Hedninger.

(Hun græder.)

JERONIMUS. Hvilken forbandet Snak! Er det at forandre Troen, at afskaffe Galskab?

MAGDELONE. I kalder det Galskab, min hjerte Jeronimus? Jeg kjender Mange, der har ogsaa

foragtet slige gode gamle Sædvaner; men det er gaaet dem ilde i Verden.

JERONIMUS. Og jeg kjender Mange, der har foragtet Saadant, og det er gaaet dem meget vel i Verden.

MAGDELONE. Hvordan gik det ikke Christoffer von Bremen, der altid lo, naar hans Kone bragte Helligtrekongers-Lys ind paa Bordet?[1] Manden var saa frisk som En af os; men ret som han stod og fæstede Selen til Buxerne, døde han.

JERONIMUS. Du skal nok see, han aldrig havde døet, hvis han havde villet brænde Helligtrekongers-Lys.

MAGDELONE. Hvorledes gik det ikke Jeremias Tobakspinder, der ikke med saa meget som med en Sødgrød vilde holde Juleaftener fra andre Aftener, og levede som en Hedning hele Julen igjennem? Han fik jo paa sin Alderdom stor Hjertesorg; thi tre af hans Sønner blev een efter anden rejiceret til Attestats.

JERONIMUS. Havde de læst bedre over, de Slyngele, saa havde de nok gaaet fri; thi jeg kjender dem, der har faaet *Laudabilem* og dog aldrig æder Grød.[2] Bilder du dig ind, at man skal æde Grød, før man gaaer til Attestats?

MAGDELONE. Hvordan gik det ikke Hendrik Smørblomsters Døttre?

[1] »Helligtrekongers-Lys« — i de gamle Udgaver baade i denne Scene og i Scen. 14: »Hellig tre Konge Lys«.

[2] I Erasmus Montanus, Act. III. Scen. 6, fortæller Jeronimus, at der kort efter en Maaneformørkelse kom den Tidende fra Kjøbenhavn, at Sex paa eengang vare rejicerede til Attestats, og Montanus svarer, at havde de læst bedre over, havde de ikke behøvet at skyde Skylden paa Formørkelsen, men vare nok gaaet fri.

JERONIMUS. Hvordan gik det ikke Hendrik Paaskelilies, Hendrik Smørkringels, Hendrik Surkaals Døttre? Hvilken forbandet Snak! hvilke Exempler! Hendrik Smørblomsters Døttre kanskee mistede deres Jomfrudom i en Julestue. Jeg er gal, at jeg snakker mere derom.

MAGDELONE. Hvordan gik det ikke Christoffer Oldfux?

JERONIMUS. Jeg veed, min Tro, ikke, hvordan det gik hverken Christoffer Oldfux eller Jungfux; men det veed jeg, at I faaer ingen Julestue dette Aar; thi foruden det, jeg har sagt, har jeg mine Raisons aparte. (Gaaer ud.)

SCEN. 8.

MAGDELONE ALENE.

(Grædende bitterlig.)

Ak ak, jeg elendige Menneske! Gid jeg var i Jorden. Nu har jeg levet i 45 Aar; men aldrig har nogen Jul været saa maver for mig som denne. Hvorfor skal man slæbe og trælle i Verden, naar man ikke maa have nogen Lystighed iblandt? Alle vore Naboer stime, saa at vi kan høre dem den hele Nat, og vi alene skal leve, ligesom vi vare midt i Fasten. (Hun græder endnu.)

SCEN. 9.

PERNILLE. MAGDELONE.

PERNILLE. Hvorfor græder Madamen?[1]

MAGDELONE. Ak, Pernille! jeg har Aarsag til

[1] Magdelone er Jomfru, men tituleres Madame paa Grund af sin Alder.

at græde. Hvo der har saadan en vanskelig Broer, som jeg, maa nok....

PERNILLE. Jeg troer ikke, Fatter har været saa ubesindig, at han har slaget sin Søster.[1]

MAGDELONE. Nei, det er det, som værre er; han vil ingen Julestue have iaften.

PERNILLE. Ingen Julestue? (De græder begge To.) Gid Fanden tjene her i Huset længer paa den Maade! Jeg vil heller miste min Løn.

MAGDELONE. Jeg kan forsikkre dig, Pernille! at det var, ligesom En stak mig en Kniv i Hjertet, da jeg hørte det. Vort Hus vil komme i Foragt over hele Ebeltoft derved.

PERNILLE. Jeg var saa vis paa, at vi skulde have Julestue, at jeg allerede har bedet Møllerens Datter hid.

MAGDELONE. Ja, blir det ikke en udødelig Spot og Skam for vort hele Hus? Skam faae den, der har ført vor Faer Saadant i Hovedet.

PERNILLE. Naar Arv faaer at høre dette, vil han ikke blive bedre tilmode end vi Andre; han har øvet sig, stakkels Karl, den hele Eftermiddag paa at være Julebuk.

MAGDELONE. Stakkels Karl, han vil blive ganske modløs.

PERNILLE. Madamen skulde ikke troe, hvor profect han kan agêre Julebuk, lige ligesaa livagtig, som man saae en ret Julebuk.

MAGDELONE. Ak, tal ikke mere derom; mit Hjerte brister, naar jeg tænker derpaa.

PERNILLE. Men om Faster gjorde Sig end Umag at overtale Fatter?

[1] »Jeg troer ikke«, Jeg vil ikke antage.

MAGDELONE. Det hjælper ikke, Pernille! om jeg faldt paa mine Knæ. **(De græder begge To.)**

SCEN. 10.

ARV. MAGDELONE. PERNILLE.

(Arv, svøbt i et hvidt Lagen med to Horn i Panden, stiller sig an at skræmme de Andre. De bliver ved at græde.)

ARV. Bliv ikke bange, Madam! Græd ikke; det er mig. **(Tager Klædet fra.)** Kjender I mig nu?

PERNILLE. Jo, vi kjendte dig nok. Det er noget Andet, vi græder for. Du skal ikke smøre dig paa Julelegen iaften.

ARV. Hvi saa?

PERNILLE. Vi faaer ingen Julestue.

ARV. Gid Drollen splide saadan Snak! Hvem vil forbyde os det?

PERNILLE. Fatter har faaet Griller og svoret paa...... Ak! **(De græder alle Tre.)**

ARV. Drollen splide mig ad, om jeg ikke tør spørge Fatter, hvem han indbilder sig at vi tjener hos; om vi tjener hos Tyrker eller Hedninger.

MAGDELONE. Du vinder intet Andet dermed, Arv! end en banket Trøie.

PERNILLE. Men jeg tænker paa Noget, Madam. End om vi sætter Børnene ud paa at plave ham?

MAGDELONE. Skulde Noget hjælpe, saa skulde det.

PERNILLE. Jeg vil, min Tro, op paa Skolen og give mig i Kast med Skolemesteren.[1]

ARV. Du kan love ham et Favnetag derfor.

[1] »Skolen« er den Stue i Huset, hvor Børnene undervises; »Skolemesteren« er Huslæreren.

PERNILLE. Hold du kun din Mund. Skolemesteren og jeg kjender hinanden nok.

ARV. Det maatte og være en slet Stuepige, der ikke kjendte Skolemesteren.[1] (Pernille gaaer bort.)

SCEN. 11.

JERONIMUS. MAGDELONE. ARV.

JERONIMUS. Hvad Fanden er dette for en Postur?

ARV. Jeg er Julebuk, Husbond.

JERONIMUS (giver ham et Ørefigen). Est du Julebuk?

ARV (tumlende). Nei, Husbond! Jeg er ikke Julebuk.

JERONIMUS. Hvad skal dette betyde?

ARV. Jeg vilde kuns gjøre mig til Julebuk.

JERONIMUS (giver ham end et Ørefigen). Vilde du kun gjøre dig til Julebuk?

ARV. Nei, jeg vilde ikke gjøre mig til Julebuk.

MAGDELONE. Ei, min hjerte Broer! I har Synd af at slaae den stakkels Dreng paa en Helligaften.

JERONIMUS. Fort hen, du Slyngel! og tag dig en Bog og læs i; det er nok saa godt.

ARV (gaaer grædende bort). Der er, Mare, Ingen i den hele Gade, der læser et Guds Ord Juleaften.

SCEN. 12.

JERONIMUS. MAGDELONE.

JERONIMUS. I burde, min Søster! betage mig

[1] I Tredie Akt af Barselstuen optræder en Kammerpige, som fik Barn med Skolemesteren paa den Herregaard, hvor hun tjente.

det Arbeide og have viist ham bort med et Par Ørefigen, førend jeg kom.

MAGDELONE. Jeg veed ikke, min hjerte Broer! hvorfor vore Folk maa ikke saavel have Lystighed, som Andre.

JERONIMUS. I skulde gjøre Jer selv ogsaa til Julegjed; det skulde ikke lade saadan en gammel Kone ilde.

MAGDELONE. Jeg veed ikke, hvorfor vi skal være mere Udskud end andre Folk i Byen.

JERONIMUS. Se, om nogen fornemme Folk holder Julestue.

MAGDELONE. Skal vi følge fornemme Folks Noder, da skal vi ikke tractere Folk uden med Snustobak og Lykønskninger.[1]

JERONIMUS. Julestuer ere og ganske aflagte i Kjøbenhavn.

MAGDELONE. Vil I regne Kjøbenhavn? Jeg har hørt af Skolemesteren, at Troen trykker ikke Folk meget der. Her er en Karl, som er nylig kommen fra Kjøbenhavn, han har slet ingen Tro; han troer ikke engang, at Doctor Morten har forordnet, at man skal æde Gaas Mortens-Aften; ja han siger, at Jorden er rund som et Æg, hvilket er den arrigste Løgn, som kan være til.[2]

JERONIMUS. Det duer endelig ikke. Men vi vil ikke snakke mere derom. Kald Skolemesteren og Børnene ned; jeg vil høre, om de har lært noget Artigt til denne Fest. (Magdelone gaaer ud.)

[1] I Barselstuen Act. I. Sc. 2 siger Troels, at man ved Bryllupper hos Folk af første Klasse undertiden kun trakteres med en Pris Tobak for Næsen.

[2] Den omtalte Person er Leander.

SCEN. 13.

JERONIMUS ALENE.

(Sætter sig ned med en Kurv Dukketøi ved Bordet.)[1]

Det er Kunst at dele Gaver ud blandt Børn, saa alle kan blive fornøiet. Denne Hest med Fløiten i Rumpen skal Christoffer have.[2] Vognen, hvem skal jeg give den? Den vil jeg give lille Henning. Peer skal have Fiolen; thi jeg troer, at der skal blive en Spillemand af ham. Else skal have Vuggen med Barnet i; thi det Første Piger blir saa gammel, at de kan tale, saa tænker de paa Giftermaal og Vugge. Marie! du skal lade dig nøie med Piben. Ei, jeg havde nær glemt lille Anne; hun skal have Dingeldangen med Bjælderne paa.[3] Men der seer jeg dem komme med Skolemesteren.

SCEN. 14.

SKOLEMESTEREN MED *BØRNENE. JERONIMUS. MAGDELONE. LEONORA. PERNILLE.* SIDEN *ARV.*

(Børnene gaaer Par for Par, og Skolemesteren slutter Troppen med et Ris i den ene Haand og en Bog i den anden Haand.)

SKOLEMESTEREN (rangerer Børnene i en Rad, gjør en pedantisk Compliment og saadan Lykønskning:)

Bort, Uhelds fæle Sky! Bort, sortevinget Taage!
Bryd, Morgenrøde! frem; blink, Sol! bliv ved at vaage!

[1] »Dukketøi«, Legetøi, det tydske Puppenzeug.

[2] Et lignende Stykke Legetøi, en Træfugl med Fløite i Rumpen, omtales i Den ellevte Juni, Act. III. Sc. 6.

[3] »Dingeldangen« er formodentlig det Samme, som i Barselstuen, Act. II. Sc. 1, kaldes »en Ringlestok«. I Rahbeks Skrift om Holberg, Anden Del Side 124, kaldes Dingeldangen »en Rangle«.

Svem, Velstand! over os ret som en Nilusflod,
Fald over os som Dugg og fæst i Huset Rod!
Lad, Lykke! over os din Kraft som Bække flyde,[1]
Som Fuglene paa Kvist, ...

(Repeterer det Samme og graver i Lommen.)

JERONIMUS. Kan man ikke hitte et Rim derpaa? Som for Exempel:

at koge maa vor Gryde.

SKOLEMESTEREN. Nei, jeg maa begynde fra Førstningen igjen. (Repeterer det Forrige.)

at Alle maa sig fryde.

Gid Fatter og Mutter det altidens vel gaaer,
Gid en ny Plante de i Huset hvert Aar faaer,
Gid Øl og Brændvin de i Kjælder aldrig savne,
Gid Fisk og Kjød og Smør for deres Kjøkken stavne,[2]
Gid Korn i Hobetal maa staae paa deres Loft,
Saa længe som en Sjæl er til i Ebeltoft.[3]

JERONIMUS (tager til Hatten).[4] Han skal have Tak, Skolemester! Det var et deiligt Vers. Han har vel haft megen Umag dermed?

PERNILLE. Det havde kostet en Anden stor Hovedbryden; men Alting staaer for Skolemesteren.

JERONIMUS. Men hvad Artigt har Børnene lært

[1] »*Lad, Lykke! over os*« — i de gamle Udgaver: »*Lad Lykken over os*«.
[2] »stavne«, staae stille, standse.
[3] Det Vers, som Skolemesteren fremsiger i Anledning af Julefesten, er et Nytaarsvers. Julen ansaaes fra gammel Tid for at være Aarets Begyndelse.
[4] Jeronimus har Hat paa i Stuen. Jvfr. Noten i Fjerde Bind Side 220.

til denne Fest? Forgangen Aar vidste de saa mange artige Sprikworter. Kan de ogsaa nogle iaar?[1]

SKOLEMESTEREN. Ja de kan. Vil Fatter høre Sprikworter eller Spørsmaal?

JERONIMUS. Begge ere gode. — Lad Arv komme herind, at han kan høre paa, hvordan smaa Børn kan gjøre ham til Skamme.

(Pernille springer efter Arv, som kommer ind og staaer med foldede Hænder og hører derpaa.)

JERONIMUS. Skolemester! spør først Arv, og lad siden En af Børnen beskæmme ham.

SKOLEMESTEREN. Arv! Hvem var det, som raabte saa stærkt, at man kunde høre ham over hele Verden?

ARV (klaaende sig i Hovedet). Det var en ... en Julebuk.

JERONIMUS. Den Julebuk ligger ham endnu i Hovedet.

SKOLEMESTEREN. Christoffer, Henning, Peer, [Else], Marie, Anne! Hvem var det, som raabte saa høit, at man kunde høre det over al Verden?

BØRNENE.[2] Det var et Asen i Arken, hvor hele Verden var indsluttet.[3]

JERONIMUS. Fy dig an, du lange Slyngel! de kan læse for dig.[4]

SKOLEMESTEREN. Arv! Hvor langt er der herfra til Glashimlen?[5]

[1] »nogle« — i 1731: »nogen«, i 1724: »nogle«.
[2] »Børnene« — i de gamle Udgaver: »Tuti«.
[3] Samme Spørgsmaal fremsættes i Erasmus Montanus, Act. III. Sc. 4. Det var et gammelt Spørgsmaal. I en tydsk Gaadebog trykt i Strassburg 1505 staaer: »Wer geschryen hab, das die gantz welt hort? Der esell in der archen Noe.«
[4] »læse for dig«, give dig Lection.
[5] »Glashimlen« nævnes ogsaa i Ulysses von Ithacia, Act. III. Sc. 2 og Act. IV. Sc. 13.

ARV. Der er syv Mile herfra til Mariager.[1]

SKOLEMESTEREN. Christoffer, Henning, Peer, Else, Marie, Anne! Hvor langt er der herfra til Glashimlen?

BØRNENE. Saa langt, som der er fra Glashimlen til Krystalhimlen.

JERONIMUS. Hør, Børn! peger Finger af Arv.

(De peger Alle Finger af ham.)

SKOLEMESTEREN. Arv! Hvor mange Himle er der?

ARV. Der er en Himmel paa hver Seng, og der er lige saa mange Himle, som der er Senge.

SKOLEMESTEREN. Christoffer, Henning, Peer, Else, Marie, Anne! Hvor mange Himle er der?

BØRNENE. Der er syv Himle, den ene lige høit fra den anden.[2]

JERONIMUS. Peger ham ud igjen.

BØRNENE. Æ.... æ.... æ!

SKOLEMESTEREN. Christoffer! den første Himmel?

CHRISTOFFER. Den blaa Himmel.

SKOLEMESTEREN. Henning! den anden Himmel?

HENNING. Mælkehimlen.

SKOLEMESTEREN. Peer! den tredie Himmel?

PEER. Glashimlen.

SKOLEMESTEREN. Folder Jere Hænder smukt, naar I examineres. (De folder Hænderne.)

Else! den fjerde Himmel?

[1] Fra Ebeltoft til Mariager er der mere end syv Mile.

[2] I Erasmus Montanus, Act. III. Sc. 6, siger Fogden, at der er tolv Himle, den ene høiere end den anden. Sædvanlig sattes Himlenes Antal til otte eller til syv.

ELSE. Krystalhimlen.[1]

SKOLEMESTEREN. Marie! den femte Himmel?

MARIE. Diamanthimlen.

SKOLEMESTEREN. Anne! den sjette Himmel?

ANNE. Perlehimlen.[2]

JERONIMUS. Der er jo endnu een.

SKOLEMESTEREN. Arv! den syvende Himmel?

ARV. Det er den, som er næst den ottende.

JERONIMUS. Det er den rette Dosmer. Han seer aldrig i en Bog Aaret igjennem og veed derfor ikke meer end en Tyrk eller Hedning. — Kan de svare til flere Spørsmaal, Skolemester?

SKOLEMESTEREN. Ja. — Arv! Hvad er det, som er saa rundt som et Æg og saa langt som en Kirkevæg?

ARV (sagte). Gid Drollen splide ham ad med hans Spørsmaal!

(Høit.) Det er en Tobakspibe; Hovedet er rundt, og Halen er lang.

SKOLEMESTEREN. Christoffer, Henning, Peer, Else, Marie, Anne! Hvad er saa rundt som et Æg og saa langt som en Kirkevæg?

[1] Krystalhimlen var efter Middelalderens Astronomie den øverste Himmel, hvori intet Legeme kunde øines. Se Noten i Syvende Bind Side 61.

[2] De Navne, som Børnene have lært at give de forskjellige Himle, ere en Parodi paa hvad der fortælles om Himlenes Substants i den arabiske Tradition om Profeten Muhameds natlige Reise gjennem de syv Himle op til Gud. Ifølge Traditionen, saaledes som den staaer fortalt i Prideaux's *La Vie de Mahomet* (1698) og i Holbergs Heltehistorier, var den første Himmel, hvorigjennem Profeten foer, af Sølv, den anden af Guld, den tredie af kostbare Stene, den fjerde af Smaragd, den femte af Diamant, den sjette af Karfunkel; og som Børnene sige, var den ene Himmel lige høit fra den anden; der var efter jordiske Forhold 500 Aars Reise mellem hver.

BØRNENE. Et Traanøgle;[1] thi naar man vinder det op, er det saa langt som en Kirkevæg.[2]

JERONIMUS. Peger Arv ud igjen, Børn!

BØRNENE. Æ... æ... æ!

JERONIMUS. Jeg takker Skolemester paa mine Børns Vegne. Jeg seer, at I anvender Flid paa dem; I skal have en ræsonnabel Nytaarsgave.

(Deler ud Dukketøiet til Børnene.)

Gaaer nu kun ind i Ammestuen og værer smuk skikkelig. Jeg havde tænkt at holde Julestue; men jeg har for visse Aarsager Skyld betænkt mig igjen. (Børnene græder.)

Ja, jeg kan ikke hjælpe Jer, Børnlille! Jeg vil ikke have saadan Galskab oftere i mit Hus; jeg er ikke derfor, og Jer Moer langt mindre.

(Vender dem Ryggen.)

PERNILLE [til Børnene]. Saa, hen og plager ham!

(Børnene hænge ved ham og raabe paa Julestue.)

JERONIMUS. Gir Jer tilfreds, Børnlille! Nu har I faaet Dukketøi at spille med.

(Børnene holde paa ham igjen og raabe Julestue.)

Spør kun Jer Skolemester ad, om det er tjenligt. — Hvad siger Han, Hr. Proceptor?[3]

SKOLEMESTEREN. Plinius, en klog og skarpsindig Herremand i Rom, taler meget zirlig om Spil og Leg saaledes: *Anima fulturis corporis nititur,* og paa et andet Sted: *Graves seriosque mores lusibus jocisque distinguere identidem soleo.* Det er: Jeg sætter undertiden for mit Legems Sund-

[1] »Traanøgle« — i det sidste af de Høpffnerske Optryk: »Traad Nøgle«.
[2] Gaaden om et Nøgle Traad var gammel.
[3] »Proceptor« istedenfor Præceptor.

heds Skyld min *Gravitatem* og Ærbarhed til [Side] og øver Børneleg.[1]

PERNILLE. Den Mand har talt som en Engel.

SKOLEMESTEREN. Dersom nu saadan en ærbar Herremand i Rom har fundet det nødig for sig og sin Person anstændig, hvor langt mere nødigt og anstændigt er det ikke for os i Ebeltoft? Jeg selv lægger dette dertil, at eftersom Nisser og underjordske Folk drive store Fester bort med Klagen og Hylen,[2] eftersom de ingen Del har deri, saa bør vi, for at lade see, at vi har Part deri, glæde og fryde os; thi ligesom den Fugl Phønix, som findes i Arabien, lever tusinde Aar i Ensomhed og opbrænder sig selv, saasnart hun udlægger en Unge, paa det hun ikke skal leve i Societet og Samkvem med andre af sin Art, saa bør vi Mennesker derimod, for at lade see, at vi ikke slægte paa saadan umælende Creatur, holde Samkvem og Lystigheder.[3] *Anthropos,* siger Aristoteles, *esti Zoon politikon, id est: Homo est Animal sociabile,*[4] og derfor ligesom Paradisfuglen .....

JERONIMUS. Nok nok, Skolemester! Jeg hører nok, at jeg maa give mig tabt. Den Lignelse om den Fugl Phønix slog mig særdeles. Jeg vil da tilstede, at man holder Julestue. — Nu, I smaa

[1] Skolemesteren henviser til et Par Steder i Plinius den Yngres Breve, men anfører Ordene urigtigt; han skulde, hvis han havde erindret dem bedre, have sagt: *Corporis fulturis animus sustinetur* og *Graviora opera lusibus jocisque distingvo.* Se Første Bogs det niende Brev og ottende Bogs det een og tyvende. — »Ærbarhed« er det Samme som *Gravitas.*

[2] »store Fester«, de kirkelige Høitider.

[3] Fuglen Phønix har Holberg skjænket nærmere Omtale i sine Epistler 247 og 248.

[4] Aristoteles siger i sin Politika, Første Bogs andet Capitel: »*Anthropos Physei politikon Zoon*«.

Rollinger! glæder Jer nu og takker Jer Skolemester derfor. (Børnene hopper og skriger af Glæde.)

JERONIMUS (til Leonora). Min hjerte Kone! jeg veed, at I skjøtter ikke meget om Lystighed. Er det Jer imod, saa vil jeg endnu blive ved mit første Forsæt.

LEONORA. Jeg saae gjerne, sandt at sige, at der blev Intet af; men som vi allerede har bedet vore Naboer, maa jeg for den Aarsag Skyld bekvemme mig dertil.

PERNILLE. Ak, den deilige Fugl Phønix! Andre Fugle er kun Carnallier at regne mod den.

JERONIMUS. Laver da tilrette, og bringer et Helligtrekongers-Lys ind.[1]

LEONORA. Ja, skal det være, saa er det nu høi Tid; thi vi har Naboerne paa Halsen, førend vi veed Ord deraf.

(De sætter Alting tilrette, og Arv kommer ind og sætter Helligtrekongers-Lys paa Bordet.)

SCEN. 15.

DE FORRIGE. DE FREMMEDE.

(De Fremmede kommer ind og gratulerer, Een efter en Anden. Somme af dem har underlig Skikkelse og Klædedragt.[2] Endelig kommer ogsaa Leanders Vært og Værtinde med Leander, som er velklædt.)

LEANDERS VÆRT. Min Hr. Jeronimus saavelsom Madamen tar ikke ilde op, at vi har taget en god Ven med os. Han er som vor Broder i Huset og fremmed her paa Stedet; derfor vil vi gjerne unde ham nogen Fornøielse.

[1] Man havde ikke Juletræerne dengang. De kom først i Brug i Danmark et Halvhundrede Aar efter Holbergs Tid.

[2] Blandt Gjæsterne ere Nogle naragtig udklædte og formummede.

JERONIMUS. Han er os hjertelig velkommen.

LEANDER. Monsieur og Madame! Jeg beder ydmygst, at min Dristighed ikke ilde optages. Min Vært og Værtinde har forsikkret mig, at Hr. Jeronimus var altfor artig at fortryde paa Saadant. Jeg er fremmed her paa Steden og har ingen Tidsfordriv, uden hvad disse gode Folk forskaffer mig.

(Medens han gjør disse Complimenter, vender Leonora ham Ryggen.)

JERONIMUS. Vend ikke den fremmede Mand Ryggen. — Min stakkels Kone er meget undseelig for fremmede Mandfolk.

LEANDER. Allerskjønneste Madame! Jeg priser Hende lyksalig i det, Hun har faaet saadan ræsonnabel Mand, der langt fra at have Hende mistænkt for Hendes Skjønhed, tar tvertimod selv Fornøielse i at see Hende omgaaes med unge Karle.

JERONIMUS. For en Gangs Skyld, Monsieur, for en Gangs Skyld.

LEANDER. Thi, skjønne [Madame] Leonora.....

JERONIMUS. Det Ord »skjønne«, Monsieur, staaer ikke min Kone an; thi hun prætenderer ikke at være skjøn. Det er hende nok, at hun behager mig.

LEANDER. Thi, siger jeg, dersom ....

JERONIMUS. Nu har vi nok. Vi er enfoldige Folk, Monsieur, og forstaaer os ikke paa Complimentationer. Vær saa god og sid her ned hos min Søster.

LEONORA. Lille Mand, jeg kan ikke lide den Karl for min Død.

JERONIMUS. Det vil ikke sige. I maa dog holde gode Miner.

LEONORA. Der er jo Ingen, som har bedet ham komme hid.

JERONIMUS. Vi maa dog begegne ham høflig for vore Naboers Skyld, i hvis Hus han logerer.

LEONORA. Jeg hader disse unge Stratenjunkere som en Pest. Mærkede I ikke, hvor fortrydelig han blev derover, at I drog ham fra mig og satte ham hos gamle Faster?

JERONIMUS. Det skulde gjøre mig ondt, at have givet ham Anledning til Misfornøielse.

LEONORA. Jo meer misfornøiet han er, jo kjærere er det mig.

JERONIMUS. Nei nei, ikke saa. Vi maa lade see, at vi veed at leve. Nu vil jeg, at I skal sidde sammen, for at vise, at han er os velkommen.

LEONORA. Min hjerte Mand, jeg beder kjærlig derom, at jeg ikke maa sidde hos ham.

JERONIMUS. Nu nu, gjør mig den Fornøielse for visse Aarsagers Skyld.

LEONORA. Ak, min hjerte Mand! saa er jeg ikke i Humeur den hele Aften.

JERONIMUS. Ja, hvis det bringer Jer af Humeur, min Dukke! saa vil jeg ikke tvinge Jer.

LEONORA. Jeg kommer dog mod min Villie for hans Vært og Værtindes Skyld at sidde hos ham.

JERONIMUS. Det er sandt, min Dukke! I gjør vel deri. (Hun sidder ned hos Leander.)

JERONIMUS (sagte). Faae jeg Skam, om der er saadan Kone til i den hele By. Nu sidder den stakkels Kone ligesom i Harnisk og tvinger sig for min Skyld. Haa haa!

(Derpaa begyndes Juleleg med Pant.[1] — Skolemesteren faaer en Dom, at han skal synge en Vise.[2] Arv faaer en Dom, at han skal bevise Jeronimus en Høflighed og en Uhøflighed, hvorpaa han gjør ham først en Compliment med Ansigtet, siden en bagvendt med Rumpen.[3] Pernille faaer en Dom, at hun skal gaae ud med et Mandfolk, hvem hun lyster, for at tælle Stjernerne. Hun tager sin Galan, hvilken leder hende fremmest paa Theatrum.)

PERNILLES GALAN. Min søde Pernille, lad os gaae op paa Høloftet sammen; thi jo høiere vi er, jo bedre kan vi see Stjernerne.

PERNILLE. Det er naturligt.

(De gaaer ud tilsammen. Imidlertid continueres. Arv kommer indridende kullet i Ansigtet, med en Pind i Munden, hvorpaa staaer to Lys, ridende paa to Karle, som vende Rumperne til hinanden.[4] Børnene blive bange og begynde at skrige. Jeronimus siger, at de skal give sig tilfreds og at det er Arv. Efter at dette Spectacul er til Ende, kommer Pernille med sin Galan ind igjen.)

JERONIMUS. I Godtfolk var noget længe ude at tælle Stjernerne.

PERNILLE (strygende sig om Munden). Ja Fatter, der er, min Tro, en Hob Stjerner paa Himlen.

LEONORA (tager Jeronimus til Side). Hør, min Hjerte! lad os ikke spille mere disse Lege med Pant. Det kunde hænde sig, at den abgeschmackte Karl,

[1] Legene i en Julestue vare gjerne Pantelege. I Paullis Komedie nævnes som Lege med Pant: Fruens Penge og Skjære skjære Havre, og som andre Lege: Puslebænk, Kryb i Træ, Gjem Ringen vel, gjem saare vel, To Børn i min Pose, Hviskeleg, Gaasen brændes, Blindebuk.

[2] I den lille Separatudgave af Julestuen, som fremkom i Julen 1842, med xylograferede Billeder, staaer, at Skolemesteren dømmes til at »synge en Vise eller veie Salt«, og man seer ham afbildet syngende en Vise og dernæst veiende Salt med Arv. Paa Theatret faaer han begge disse Domme. Hvilken Vise han sang i Holbergs Tid, er ubekjendt.

[3] Samme Uhøflighed bevise de to Poeter Guldmageren i Det arabiske Pulver.

[4] »hinanden« — i de gamle Udgaver: »en anden«.

som jeg sidder hos, blev dømt til at kysse mig, og saa blev der Fortrydelse; thi det er Noget, som jeg aldeles ikke bekvemmer mig til.

JERONIMUS. Jeg saae det heller ikke gjerne, sandt at sige. Men hvad Spil skal vi da hitte paa?

LEONORA. Lad os spille Blindebuk; det er et rent Spil og tilligemed lystigt.

JERONIMUS. Ja, ligesom Jer behager. — Hør, I gode Venner! nu vil vi lege Blindebuk.[1]

PERNILLE. Det er, min Tro, min bedste Leg. Jeg vil nok først være Blindegjed.

(Leonora tager Pernille frem paa Theatret og binder for hendes Øien.)

PERNILLE. Madam, nu binder Hun for stærk; thi dersom jeg ikke kan see Noget, kan jeg jo ikke faae fat paa Fatter, som vi har overlagt med Leander. Nu er det godt; nu kan jeg see saa meget, som jeg har nødig.

(Hun gaaer lidt om og leder og endelig faaer fat paa Jeronimus, hvilken ikke vil deran, førend hele Compagniet med Bøn nøder ham dertil. — Medens Jeronimus er Blindebuk, gaaer Leonora og Leander frem paa Theatret.)

LEANDER. Ak, yndigste Leonora! nu er den ønskelige Tid kommen, som vi har gjort os saa megen Umag for at opnaae.

LEONORA. Gak strax ud i Gangen. Jeg vil møde Jer dêr igjennem en anden Vei.[2]

(Leander gaaer ud af een Side og Leonora siden af en anden. Midlertid gaaer Jeronimus Blindebuk, og Pernille mager det saa, at han ikke faaer fat paa Nogen; thi naar han er nær ved Nogen, raaber Pernille, at han skal vende sig om. Omsider bliver han fortrydelig, efterdi det varer saa længe, og løser Kluden fra; da savner han sin Kone og Leander, løber ud og kommer indtrækkende med dem.)

[1] Blindebuk leges ogsaa i Paullis Komedie.

[2] »Gangen« er Theatergangen, som skal antages at være den Stue, hvor Leonora vil mødes med Leander.

JERONIMUS (raabende). Haa haa, kydske Lucretia! var det derfor, at jeg skulde agêre Blindebuk? — Og du, Monsieur Jean de France! du skal betale mig Legen. Jeg skal lære dig at ligge paa Knæ for en brav Mands Kone.

(Griber ham i Struben. Leanders Vært og Værtinde faaer Jeronimus i Haaret. Den Ene vil tage den Andens Parti an, saa det hele Selskab kommer i Klammeri. Børnene skrige. Jeronimus ligger paa Gulvet og raaber Gevalt, de Andre ligesaa. Skolemesteren kryber under Bordet. Vægterpiberne høres.)

SCEN. 16.

TO VÆGTERE. DE FORRIGE.

VÆGTERNE (komme ind og raabe). Paa Raadstuen, I Hunde Allesammen! Er det at holde Jul hellig? Veed I ikke, hvad som nylig er oplæst af Øvrigheden?[1]

JERONIMUS. De vil myrde mig i mit eget Hus.

LEANDERS VÆRT. Vi tænkte, at her boede en skikkelig Mand; men det er en Morder.

VÆGTERNE. Fort, fort paa Raadstuen Allesammen! Imorgen skal vi faae at høre, hvordan Sagen hænger sammen. — Vil du fort, du gamle Snaphane![2]

(De trække dem Alle ud. Fruentimmeret og Børnene følge efter.)[3]

[1] Sandsynligvis brugte Øvrigheden i Provinserne kort før Julen at paaminde Folk om Lovens Forbud mod »al letfærdig og forargelig Legen om Jul«.

[2] »Snaphane«, Tyveknægt.

[3] I Holbergs Tid og endnu indtil Nytaarsaften 1800 vare Gadevægterne berettigede til at trænge ind i et Hus og arrestere Personer der; men efter Instruxen for Gadevægterne den 31. December 1800 turde de kun bryde saaledes ind, naar de vare »i Inqvisition med Politiet«.

SKOLEMESTEREN (som sidder under Bordet, kiger frem, reiser sig endelig op og siger til Spectatores:) Vær saa god at tage saaledes til Takke med denne Julestue. Hvis de forbandede Vægtere ikke havde været, skulde den have varet længer, og det skulde ikke have bleven derved; men ..... Ja, I kan nok selv tænke, hvad jeg vil sige.

MASKARADEN

OM MASKARADEN

De *Maskerader, hvorom Holberg skrev denne Komedie, vare de offentlige Maskerader, som holdtes i Capions Hus i Lille Grønnegade. Kjøbenhavnerne havde ved dem faaet en ny Forlystelse; thi Maskeraderne hos Capion vare, som Henrik siger i Komedien, »noget Nyt«, skjøndt der engang tidligere i Kjøbenhavn var holdt Maskerader, hvortil Alle og Enhver kunde faae Adgang. Kongen havde nemlig i Carnevalen 1710 givet offentlige Maskerader paa Slottet; men i de følgende Aar var deres Gjentagelse bleven forhindret paa Grund af Krigen med Sverig. Capion havde allerede, før den langvarige Krig var bragt til Ende, faaet Tilladelse til at holde offentlige Assembléer i Byen, og paaberaabte sig, at han i nogle Aar havde holdt saadane Assembléer, da han i Marts 1721 ansøgte om at faae Privilegium til at holde lignende i det Komediehus, han lod bygge i Grønnegade. Privilegiet blev ham forundt; men efter at Huset var blevet færdigt og taget i Brug i Januar 1722, ønskede han at holde Maskerader, og da han kun havde faaet Ret til at holde »Assembléer«, ansøgte han om at maatte i Carnevalstiden holde »en* Redoute en masque *til honnette Folks Divertissement«. Det blev tilladt, og Folk indfandt sig i Mængde til Maskeraderne. Den Holstenske Korrespondent fortæller, at Entréen for hver Person med eller uden Maske kostede 24 Skilling, og at man derfor blev opvartet med »galant Musik, The, Caffe og Chocolade samt en maaskee profitabel* Alabassette«. *Af Komedien erfares, at Capion holdt Maskerade tre Gange om Ugen. Ogsaa i det næste Aars Carneval var der, efter hvad Korrespondenten meddeler, stort Tilløb til Maskeraderne, og Publikums Interesse for dem syntes at ville vedvare; men de fik hurtigere Ende end Komedierne. De blev forbudte den 10. Februar*

1724, og samtidigt indskjærpede Politimesteren, at der ikke maatte spilles Bassette paa Thehusene og i Skjænkestuer. Hazardspillet paa Maskeraderne kunde have været forbudt, uden at Maskeraderne selv vare blevne forbudte; men endel Geistlige havde været ivrige for at faae dem afskaffede.

I Holbergs Komedie yttres Intet om Hazardspillet, uagtet Jeronimus anfører Alt, hvad han er istand til at anføre imod Maskeraderne. Komedien fremkom kort efter, at de vare forbudte, og indeholdt et Forsvar for dem som en uskyldig og sindrig Forlystelse. Men rimeligvis ønskede Aktørerne ikke, at Komedien skulde udvirke en Tilbagekaldelse af Forbudet; thi saa længe som Capion var Komediehusets Herre og den, der gav Maskeraderne, var det alene ham, der oppebar Indtægten af dem, og hans Maskerader kunde ikke være til Gavn for Theaterbesøget. Anderledes stillede Tingen sig, efter at Aktørerne fra den 11. Juni 1724 havde faaet Komediehuset i Forpagtning, da de nu selv skulde have Indtægten af Maskeraderne, naar disse igjen maatte holdes. I en Betænkning, skreven af en Ubekjendt angaaende den danske Skueplads, hvorledes den kunde bringes i Opkomst, efter at Aktørerne havde faaet Huset i Forpagtning, udtales det Ønske, at Maskeraderne igjen maatte tillades »dog med Forbud af visse Slags Spil og hvad som ellers forargeligt kunde være«.[1] Men Aktørerne synes ikke at have interesseret sig for, at Komediehuset blev brugt til Andet end Theaterforestillingerne. Forbudet imod de offentlige Maskerader vedblev at bestaae indtil 1768, og da General Arnoldt i 1747 fik de Privilegier fornyede, som han havde haft, medens han var Komediehusets Eier, blev der udtrykkelig taget det Forbehold, at Assembléerne ikke maatte være Maskerader. Holberg optraadte derefter igjen med et Forsvar for Maskerader i sin Epistel 347.

[1] **Betænkningen staaer trykt i Danske Samlingers Andet Bind, Side 373.**

Med Paullis »Julestuen og Maskeraden« har Holbergs Komedie næsten ingen Lighed. Paullis angaaer kun i ringe Grad en Maskerade, og den, som holdes i Stykkets sidste Akt, er en privat Maskerade paa en Sal i Baghuset. Den eneste Lighed mellem de to Komedier er, at der i dem begge er en Tjener, som en Morgen i sin Husbonds Paasyn gaaer i Søvne og snakker om den Lystighed, hvorfra han kom sildigt hjem; men saadan Lighed maa ansees for tilfældig. Derimod har Holberg været paavirket af fremmede Komedier, da han opfandt den Kjærlighedshistorie, hvorom hans Komedie dreier sig. Leander og Leonora ere af Forældrene bestemte til at indgaae Ægteskab sammen, men have ikke seet hinanden, siden de vare Børn. De mødes paa en af Maskeraderne hos Capion uden at have nogen Anelse om, hvem de ere, og blive strax saa forelskede i hinanden, at de bytte Ringe, og enhver af dem sætter sig den næste Dag op imod Forældrenes Villie; de tage endogsaa Flugten sammen, men blive indhentede, og det opklares da til Overraskelse og Glæde for alle Parter, at den paa Maskeraden indgaaede Forlovelse er den samme, som efter Forældrenes Villie skal staae ved Magt. Lignende Kjærlighedshistorier fandtes i flere Komedier f. Ex. i Scapins Skalkestykker.

Maskaraden har al sin Tid været en af Holbergs mest yndede Komedier paa den danske Skueplads. Holberg fortæller, at den strax behagede baade Hoben og de Fornemme, og at den første Forestilling blev gjentaget to Gange efter Herskabers Ordre, en Lykke, som ikke tidligere var bleven nogen dansk Komedie tildel. Ved den tredie Forestilling, hvorom der meddeltes paa Theaterplakaten, at den fandt Sted »efter mangfoldige honnette Folks Begjæring«, spilledes Julestuen som Efterstykke i Anledning af, at Forestillingen gaves en Fastelavnsmandag, og de to Stykker ere siden ofte spillede i Forening. Det ansaaes i Holbergs sidste Levetid for en Dyd ved Maskaraden, at Stykkets Hovedpersoner hørte

til den høiere Borgerstand. I et Skrift af Elias Schlegel fra 1747 om Theatret nævnes Maskaraden som en af de Komedier, hvori Holberg har hævet sig »til ædlere Scener og sjældnere Karakterer«. Men den Lykke, Maskaraden gjorde, skyldtes især Intermediet mellem de to første Akter, og Holberg blev derfor omsider, som det kan sees af hans Epistel 249, noget ærgerlig over, at Maskaraden med sit Intermedium gjorde større Lykke end flere af hans andre lige saa gode eller bedre Komedier.

MASKARADEN

KOMEDIE I TRE AKTER

FØRSTE GANG FORESTILLET
PAA THEATRET I LILLE GRØNNEGADE
I FEBRUAR
1724

Paa Grønnegade-Theatrets Plakater hed Stykket »Masqueraden«, i de ældste Udgaver og i Holbergs Selvbiografi hedder det »Mascarade«, i Holbergs danske Epistler »Mascaraden«.

(ACTEURS 1724)

JERONIMUS, EN FORNEM BORGER	*M. ULSØE*
MAGDELONE, HANS FRUE	*MAD. COFFRE*
LEANDER, DERES SØN	*M. PILLOI*
HENRIK, HANS TJENER	*M. WEGNER*
ARV, GAARDSKARLEN	*M. HØBERG*
LEONARD, EN HERRE FRA JYLLAND	*M. SCHOU*
LEONORA, HANS DATTER	*MADEM. HJORT*
PERNILLE, HENDES KAMMERPIGE	*MAD. MONTAIGU*
EN KONE MED MASKARADEKLÆDER	
EN KARL MED MASKER	
EN DRENG	

SCENEN ER I KJØBENHAVN

ACTUS I.

SCEN. 1.

LEANDER i sin Slaaprok. *HENRIK.*

LEANDER (gnikkende sine Øien). Henrik! hvad er Klokken?

HENRIK (gispende).[1] Klokken gaaer nok til Frokost, Herre. Men jeg veed ikke, hvorfor vi skal staae saa tidlig op. Se engang paa Uhret, Herre.

LEANDER. Hillemænd! er det muligt? Skulde vi kunne have sovet saa længe? Fire Timer over Middag! Min Klokke staaer paa Fire.[2]

HENRIK. Ei, det er ikke muligt, Herre. Det maa være Klokken Fire om Morgenen.

LEANDER. Du skal nok see, at det er saa lyst Klokken Fire i Januarii Maaned.

HENRIK. Saa maa Solen ikke gaae rigtig da. Det kan jo umuligt være Eftermiddag; thi nu stod vi først op.

LEANDER. Om Solen gaaer ikke ret, saa veed jeg dog, at mit Uhr ikke løber ogsaa gal; thi det er et engelsk Uhr.

[1] »gispende«, gabende. Henrik og Leander ere lige vaagnede.
[2] Holbergs Komedier pleie at begynde om Morgenen; Maskaraden gjør en Undtagelse fra Reglen. Stykket begynder om Eftermiddagen og foregaaer, ligesom Kildereisen og Den pantsatte Bondedreng, paa to Dage og den mellemliggende Nat, men indenfor det reglementerede Tidsrum af 24 Timer.

HENRIK. Ei, Herre! Uhrværk og Solskiver rette sig jo efter Solen. Vil nu Herren forsøge at stille Solen tilbage paa Ti eller Ni, se, om Uhret ikke strax skal avancere tilbage. Det maa jeg forstaae.

LEANDER. Hvilken Pølsesnak! Jeg troer, Maskaradesviren er dig i Hovedet endnu.

HENRIK (gispende). Med eet Ord, Herre, er Klokken kun Fire, saa er det Fire om Morgenen.

LEANDER. Vi kom jo ikke hjem fra Maskaraden før Klokken Fire.

HENRIK. Mig synes endelig, at jeg er noget sulten. Men der er Arv. Jeg vil spørge ham, hvad Klokken er.

SCEN. 2.

LEANDER. HENRIK. ARV.

HENRIK. Godmorgen, Arv! Hvad er Klokken?

ARV. Havde du faaet saa mange Ulykker, som der er Timer til fra imorges indtil nu, kunde du være en holden Mand.

HENRIK. Hvad er Klokken nu da?

ARV. Klokken hænger i Taarnet, og du burde hænge i en Galge.

LEANDER. Hør mig engang til den plumpe Slyngel! — Kanst du ikke sige, hvad Klokken er?

ARV. Klokken er Fire, Monsør.

LEANDER. Saa er det over Middag da?

ARV. Efter gammel Regning saa er det over Middag, naar Klokken er Fire om Eftermiddagen.

LEANDER. Seer du vel, Henrik! at mit Uhr gaaer ret?

HENRIK. Gid Drollen splide saadan Skik! Nu har jeg sovet mit gode Middagsmaaltid bort. — Hvad Mad fik vi til Middag, Arv?

ARV. Sødvælling og Stokfisk.[1]

HENRIK. I har vel levnet Noget til mig?

ARV. Nei, vi gav Soldan Porthunden din Part; thi Herren siger, at hvo der ikke kommer til Bords i rette Tid, skal ingen Mad have. Kanst du nu faae det af Soldan igjen, det maa du see til.

LEANDER. Spiste Pappa hjemme til Middag?[2]

ARV. Ja, han spiste i Buret, som han pleier.

LEANDER. Du Tosse! Jeg spør ikke om Papegøien, jeg spør om min Faer.

ARV. Nei, Herren spiste hos den fremmede Mand Monsieur Leonard idag.

LEANDER. Det var dog godt, Henrik! at min Faer spiste ikke hjemme, ellers havde han faaet at vide, at vi var paa Maskarade. (Arv gaaer ud.)

SCEN. 3.

HENRIK. LEANDER.

HENRIK. Vil ikke Herren ind og klæde Sig? Thi det kan hænde, at Hans Faer kommer i det Samme, og saa er det noget fordægtigt at gaae i Slaaprok saa silde.

LEANDER. Er han hos min tilkommende Svigerfaer, da kommer han ikke saa hastig.

HENRIK. Men, med Permission, Herre! Jer tilkommende Kjæreste, seer hun vel ud?

LEANDER. Jeg veed, min Tro, ikke.

[1] Levemaaden i borgerlige Huse var tarvelig, og Jeronimus er sandsynligvis en sparsommelig Husfader.

[2] »Pappa« — i de andre Udgaver »Papa«; men ligesom Leander kalder sin Moer »Mamma«, kalder han sin Faer Pappa, og det er derved han giver Anledning til, at Arv driller ham med at misforstaae hans Spørgsmaal.

HENRIK. Det er underligt at gifte sig med En, som man aldrig har seet.

LEANDER. Jeg har seet hende, da hun var sex Aar gammel, og da tegnede hun til at blive meget kjøn.

HENRIK. Hvor gammel er hun nu da?

LEANDER. Atten Aar.

HENRIK. Hillemænd! Saa kan Forgyldingen være gaaen af hende i saa lang Tid.

LEANDER. Folk siger dog, at hun endnu er kjøn. Imorgen skal jeg derhen, saa faaer jeg at see, om det er sandt. Er hun anderledes, end mig er beskreven, saa endes Visiten kun med Complimenter. Men vi maa ind og see til, at vi kan faae noget Mad; thi Tiden gaaer hastig. Klokken Otte skal vi paa Maskaraden igjen.

HENRIK. Ei, det er skjønt. Jeg venter en Hob Kisselinker der iaften.

LEANDER. Det er Ulykken, Henrik! at der kommer saa mange gemene Piger.

HENRIK. Ei, Herre! det er just Dyden af Maskarade, at Alle skjæres over een Kam.[1] Tilmed er, min Tro, de Mamseller, som jeg venter, alle fornemme Folk. Der er en af Bormesterens Stuepiger, Peer Salemagers Datter, Else Skoleholders,[2] Lisbed Pomerantskones yngste Datter; thi den ældste har Tandpine, og derforuden tre andre smukke Piger, som er paa deres egen Haand og lever af deres Midler.

[1] Af samme Mening var ogsaa Holberg. Han kalder i Epistel 347 Maskerader en sindrig Invention, »saasom derved forestilles den naturlige Stand, hvorved alle Mennesker gjøres lige«.

[2] »Else Skoleholders« er formodentlig en Skoleholders Datter og en Anden end den Else Skoleholders, hvis Magaziner omtales i Den Vægelsindede, Treaktsstykket Act. II. Sc. 12.

LEANDER. Det er sandt, du siger, Henrik! det er Alle fornemme Folk, besynderlig de tre, som lever af deres Midler.

HENRIK. Men der kommer Fruen.

LEANDER. Min Moer maa vel komme. Jeg skal maaskee faae hende at følge med paa Maskarade iaften.

HENRIK. Det skulde være artig nok. Jeg skal, min Tro, danse med hende.

LEANDER. Dersom hun ikke kjender dig, saa kan det lade sig gjøre.

HENRIK. Lad mig kun sørge derfor. Jeg skal nok maske mig saa, at hun ikke kjender mig.

SCEN. 4.

MAGDELONE. LEANDER. HENRIK.

MAGDELONE. Min hjerte Søn, hvordan gik det til paa Maskaraden forgangen Nat?[1]

LEANDER. Hvoraf veed Mamma, at jeg var der?

MAGDELONE. Jeg hørte det af Arv.

LEANDER. Den Knægt kan nu aldrig tie. Men det vil ikke sige, naar min Faer ikke faaer det at vide.

MAGDELONE. Kommer der ogsaa gamle Koner paa Maskarade?

LEANDER. Vi forsmaaer Ingen; der kommer baade Unge og Gamle.

MAGDELONE. Vilde man ikke forsmaae en gammel Kone, saa kjender jeg En, som havde Lyst at komme der iaften.

LEANDER. Hvilken Kone er det?

[1] »forgangen Nat«, inat.

MAGDELONE. Det er jeg selv.

LEANDER. Det var, min Tro, ikke saa galt, kunde det kun skee paa en subtil Maade, at min Faer fik det ikke at vide.

MAGDELONE. Ei, hvor skulde han faae det at vide? Han gaaer tidlig til Sengs og staaer sildig op. Jeg vil sige, at jeg er ikke vel iaften; saa ligger han alene.

LEANDER. Det kan lade sig gjøre. Men kan Mamma danse?

MAGDELONE. Danse? Ja, min Tro kan jeg saa. Se engang. (Hun synger og danser.)

HENRIK. Hillemænd! Fruens Fødder gaaer som Tromstokker.

MAGDELONE. Jeg har kunnet danse alle Danse i min Ungdom indtil *Folie d'Espagne.*[1] Se, saaledes gaaer den. (Danser og synger *Folie d'Espagne.*)

HENRIK. Det gik, min Tro, admirabelt. Ak, nok en *Folie,* go' Frue!

MAGDELONE. Nei, jeg vil spare paa mine Ben til iaften. Men der er min Mand. Jeg er bange, at han saae mig danse.

SCEN. 5.

JERONIMUS. MAGDELONE. LEANDER. HENRIK.

JERONIMUS (med et lidet Skjæg).[2] Staaer I Alle her,

[1] Om *Folie d'Espagne,* som var en gammel Solodans, siger Holberg i Epistel 86, at det var sædvanligvis den sidste af de mange Slags Danse, der lærtes paa Danseskolerne i fordums Tid. Dansen kjendes ikke meer; men Musiken bestaaer af en Række Variationer over det samme Thema, og Holberg fortæller om Dansen, at den »bestod udi adskillige Variationer«.

[2] Jeronimus har et jødisk Physiognomie, og Skjægget faaer ham til endnu mere at ligne en Jøde. Derfor spørger Henrik ham

Børnlille, saa ledige? Er her Intet at bestille i Huset?

MAGDELONE. Jeg er ikke capabel til at gjøre Noget idag, min Hjerte. Jeg har, min Tro, ligesom en Feber i Kroppen, saa jeg er bange, at jeg faaer en urolig Nat inat.

JERONIMUS. Det er mig ukjært. Har I det i Hovedet?

MAGDELONE. Ak ja, det er ligesom mit Hoved var kløvet ad.

JERONIMUS. Tørster I ogsaa?

MAGDELONE. Forskrækkelig. Og jeg har iligemaade stor Urolighed i min Krop, saa jeg kommer til at ligge alene inat.

JERONIMUS. Jo, hjertelig gjerne. Men som det er Anstød af Feber, maa I bruge Noget i Tide. I maa aarelades.

MAGDELONE. Ak nei, min Hjerte! Saa syg er jeg endelig ikke, at jeg skulde gribe til Aareladen.

JERONIMUS. Hvilken Snak! Vil I ligge af Feber imorgen da? — Henrik! spring efter Mester Herman og bed ham komme hid at aarelade min Kone.

HENRIK (sagte). Hillemænd! hvor vil dette løbe af?

MAGDELONE. Ak nei, min hjerte Mand!

JERONIMUS. Ti stille, min Hjerte! og lad mig raade. Lad mig føle Jer Puls. — Hillemænd! det er høi Tid at lade sig aarelade. Der er Alteration i Jer Blod, mærker jeg. — Spring strax hen, Henrik! og bed ham komme selv; thi jeg betroer ingen af hans Svende dertil.

i Tredie Akt, om han ikke er en Portugiser Jøde, og lader ham høre, at han har »ein perfect jüdisk Gesicht«, og Pernille troer, da hun seer ham første Gang, at han er en Jøde.

MAGDELONE. Ak, min allerkjæreste Mand! lad mig dog see det an en Timestid først.

JERONIMUS. En Timestid gjør endelig ikke til Sagen. Men I skal, min Tro, aarelades, førend I gaaer til Sengs. — Men I, Junker! Hvor kommer det, at I gaaer i Jer Slaaprok saa silde? I har maaskee efter Sædvane været længe ude igaar Nat.

LEANDER. Nei, min Tro har jeg ei. Jeg har siddet at skrive den hele Dag.

JERONIMUS. Jeg vilde ønske, at det var saa vel, og at I engang vilde slaae Jer til Stadighed: I er nu allerede af den Alder, at I bør begynde at ræsonnere og lade det Stratenjunkeri fare, som I har inclineret til.

LEANDER. Jeg har dog aldrig begaaet andre Excesser, end de fleste unge Personer begaae her i Staden.

JERONIMUS. Det er at sige, I har banqueteret iblandt, spillet Jere Penge bort, courtiseret og levet som en perfect Jean de France. Der er jo intet Ondt deri;[1] thi de fleste unge Mennesker leve ligeledes.

LEANDER. Men levede da Pappa saa indgetogen i Sin Ungdom?

JERONIMUS. I min Ungdom levede Folk ganske anderledes, ihvorvel vi havde een Gang saa mange Penge. Her var da ikke over fire Karether i Byen.[2] Man saae fornemme Standspersoner lyses

[1] »Der er« — i de gamle Udgaver: »Det er«; i det sidste af de Høpffnerske Optryk: »Der er«.

[2] Jeronimus gjør sig altfor gammel. Den Tid laa langt tilbage, da der ikke var over fire Karether i Byen. Han tænker vel paa de fire Karrosser, som Frederik den Tredie efter Statsforandringen 1660 forærede til fire af sine tro Mænd, hvem han vilde udmærke. Men i den følgende Tid blev det snart Mode blandt Kjøbenhavnerne at holde Kareth, Noget, som ogsaa var overkommeligt for Mange, da det ikke var kostbart.

hjem af deres Piger.[1] Naar det var ondt Veir, gik man med Støvler. Jeg vidste i min Ungdom ikke, hvad det var at age i Vogn; men nu kan man ikke gaae tre Skridt, uden man skal have en Dagdriver bag i Hælene, eller en Gade igjennem, uden man skal age.

HENRIK. Da maa Gaderne ikke have været saa beklikkede, som de nu ere.

JERONIMUS. Det er sandt nok; Gaderne vare rene. Men hvad foraarsager deres Urenhed Andet end de mange Karrosser? Fornemme Folk spadserede til Gyldenlund i gamle Dage; men nu er det en Skam at gaae tilfods uden Porten.[2] — Er det ikke sandt, jeg siger, min hjerte Kone?

MAGDELONE. Jo vist. Jeg levede i mine Forældres Hus ligesom i et Kloster.

HENRIK. Den stakkels Frue!

MAGDELONE. Derfor har jeg nu aldrig nogen Lyst til verdslig Galskab; thi jeg har i min Ungdom aldrig faaet nogen Smag derpaa.

SCEN. 6.

EN KONE MED MASKARADEKLÆDER. *DE FORRIGE.*

KONEN. Min hjerte Frue, her er de Maskarade-

[1] I Den Vægelsindede Act. II. Sc. 2 taler Sparenborg om Tjenere, der lyse Folk hjem.

[2] »uden Porten«, udenfor Stadsporten. — »Gyldenlund«, hvis Skov var berømt for sine mange forskjelligartede Træer og Væxter, havde fra Først af været Statholder Gyldenløves Eiendom, men var i 1682 ved Mageskifte blevet et af de kongelige Slotte. Christian den Sjette gav det til sin Søster Prinsesse Charlotte Amalie, hvorefter det i 1733 blev ombygget og fik Navnet Charlottenlund, saaledes som Kongen bestemte, idet han skrev paa en Rude:

Guldenlund muss fort,
Charlottenlund heisst dieser Ort.

klæer, som Hun bestilte. Jeg troer nok, at de skal passe Hende.

JERONIMUS. Hvad, for en Ulykke! er dette? Vil I paa Maskarade?

MAGDELONE. Hun maa gaae feil, min hjerte Mand.

JERONIMUS. Til hvem skal de Maskaradeklæer, Kjælling?

KONEN. De skal til Fruen, som har bestilt dem til iaften.

JERONIMUS. I løber med Limstangen, mit Barn. Det er ikke til min Kone.

KONEN. Det er underligt; Hun havde jo selv Bud til mig for en halv Time siden.

MAGDELONE. Gid du faae Skam, saa vist som du lyver mig paa!

HENRIK. Hun er fuld, Herre. Brændevinen staaer hende af Halsen som Røg af en Skorsten.

JERONIMUS. Gak hjem og læg Jer, Morlille.

MAGDELONE. Det er en hæslig Ting at see en drukken Kone.

KONEN (grædende). Det skal Ingen med Sandhed sige mig paa, at jeg drikker. Er jeg fattig, saa er jeg dog ærlig.[1]

HENRIK (sagte). Havde hun ikke bleven aareladt før, saa blir hun vistnok nu.

KONEN. Hun stod jo nys for en halv Time siden og talede med mig og sagde, at Hun vilde paa Maskarade, og bad mig skaffe Hende smukke Klæer; jamænd gjorde Hun saa. Jeg er hverken fuld eller gal.

MAGDELONE. Gak fra mig, Kone! Jeg kan ikke fordrage den Brændevinstank.

[1] »ærlig«, hæderlig, agtværdig.

JERONIMUS. Hvis I ikke gaaer Jer Vei, skal jeg lade Jer trække i Spindehuset.[1]

SCEN. 7.

EN KARL MED NOGLE MASKER. *DE FORRIGE.*

KARLEN. Her er nogle Masker, Frue. Nu kan Hun vælge ud den bekvemmeste; men Stykket koster to Daler.

KONEN. Kan I nu see, min Herre! at jeg er hverken fuld eller gal?

JERONIMUS. A.... a! det er uhørligt. Nu kan jeg fatte, hvor den Feber kommer fra, den Urolighed i Kroppen, hvorfor hun vilde ligge alene.

MAGDELONE. Men, min hjerte Mand.....

JERONIMUS. Ti kun stille. I kan ikke besmykke det med Noget. En Kone af den Alder vil gaae paa Maskarade! Hvilket smukt Exempel er det ikke for unge Mennesker, især for Ens Barn og Husfolk!

MAGDELONE. Jeg vilde kun see engang, hvorledes der gik til, at jeg siden med desbedre Grund kunde straffe Andre.[2]

JERONIMUS. En herlig Undskyldning! Gak kun smukt ind, Madame! og lad Jer ikke see for Folk i nogle Dage, indtil I har gjort Pønitentse.

[Magdelone gaaer bort.]

Og I Andre med Maskerne og Maskaradeklæderne! hvis I kommer oftere i mit Hus med slig Kram, skal jeg lade slaae Arm og Ben itu paa Jer.

(Konen og Karlen gaae bort.)

[1] »Spindehuset«, i Børnehuset paa Christianshavn, var en Tvangsarbeidsanstalt, hvor Kvindfolk kunde indsættes.
[2] »straffe«, dadle.

SCEN. 8.

JERONIMUS. LEANDER. HENRIK.

JERONIMUS. Naar jeg tænker paa dette, er jeg færdig at blive gal. Hun havde saadan Urolighed i Kroppen, Anstød af Feber. Det er ogsaa sandt; thi slige forbandede Lyster er jo værre end Sygdomme. Hun bør jo aarelades. — Jeg har slet ikke et Ord at tale mod Jer mere, Leander. Kan Jer Moer gaae paa Maskarade, saa er det Jer anstændigt at gaae i Horehus. I skal der vel hen iaften igjen?

LEANDER. Nei, det være langtfra.

JERONIMUS. Jeg skal ogsaa sætte en Pind derfor. Naar jeg eftertænker Tiden og Conjuncturene, saa smerter mig Saadant allermest. Nu er just den Tid, I burde tvinge Jer allermest, eftersom vi har gjort Alliance med en brav Mand, hvis Datter I skal have. Mon Saadant alene er ikke mægtig til at gjøre alle mine Anslag til Intet og forspilde Jer egen Lykke? Mener I vel, at Monsieur Leonard vil give sin eneste Datter bort til saadan Stratenjunker? Betænk Jer, min Søn! Det gjør mig ondt, at jeg skal tale Jer saa haardt til, nu I staaer færdig at forlade mit Hus. Slaa det Galskab af Jer Hoved, og lav Jer til at insinuere Jer hos Seigneur Leonard, af hvilken jeg allerede har faaet Ja paa Jere Vegne, saa det rester kun, at I taler med ham selv. Jeg har lovet, at I skal komme derhen imorgen tidlig. Gak derfor betimelig til Sengs iaften, at I kan staae op itide imorgen.

LEANDER. Det skal efterleves, hjerte Faer.

(Gaaer ind med Henrik.)

SCEN. 9.

JERONIMUS. ARV.

JERONIMUS [raaber]. Arv!

ARV. Ja, Herre.

JERONIMUS. Hør, Arv, du skal blive her ved Porten inat for at observere, om min Søn gaaer ud.

ARV. Vil da Herren give mig et Compagnie Dragoner med til Beskyttelse? Thi endskjøndt jeg faaer Bestalling paa at være Commandant, vil det dog gaae mig forbandet, om jeg drister mig til at hindre ham Passen; thi jeg har mærket, at han har en falsk Hovednøgel.

JERONIMUS. Du skal ingen Modstand gjøre, men alene vare mig ad, naar du fornemmer, at Nogen vil ud.

ARV. Det skal jeg nok efterleve.

JERONIMUS. Kom kun ind da saalænge.

(De gaaer ind.)

SCEN. 10.

HENRIK ALENE.

Hillemænd! det var Lykke, jeg stod paa Lur og fik disse Anstalter at høre. Dersom min gamle Geist vil staae mig bi, saa blir Arv en ulyksalig Commandant. Thi vi maa paa Maskarade, skulde jeg end blive hudflettet derfor imorgen. Hvad Skam skulde det ikke være for mig at blive borte, da jeg har givet Parole til saa mange artige Piger! Det var ellers en stor Ulykke, at disse forbandede Folk skulde just komme saa ubeleiligt og røbe os, besynderlig den Sidste med Maskerne; thi dersom han ogsaa ikke havde kommet, skulde vi

let have bildt den Gamle ind, at Kjællingen med Klæerne var drukken. Nu er min Herre inde og fører sig i Klæerne,[1] og naar han kommer hid, skal vi overlægge, hvordan Fæstningen bedst kan bestormes.[2] Ha ha! det er den rette Karl at sætte paa Skildvagt. Der vil ikke megen Kunst til at narre en Tosse. Men der kommer min Herre paaklædt.

SCEN. 11.

LEANDER. HENRIK.

LEANDER. Det var en forbandet Hændelse, Henrik, at min Mamma skulde saa skammelig røbes.

HENRIK. Jeg veed ei heller, sandt at sige, hvad slig en gammel Kone vil paa Maskarade.

LEANDER. Lysten vil nok forgaae hende formedelst denne Historie.

HENRIK. Der vil holdes en dygtig Sparlagensprædiken inat.

LEANDER. Det gjør mig dog virkelig ondt.

HENRIK. Men, Herre, lad os ikke bekymre os saa meget for hendes Skyld. Den Sag bliver nok god igjen. Lad os tænke noget paa vore egne Sager. Her er gjort nogle Anstalter mod os, som ikke endelig ere saa farlige; men der vil dog rettes Machiner derimod.[3]

LEANDER. Hvad er det for Anstalter?

[1] »fører sig i« er en Norvagisme for: iforer sig.

[2] »naar han kommer hid« ɔ: naar han kommer her ud paa Skuepladsen. Men den theatralske Fremstilling maa ikke tages for en naturtro. Henrik skal tænkes efter denne Monolog at begive sig ind til Leander, og den følgende Scene foregaaer i Leanders Kammer.

[3] »der vil dog«, der maa dog — »Machiner«, Kunster.

HENRIK. Da jeg hørte Herrens Faer kalde paa Arv, gjættede jeg strax, at han vilde tale noget Hemmeligt med ham, hvorfor jeg stod paa Lur og fik at høre, at han skal staae ved Porten inat for at observere, om Nogen gaaer ud.

LEANDER. Det er noget forbandet Tøi, Henrik. Jeg vilde nødigt, at min Faer skulde faae det at vide, og jeg kan umulig blive fra Maskaraden iaften.

HENRIK. Jeg, min Tro, langt mindre; thi jeg har sat Godtfolk Stævne.

LEANDER. Hvorved skal vi hindre, at min Faer faaer det ikke at vide?

HENRIK. Ved mit skarpsindige Hoved.

LEANDER. Har du allerede opspundet Noget?

HENRIK. Nei, endnu ikke.

LEANDER. Tiden er knap, Henrik! og Klokken er alt mange.

HENRIK. For en Dosmer er Tiden knap; men for saadant Hoved, som mit, er der Tid nok.[1]

LEANDER. Mener du, at det ikke var bedst at stikke ham en Daler i Næven?

HENRIK. Det Anslag er ikke saa galt. Fly mig en Daler, Herre! saa vil jeg underkjøbe ham.

LEANDER. Se, der er en Daler; men du maa tage ham i Eed først, førend han faaer Pengene.

HENRIK. Dog, naar jeg tænker mig ret om, duer det Anslag ikke. Det er bedst, at jeg beholder Daleren. Hvad skal den Slyngel med Penge? Jeg skal faae ham at tie for slet Intet.

LEANDER. Jeg priser din Kunst, Henrik! Det var en artig Invention nok at skille mig ved min Daler.

[1] »er der« — i de gamle Udgaver: »er det«.

HENRIK. Det er kun for at lade see, at jeg er bekvem til at gjøre det, som meer er, og som kan være Herren til Tjeneste. Hvad kerer jeg mig ellers om en lumpen Daler?

LEANDER. Den skal gjerne være dig skjænket, naar du kun kan fuldbyrde det, som du har lovet.

HENRIK. Jeg har ham alt i Strikken. Lad os gaae tilside.[1]

SCEN. 12.

ARV ALENE.[2]

Det vil blive noget koldt for mig at holde Skildvagt inat; men det vil dog ikke hjælpe. Hr. Jeronimus har lovet mig to Mark til Vagtpenge, og omendskjøndt jeg aldrig fik en Skilling,[3] har jeg dog Lyst af at føre Henrik i Fortræd. Den Slyngel har altfor gode Dage her i Huset, og derfor Dag for Dag blir saa modig og saa forbandet fornem, at han næppe vil sidde til Bords eller gaae i Lav med en ærlig Karl, som jeg er. Han begynder alt at slaae Krøller paa Næsen, naar jeg kalder ham slet og ret Henrik; thi Knægten har alt faaet sig et Tilnavn og skriver sig Henrik Ebeltoft. Og blir han lidt Korn længer i Monsieur Leanders Tjeneste paa samme Fod, saa skriver han sig nok inden kort Tid Henrik von Ebeltoft. Men om han blev gal, saa skal han ikke hedde Andet end slet og ret Henrik af mig;[4] thi jeg er ligesaa god som den Fæhund i alle Maader. Jeg kunde ligesaa vel

[1] »Lad os gaae tilside« er her kun en theatralsk Talemaade.
[2] Skuepladsen skal nu tænkes at være ved Porten.
[3] »omendskjøndt«, selv om.
[4] »hedde«, kaldes. Jvfr. Noten i Sjette Bind Side 48.

bære et Tilnavn, som han. For Exempel, jeg er født i Christen-Kopernikov-Stræde; om jeg nu vilde kalde mig Arv Christen-Kopernikov-Stræde, skulde han kunne forbyde mig det?

SCEN. 13.

ARV. HENRIK FORMUMMET.

ARV (continuerer sin Monolog). Men disse Lakainykker er ikke at beskrive. Saasnart de Knægte faaer en Pung bag i Perykken .....

(I det Samme han siger dette, vender han sig om og bliver Henrik vaer i et Spøgelses Gestalt, begynder derfor at skrige og falde paa Knæ.)

HENRIK (med et grovt Maal). Nu er din Time kommen, at du skal straffes for dine Misgjerninger.

ARV. Ak, velædle og velbyrdige Hr. Satan! spar mig!

HENRIK. Fort fort! du skal strax faae, hvad dine Gjerninger har forskyldt.

ARV. Ak, Eders Naade! giv mig dog en Dags Respit!

HENRIK. Ingen Respit, medmindre du strax bekjender dine Misgjerninger.

ARV. Ak gjerne, ak gjerne. Ak, jeg har intet Ondt gjort, Hr. Lucifer!

HENRIK. Fort fort med mig.

ARV. Ak jo, jeg har gjort Noget.

HENRIK. Bekjend da flux.

ARV. Forgangen Uge stal jeg en Otting Mel af Huset.

HENRIK. Meer, meer!

ARV. For tre Uger siden stal jeg tre Stykker røget Kjød.

HENRIK. Meer, meer, din Hund! eller jeg......

ARV. Iovergaars Nat staal jeg....

HENRIK. Hvad staal du?

ARV (grædende). Kokkepigens Jomfrudom bort.[1]

HENRIK (tager Dækket af sig). Arv, est du saa bange i Mørke?

ARV. Ak, gid du faaer en Ulykke, din Skjelm!

HENRIK. Det er mig ret kjært, at jeg fik disse Historier at vide, at Hr. Jeronimus kan lære at kjende dig.

ARV. Ak, kjære Henrik! røb mig ikke.

HENRIK. Ingen Snak.

ARV. Ak, Monsør Henrik!

HENRIK. Her hjælper ingen Bøn.

ARV. Ak, Monsør Henrik Ebeltoft!

HENRIK. At slig en skinhellig Hund kan blive straffet.

ARV. Ak, Monsør Henrik von Ebeltoft!

HENRIK. Nu maa du længe nok sige Hr. Jeronimus, at vi gaaer paa Maskarade iaften. Jeg veed nok, at det er derfor du gaaer her og lurer.

ARV. Ja, det er sandt, at Hr. Jeronimus har befalet mig at staae ved Porten til den Ende; men jeg skal, min Tro, ikke røbe Jer.

HENRIK. Nu kan vi nok røbe hinanden; thi naar jeg faaer et Ørefigen for mine Gjerninger, saa bliver du hængt.

ARV. I maa gaae saa tidt paa Maskarade, som Jer lyster; jeg skal, min Tro, aldrig sige fra.[2]

HENRIK. Saa skal jeg da ei heller røbe dig.

ARV. Kan jeg da forlade mig dertil?

[1] Skjøndt Ordene Jomfrudom og Mødom brugtes iflæng, var der noget Komisk ved at tillægge en Kokkepige »Jomfrudom«. Henrik siger i det Følgende »Kokkepigens Mødom«.

[2] »sige fra«, rapportere.

HENRIK. Se, der har du min Haand, at saalænge du est os tro, skal jeg ogsaa tie med dig. Gak du kun hen og læg dig.

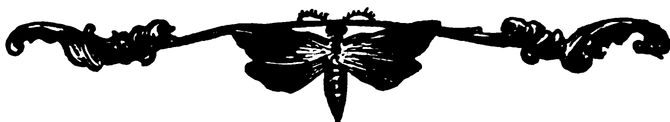
ARV. Ja, det vil jeg og gjøre.

HENRIK. Adieu, Arv! en god rolig Nat.[1]

[Alene]. Nu har jeg ved min Snedighed udvirket saa meget, at den Knægt, som tilforn gjorde os Fortræd, herefter skal studere paa at gjøre os Tjeneste, ja gaae i Døden for os; thi saasnart han gjør ringeste Mine, truer jeg ham med et Manifest, hvori Melet, det røgede Kjød og Kokkepigens Mødom skal blive indført. Nu maa jeg ind at fortælle min Herre Historien. [Gaaer.]

[1] Scenen mellem Henrik og Arv er en Variation af den Scene i Uden Hoved og Hale, hvori Henrik som Djævel gjør Haagen bange og faaer ham til at bekjende nogle af sine Misgjerninger. Men dengang Maskaraden fremkom paa Theatret, kjendte Publikum endnu ikke Uden Hoved og Hale; derimod kunde Publikum finde, at Scenen mellem Henrik og Arv havde en vis Lighed med en Scene i Scapins Skalkestykker, Anden Akts femte Scene.

INTERMEDIUM,

HVORI MASKARADEN PRÆSENTERES.

Deri præsenteres Leander at blive forlibt i en Maske, som er Leonora Leonards Datter. De demaskerer sig Begge, tales ved og giver hinanden sine Ringe.

Naar samme Præsentation har varet et Kvarteer, lader man Dækket falde.[1]

[1] Dækket pleiede ved en Komedies Forestilling paa Theatret i Grønnegade først at falde, naar Komedien var spillet til Ende. Intermediet i Maskaraden er blevet forestillet som et selvstændigt Stykke, for hvilket Dækket gik op og ved hvis Slutning det faldt. I den tydske Oversættelse fra 1743 foreskrives, at man i Intermediet seer nogle af Maskeradegjæsterne sidde ved et Bord og spille, medens Andre staae hos. Om Dansen i Intermediet meddeles paa en tiloversbleven Theaterplakat fra November 1726, at der danses en Ballet af Otte tilligemed den saa vidtberømte Møllerdans af tre Personer. I Fursmans af Holberg approberede franske Oversættelse 1746 er Intermediet udeladt.

ACTUS II.

SCEN. 1.

JERONIMUS ALENE.

Jeg har haft min Kone i Skole denne Nat, saa det har haft god Skik. Hun har saavidt Ret deri, at hun just formedelst hendes Alder kan med mindre Mistanke gaae paa Maskarade, end en ung Kone eller Jomfru. Men hun maa tilstaae mig dette, at hun derved gir ondt Exempel til andre unge Mennesker, hvilke saasnart man bebreider dem saadant uordentlig Levnet, vide de strax at besmykke det saaledes: Kan en Kone af saadan Alder, der har voxne Børn, gaae paa Maskarade, hvorfor skal det da lægges unge Mennesker til Last? Jeg har ligget og præket om den Materie for hende indtil Midnat, saa jeg derover har sovet et Par Timer længer ud paa Morgenen, end jeg pleier. Jeg mærker hverken til min Søn eller hans Tjener; thi der er saa stille paa deres Kammer.[1] Jeg kan tænke, Leander maa alt være gaaen hen til sin tilkommende Svigerfar. (Arv kommer ind.)

[1] »deres Kammer«, deres Kammere; enhver af dem har sit Kammer, og Henriks er ved Siden af Leanders.

SCEN. 2.

JERONIMUS. ARV.

JERONIMUS. Arv! Har du passet vel paa din Post inat?

ARV. Jeg stod ved Porten til Klokken Tolv inat; men jeg mærkede Ingen. Jeg kunde, Mare, ikke staae Skildvagt længer for Kuld.

JERONIMUS. Det var alt nok. Er de ikke gaaen ud for Midnat, saa er de nok bleven inde. Men har du fornummet, at Leander er gaaen ud imorges tidlig?

ARV. Nei, Herre, jeg vil ikke lyve dem Noget paa. Baade Leander og Henrik ligge endnu og sove.

JERONIMUS. Ligger de endnu og sover, saa kan det umuligt være rigtigt med dem. Jeg maa kige igjennem Vinduet ind i Henriks Kammer. — Ak Himmel! er det muligt! De har, min Tro, været paa Maskarade inat igjen. Det Beest ligger og snorker i Sengen i Maskaradklæer. — Hvorledes har din Skurk da passet paa?

ARV. De maa have været udgaaet efter Midnat, Herre.

JERONIMUS. Jeg skal strax faae den Knægt op af Sengen og prygle ham vaagen med min Stok. **(Løber ind og kommer udtrækkendes med Henrik efter Haaret.)**

SCEN. 3.

JERONIMUS. HENRIK. ARV.

HENRIK **(støder ham fra sig, gaaer i Søvne i Maskaradeklæderne, raaber:)**

Nok en Koppe Café! **(Snakker videre i Søvne:)**

Nu ingen Menuetter meer. Lad os faae en Engelskdans. Spil op Kotiljongen! — Ei, Lapperi! Ikke den Kotiljong. Den nye er det, som jeg mener.[1]

(Synger og danser Cotillon.[2] Jeronimus staaer med Forundring og seer det an. Henrik gaaer omsider hen til Jeronimus, kysser ham paa Haanden og siger:)

En Menuet, Mamsell!

JERONIMUS (giver ham et Ørefigen, saa han tumler om). Nei, en Soufflet først, Monsieur!

HENRIK (bliver deraf vaagen, raaber:) Ak, Hr. Jeronimus! Jeg skal aldrig gjøre det oftere.

(Løber ind og slaaer sin Kammerdør i Laas.)

JERONIMUS (slaaer paa Døren og raaber:) Vil du lukke op!

HENRIK (kigende ud af Vinduet). Ak, Hr. Jeronimus! bliv ikke vred.

JERONIMUS. Fort luk Døren op, eller jeg skal lade den opbryde.

HENRIK. Ak, Hr. Jeronimus! vi ere Alle Mennesker.

JERONIMUS. Jeg bryder Døren op; saa vil det gaae dig ti Gange værre.

HENRIK. Ak, Herre! hvad siger ikke Tydsken? Einmal ist keinmal.

JERONIMUS. Gid du faae en Ulykke! Vil du bilde mig ind, at det er den første Gang I har løbet gal i Vinter?

[1] Ogsaa i Uden Hoved og Hale, Act. II. Sc. 5, omtales Cotillon som en ny engelsk Dans. Den rigtige Cotillon var en fransk Dans. Men under Ludvig den Femtendes Mindreaarighed var en gammel engelsk Bondedans bleven til en yndet Selskabsdans i Frankrig og havde faaet Navn af Cotillon. Dansens engelske Navn var *the country-dance.*

[2] I de gamle Udgaver af Komedien er »Cotillon« stavet »Coutillon«.

HENRIK. Ak, Herre! vi blev denne Gang forført paa Maskaraden af en tydsk Karl fra Frankfurt.

JERONIMUS. Arv! spring mig strax efter en Øxe. [Arv gaaer.]

HENRIK. Vi kunde umuligen, hvor nødig vi end vilde, nægte det til samme Karl; thi han kan over 24 Slags Sprog, endogsaa Mesopotamisk.

JERONIMUS. Det kan de jo Alle. — Gid jeg kun havde Øxen!

HENRIK. Samme Karl spiller ogsaa stærkt paa Instrumenter.

JERONIMUS. Jeg spiller ogsaa stærkt paa Instrumenter, som jeg strax skal faae dig til at danse efter. — Arv! Hvor blir din Hund saa længe henne?

SCEN. 4.

LEONARD. JERONIMUS. HENRIK VED VINDUET.

LEONARD. Godmorgen, kjære Svoger! Hvi saa fortørnet?

JERONIMUS. I veed ikke, kjære Svoger! hvad jeg har at trækkes med i Huset.

HENRIK (af Vinduet). Ak, Hr. Leonard! Bed et godt Ord for mig og min Herre.

LEONARD. Hvad Ondt har I da gjort, min Søn?

HENRIK. Intet, uden at vi vare paa Maskarade inat.

LEONARD. Ikke Andet? Er det saa meget straffværdig, da har jeg gjort meget ilde, idet jeg lod min Datter gaae paa Maskarade iaftes.

JERONIMUS. Lod I Jer Datter gaae paa Maskarade?

LEONARD. Ja, jeg nødte hende saa godt som dertil. Jeg er aldrig for, at nægte unge Mennesker

uskyldig Lystighed, som jeg selv i min Ungdom har øvet.

JERONIMUS. Kalder I det uskyldig Lystighed?

LEONARD. Hvad det er eller ei, saa er det dog Noget, som ikke fortjener saadan Fortørnelse.

JERONIMUS. Dersom Saadant skete paa andre Tider, vilde jeg ikke fortryde saa meget derpaa; men at min Søn løber gal, nu han skal mest distingvere sig ved Skikkelighed og træde i Ægteskabsstand, det smerter mig.

LEONARD. Han vil nok blive ærbar, Svoger![1] Vi har jo været ligedan i vor Ungdom og ikke vendt Verden Ryggen, førend den vendte os Ryggen. Dersom vi blev ligesaa friske og muntre igjen, som vi var for tyve Aar siden, gik vi paa Maskarade igjen. Naar vi forfølger vore Børn for de Vellyster, som vi selv i vor Ungdom har øvet, men nu ved Alderen ere blevne ubekvemme til, lader det, som vi gjør det af pur Misundelse.[2] Det lader for os, ligesom En, der har Ligtorne og derfor fordømmer Dansen. I maa, min Tro, ikke være i ond Humeur mere, kjære Svoger! Skulde Nogen være allarmeret over saadan Jer Søns Conduite, skulde det være mig,[3] hvis Datter han skal have.

JERONIMUS. Jeg vil dog prygle den Skjelms-Dreng og hegle min Søn igjennem.

LEONARD. I skal, min Tro, ikke faae Lov at gjøre nogen af Delene, saa længe jeg er her, og jeg gaaer ikke bort, førend I lover at pardonnere dem.

[1] »ærbar«, alvorlig.
[2] »Vellyster«, Forlystelser.
[3] »være mig« — i de gamle Udgaver: »være jeg«.

JERONIMUS. Jeg skal da for Svogers Skyld ikke gjøre stor Allarm. — Henrik! kom snart hid og lad Leander ogsaa komme hid.

HENRIK. Vil Herren da ikke slaae mig?

JERONIMUS. Nei, jeg har for Monsieur Leonards Skyld pardonneret Jer denne Gang. — Men det Meste, som staaer mig for Hovedet, er, at han lovede mig iaftes at gaae hen til Svoger idag tidlig efter Aftale.

LEONARD. Ei, det vil ikke sige; nu veed jeg, hvad som har hindret ham.

SCEN. 5.

JERONIMUS. LEONARD. LEANDER. HENRIK i sit Liberi.

JERONIMUS. Godmorgen, Monsieur! I har jo været hos Jer Svigerfaer imorges efter Løfte?

LEANDER. Jeg beder om Forladelse, hjerte Faer.

JERONIMUS. Ei, I har ikke nødig at bede om Forladelse; I har lovlig Undskyldning. En, som har stimet den hele Nat over, maa jo endelig sove om Dagen.[1] Jeg har Aarsag heller at bede om Forladelse, som har været saa dristig at forstyrre Jer Søvn.

(Til Henrik.) Og din Dagtyv ....

LEONARD. Ei, Svoger! I har jo lovet, intet Ondt at gjøre ham. Han maa jo gjøre, hvad hans Herre befaler ham.

JERONIMUS. Nei, det er forskrækkeligt, Svoger. Den Knægt gaaer ind og danser selv med. Det gjør jo ingen anden Tjener.

[1] »stimet«, været paa Kommers.

HENRIK. Det kommer deraf, at jeg har bedre Hoved og Begreb end de fleste andre Tjenere; thi hvad Tjeneste kan de dumme Djævle gjøre deres Herre dermed, at de sidder i en Vogn og fryser saa den hele Nat, at de maa ligge syg Dagen efter? Jeg holder for, at den største Tjeneste, en Tjener kan gjøre sin Herre, er at pleie sig vel, naar Tjenesten ikke forsømmes derved. Se engang, hvad min Herre vinder derved. Naar andre Herrer vil gaae paa Maskarade, knurrer Tjenerne; jeg derimod hopper af Glæde og er aldrig mere hurtig.[1] Naar andre slyngelske og dosmeragtige Tjenere, som sidde i Vognen om Natten, skal hjem, ere de ganske stive af Kuld og ubekvemme at hjælpe Herren Klæerne af, ja maa tage Draaber ind at svede paa Dagen derefter; jeg derimod gaaer dansende hjem og er frisk Dagen derefter.

JERONIMUS. Hør mig til den Knægt, hvordan han kan besmykke sine Sager! Han kunde blive en perfect Lakaiprocurator.

HENRIK. Jeg holder for, at en stakkels Tjenere, der diverterer sig brav, gjør meget vel. Vi fødes i Armod, vi opdrages i Sult, vi prygles en halv Snes Aar af en knarvorn Skolemester; saaledes gaaer vor Barndom hen. Naar vi kommer lidt til Alder, maa vi slæbe og trælle, at vi ikke skal døe i vor Alderdom for Tiden af Sult. Kort at sige, vor hele Levnet er en Kjæde af Elendigheder. Og naar vi nu vil hitte paa Noget at bøde paa vor Jammer, og ved en og anden Lystighed hindre, at vore Legemer ikke skal falde i Staver, bliver vi igjennemheglede.

[1] »hurtig«, alert.

JERONIMUS. Mener din Slyngel, at det er sundt at føre et uordenlig Levnet og gjøre Nat til Dag?

HENRIK. Den Motion, Herre! vi har af en Nats Dans, er saa sund, som at faae et helt Apothek i Maven.

JERONIMUS. Kan dit Beest ikke movêre dig, uden det skal skee ved Dans? Kanst du ikke gjøre nyttigt Arbeide og deraf bekomme sund Motion?

HENRIK. Jeg kan movêre mig med at danse, jeg kan ogsaa movêre mig ved at hugge Brænde; men ved den ene Motion kan jeg arbeide mig en Hypokondri paa Halsen; thi man hugger ikke Brænde med Lyst; men ved den anden kan jeg fordrive en Sygdom, efterdi den er blandet med Glæde. Jeg vilde ønske, at vi kunde tage Kudsken og Hestene med ind paa Maskaraden, at de stakkels Beester ogsaa kunde have nogen Tidsfordriv og nogle gode Timer blandt saa mange sure Dage.[1]

JERONIMUS. Jeg troer, at jeg slaaer Hovedet i Stykker paa den Knægt.

LEONARD. Det var Synd, Svoger! Han har altfor godt Hoved dertil, at man skulde slaae det i Stykker.

JERONIMUS. Skulde den Knægt understaae sig at forsvare det, som alle skjønsomme Folk, der er kommen til Alders, fordømme, og Ingen uden Stratenjunkere approbere?

LEONARD. Ei, Hr. Jeronimus! lad ham da tale med mig, eftersom I ikke vil høre ham.

[1] I Uden Hoved og Hale, Act. II. Sc. 5, siger Henrik, at han somme Tider, naar han er med sin Herre paa Maskerade, tager Kudsken ind med, og ønskede, at Hestene kunde gjøre dem Følgeskab, da der saa ikke var nogen Fare for, at de løb bort med Vognen.

HENRIK. Herren har Ret, at alle Folk, som er kommen til Alders, fordømme Saadant; men hvorfor? Fordi de er kommen i den Stand, at deres Ben er bleven stive, at de selv ikke kan danse meer. Unge Folk har sine Tidsfordrive, og gamle Folk sine. Ungdommen fornøier sig ved Spil, Dans og deslige Lystigheder,[1] gamle Folk her i Landet ved at sidde paa et Vinhus om Aftenen og igjennemhegle Ungdommens Feil, indtil de af fire Vægtere maa lade sig slæbe drukken hjem.

(Jeronimus løfter paa sin Stok.)

LEONARD. I skal, min Tro, ikke slaae ham, Svoger! Han har, min Tro, ikke Uret i den Post.

HENRIK. Jeg siger det ikke for at laste gamle Folk, men for at vise, at hver Alder har sine Feil. Om det nu er mindre Synd at gaae drukken hver Aften til Sengs, hvilket er gamle skikkelige Folks *grande Mode* hos os, eller at gaae paa Maskarade paa visse Tider om Aaret, det lar jeg staae ved sit Værd. Den eneste Forskjel er, at det Første er en gammel vedtagen Skik, men det Andet noget Nyt.

JERONIMUS. Svoger, jeg veed ikke, hvordan I kan taale slig ugudelig Snak.

LEONARD. Ei, I skal, min Tro, give ham Lov at tale.

HENRIK. Mener Herren, at jeg siger dette for at moralisere? Aldeles ikke. Jeg siger kuns, at naar hver Stand betragter sine Feil, holder den ene Kniv den anden i Skeden, og at intet Syn er meer sælsom end at see en drukken [gammel] Mand, ledet af Vægtere hjem, moralisere og igjennemhegle Ungdommens Feil paa Veien.

JERONIMUS. Men, dit Beest! svar mig dertil:

[1] »Spil« maa vel her betyde Leg.

hvad Anledning gives ikke til Ukydskhed ved Maskarader, hvor unge Mennesker uden Hinder forklædte kan kjøre hen til den tredie Sted, uden at Nogen under deres Masker skal kjende dem?

HENRIK. Ei, Herre! i Spanien er det farligt, hvor Fruentimmer er indsluttet; men her i Landet naar To forlibe sig i hinanden, finde de hundrede Leiligheder at komme sammen.[1] At reise til Gyldenlund eller Friderichsdal om Sommeren holdes for en meget nobel Tidsfordriv; men hvad dêr bestilles iblandt, veed min Broer perfect, som er Leiekudsk.[2]

LEONARD. Men, Henrik! nu vil jeg ogsaa tale lidt. Naar unge Mennesker gaaer hver Aften paa Maskarade og stimer den hele Nat, maa de da ikke sove den hele Dag derefter? Blive de da ikke derover til ørkesløse Mennesker og omsider til Døgenigter?

HENRIK. Det er sandt, Herre! jeg har ikke et Ord at svare dertil. Jeg tar kun alene min Herres Parti, som kommer der fem *à* sex Gange om Aaret; thi de, som gjøre en Vane deraf, føre et skammeligt Levnet.

JERONIMUS. Gid du faae Skam for hver Gang

[1] Det Samme siger Holberg i Epistel 347.

[2] At Gyldenlund og Frederiksdal vare to Steder, som Kjøbenhavnerne yndede at gjæste om Sommeren, hentydes der ogsaa til i den danske Oversættelse af Molières *L'école des femmes* 1724, hvor en af Formaningerne til den unge Hustru lyder:

En Kvinde saasom Bondens Hund
Er tryggest hjemme i sin Lænke;
Paa Fridrichsdal og Gyldenlund
Bør ingen ærlig Kone tænke.

Frederiksdal, som nu er et Fideicommis, var dengang et kongeligt Slot. Det tilhørte i 1724 Prinsesse Sophie Hedevig.

du har været over fem eller sex Gange paa Maskaraden i Vinter.

HENRIK. Jeg har ikke Noget at svare dertil, Herre. Det kommer mig eiheller ved at forsvare det. Lad dem svare, som gaaer paa Maskarade tre Gange om Ugen hele Vinteren igjennem. Ellers kunde de Godtfolk ogsaa sige......

JERONIMUS. Hvad kunde de sige?

HENRIK. De kunde sige, Ungdommen ved saadan idelig Nattevægt[1] vænnes til at blive haardføre og kan derved i Fremtiden blive bekvemme til at lide Ondt og vaage, naar Forretninger det udkræve.

LEONARD. Men det er Ulykken, Henrik! at naar de vaage om Natten, maa de sove Dagen bort.

JERONIMUS. Ingenting er jo skammeligere end at gjøre Nat til Dag og Dag til Nat.

HENRIK. Det gjør jo alle Vægtere, Herre! og dog ere Godtfolk.

LEONARD. Ja, det er sandt; men Vægtere gjøre store Tjenester om Natten, og de med god Samvittighed kan sove den halve Dag bort.[2]

HENRIK. Ja, de ønsker Folk i Sang en rolig Søvn hver Time paa Natten og tillige med deres Skraal vækker dem op af Søvne.[3]

[1] »Nattevægt« — i de Høpffnerske Optryk: »Nattevagt«.

[2] »og de« har Liebenberg forandret til »at de«.

[3] Det Samme siges i Niels Klims underjordiske Reise, Capitel 13. Holberg mente ikke, at Vægtersangen om Natten burde afskaffes, men ønskede, at Vægterne vilde moderere deres Stemme, og fortæller i Epistel 284, at han skrev et af sine latinske Epigrammer for at hævne sig over en Vægter, som ved sin heftige Raaben forstyrrede hans Nattero. Epigrammet kan gjengives paa Dansk saaledes:

Hold op, o Peer! at ønske mig i Sang en rolig Nat;
Jeg sover, naar du vaager taus, jeg vaagner, naar du skraaler.

JERONIMUS. Kjære Svoger! tal ikke meer med den Knægt. — Hør, hvis du oftere gaaer paa Maskarade, skal du paa Hovedet af mit Hus, og din Herre skal jeg gjøre arveløs.[1]

LEONARD. Nu nu, Svoger! ikke saa hidsig. Lader os gaae Middelveien og hør ubesværet min ringe Betænkning om Maskarader.[2] Jeg fordømmer ikke Maskarader, fordi de ere Maskarader, men fordi der gjøres Vane deraf. Unyttig Tidsfordriv og Børneleg ere undertiden saa fornødne for visse Folk som Mad og Drikke, og Maskarader, foruden at de forfrisker tungsindige Folk, ere af en sær artig Invention; thi de forestiller Menneskene den naturlige Lighed, hvori de vare i Begyndelsen, førend Hovmod tog Overhaand, og eet Menneske holdt sig for god at omgaaes med et andet; thi saalænge Maskaraden varer, er Tjeneren ligesaa god som Herren. Jeg fordømmer derfor ikke Maskarader, men deres Misbrug; thi at gaae tre Gange om Ugen paa Maskaraden er at sætte sine Midler til, er at sætte sin Helsen til, er at stjæle tre Dage bort af Ugen, ja undertiden den hele Uge; thi unge Mennesker kan ved idelig Svir og Døseri blive ganske ubekvemme til Forretninger. Man seer derfor ingensteds reglerede Maskarader hele Aaret igjennem. At danse nogle Gange om Aaret enten med bedækt eller blott Ansigt er

[1] Der stod i Lovens 6—5—1: »Findes Nogen at være sine Forældre ulydig og foragte deres christelige Formaninger, og det skjelligen bevises, miste Arv efter dennem«.

[2] »ubesværet« er i de gamle Udgaver stavet »ubesværget«. Den forældede Stavemaade har givet Anledning til, at Ordet er forklaret urigtigt i Boyes Udgave.

intet Ondt; men at danse hele Aaret igjennem kan gjøre den bedste Stad til en stor Daarekiste.[1]

JERONIMUS. Svar nu dertil, Slyngel!

HENRIK. Skam, det gjør.

JERONIMUS. Jeg troer vel, at du ikke kan svare noget Vigtigt.[2]

HENRIK. Herre, jeg har ikke Lyst til noget Slags Spil; jeg spiller ikke Kort, som andre Tjenere; jeg fordriver aldrig Tiden med Drik eller hos Fruentimmer. Kort at sige, jeg har ikke Lyst til Noget uden Musik og Dans; hvilket derfor naar man betager mig, saa ....

JERONIMUS. Gid du faae en Ulykke med din Ræsonneren! Paa den Maade kunde En ogsaa sige: Jeg har ingen anden Lyst end at slaae Folk ihjel; betager man mig ogsaa den Lyst, saa har jeg ingen Fornøielse i Verden.

HENRIK. Nei, Herre! det maa man hindre; den Lyst maa man dæmpe; thi det er ikke Folks Leilighed at lade sig slaae ihjel. Men hvem lider derved, at jeg gaaer paa Maskarade?

JERONIMUS. Om Ingen lider derved, saa lider du selv, idet du sætter dine Penge unyttig til.

HENRIK. Ei, Herre! den største Dyd er at lade Pengene roulere blandt Folk.

JERONIMUS. Efterdi du holder det for en Dyd at lade Pengene roulere blandt Folk, saa lad dem da roulere blandt fattige Folk; saa gjør jeg.

HENRIK. Herre, der er to Slags fattige Folk i et Land; Nogle ere lade Staadere, Andre ere arbeidsomme Staadere. De lade Staadere ere de, som

[1] Hvad Leonard siger om Maskeraderne, har Holberg fremsat som sin egen Mening i Epistel 347.

[2] »noget Vigtigt«, noget Vægtigt, Noget af Betydning.

gaaer om og tigger og ikke vil arbeide; dem rækker Herren Haanden. De arbeidsomme Staadere ere Skrædere, Skomagere, Sælgekjællinger, Makron-ogSukkerbrød-Kjællinger,Leiekudske;dem rækker vi Haanden. Dersom nu alle Folk levede saa indgetogen som Hr. Jeronimus, maatte alle slige Folk døe af Sult. Herren derfor ved sine Almisser styrker Folk i at betle; vi derimod hindrer dem fra at betle. Skal man hjælpe Staadere, saa er det jo bedre at hjælpe flittige end lade.

JERONIMUS. Hvilken forbandet Snak! Du skal nok see, at Nogen spiller alene i den Intention, at skaffe Kortmagerne Arbeid. Jeg vil ikke meer høre din urimelige Snak. — Hør, kjære Svoger! Naar kan min Søn gjøre Opvartning hos Hans Datter?

LEONARD. Jo før, jo bedre. Jeg veed ellers ikke, hvad der gaaer af min Datter idag; hun er saa melankolisk. Da vi sadde og drukke The, gjorde hun ikke Andet end sukkede.

JERONIMUS. Den gode Jomfru har Aarsag at være fortrydelig. Jeg lover, at min Søn skal komme derhen, og han forsømmer det. Hun kan jo have Aarsag at tage Saadant op som en Koldsindighed. — Se der, Junker! der har du Frugten af din Natte-Stimen.[1] (Leander sukker dybt.)

Ja, nu sukker vi bag efter. Nu finder vi, at vore Forældres Formaninger har været vel grundet. — Og du, Hr. Philosofux! kanst du ogsaa hitte paa Noget at besmykke dette med?

LEONARD. Nu nu, Svoger! skjeld ikke meer. Det er ikke saa farlig en Sag. Er det derfor, at min Datter er i ond Humeur, kan Melankolien snart

[1] »Natte-Stimen«, Nattekommers.

fordrives, idet hun bliver erkyndiget om Aarsagen til hans Borteblivelse.

JERONIMUS. Lav Jer da strax til, min Søn! at gaae derhen og gjøre Jer Undskyldning. — Hr. Svoger er saa god at trine lidt ind til mig, at vi kan tale noget sammen i Enrum.

(De Gamle gaaer ind.)

SCEN. 6.

LEANDER. HENRIK.

LEANDER. Henrik, vil du tage mit Liv fra mig, saa gjør du mig en stor Tjeneste.

HENRIK. Faae Den Skam, der gjør, og ligesaa Den, der begjærer.

LEANDER. Jeg vil betale dig derfor.

HENRIK. Nei, Herren skal ikke sætte Sig i nogen Bekostning derfor. Gjør jeg det, saa gjør jeg det for slet Intet; thi jeg blev strax hængt for min Tjenstfærdighed, og saa nyttede Belønningen mig intet. Men hvor kan Herren blive saa modløs deraf, at Hans Faer staaer og bræger Noget hen i Veiret? Ligesom man ikke er daglig vant til at høre hans skidne Mund.

LEANDER. Du farer vild, Henrik! Der er anden Aarsag til min Desperation, hvilken naar du faaer at høre, skal du selv beklage mig. Jeg er bleven dødelig forlibt.

HENRIK. Det kan aldrig komme beleiligere, nu Bryllupstiden er forhaanden.

LEANDER. Nei, Henrik! jeg er bleven forlibt i et andet Fruentimmer paa Maskaraden iaftes.

HENRIK. Jeg blev ogsaa forlibt i adskillige Piger; men da jeg kom til at danse, svedte jeg Kjær-

ligheden bort. Jeg var færdig at døe af Kjærlighed til En, som jeg tog op til Hanedansen; men inden den lange Dans kom til Ende, gik der saa meget Cupido ud ved Sved af alle Ender paa mig, at jeg ikke gad see den Pige meer for mine Øien.[1]

LEANDER. Gid jeg kunde sige det Samme. Men den yndige Jomfru har staaet mig for Øiene den hele Nat.

HENRIK. Ei, Herre! den Kjærlighed, som kommer saa hastig, har ingen Bestandighed. Tilmed faaer I hende maaskee aldrig mere at see.

LEANDER. Det forbyde Himlen! Jo, Henrik! jeg haaber at faae hende at see idag. Hendes Kjærlighed svarer til min. Vi har sæt hinanden Stævne at møde paa et vis Sted. Jeg har givet hende min Ring, og dette er hendes, som jeg her bær.

HENRIK. Det har dog anden Art, naar man forlover sig selv og ikke bruger Forældre til Commissionærer; da kan man gjøre Forlovelse, Bryllup og Introduction til Barsel i en Haandevending. Men, Herre! at tale Alvor, saa maa I slaae denne nye Maskarade-Kjærlighed af Hovedet; thi denne Tid er meget ubeleilig for Jer at blive forlibt i Andre.

LEANDER. Det er mig ikke muligt, Henrik. Ak,

[1] En Variation af denne Replik har Holberg givet i Epistel 107, hvor han fortæller, at Henrik siger i Maskaraden: »Jeg har mærket, at man ved Dans kan fordrive Løsagtighed; thi mangen Gang, naar jeg tager en Jomfru op at danse med, er jeg saa forlibt som en Spanier; men ofte, naar Dansen er til Ende, er jeg saa kydsk som en Vestfriser, saa at jeg slutter, at Cupido gaaer ud ved Bevægelse og stærk Sved«. Holberg har citeret Henriks Replik efter Hukommelsen, og har derved omdannet den saaledes, som den kunde passe for Henrik, medens han tager Maskeraderne i Forsvar mod Jeronimus. — Om »Hanedansen« vides ikke Andet end, hvad Henrik siger, at det var en lang Dans.

havde du seet hende, da skulde du bestyrke mig i min Kjærlighed. Jeg saae aldrig saadant angenehmt Syn. Ansigt, Hænder, Mine, Tale, Alt var saaledes, at et Eneste deraf kunde bevæge den Allerkoldsindigste.

HENRIK. Men Herre, naar I seer ret til, saa er det maaskee En af Ane Hattemagers Bataillon.[1]

LEANDER. Du skal nok see, at en Skjøge bær saadan kostbar Ring, at en Skjøge har saadane angenehme Miner, saadant sødt Væsen.

HENRIK. Hun maa være, hvad hun være vil, saa er det dog noget sælsom, at et honnet Fruentimmer forlover sig saa hastig.

LEANDER. Jeg har holdt Stand mod alle Fruentimmer tilforn; men saasnart jeg fik denne Jomfru at see, var det ligesom En sagde mig: Her er den Person, som Himlen har beskikket dig til Ægtefælle. Og saadant er det ogsaa tilgaaet med hende. Kjærlighed, Henrik! er Noget, som man ikke kan begribe.

HENRIK. Jeg mærker det. Ellers kunde Monsieur Cupido nok have holdt inde med sine Pile paa denne Tid, nu Herren har sluttet Parti med en brav Mands Datter, hvilket ikke kan ophæves uden stor Allarm.

LEANDER. Der maa komme saa stor Allarm deraf, som der komme vil, saa bekvemmer jeg mig ikke til at tage Leonards Datter.

HENRIK. Det er noget forbandet Tøi. Der vil regne en Hob Skjeldsord over Jer og en Hob Prygl

[1] »Ane Hattemagers« var en bekjendt Bordelværtinde i København. Hun blev i 1723 arresteret, fordi hun havde inddraget uberygtede Piger i sin Forretning, og sad i Spindehuset, dengang Maskaraden var en Nyhed paa Theatret.

over mig. Jeg var tilfreds, jeg var Fanden i Vold hen i en anden Kant af Verden. Jeg var tilfreds, jeg var Guvernør i Ostindien.[1] Ræsonnêr lidt Korn med Jer selv, Herre!

LEANDER. Det hjælper mig ikke.

HENRIK. Jeg vil see til, om jeg kan curere Jer, Herre! ved den sorte Kunst, som jeg i min Ungdom har lært. I skal repetere disse Ord tre Gange i Rad: *Honnør, Interesse; Foragt, Skjeldsord, Fortræd, Forældres og Venners Had*. Forsøg kun at repetere de Ord tre Gange.

LEANDER. Det hjælper ikke, om jeg repeterer dem tretusinde Gange; alt Saadant er for svagt til at bevæge mig.

HENRIK. Kan det ikke hjælpe, saa kan et helt Apothek ikke curere Herren.

LEANDER. Du maa være mig imod i Alting, Henrik! foruden i denne Post.

HENRIK. Og jeg vil holde med Herren i Alting foruden i denne Post. Denne nye Kjærlighed, Herre! vil bringe os i stor Ulykke.

LEANDER. Tal ikke et Ord meer derimod; det skal ellers koste dit Liv.

HENRIK. Ja, saa er bedst da at tie. Nu mærker jeg, at det er Alvor.

LEANDER. Jeg vil eiheller, at du skal tie.

HENRIK. Hverken tale eller tie?

LEANDER. Jeg vil, at du skal styrke mig i min Kjærlighed. Jeg vil, at du skal give mig gode Raad, hvad jeg skal gjøre, hvordan jeg skal stille mig an, naar min Faer spør mig, hvordan jeg har forrettet mit Ærende.

[1] »Guvernør i Ostindien« — Guvernør i den danske Koloni paa Coromandelkysten Trankebar.

HENRIK. Jeg holder for, at det er bedst at sige strax Alting rent ud og tage imod hvad som følger paa.

LEANDER. Hvad mener du, der vil følge paa?

HENRIK. Nogle smaa Historier, som dog kun er Bagatel. Om Herren vil tillade mig at agêre en liden Komødie derover i tre smaa Akter, paa det Han kan see Begyndelsen, Fremgangen og Enden derpaa.[1]

Den første Akt begynder saaledes: Jeg er for Exempel Jeronimus først.

Du letfærdige liderlige Fugl! du est ikke værd at have slige brave Folk til Forældre, imod hvis Villie du vil forlove dig med et løs Fruentimmer, som du har aldrig seet meer end een Gang, og derved gjøre dig selv til en Bedragere og Løgnere, prostituere din hele Familie og bringe dig i alle Folks Eftertale.[2]

Nu kommer Leonard og hans Datter.

I bilder Jer nok ind, at min Datter er en Kastekjæp, Monsieur Leander?[3] *Tro mig, at her er Lands Lov og Ret, og at jeg skal spille med Jer,*[4] *saalænge jeg har en Skilling i Pungen. Vi er kommen af altfor godt Folk til at lade vort Hus saaledes prostituere.*

Nu kommer Jomfruen. Hun piber.

Ak, min hjerte Papa! hvis I ikke hævner den Tort, som mig er skeet, døer jeg af Sorg. Han har jo selv skriftlig begjæret mig. Jeg har jo tre, fire af hans

[1] Henrik er født Skuespiller, og han finder Leilighed til at udøve sit Talent i hver af Stykkets tre Akter. I Første Akt agêrer han Djævel, i Anden Akt opfører han en hel Komedie for Leander, og i Tredie forestiller han en Jødepræst.

[2] »Eftertale«, nedsættende Omtale, det tydske Nachrede.

[3] »en Kastekjæp«, en ringe Person, En til at lege med.

[4] »spille«, lege.

Breve. Hvad har han paa mig at sige? Er jeg vanskabt? Har jeg ikke et godt Rygte? Er jeg ikke i alle Maader, som jeg har været beskreven?

Det er et kort Indhold af den første Akt, hvori Leander blir ved sit Forsæt at ægte en Anden.

LEANDER. Det vil ungefær blive saa.

HENRIK. Den anden Akt begyndes saaledes:

Se, denne Stol, som jeg sætter her, er Tamperretten, og jeg er først Jomfruens Procurator.[1]

Nu læses op Stævningen: *Rector* og *Professoribus* gjøre vitterligt,[2] at for Os har ladet indstævne..... Det vil jeg nu forbigaae og begive mig til Proceduren. (Rangerer sig ved den ene Side af Stolen.)

Min Principalinde, gunstige Herrer! er en fornemme uberygtet Jomfrue, som han selv har begjæret af hendes kjære Forældre, og som han siden den Tid intet Ondt kan overbevise.

(Ved den anden Side.)

Det er sandt, gunstige Herrer! at min Principal har begjæret hende, og at han Intet kan sige om hende, uden Alt hvad som ærligt og skikkeligt er. Men det er dog haardt at tvinge En til at gifte sig mod sin Villie; det er jo ikke Andet end at bygge paa Helvede. Tilmed saasom min Principal ikke har seet hende, langt mindre rørt hende, saa blir hun ligesaa god, som hun var tilforn.

(Ved den anden Side igjen.)

Nei holdt, Hr. Collega! En Jomfru, som man først utvungen har begjæret og siden uden Aarsag slaaer op med, kommer derover i alle Folks Munde.

(Ved den anden Side.)

[1] Om Tamperretten findes en Bemærkning i Andet Bind Side 38.

[2] Efter hvad Rahbek meddeler i sit Værk om Holberg, Anden Del Side 169, begyndte virkelig engang en Stævning med de Ord *Rector* og *Professoribus*.

Han slaaer ikke op med hende af Modtvillighed; men en anden stærkere Kjærlighed har betaget ham saaledes, at han ikke kan holde sit Løfte.

(Ved den anden Side.)

Ha ha, det er godt Snak. Paa den Maade kunde Enhver undskylde sig dermed. (Ved den anden Side.)

I veed maaskee ikke, hvad Magt Kjærlighed har, Hr. Collega! ellers talede I ikke saa urimelig.

(Ved den anden Side.)

Jeg veed saa vel, hvad Kjærlighed er, som I.

(Ved den anden Side.)

Hvorfor fører I da saadan forbandet Pølsesnak?

(Ved den anden Side.)

I fører Pølsesnak og taler som en Thingstud.

(Ved den anden Side.)

Var det ikke af Respect for Retten, saa skulde jeg vise din Slyngel, hvad en Thingstud er.[1]

(Ved den anden Side.)

Er jeg en Slyngel? (Ved den anden Side.)

Ja, det tør jeg sige og forsvare det.

(Trækker sig selv i Haaret og skriger ved den ene Side, gjør ligesaa ved den anden Side.)

Jeg underkaster det til denne høie Rets Kjendelse.

(Ved den anden Side.)

Jeg ligesaa.

Nu er jeg Tamperretten.

(Sætter sig ned og læser med Gravitet.)

Saasom Seigneur Leander har forlovet sig med Hr. Leonards eneste Jomfrue Datter, og han siden den Tid ingen skjellig Aarsag kan fremføre at tilintetgjøre samme Forlovelse, saa dømmes han at ægte hende inden sex Uger.

LEANDER. Ja, hvad vil alt dette sige?

[1] »af Respect for Retten« — i de gamle Udgaver og de Høpffnerske Optryk: »for Respect af Retten«.

HENRIK. Aldeles Intet. Monsieur Leander blir endnu ved sit forrige Forsæt. Nu kommer den tredie Akt.

Der slaaes Arrest paa Monsieur Leanders Person.[1] Hans Forældre har Plaisir deraf, lar ham ikke i Arresten faae fornøden Pleie; hvorudover, efter han har siddet og kukkeluret en Tidlang,[2] den nye Kjærlighed begynder meer og meer at forsvinde. Hvorudover Monsieur Leander kalder sine Forældre til sig og siger med grædende Taare: (Han falder paa Knæ.)

Ak, mine kjære Forældre! nu har Sygdommen udraset hos mig. Jeg beder ydmygst om Forladelse. Jeg vil bekvemme mig at tage Hr. Leonards Datter.

Hvorpaa Monsieur Leander kommer paa fri Fod igjen og holder Bryllup samme Dag.

Dersom nu Herren er ingen Liebhaber af Omsvøb, saa kan Han holde Bryllup uden disse foregaaende Hocuspocus.

LEANDER. Har du nu udtalt?

HENRIK. Ja, Herre.

LEANDER. Du gjør Komødier som en Slyngel, og forestiller ikke min Karakter ret, som er heller at døe end at forlade den Jomfru, som jeg saa inderlig elsker. Jeg byder dig endnu een Gang for alle, at du holder inde med saadan Snak. Det vil ellers gaae dig.......

HENRIK. Jeg raader ikke fra denne nye Kjærlighed; men jeg fortæller kun, hvad Gang Sagen vil have, for at mærke, om Herren kan holde Stand.

[1] Rimeligvis kunde Jeronimus virkelig, som Henrik antager, faae Øvrigheden til at sætte Leander i Arrest, naar Leander nægtede at gjøre, hvad han var dømt til ved Tamperretten.
[2] »kukkeluret« — i de gamle Udgaver: »cuculuret«.

LEANDER. Om du opregner hundrede Gange saa mange Ulykker for mig, hjælper det ikke. Tvertimod, ret forlibte Folk finder Fornøielse i at være forfulgt for det, man elsker.

HENRIK. Nu, Herre! saa bliv da ved at elske. Jeg skal befodre Jer Kjærlighed saa meget, mig muligt er. Men der kommer de Gamle.[1]

LEANDER. Hillemænd! Jeg løber tilside.

HENRIK. Begyndelsen af Krigen er god nok.

SCEN. 7.

JERONIMUS. LEONARD. HENRIK.

LEONARD. Ja ja, kjære Svoger, saa snart som muligt skee kan; thi hvortil tjener disse mange Præparatorier?

JERONIMUS. Hvad unge Folk sparer ved Bryl-luppet, det har de siden; thi mange Folk her gjøre slige Bryllupper, at Bryllupsmaden er næppe fordøiet i Maven, førend de maa danse til Slutteriet.

LEONARD. Adieu saalænge! Jeg finder nok Hans Søn i mit Hus, og saa kan jeg høre hans Betænkende derover. [Gaaer.]

SCEN. 8.

JERONIMUS. HENRIK.

JERONIMUS. Est du her, Mester Fix? Hvor er Leander?

HENRIK. Han er paa sit Kammer.

JERONIMUS. Paa sit Kammer? Hvad Pokker

[1] »de Gamle« — i de andre Udgaver: »den Gamle«.

er det for Snak? Kunde han saa hastig forrette saadant Ærende?

HENRIK. Ak, Saadant er snart gjort, Hr. Jeronimus! naar man veed Grebet.

JERONIMUS. Fulgte du ikke med ham?

HENRIK. Nei, han vilde ikke have mig med sig, og kom tilbage med et Ansigt som En, der har faaet Kurven. Jeg spurgte ham, da han kom tilbage, hvordan Sagerne stode. Da var han saa naadig at svare: Hvad kommer det dig ved, din Slyngel? Om han nu gik saa dybt i Tanker, at han ikke kjendte mig, det skal jeg lade være usagt.

JERONIMUS. Nei, eftersom han svarede saaledes, saa har han vistnok kjendt dig. Lad ham strax komme hid.

SCEN. 9.

LEANDER. JERONIMUS. HENRIK.

JERONIMUS. Nu, Leander! har I saa hastig kunnet forrette saadant vigtigt Ærende? Jer Svigerfar tænkte at finde Jer endnu hos sig.

LEANDER (paa Knæ). Ak, min allerkjæreste Faer!

JERONIMUS. Hvad Pokker er paa Færde? Hvad vil alle disse Historier sige? Har I gjort nogen Ulykke? Hvad er det? Siig frem.

LEANDER. Jeg frygter for min Faers Vrede.

JERONIMUS. Hvad er det, Henrik? Siig du mig det da.

HENRIK (skriger og falder ogsaa paa Knæ). A . . . . . a!

JERONIMUS. Hvad Ulykke er paa Færde? Hvad Ondt har I gjort?

HENRIK (grædende). Vi har intet Ondt gjort, Herre! men vi agter kun at gjøre det.

JERONIMUS. Des heller maa jeg have det at vide, at jeg kan forekomme det. — Jeg besvær Jer, Leander! at sige mig, hvad dette er. Mit hele Legem skjælver af Frygt, og mit Blod koger i mig af Begjærlighed at vide det.

LEANDER. Og mit Blod koger af Beængstelse, saa jeg ikke kan aabenbare det.

JERONIMUS. Vil ikke den Ene, saa skal den Anden. — Fort, Henrik! jeg befaler dig at sige frem.

HENRIK. A . . . . . a!

JERONIMUS. Vil du ikke sige med det Gode, saa skal jeg strax faae dig indkvarteret paa det Sted, hvor du skal med Magt blive tvungen til at bekjende Alting til Punkt og Prikke. Jeg skal strax have Bud efter Byens Folk at trække dig i Arrest. — Hei, Arv!

HENRIK. Ak, Herre! jeg skal bekjende.

JERONIMUS. Nu, bekjend da.

HENRIK. Ak, lad min Herre Leander bekjende først, saa skal jeg siden sige, om han glemmer Noget.

JERONIMUS. Hei, Arv!

HENRIK. Ak, Herre! nu bekjender jeg. Min Herre Leander gir Monsieur Leonards Datter . . . . .

JERONIMUS. Hvad gir han hende?

HENRIK (grædende). Døden og Djævlen; thi han er bleven forlibt i en anden Jomfru paa Maskaraden.

JERONIMUS. Ha ha, der har vi Maskarade-Frugterne! Men det vil intet sige; det skal vi let forekomme.

LEANDER. Jeg haaber dog, at min Faer er ikke saa haard at tvinge mig til at elske mod min Villie.

JERONIMUS. Som jeg siger, iaften skal du holde Bryllup med Hr. Leonards Datter.

LEANDER (reiser sig). Det skal aldrig i Evighed skee!

HENRIK (reiser sig ogsaa). Det skal aldrig i Evighed skee!

JERONIMUS. Bilder I Jer ind, at det staaer i Jer Magt at prostituere Jere Forældre, at prostituere en fornemme Jomfrue og faae hendes Forældre at løbe med Limstangen? Jeg skal vise Jer, hvad faderlig Myndighed formaaer.

LEANDER. Og jeg skal vise, hvad en Søns Desperation formaaer.

HENRIK. Og jeg skal vise, hvad en Tjeners Medlidenhed mod sin Herre formaaer.

JERONIMUS. Jeg skal overlevere dig i Øvrighedens Hænder.

LEANDER. Saa vidt strækker sig ikke en Faders Myndighed, uden mig tillægges nogen Misgjerning.

JERONIMUS. Er det ikke Misgjerning, saaledes at....? Fort fra mine Øien!

LEANDER. Hjertelig gjerne.

(Leander og Henrik gaaer bort.)

SCEN. 10.

JERONIMUS ALENE.

Ak, hvilken Ulykke vil ikke mit Hus geraade i, og hvilken Urolighed vil ikke min arme Sjæl plages med! Paa den ene Side forestilles mig min givne Parole til en brav Mand, som af en Ven vil blive min største Fiende, Trusler med Retten og Folks Eftertale. Paa den anden Side forestilles mig

min Søns Desperation, som jeg kan bringe til at gjøre mig end større Hjertesorg, hvis jeg pousserer denne Sag med altfor stor Hidsighed. Jeg maa tvinge mig til lidt meer Lemfældighed og ikke gjøre for stor Allarm; det kan ellers komme Monsieur Leonard for Ørene. Jeg maa give min Søn lidt Tid at betænke sig. Sygdommen tør rase ud. De forbandede Maskarader! de forbandede Maskarader! [Gaaer.]

ACTUS III.

SCEN. 1.

LEONORA. PERNILLE.[1]

LEONORA. Ak Pernille! jeg seer endnu Ingen. Her er det Sted, som er bestævnet til Samtale imellem os.

PERNILLE. Det er ikke hans Skyld, som endnu ei er kommen, men Jomfruens, som kommer saa tidlig.

LEONORA. Jeg er saa bange, at det varer for længe, og at min Faer savner mig i Huset.

PERNILLE. Han pleier jo altid at sove to Timer Middagssøvn.

LEONORA. Det er sandt nok, naar hans Sind er rolig. Men nu eftersom Skjæbnen er saaledes, at jeg imod min Villie har maat sætte ham i Bekymring og aabenbare ham det, som mig ligger om Hjertet, frygter jeg for, at han kan have nogen Søvn hverken Nat eller Dag.

PERNILLE. Ei, Jomfru! Hr. Leonard har altfor let Sind dertil.

[1] Skuepladsen, som i de to foregaaende Akter var i Jeronimi Hus, er nu paa en Gade i Nærheden af Huset; men Stedet er kun et theatralsk Arrangement, en Gade, hvor der ikke kommer Andre end Stykkets Personer, og hvor disse kunne tale sammen og bære sig ad, som om de vare i en Stue. Principaliter er Stedet, hvor Tredie Akt foregaaer, den Skueplads, hvorpaa Komedien spilles.

LEONORA. Siig ikke det, Pernille! Da han fik dette at vide, blev han ligesaa bleg som et Lig og lod sig bære Mad paa sit Kammer. Det er ellers den første Gang, jeg har opirret ham til Vrede; thi han bringes ikke uden stor Aarsag i Harnisk. Men nu er han stærkt ophidset, og jeg undskylder ham. Thi tænk engang, Pernille! hvad Allarm Saadant vil foraarsage, og hvad Uleilighed vort Hus vil komme i; thi Hr. Jeronimus, saa vidt mig er berettet, er en Mand, der skal søge at hævne sig til det Yderste.

PERNILLE. Men eftersom Jomfruen tilstaaer, at Hun gjør ilde, at Hendes Faers Vrede er vel grundet, hvi gaaer Hun da ikke strax hen, falder ham til Fode og lover at gjøre hans Villie?

LEONORA. Ak, Pernille! jeg seer og approberer det, som mig tjenligt er, men følger det, som mig er skadeligt.[1] Mit Hjerte har ballanceret længe mellem Fornuft og Kjærlighed; men Kjærlighed har vundet Seir. Ak, ulyksalig var den Tid, jeg fik den unge Person at see, hvis Skjønhed har saaledes betaget mit Hjerte, at jeg ikke er mægtig meer til at bruge min Fornuft. Ak, gid de Maskaradeklæer, man lavede til igaar for mig, havde været mine Ligklæer.[2]

PERNILLE. Ei, Jomfru! tag ikke saadant afsted. I er kommen her for at tale med den unge Person, som I elsker, og dog paa samme Tid ønsker Jer i Graven?

LEONORA. Ja, og det med Billighed; thi omendskjøndt jeg elsker, saa fordømmer jeg dog

[1] Det er det Samme, som Medea siger i den syvende Bog af Ovids Metamorphoser: *Video meliora proboque, Deteriora sequor.*

[2] »lavede til igaar«, tillavede igaar.

min Kjærlighed. Ak, gid han ikke vilde møde, gid han vilde foragte mig! Gid han var en Bedrager, at derved min Kjærlighed kunde forvandles til Forbittrelse, og jeg kunde komme paa rette Vei igjen. Men Himmel! kommer der ikke En? Mon det er ikke ham? Jo, det er ham.[1]

SCEN. 2.

LEONORA. PERNILLE. LEANDER. HENRIK.

LEANDER. Ak, allersødeste Jomfru! jeg har talt hver Minut fra den Tid, jeg maatte forlade Hende, indtil nu, saa stor har min Længsel været at see igjen den yndige Person, hvilken saaledes har betaget mit Hjerte, at jeg kan ikke have mine Tanker henfæst paa noget Andet. Jeg har siden den Tid ikke forlystet mig i Andet end at see paa denne Ring, som jeg af min søde Jomfrues Haand har bekommet til et Pant og Forsikkring om Hendes Kjærlighed mod mig igjen.

LEONORA. Ak Monsieur! den i vort Kjøn af Naturen indprentede Blyfærdighed holder mig fra at udøse min Hjertens-Mening. Men .....

PERNILLE. Jeg skal fuldføre Resten. Vær forsikkret om, Monsieur! at det ikke er gaaet min Jomfru et Haar bedre, saa at hun i Tanker havde gaaet barfod ud idag, hvis jeg ikke havde varet hende ad, at hun maatte tage Sko paa. Jeg kan ikke begribe, hvordan en Jomfru, der har stedse været et Exempel paa Koldsindighed, kan paa eengang blive saa sternforlibt.[2]

[1] »ham« — i 1724: »han«, i 1731: »ham«.
[2] »sternforlibt«, det tydske sternverliebt. Enkelte tydske Adjectiver faae i vulgær Tale en forstærket Betydning ved at der sættes et »stern« foran dem. I det sidste af de Høpffnerske Optryk er »sternforlibt« blevet til »sterbensforlibt«.

LEONORA. Ak ja! jeg kjender mig ikke meer selv.

LEANDER. Allerskjønneste Jomfru! der er noget Guddommeligt i Kjærlighed. Saasnart jeg fik Hende at see, oprørtes mit hele Blod saaledes, at jeg snart ikke kunde erindre, hvor jeg var.[1]

(Medens de taler, gjør Henrik ligeledes Cour til Pernille.)

LEONORA. Det gik mig ligeledes; thi det Første Monsieur tog Sin Maske af og nærmede Sig til min Person, var det ligesom Dommen blev oplæst for mig, at jeg skulde elske Ham. Den Bevægelse, jeg fandt derover, langt fra den ved Hans Fraværelse er bleven stillet, den tvertimod meer og meer formêres, saa jeg mærker, at her er noget Andet end det, man gemeenlig kalder Forlibelse, og at det er Himlens besluttede Raad, som tvinger mig mod min Villie at elske Ham.

LEANDER. Hvi, søde Jomfru! mod Hendes Villie?

LEONORA. Ak jo, her er saa mange Stene i Veien, som ikke uden med stor Møie kan udryddes. Mine Forældre har beskikket mig til en Anden, saa jeg kan ikke naae mit Maal, medmindre jeg vil underkaste mig deres Vrede.

LEANDER. Ak, Himmel! er det muligt? Jeg har just selv samme Skjæbne. Men hvad vil disse Forhindrings-Stene betyde, naar vi blive bestandig med hinanden?[2] Jeg paa min Side skal vove Alting til det Yderste, heller opoffre mit Liv og Blod end lade mig tvinge til nogen Anden.

LEONORA. Og jeg forsikkrer min Herre om ikke mindre Bestandighed paa min Side. Men

[1] »snart«, næsten.
[2] »bestandig«, standhaftig, trofast.

maatte jeg spørge, hvilken den Person er, som Han tvinges til? *item* hvilke Hans Forældre ere? Thi .....[1]

PERNILLE. Hillemænd! jeg hører En komme. Jeg mærker paa Gangen, at det er Hendes Faer.

LEONORA. Ak Monsieur! saa maa Han retirere Sig. Min Kammerpige skal stedse patrollere paa dette Sted, om det blir mig forbudet, at komme her oftere. Hende kan Han enten mundtlig eller skriftlig ved Sin Tjener berette mig Sin Tilstand og hvad videre maa foretages.

(Leander kysser paa Haanden og gaaer bort med Henrik.)

SCEN. 3.

LEONARD. LEONORA. PERNILLE.

LEONARD [for sig selv]. Ak, jeg arme Mand! i en ulyksalig Tid kom jeg hid til Byen at holde min Datters Bryllup. I en ulyksalig Tid tilstedede jeg hende at gaae paa Maskarade. Nu fordømmer jeg det Slags Gjækkeri, som jeg nys tog i Forsvar; thi Saadant gir Anledning til ......

Se, hvad bestiller I her? Holder I Geheimeraad, hvordan Jer onde og løsagtige Forsæt skal forfremmes? Hvo har givet Jer Lov at gaae ud af Huset?

PERNILLE. Jomfruen var ikke vel; hun maatte ud og tage Luft.

LEONARD. Jeg troer det nok, at hun er ikke vel. Hun har en slem Feber, som Luften ikke curerer.

[1] At Leander og Leonora ikke allerede navngav sig for hinanden paa Maskeraden, hvor de vexlede Ringe, maa vel findes besynderligt; men Komedien kunde ikke uden denne Besynderlighed være bleven, som den er.

Løsagtigheds Sygdom fordrives paa en anden Maade.

LEONORA. Ak, jeg elendige Menneske, der skal høre saadan haanlig Bebreidelse!

LEONARD. Ha ha, jo, Frøken! Gaaer det dig saa til Hjerte? Du skammer dig ikke ved at forfalde til Løsagtighed; men din Kydskhed tillader dig ikke at høre det Ord nævne. Det kalder jeg den rette Øienskalkhed.

LEONORA. Jeg er, Himlen skee Tak! endnu ikke forfaldet til nogen Løsagtighed. Jeg haaber ogsaa, at jeg aldrig skal besmitte mit Levnet dermed. Men jeg er indtagen af [en] ren Kjærlighed til en Person, som meriterer den.

LEONARD. Ja vist er det en ren Kjærlighed, først at forlove sig med en brav Mands Søn og siden forlibe sig i den Første, man seer. Jeg veed ikke bedre end, at du gaaer paa Maskarade iaften igjen, at du kan forlibe dig i den Anden, imorgen Aften i den Tredie, og fare saa stedse fort, indtil du kan faae saa mange Kjærester, som der bliver Maskarader i Aaret til. Saa kan du med Tiden paa en Komødie blive en perfect Actrice, hvis Maade er at gifte sig engang hver Aften.[1]

LEONORA. Min hjerte Papa! det er jo ikke den første Mandsperson, jeg har seet. Jeg har jo været paa adskillige Forsamlinger tilforn,[2] men er altid gaaet lige koldsindig derfra. Men denne Persons Meriter har saa indtaget mig, at .....

LEONARD. Hvad kan du sige om en fremmed Persons Meriter Andet end, at han kan gjøre

[1] »paa en Komødie«, paa et Theater.
[2] »Forsamlinger«, Assembléer.

smukke Caprioler i en Menuet og nogle Complimenter?

PERNILLE. Jo jo, Karlen kan, min Tro, gjøre Andet, om jeg ellers er en Kjender.

LEONARD (til Pernille). Han kan maaskee skille dig ved din Jomfrudom, om du har nogen.[1]

[Til Leonora.] Men jeg vil sætte, at det er en ærlig Karl, og at han har Meriter. Kan det undskylde dig, Leonora? Veedst du ikke, at du er forlovet med Leander Hr. Jeronimi Søn?

LEONORA. Jeg veed det nok, min hjerte Papa. Jeg fordømmer derfor den nye Kjærlighed; men jeg kan ikke hindre dens Virkning. Jeg har derfor henbragt den hele Nat med Suk og Graad og bedet Himlen om Bistand at staae den imod, men alt forgjæves, saa jeg mærker, at min Skjæbne er ikke anderledes end, at jeg skal elske ham.

LEONARD. Ja, der har vi det. Vi vil besmykke alle vore onde Lyster med Skjæbnen.

PERNILLE. Jo, min Tro er der Skjæbne i Saadant. Det vil jeg døe paa, skjøndt hverken min Faer eller Moer var Calvinist.[2]

LEONARD. Hold din Mund, Pernille! og bestyrk hende ikke i sit onde Forsæt.

PERNILLE (grædende). Jeg veed ikke, hvorledes

[1] I Uden Hoved og Hale Act. I. Sc. 2 siger Leander i sin Forlovedes Paahør noget Lignende til hendes Pige.

[2] Calvinisterne vare bekjendte for deres Tro paa en Prædestination eller evig Forudbestemmelse over alle Sjæle. Pernille udtaler, at man kan troe paa en Skjæbne uden at være Calvinist, og det Samme udtaler Peder Paars for sine Reisefæller i Havsnøden:

I maa for Døden bukke,
Naar Timen kommen er. Det sagde først og sidst
Min Fader over Bord, var dog ei Calvinist.
(Første Bogs første Sang.)

det er med Herren nu. Han var saa god tilforn, som Dagen var lang; men nu er Han værre end en Djævel.

LEONARD. Jeg er saa from, som nogen Mand kan være mod sine Børn.

PERNILLE. Er det Fromhed at ville bringe sin Datter til Desperation?

LEONARD. Har jeg ikke Aarsag at være forbittret? Er det ikke Noget, som angaaer min Velfærd og Ære? Naar min stakkels Kone paa Landet faaer dette at vide, mon hun ikke vil græmme sig til Døde?

LEONORA. Men, min hjerte Faer....

LEONARD. Jeg vil ikke være din Faer længer, indtil du forandrer dig. Gak strax hjem fra mine Øien. **(Leonora og Pernille gaae.)**

SCEN. 4.

LEONARD ALENE.

Jeg har kunnet bære al Modgang med Koldsindighed; men denne Ulykke kan jeg ikke skikke mig i. Her staaer mig for Øiene min Datters Velfærd, min egen Reputation, og den [Sorg], min Kone vil tage herover; thi hun [har] fornemmelig smiddet dette Parti. Men alt dette er Intet mod den Pust, jeg vil udstaae med den hidsige og knarvorne Jeronimus, hvilken ovenikjøbet vil udøse al sin Galde mod mig. Jeg maa grunde lidt paa, hvordan jeg skal belægge mine Ord.

(Gaaer og spadserer ved den ene Side. Jeronimus kommer ind af den anden Side.)

SCEN. 5.

JERONIMUS. LEONARD.

JERONIMUS [for sig selv]. Ak, jeg arme elendige Mand! Gid min Kone havde født et Rokkehoved til Verden istedenfor denne Søn, der gjør mig saa stor Hjertesorg paa min gamle Alder.[1] Jeg har givet ham Tid at betænke sig, forhaabende, at saasom denne Sygdom hastig er kommen over ham, den ogsaa hastig skulde forlade ham; men jeg finder nu større Halsstarrighed end tilforn. Hvad vil den gode Hr. Leonard sige, naar jeg bringer ham saadan ubehagelig Tidende?

LEONARD [for sig selv]. Jo meer jeg pønser paa at belægge mine Ord, jo meer confunderet bliver jeg.

[De continuere med at tale for sig selv, uden at see hinanden.]

JERONIMUS. Hr. Leonard vil maaskee holde det for en Fynte af mig.

LEONARD. Var Hr. Jeronimus en Mand at tale med som Andre, ikke saa hidsig og fremfusend.

JERONIMUS. Men regner han mig det til Onde, saa gjør han mig stor Uret.

LEONARD. Men saasom jeg kjender hans Sind, saa sittrer og bæver mit hele Legeme.

JERONIMUS. Jeg har Sorg nok ligevel, uden at han lægger Byrde paa Byrde.

LEONARD. Jeg staaer derfor i Beraad, om jeg vil driste mig til at tale med ham selv.

JERONIMUS. Min Kone og alle mine Husfolk skal vidne om min Uskyldighed for ham; men jeg er bange, at det hjælper ikke.

LEONARD. Jeg er bange, at han i første Hidsig-

[1] En Historie om en Kone, der fødte et Rokkehoved til Verden, fortælles i Barselstuen, Act. II. Sc. 9.

hed forløber sig og siger mig Noget, som min Ære ikke tillader at fordøie.

JERONIMUS. Men jeg kan undskylde den gode Mand, om han ingen Raison vil høre; thi det er hans eneste Datter, som saaledes prostitueres.

LEONARD. Men jeg maa bevæbne mig med Koldsindighed og betænke, at hvad han gjør og taler mod mig, er af en retmæssig Iver.

JERONIMUS. Om han skjelder mig for en Skuffer og Bedragere, vil jeg svare: Min Hr. Leonard! jeg har ikke et Ord derimod at sige.

LEONARD. Jeg vil falde paa mine Knæ og med grædende Taare bede ham om Forladelse, om det kan hjælpe.

JERONIMUS. Jeg maa hen og aabenbare det strax; thi jo længer jeg tier dermed, jo meer mistænkt gjør jeg mig selv.

LEONARD. Courage, Leonard! du maa derhen; det kan dog ikke længer dølges.

(De møder hinanden begge To og rykker i en Hast skjælvende tilbage og bliver staaende en Tid uden at tale.)[1]

LEONARD **(med en grædende Røst).** Hr. Jeronimus!

JERONIMUS **[ligeledes].** Hr. Leonard!

LEONARD. Hvorfor driver I Abespil med mig?

JERONIMUS. Hvorfor driver I Abespil med mig?

LEONARD. Jeg blues ved at see paa Jer.

JERONIMUS. Jeg blues ogsaa ved at see paa Jer.

LEONARD. Jeg tør ikke kalde Eder Svoger meer.

JERONIMUS. I har ikke Aarsag til Andet.

LEONARD. Har I da allerede faaet Kundskab derom?

[1] Stedet, hvor de mødes, er Theatret, som ikke skal tænkes at forestille noget andet Sted, end hvad det er.

JERONIMUS. Altfor tidlig desvær.

LEONARD. Min Datter er, som hun var afsindig.

JERONIMUS. Min Søn er saa desperat, at han ingen Formaninger agter.

LEONARD. Er jeg ikke at beklage, Hr. Jeronimus?

JERONIMUS. Gaaer ikke denne Sorg mig mest an, Hr. Leonard?

LEONARD. Nei, Sorgen gaaer mig mest an, som er hendes Fader.

JERONIMUS. Er det ikke min Søn?

LEONARD. Spot mig ikke, Hr. Jeronimus! Hvad kan jeg dertil?

JERONIMUS. Spot mig ikke, Monsieur Leonard! Jeg er ganske uskyldig.

LEONARD. Vil I da ikke regne mig det til Onde?

JERONIMUS. Vil I da ikke see det an som en Fynte af mig?

LEONARD (paa Knæ). Jeg falder paa mine Knæ og beder med grædende Taare om Forladelse.

JERONIMUS [paa Knæ]. Jeg falder ogsaa paa Knæ og beder om Forladelse.[1]

LEONARD. Jeg haaber dog, at vi skal finde Middel til at forekomme denne Ulykke.

JERONIMUS. Faders Myndighed er dog stor.

LEONARD. Men min Datter er ganske desperat.

JERONIMUS. Hun har ikke Aarsag til Andet, den gode Jomfru.

LEONARD. Gid hun faae Skam, den Akkermær! Hun har Aarsag at skamme sig.

[1] Holberg har i denne Scene efterlignet Scenen mellem de to Fædre Albert og Polidor i Molières *Dépit amoureux,* Act. III. Sc. 4, og Publikum kunde ikke undlade at anstille en Sammenligning, da Molières Komedie var spillet paa Theatret i Grønnegade, førend Maskaraden fremkom.

JERONIMUS. Dette forstaaer jeg ikke. Skammen er jo ikke hendes, men min vanartige Søns, der saaledes vil bryde sit Løfte.

LEONARD (reiser sig). Hvad vil dette sige? Jeg kommer at gjøre Afbigt paa min Datters Vegne, som har faaet ny Kjærlighed i Hovedet.

JERONIMUS (reiser sig ogsaa). Hvad vil dette sige? Jeg kommer at gjøre Afbigt for min Søn, der vil bryde sit Løfte.

LEONARD. Vil Jer Søn og bryde sit Løfte?

JERONIMUS. Vil Jer Datter og bryde sit Løfte?

LEONARD. Vi maa ikke forstaae hinanden ret, Hr. Jeronimus!

JERONIMUS. Jeg troer det Samme, Hr. Leonard!

LEONARD. Lad os da forklare vore Ord lidt mere tydelig. Hvorfor falder I paa Knæ for mig og beder mig om Forladelse?

JERONIMUS. Fordi jeg frygtede Jer Vrede. Men hvorfor faldt I paa Knæ og græd for mig?

LEONARD. Fordi jeg frygtede, at I skulde udøse Jer Galde imod mig, da jeg dog er ganske uskyldig deri.

JERONIMUS. Endnu er jeg lige klog.

LEONARD. Jeg, min Tro, ligesaa.

JERONIMUS. I siger, at I kommer at gjøre Afbigt for Jer Datter, som vil bryde Forlovelsen, og det er min Søn, som vil kuldkaste den.

LEONARD. I siger, at I kommer for at gjøre Afbigt for Jer Søn, og det er just min Datter, som vil bryde.

JERONIMUS. Nei, min Herre, her er Irring heri. Det er min Søn.

LEONARD. Irringen er hos Jer, Hr. Jeronimus; thi det er visselig min Datter.

JERONIMUS. Nu kom jeg fra min Søn, og da var hans sidste Ord: »Jeg er bleven indtagen af Kjærlighed til en Anden og vil heller døe end tage Leonora Hr. Leonards Datter.«

LEONARD. Ret nu kom jeg lige fra min Datter, og da var hendes sidste Ord: »En fremmed ung Herre har saaledes indtaget mit Hjerte, at jeg heller vil miste mit Liv end lade mig tvinge til Leander Hr. Jeronimi Søn.« Gid jeg faae Skam, er det ikke sandt, som jeg siger.

JERONIMUS. Gid jeg i dette Øieblik maa blive omskabt til en Varulv, om jeg farer med Løgn.

LEONARD. Ved hvad Leilighed har Jer Søn faaet disse Griller?

JERONIMUS. Han har forlibet sig i et Fruentimmer paa Maskaraden iaftes.

LEONARD. Lige saadan er det gaaet min Datter.

JERONIMUS. Saa har vi paa den Maade ikke fornøden at skrabe for hinanden.

LEONARD. Jeg mener det Samme.

JERONIMUS. Jeg tager mine Complimenter tilbage.

LEONARD. Jeg ogsaa mine.

JERONIMUS. Men, Hr. Leonard! om vore Børn løber gal, skal vi føie dem deri?

LEONARD. Jeg har isinde at tvinge min Datter.

JERONIMUS. Og jeg har isinde at lægge en Capsun paa min Søn.

LEONARD. Jeg vil kalde Jer Svoger igjen som tilforn.

JERONIMUS. Jeg vil ogsaa kalde Jer Svoger.

LEONARD. Jeg har aldrig været for at tvinge Børn; men jeg skal heri vove Alting til det Yderste;

thi hvis Partiet gaaer ikke for sig, tør jeg ikke komme hjem til min Kone igjen.

JERONIMUS. For min Kones Skyld er jeg ikke bange; thi hun løb selv gadegal iblandt, om hun maatte raade sig;[1] men for min egen Æres Skyld skal jeg figte for dette Parti, som for al min timelige Velfærd. Men nu haaber jeg, kjære Svoger, at I ikke agêrer Procurator for Maskarader oftere; thi her seer I en Suite deraf.

LEONARD. Det er sandt nok. Jeg skal hellerikke oftere tage Saadant i Forsvar. Men hvad Middel skal vi nu gribe til for at naae vor Maal?

JERONIMUS. Vi skal bruge den Magt og Myndighed, som Gud og Naturen har givet Forældre, og vil det ikke hjælpe, saa skal I lade ham stævne til Ægteskab i Jer Datters Navn.

LEONARD. Jeg er kun alene bange, at min Datter derover geraader i Desperation og gjør en Ulykke paa sig selv.

JERONIMUS. Ha ha, kan hun kun gjøre sin Faer saa troe![2] Saadan Desperation, sær hos unge Jomfruer, vil ikke meget betyde. Det er kun Tragødier og Romaner, de agêrer iblandt, for at imitere forlibte Heltinder, som de har læst saadan Sliddersladder om. Min Søn stiller sig ligesaa syg an; men jeg har alt Recepten tillavet, hvorved Feberen skal fordrives.[3] Dog er bedst, at vi gaaer noget lemfældig frem i Begyndelsen; thi Tiden er ofte den bedste Læge.

[1] »gadegal«, aabenlyst gal. Fursman lader Jeronimus sige: »*elle courait les rues comme une folle, s'il ne tenait qu'à elle.*«

[2] »gjøre sin Faer saa troe«, faae sin Faer til at troe saaledes. I Fursmans Oversættelse: »*Peut-elle faire croire cela à son père?*« Liebenberg forklarer »troe« som troskyldig.

[3] »Recepten«, Medicamentet.

LEONARD. Jeg vil da strax forføie mig hjem for at overlægge dette paa min Side.

JERONIMUS. Jeg iligemaade. Adieu saalænge.

[De gaae.]

SCEN. 6.

HENRIK ALENE.

(Med en Bylt paa Ryggen, klædt som en Jødepræst med et langt sort Skjæg.)[1]

Kunde jeg kun faae fat paa hende; deri bestaaer det; thi vi har Hastværk fore, og jeg veed ikke at finde hende uden paa dette Sted, hvor hun lovede at patrollere.[2] Thi faaer jeg ikke fat enten paa Jomfruen selv eller Kammerpigen, saa er jeg om en Hals. Min Herre da han hørte, at hans Faer vilde lade gjøre nyt Laas til Gadeporten, at Ingen skulde komme ud eller ind uden hans Tilladelse, tog han Flugten, lige som han gik og stod.[3] Han opholder sig i et Hus ved Nørreport hemmelig, og der vil han stævne sin Kjæreste til sig, at de kan tage Flugten af Byen og lade sig vie sammen paa

[1] Der er Anledning her til at spørge, om den tredie Akt ikke oprindelig var to Akter. Muligvis har Holberg skrevet Maskaraden som et Femaktsstykke. Intermediet skulde da gjælde for Stykkets Anden Akt, og den femte Akt begyndte med Scenen, hvori Henrik optræder forklædt som Jødepræst. Men Fjerde og Femte Akt blev sammentrukne til een Akt, og Intermediet skulde da ikke gjælde for en Akt, eftersom en Komedie ikke turde være i fire Akter, men skulde være i fem eller tre. Den Løierlighed er i hvert Fald fremkommen, at Intermediet i Kildereisen skal regnes for en Akt, medens Intermediet i Maskaraden ikke maa regnes derfor.

[2] Leonora lovede i Sc. 2, at hendes Kammerpige skulde »stedse patrollere paa dette Sted«, ifald hun ikke selv kunde komme der oftere.

[3] Jeronimus fik i Act. I. Sc. 9 at høre af Arv, at Leander havde en falsk Hovednøgle.

Landet, og naar Vielsen først er holdt, saa maa Monsieur Leonard siden stævne min Herre, om han vil, end for Tamperretten til Spir;[1] thi naar han først er gift med en Anden, saa falder alle andre Pretentioner af sig selv, og Jeronimus forliger sig med sin Søn igjen, naar han fornemmer, at denne nye Kjæreste er ogsaa kommen af Godtfolk, hvilket jeg ikke tviler om. Jeg har ført mig i denne Dragt, at Ingen skal kjende mig; thi jeg kan ikke komme bort, førend jeg har forrettet mit Ærende, som er at vare Jomfruen ad om min Herres Flugt og overlevere hende denne Adress paa et Stykke Papir, hvor hun skal finde ham. Men se der, fører nu ikke Fanden mig den gamle Jeronimus paa Halsen? Jeg maa blive staaende; thi løber jeg, saa gjør jeg mig mistænkt.

SCEN. 7.

JERONIMUS. HENRIK.

JERONIMUS [for sig selv]. Jeg er bange, at det hænger ikke ret sammen. Jeg er bange, at Leander har spillet mig et Puds. Da jeg gik ud at tale med Monsieur Leonard, var han hjemme; men nu seer jeg hverken ham eller hans Tjener. Jeg kunde af lutter Urolighed ikke bie længer inde. Jeg lod Arv løbe ned i Lysthuset i Haven; er han ikke der, saa blir jeg bange som en Hare. Men jeg maa spørge

[1] Den øverste tydske Domstol Rigskammerretten var paa Komediens Tid allerede for en Menneskealder siden flyttet fra Speier eller Spir til Wetzlar; men da den i over halvandet Hundrede Aar havde været i Speier, vedblev Folk i Danmark at kalde den Spirretten. Den ansaaes ikke sjældent blandt Almuen for at være en Domstol, hvortil danske Høiesteretsdomme kunde appelleres.

denne Jødepræst, om han ikke har seet Nogen gaae forbi.

Hør, Rabbi! saae I ikke en ung Person med en Tjener komme her ud af Huset?

HENRIK. Abi Kala Spinther, Meristan Kadedi Farluf Spækavet.

JERONIMUS. Jeg forstaaer ikke Hebraisk, Rabbi.

HENRIK. Kandelabro Tiktak Jukatan Psalmanasar.

JERONIMUS. Jeg forstaaer hverken Kaldaisk eller Hebraisk, Rabbi. Kan I ikke tale Dansk eller Tydsk?

HENRIK. Ja freilich, Herr! ich sprech Westfälisk, Westfälisk.

JERONIMUS. Hvorfor svarer I mig da paa Hebraisk?

HENRIK. Ich dachte, der Herr auch En von Israels Kindern wäre; denn der Herr hat ein perfect jüdisk Gesicht, ein perfect jüdisk Gesicht.

JERONIMUS [sagte]. Gid du faaer en Ulykke, saa vist som du lyver.

HENRIK. Aber, recht Ernst, mein Herr! Ist Er nicht ein Portugiser Jüde? Mir dünkt, dass ich Ihm gesehen habe in der Synagoge in Altona.

JERONIMUS. Nei, I farer vild, Rabbi! Jeg er en god Christen, som boer i dette Hus, hvor der aldrig har været nogen Talmud eller Alkoran.

HENRIK. Um Verzeihung denn, mein Herr! um Verzeihung.

JERONIMUS. Men saae I ikke en ung Person med en Tjener gaae her ud af Porten?

HENRIK (sagte). Gid du faae en Ulykke; du maatte gaae ind ad Porten. Jeg er saa bange, at Kammer-

pigen kommer i det Samme. Jeg maa see, om jeg kan drive ham bort med Snak.

JERONIMUS. Kan I ikke svare mig til mit Spørgsmaal?

HENRIK. Der Herr sagt, dass kein Talmud oder Alkoran in Seinem Hause gewesen sei?

JERONIMUS. Ja, det siger jeg; men det er ikke det, som jeg.....

SCEN. 8.

PERNILLE. DE FORRIGE.

PERNILLE [for sig selv]. Hillemænd! her er Folk. Hvem Pokker har ført disse to Jøder hid?[1]

(Henrik bliver hende vaer, springer hen til hende og tager hende i Haanden. Pernille skriger.)

HENRIK [sagte]. Kjender I mig ikke, Mamsell? Jeg tjener hos Jer Jomfrus Kjæreste. Jeg har forklædt mig saa for en vis Aarsag Skyld. Gak lidt tilside, til jeg kan faae den gamle Mand bort; thi jeg har Noget at sige Jer, som er meget magtpaaliggende.

PERNILLE (sagte). Hillemænd! er det Jer? (Høit.) Ak, kjære Jøde! lad mig med Fred.

HENRIK. Gehe man, Jomfru! gehe man.

(Hun gaaer. Han vender sig til Jeronimus igjen.)

Das ist ein sehr grosse Unterscheid, Herr! zwischen den Alkoran und den Talmud.

JERONIMUS. Hvem Pokker spør derom?

HENRIK. Der Talmud ist geschrieben von den türkischen Gott Mahometh.

[1] »to Jøder« — Jeronimus har, som Henrik lod ham høre, et jødisk Udseende. Jvfr. Noten Side 110.

JERONIMUS. Jeg troer, Fanden har sat ud den Karl at plage mig med Snak.

HENRIK. Aber der Alkoran, mein Herr! das ist ein heiliger Buch, ein heiliger Buch.[1]

JERONIMUS. Gak Pokker i Vold med din Alkoran og din Talmud!

HENRIK. Der Nam von Alkoran will so viel sagen als eine Judenbibel, und kommt von zwo kaldaisken Worten *Al* und *Koran. Al* bedeutet.....

JERONIMUS (gaaer til den ene Side, vender ham Ryggen, holder for Ørene og siger:) Tal nu, din Hund! til du blir sort.

SCEN. 9.

ARV. JERONIMUS. HENRIK.

ARV (kommer indløbende). Hvor blev af Herren? Hvad vil denne Jødepræst? Hvad Pokker er det? Det er jo Henrik, som er forklædt.

HENRIK (tager Arv tilside, sigende:) Hør, Arv! en Otting Mel, to Stykker røget Kjød, Kokkepigens Mødom. Hvem er jeg nu?

ARV. Ak, I er, min Sjæl, en Jødepræst.

JERONIMUS (vender sig om). Mon det Beest nu har udtalt? Se, der er Arv. — Nu, Arv! hvordan er fat?

ARV. Herre, denne Mand er en Jødepræst.

JERONIMUS. Det seer jeg nok.

ARV. Det er, faae jeg Skam, en Jødepræst.

JERONIMUS. Jeg seer det nok. Men fandt du.....

ARV. Om Herren ikke vil troe mig, saa vil jeg gjøre min Eed derpaa.

[1] Henrik gjør Talmud til Koranen og Koranen til Talmud.

JERONIMUS. Gak Pokker i Vold med din Snak! Men fandt du min Søn eller hans Tjener?

ARV. Nei, Herre, de er ingensteds i Huset. Men de kan være ude i Ærende. Bortløben er de ikke; thi hvis Monsieur Leander havde haft Saadant fore, havde nok Henrik varet Herren ad.

JERONIMUS. Den listige Skjelm, havde jeg kun ham først; thi han er Hjulet, som driver Alting.

ARV. Jeg har ogsaa haft onde Tanker om Henrik tilforn; men paa nogen Tid har jeg fornummet, at han er en god Sjæl.

HENRIK (sagte). Nemlig fra den Tid, jeg agêrede Spøgelse.

JERONIMUS. Kom, lad os gaae ind og see efter, om der fattes nogle Sager i Huset. — Adieu, Smous! Nu kan I tale saa meget Hebræisk, som I vil.

HENRIK [alene]. Dengang gik jeg fri. Han kjendte mig ikke, og Arv tør ikke lukke sin Mund op. — Hei, Mademoiselle! (Pernille kommer frem igjen.)

SCEN. 10.

PERNILLE. HENRIK.

PERNILLE. Ak, jeg vidste, min Tro, ikke Andet end, du var en Jøde. Men hvorfor har du saaledes forklædt dig?

HENRIK. Min Herre, da han fornam, at hans Faer vilde indspærre ham, har taget Flugten og givet mig denne skrevne Adress til Jomfruen, hvor hun kan finde ham. Jeg har imidlertid paataget mig denne Dragt, at jeg ikke skulde blive kjendt af Nogen.

PERNILLE. Hvor boer din Herres Faer?

HENRIK. Min Herres Faer er en fornemme rig Mand, meget haard og stræng. Det var just den samme gamle Mand, som I saae nys her staaende. I kan selv tænke, i hvilken Beængstelse jeg da var af Frygt for at blive kjendt. Men vi har ikke et Øieblik af Tiden at give bort. I maa strax tage Flugten med Jer Jomfru til det Hus, hvor min Herre er.

PERNILLE. Saa løber jeg da strax. Adieu.

HENRIK [alene]. Den Pige staaer mig perfect vel an. Gid jeg var kun en Jøde, saa skulde jeg virkelig filoutere hende hendes Jomfrudom. Men jeg vil see til, hvad der kan blive af siden. Nu maa jeg see til, at jeg kan smøre mine Støvler.

SCEN. 11.

JERONIMUS. MAGDELONE. HENRIK.
SIDEN ARV OG TO SOLDATER.

JERONIMUS. Ak, jeg elendige Mand! Han er vistnok bortløben; thi hans Skrin, hvori han havde sine kostbare Sager, staaer aaben og ganske tom. Men hvad Pokker er dette? Endnu staaer denne Jøde her.

MAGDELONE. Maaskee det er en af min Søns Spioner. Gid jeg er aldrig ærlig, troer jeg ikke, at det er Henrik forklædt.

(Henrik vil løbe. Jeronimus og Magdelone holder paa ham. Jeronimus griber ham i Skjægget, som falder fra.)

JERONIMUS. Ha ha, go' Karl! Velkommen, Monsieur Rabbi!

HENRIK. Nei, Herre! siden I tog Skjægget fra, kan jeg ikke være Rabbi længer.

JERONIMUS. Til hvad Ende skal jeg finde dig i denne Dragt? Hvor er din Herre?

HENRIK. Min Herre er ..... han er, lad see ..... Jeg veed, min Tro, ikke, hvor han er. Skal jeg tage vare paa min Herre?

JERONIMUS. Du est ikke alene hans Tjener, men ogsaa hans Geheimeraad. Det er vel ikke omsonst, at du er kommen i denne Dragt.

HENRIK. Det er en Dragt, Herre, som jeg vilde bruge paa Maskaraden iaften.

MAGDELONE. Ak, tro ham ikke, min hjerte Mand! Jeg har alt haft Bud idag til Capion. Der blir ingen Maskarade iaften.

JERONIMUS. Ha ha, har I alt haft Bud? I har nok Lyst at forsøge Lykken end engang og lyve Jer en ny Feber paa?

MAGDELONE. Nei, min Tro har det aldrig været min Tanke. Jeg vilde kun vide det for at hindre Jer Søn Leander.

JERONIMUS. Det er ikke min Søn, det er Jer Søn; thi han slægter sin Moer paa i Galskab. Men nu er det, som meer vigtigt er at tale om. — Siig frem, du vanartige Skjelm! hvor min Søn er.

HENRIK. Jeg veed, min Tro, ikke, Herre.

JERONIMUS. Hei, Arv! — Jeg skal strax komme dig til at bekjende.

HENRIK. Ak, Herre! hvordan skal jeg bekjende, naar jeg ikke veed?

ARV [kommer]. Vil Herren Noget?

JERONIMUS. Der er to Soldater i Gaarden, som hugge Brænde; lad dem strax komme hid.[1]

[Arv gaaer.]

[1] Soldater havde saa ringe Lønning, at de maatte søge Bifortjeneste, f. Ex. ved at hugge Brænde.

HENRIK. Ak Herre! vær naadig.

JERONIMUS. Skal man ikke kunne tvinge saadan Karl til at bekjende? Det skulde være meget.

(To Soldater komme ind.)

Tar mig fat paa denne Karl!

HENRIK. Ak, Herre! jeg vil bekjende. Min Herre er løben bort med den Jomfru, som han forlibede sig i paa Maskaraden.

JERONIMUS. Hvor holder han sig oppe da?

HENRIK. Det veed jeg, min Tro, ikke.

JERONIMUS. Trækker ham ind og kaster ham ned i Kjælderen og binder Hænder og Fødder paa ham!

HENRIK. A... a! Jeg vil gjøre min Eed paa, at jeg ikke veed, hvor han er.

JERONIMUS. Du kan maaskee ikke komme det ihu; men naar Pidsken kommer til at danse paa din Ryg, skal du strax faae din Hukommelse igjen.

[De gaae Alle.]

SCEN 12.

LEONARD ALENE.

Nu har jeg nogen Haab at bringe min Datter til Raison. Tilforn agtede hun hverken Vrede eller Forældres Forbandelse; men nu nylig, da jeg talede med hende, fornam jeg, at Feberen havde sagtet sig lidt; thi hun begjærede at være en halv Times Tid alene for at betænke sig. Saa er det, Himlen skee Lov, en god Begyndelse. Ak, Himmel! hvor kan dog unge Mennesker forfalde til Galskab! Det er farligt at leve for dem i disse store Byer. Men jeg haaber, at jeg skal overvinde alle disse Ulykker, og at jeg inden en halv Time skal see

Leonora for mig paa Knæ, bedende om Forladelse. Og ligesom det gaaer hende, kan det og gaae Jeronimi Søn. Men jeg maa hen og fortælle Jeronimus denne Forandring.

SCEN. 13.

JERONIMUS. LEONARD. SIDEN *EN DRENG.*

JERONIMUS (vender sig mod sit Hus). Skynder Jer nu, Karle! og tar Byens Tjenere med paa Veien.

LEONARD. Hvad Pokker er der paa Færde? — Hør, kjære Svoger! er der nogen Ulykke?

JERONIMUS (til Leonard). Hans Tjener, Hr. Svoger! (Til dem indenfor.)[1]

Og lov dem en ræsonnabel Discretion.

LEONARD. Men siig mig, hvad er dog paa Færde?

JERONIMUS. Hans Tjener, Hr. Svoger! — I maa ile, som I skulde løbe til Maals; thi I kan ellers komme for silde.

LEONARD. Ei, giv mig dog lidt Oplysning herom.

JERONIMUS. Hans Tjener, Hr. Svoger! — Og vil han gjøre Modstand, saa maa Betjenterne bruge Gevalt.

LEONARD. Har der været Tyve i Hans Hus, Svoger?

JERONIMUS. Hans Tjener, Hr. Svoger! — Og ser til, at I faaer fat paa Skjøgen med, at vi kan faae hende i Spindehuset.

LEONARD. Hvad fattes, kjære Svoger?

[For sig selv.] Der maa være en stor Ulykke paa Færde.

[1] »Til dem indenfor« — i de gamle Udgaver: »Til de indenfore«.

JERONIMUS. Forlad mig, at jeg ikke har kunnet svare Ham tilforn. Det vil give sig inden en Time, om vi blir Svogre eller ei.

LEONARD. Hvi saa?

JERONIMUS. Min Søn er løben bort med den forbandet Skjøge, som han er bleven forlibt i paa Maskaraden.

LEONARD. Ak, hvilken Ulykke! Nu kom jeg at bringe Glædskabs-Tidender om min Datter, at hun begynder at gaae i sig selv igjen.

JERONIMUS. Ak, jeg arme elendige Menneske! desstørre Ulykke er det for mig, om vi ikke finder ham.

LEONARD. Ak, Hr. Jeronimus! *posito,* at I ikke finder ham, hvad vil I da gjøre?

JERONIMUS. Da vil jeg forlade mit Hus og sørge mig ihjel paa Landet.

LEONARD. Ak nei, Hr. Jeronimus! I maa lade see, at I er en Christen og ikke lade Sorg tage Overhaand.

JERONIMUS. Intet i Verden trøster mig da; men jeg døer visselig.

EN DRENG (kommer ind). Her er en lille Seddel, Hr. Leonard! som en Pige flyede mig at levere Ham. [Gaaer.]

LEONARD (læser). Min Herre! I kan lære af denne Historie, hvor høilig Forældre synde, der vil tvinge deres Børn at gifte sig mod deres Villie. Eders Datter Leonora, for at undgaae det, hun blev truet med, styrtede sig i min Nærværelse ned i den dybeste Park i Haven, hvor hun druknede. Jeg kunde ikke redde hende, retirerede mig derpaa i mit Kammer og skrev disse Linier. I faaer maaskee mig eiheller mere at see. *Pernille.*

Ak ak, du ugudelige Leonard! Du est ikke værd at leve, der har bragt din Datter til saadan Fortvilelse. Jeg vil strax hen og følge hende efter.

JERONIMUS. Det forbyde Himlen!

LEONARD. Slip mig, Hr. Jeronimus! Jeg er den slemmeste Misdædere, som kan gaae paa Jorden.

JERONIMUS. Ei, Hr. Leonard! Han kan trøste Andre, men veed saa lidt at skikke Sig i Sin egen Modgang.

LEONARD. Ak, lad mig dog gaae for at fuldføre mit blodige Forsæt.

JERONIMUS. Ei, Hr. Leonard! betænk, at I er en Christen, hvis Pligt det er at staae imod al Modgang.

LEONARD. Jeg har ei alene mist min eneste Datter; men jeg har selv myrdt hende.

JERONIMUS. I har ikke gjort Andet end, hvad en Faer kan med god Samvittighed gjøre. I har villet have, hun skulde holde sit Løfte. I vilde, at hun skulde vel forsørges. Jeg har ført samme Conduite med min Søn.

LEONARD. Men er det vel gjort? I er at laste, som har villet tvinge Jer Søn, og jeg langt mere, som har fristet en skrøbelig Jomfru over hendes Formue. Lar os eftertænke, Hr. Jeronimus, hvad Mennesker ere; lar os eftertænke, hvad Ungdom er, og hvad vi selv har været. De samme Feil, som vi har begaaet vor hele Ungdomstid, søger vi at dæmpe hos vore Børn ved Tyranni, som dog ikke ere Andet end rigtige Copier efter Originalen. Vi maa skamme os ved vor Herredomme, som vi øve med saa liden Føie. Det skal hedde, at vi stræber for vore Børns Velfærd, og dog søge vi alene vor egen Fordel. Havde min Datter ikke

haft saa megen Arvedel i Vente, saa havde I maaskee bekymret Jer lidt om denne Sag, og maaskee det havde gaaet mig ligeledes. Der kan Intet siges til min Forsvar. Jeg har myrdet min Datter, vil derfor følge hende efter.

JERONIMUS. Ei, lad ikke den onde Aand tage Overhaand hos Jer, Hr. Leonard! Betænk, at det er ikke alene Jer Legeme, I vil opoffre, men ogsaa Jer Sjæl.

LEONARD. Hvo kan ræsonnere i saadan Ulykke?

JERONIMUS. I skal ikke faae Lov at gaae fra mig, førend I er bleven anderledes tilsinds.

LEONARD. Ak, ak! [Han vender sig bort.]

SCEN. 14.

BETJENTERNE OG DE TO SOLDATER KOMME INDTRÆKKENDE MED LEANDER OG LEONORA. PERNILLE. JERONIMUS. LEONARD.

JERONIMUS. Est du der, Forræder, som ved et ugudeligt Levnet vil bringe dine Forældre for Tiden i Graven?

LEANDER. Jeg har intet Ondt bedrevet. Jeg har fattet Kjærlighed til en smuk fornem Jomfru, som her staaer.

JERONIMUS. Er du den Skjøge, som har forført min...?

LEONORA. Jeg er ingen Skjøge; jeg er en brav Mands Datter fra Jylland.

JERONIMUS. Ja vist, de sige saa alle disse Natfrøkener: »Vi er nys kommen fra Jylland eller Lolland«, da de dog har siddet i fuld Næring her i Byen i nogle Aar.

LEONORA. Jeg kan overbevise Jer, at jeg er en ærlig og fornem Jomfru.

JERONIMUS. Ja vist, om ikke af Andet, saa af Jere Gjerninger, idet I har villet forføre et ungt Menneske og komme ham til at løbe af sine Forældres Hus. Hvis Datter er I da, med Forlov?

LEONORA. Min Fader er Leonard Hansen, som er for nogle Dage siden kommen hid til Byen for at gifte mig med en ung Person ved Navn Leander; men saasom ....

JERONIMUS. Ha ha! I har ikke lært Kunsten at lyve subtilt nok. Hr. Leonard havde kun een Datter; men hun er allerede Fanden i Vold. I skal strax blive røbet; her er Seigneur Leonard.

LEONORA. Min Faer!

(Leonard staaer imidlertid fravendt, grundende og heldende med Hovedet.)

JERONIMUS. Monsieur Leonard, ser Jer lidt om!

LEONARD. Ak Himmel! hvad seer jeg! Det er min Datter.

LEONORA (paa Knæ). Ak, allerkjæreste Faer! Forlad mig, at jeg har syndet saa grovelig imod Ham og spillet saadan Intrigue. Kjærlighed til denne unge Person har bragt mig dertil, og saasom I har villet tvinge mig til Jeronimi Søn Leander, som jeg aldrig har seet, saa ......

LEONARD. Ak, Himmel! er det muligt?

JERONIMUS. Ak, hvilket Eventyr!

LEONARD. Stat op, min kjære Datter! Dêr staaer den Leander, som du har løbet bort med af Frygt for at blive hans Hustru.

LEONORA. O, en underlig Hændelse! Er det

Leander, som jeg har flygtet med, for at blive fri for Leander?

LEANDER. O, en sælsom Historie! Er det Leonora, som jeg har skyet af Kjærlighed til Leonora?

JERONIMUS. Kjære Børn, disse Fortrædeligheder, disse Hændelser skal opmuntre Jer til at elske hinanden des mere.

[Til de to Soldater.] Hør, lad Henrik strax komme ind i den Stand, som han er, og siger ham Intet af det, som er skeet.

LEANDER. Tillader mig da, kjære Forældre, at jeg omfavner min Kjæreste.

(Han og Leonora omfavne hinanden.)

LEONORA. O, en lyksalig Vildfarelse! Jeg har haft Afsky for den, hvilken jeg alene har elsket.

LEANDER. Og jeg har været færdig at gaae i Døden af Kjærlighed for den, hvis Navn har været mig en Forskrækkelse.

JERONIMUS. Jeg vilde gaae i Graven af Sorg, efterdi min Søn mod min Villie elskede den, som min Villie alene var, at han skulde elske.

LEONARD. Og jeg har hadet min kjære Datter for Ulydighed, alene efterdi hun var mig lydig.

[Soldaterne komme med Henrik.]

SCEN. 15.

HENRIK BAGBUNDEN. *DE FORRIGE.*

JERONIMUS. Henrik, kjender du disse tvende Personer?

LEANDER. Henrik, denne Jomfru, som jeg har flygtet med for at blive Leonora kvit, er Leonora selv, Hr. Leonards Datter.

HENRIK. Ak Himmel! er det muligt? Nu føler jeg ikke meer de Hug, jeg har faaet.

LEANDER. Du skal belønnes for din Troskab.

HENRIK. Hei, er der ingen Anstalter? Hvorfor løser I Hunde mig ikke?

JERONIMUS. Løser ham strax!

HENRIK (bekigende Leonora). Er I Leonora Hr. Leonards Datter?

LEONORA. Ja, jeg er Leonora og Leonores Rival tillige.

HENRIK (bekigende Leonard). Og I, Monsieur Leonard, er I denne Jomfrues Faer?

LEONARD. Ja, Kammerat! det er min Datter, som paa een Dag har taget Livet af mig og givet mig Liv.

HENRIK. Saa er her og spillet en Komødie.

LEONARD. En sælsom Komødie.

HENRIK. Men hvad Satisfaction skal en brav Mand, som jeg, nyde for den Tort, mig er vederfaret?

JERONIMUS. Giv dig tilfreds. Leander opreiser nok din Skade.

HENRIK. Vil I give mig denne Pige til Ægte?

LEONARD. Kan du vinde hende selv, saa seer jeg det gjerne.

HENRIK. Lille Fæstemø, vil du have mig?[1]

PERNILLE. Ja nok.

HENRIK. Se engang, hvor lykkelig vi er mod fornemme Folk! Vi veed endnu ikke hinandens Navn og kan dog maaskee komme til at holde Bryllup denne Aften. Det er kun fornemme Folks Kjærlighed, man kan udføre i Komødier; men vi

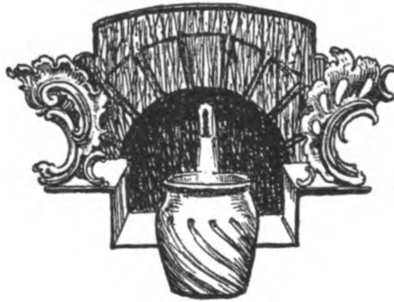
[1] »Lille Fæstemø« brugte Tjenere at sige i venlig Tiltale til en Pige.

Andre gaaer lige til og har kun to smaa Tempo at tage i Agt, nemlig Schlaget an! og Gibt Füer![1] — Men, Hr. Jeronimus! I kan lære af denne Historie, at Maskarader har ogsaa sin Nytte; thi denne Vildfarelse har formêret de forlovede Personers Kjærlighed og derforuden skaffet mig denne smukke Pige paa Halsen; thi den har givet Anledning til en angenehm Komødie, som endes med Bryllupper baade for og bag, saa vi faaer Alle nok at bestille. — Og I, Messieurs! som har bundet og pryglet mig, paa det I ogsaa ikke skal være ørkesløse, saa gaaer hen og hænger Jer selv.

[1] De militære Commandoord »Schlaget an!« og »Gibt Feuer!« bruges ogsaa i Jakob von Thybo, Act. III. Sc. 5, ved en Beskrivelse af, hvorledes Kjærlighed opstaaer. — »Füer« er plattydsk.

KILDEREISEN

OM KILDEREISEN

SAMME *Aar som Julestuen var spillet, efter at Julen var til Ende, blev Kildereisen spillet, efter at den saakaldte Kildetid var forbi. Den Holstenske Korrespondent meddeler fra Kjøbenhavn Tirsdagen den 11. Juli 1724: »Unsere dänische Acteurs haben dieser Tage eine neue Komödie präsentiret* De Copenhague à la fontaine *oder die am Sanct Johannis Tage gewöhnliche Brunnenreise, welche Piece von Jedweden eine grosse Approbation erhalten.« Kildetiden varede fra Sanct Hans-Aften til Fruerdag den 2. Juli, og Komedien er sandsynligvis bleven spillet i Fruerdagsugen. Den franske Titel, som Korrespondenten giver Stykket, kan hidrøre fra* Nouvelles de divers Endroits, *en Avis, hvoraf kun enkelte Nummere ere bevarede, men af hvis tiloversblevne Nummere man seer, at den stundom indeholdt Bekjendtgjørelser fra de danske Acteurer om Theaterforestillingerne, og at Holbergs Komedier i disse Avertissementer baade havde fransk og dansk Titel. Saaledes averteres i et Nummer fra 1724, at Forestillingen den 2. Maj skal slutte med* La Poudre d'Arabie *eller Det arabiske Pulver.*

Den Lykke, som Intermediet i Maskaraden havde gjort, maatte bringe Acteurerne til at ønske, at Holberg vilde skrive en ny Komedie, hvori der var et lignende balletmæssigt Intermedium, og Ønsket blev opfyldt, da han skrev Kildereisen. Hver af disse Komedier dreier sig om en offentlig Forlystelse, som forestilles i et Intermedium efter Komediens første Akt. Men Kildereisen er dog nærmest at ansee for et Sidestykke til Julestuen. De aarlige Forlystelser efter Vinter- og Sommer-Solhverv, paa Aftenerne i Julen og ved Sanct Hans-Tid gav Holberg Anledning til at skrive de to Komedier, og begge ligne hinanden deri, at de kun have til Hensigt at more uden at indeholde Belæring. Vel kunde man troe, at Kildereisen

var et belærende Stykke, naar Holberg siger i sin Selvbiografi, at det er en Komedie, hvori der satiriseres over dem, som ved Sanct Hans-Dag valfarte til en hellig Kilde ikke langt fra Hovedstaden i den Tro, at Vandet har en undergjørende Kraft; men der satiriseres ikke over saadane Folk. Ingen af Stykkets Personer har nogen stærk Tro paa Kildevandets Kraft, og de af Personerne, som reise til Kilden, reise kun derhen i Anledning af deres Kjærlighedshistorier. Hvad Komedien indeholdt af Satire var uskyldig Skjemt dels med Kildereiser, som foretoges i et ganske andet Øiemed end at søge Helbredelse, dels med en vis Slags fremmede Læger i fordums Tid, og dels med et musikalsk Sværmeri, som var aftaget, efter at de ved Hoffet ansatte tydske Operister for meer end et Aar siden havde forladt Kjøbenhavn.

I »Just Justesens Betænkning over Komødier« 1723 havde Holberg ved sin Omtale af, at adskillige fremmede Komedier ikke egnede sig til at forestilles paa den danske Skueplads, yttret, at »alle Doctorkomødier ere urimelige her i Landet, hvor den medicinske Nation er et fornemme Folk, der aldeles ikke er befænget med de Lyder, som findes hos de smaa omløbende Medici paa endel andre Steder.« Desuagtet skrev han i det følgende Aar en Doctorkomedie; thi en saadan er Kildereisen. Han gjorde det ikke, fordi Lægerne i Mellemtiden havde givet ham Grund til at forandre Mening; men idet han vilde skrive en Komedie om Kjøbenhavnernes Sommerforlystelse ved Kilden, førtes han til at skrive en Komedie i Lighed med de gamle franske Doctorkomedier, og Maaden, hvorpaa han har efterlignet dem, fortjener al Roes. Den rette Læge, som optræder i Komedien, er ingen latterlig Person; han har ikke Andet tilfælleds med Lægerne i de gamle Komedier end et komisk Navn og den lange Doctorkjole; men da han er en omreisende Læge, bringes Henrik, der uden at kjende ham skal forestille hans Person, til at forestille ham i Lighed med de fra Molières Komedier bekjendte Læger, særligt med

en saadan, som forestilles af Stuepigen i Den indbildt Syge, og som siger: »Jeg er omreisende Læge, som drager fra By til By, fra Provins til Provins, fra Kongerige til Kongerige, for at opsøge mærkelige Tilfælde, hvorved jeg kan vise min Duelighed, og finde Patienter, som ere værdige til at komme under min Behandling, og paa hvem jeg kan gjøre Brug af de store og skjønne Hemmeligheder, jeg har opdaget i Medicinen.« Det gjælder ved Henriks Skalkestykke alene om at narre Jeronimus og faae ham til at troe, at den navnkundige omreisende Doctor Bombastus er en saadan Person, som Henrik agêrer, og Jeronimus troer det, da han er lige saa let at narre, som Fædrene i Molières Komedier.

Ved Siden af den fornyede Latterliggjørelse af en svunden Tids Læger, indeholder Komedien en Skjemt med det Sværmeri, endel af Kjøbenhavnerne i de to foregaaende Aar havde haft for Hoffets tydske Opera. Leonora, der ønsker at blive sendt som Patient til Kilden, for at hun derfra kan flygte bort med sin Elsker, anstiller sig, som hun har faaet den underlige Sygdom at synge istedenfor at tale, og Sygdommen skal være kommen af, at hun har været en altfor lidenskabelig Elskerinde af Operaen. Det tydske Operaselskab er omtalt i Femte Bind, i Indledningen til Ulysses von Ithacia. Dets Forestillinger gaves for Hoffet; men Byens Publikum kunde faae Adgang til Forestillingerne. I Januar og Februar 1723 gav Selskabet endogsaa nogle offentlige Forestillinger paa Hoftheatret for Penge med Kongens Tilladelse; men kort derefter lod Kongen de tydske Operister reise tilbage til Hamborg, hvorfra de vare komne, og der var ingen Opera i Kjøbenhavn, dengang Kildereisen blev spillet paa Theatret i Grønnegade. Hvis Komedien foregaaer, medens Operaselskabet endnu var i Kongens Tjeneste, foregaaer den i Sommeren 1722, førend den danske Skueplads blev oprettet; men da Jeronimus i Act. III. Sc. 5 kommer til at tænke paa den hos de danske Acteurer opførte Komedie Am-

fitrion, og da Henriks Kjendskab til Lægerne i Molières Komedier maa antages at hidrøre fra Forestillingerne paa den danske Skueplads, foregaaer Komedien snarere i Sommeren, efter at Operaselskabet var bortreist, eller i en fingêret Sommer, hvori den danske Skueplads bestaaer samtidigt med den tydske Opera. Efter at det tydske Operaselskab havde forladt Kjøbenhavn, var der i mange Aar intet Operaselskab i Byen; men i December 1747 ankom endelig et nyt. Det var et italiensk, og dets Forestillinger gaves ikke for Hoffet, men for Byens Publikum. Den italienske og den tydske Opera forekom Holberg at være en daarlig Kunstart. I sin Epistel 299, som er skreven kort efter at Italienerne havde sluttet deres første Saison, omtaler han den Lykke, som Operaen havde gjort hos det fornemme Publikum, og yttrer i Anledning af Folks Manie for at synge efter Italienerne, at »ingen af vore Skuespil kunde nu være bekvemmere til at forestilles end Kildereisen eller Den syngende Jomfrue«. Stykket blev spillet samme Aar hos Von Qvoten den 27. Februar, men kom først til Opførelse paa det kongelige Theater i Sommeren 1749.

Til Handlingen i Kildereisen fandt Holberg Motiverne i forskjellige af de franske Theaterstykker. Begge Molières Doctorkomedier L'Amour Médecin *og* Le Médecin malgré lui *ere benyttede, og tillige Pariser Italienernes* Les Bains de la Porte Saint Bernard *og* Pasquin et Marforio. *I enhver af disse Komedier anstiller en Jomfru sig, som om hun er falden i en Sygdom, for at hun kan blive gift med den Mand, som hendes Fader ikke vil lade hende komme sammen med, og det lykkes hende ved Lægens Bistand at faae sin Villie. Faderen er i disse Komedier, som hos Holberg, en Enkemand. I* Pasquin et Marforio *har Jomfruen den samme Sygdom, som Leonora; hun synger bestandigt istedenfor at tale, og i* Les Bains de la Porte Saint Bernard *spiller Elskerens Tjener en lignende Rolle, som Henrik; han forklæder sig som Doctor og tilraader, at Jomfruen*

sendes til et Bad, og efter at hun er kommen derhen, lader hun sig bortføre. Ogsaa i begge Molières Doctorkomedier tager Jomfruen Flugten med sin Kjæreste. Men intet af de fire franske Theaterstykker har en saadan national Karakter, som Holbergs Komedie, hvor Handlingen er knyttet til en aarlig Folkeskik.

Kilden, hvortil der reises, er Sanct Hanses eller Vartov Kilde, som laa en Fjerdingvei fra Kjøbenhavn i Nærheden af Gammel Vartov, ved Traktørstedet Kildendal paa den østlige Side af Strandveien. Folk havde i ældre Tider valfartet til denne Kilde for at søge Helbredelse; men dengang Holberg skrev sin Komedie, var det mest for Morskab, at Turen foretoges. Det var da ogsaa for Størstedelen simple Folk, som forsamledes paa en Sanct Hans-Aften ved Kilden, og der forefaldt mange Uordener. Byens Brand i 1728 virkede til, at disse Kildeture aftog, og under Christian den Sjettes Regjering bragte Pietismen dem til at ophøre. Men senere hen kom en ny Kildetur i Brug, da Kjøbenhavnerne lærte den i 1750 istandsatte Kirsten Piils Kilde i Jægersborg Dyrehave at kjende. Vandet i denne Kilde mentes ikke at have nogen særegen Kraft; de smukke Naturomgivelser gjorde den til et yndet Valfartssted, og efter at det var blevet Skik blandt Kjøbenhavnerne at reise ved Sanct Hans-Dag til Kirsten Piils Kilde, faldt Glemsel over Kilden paa Strandveien. Derfor troede Rahbek, da han skrev sine Kommentarer til Holbergs Komedier, at Kilden, hvorom Talen er i Kildereisen, ikke kunde være nogen anden end Kirsten Piils, og saaledes troede man længe; men Feiltagelsen er berigtiget af P. M. Stolpe i en Afhandling, som staaer i Danske Samlinger og har til Overskrift: Vartov-Kilde og Holbergs »Kildereise«.[1]

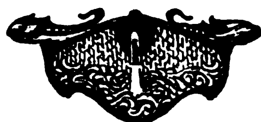
[1] **Danske Samlinger, Anden Rækkes Sjette Bind.**

KILDEREISEN

KOMEDIE I TRE AKTER

FØRSTE GANG FORESTILLET
PAA THEATRET I LILLE GRØNNEGADE
I JULI
1724

JERONIMUS, EN GAMMEL ENKEMAND
LEONORA, HANS DATTER
MAGDELONE, HUSHOLDERSKEN
PERNILLE, KAMMERPIGEN
ARV, GAARDSKARLEN
NIELS KUDSK
LEONARD, EN UNG HERRE FRA HOLSTEN, FORLOVET MED LEONORA
LEANDER, HANS BRODER, FORLIBT I LEONORA
HENRIK, LEANDERS TJENER
DOCTOR BOMBASTUS
DOCTORENS LAKAI

SCENEN ER I KJØBENHAVN OG OMEGN

ACTUS I.

SCEN. 1.

LEANDER. HENRIK.

LEANDER. Ikke heller Brev med denne Post! Jeg veed aldrig, hvad jeg skal sige derom.

HENRIK. Herre, istedenfor at ligge og vente her efter Breve, skulde I have reist lige til Jer Broer, saa havde I allerede haft den Arv i Hænderne, som er Jer tilfalden efter Jer Faers Død.

LEANDER. Du staaer og snakker hen i Taaget, ligesom du ikke vidste, hvad Kjærlighed er.

HENRIK. Jeg veed nok, hvad Kjærlighed er; jeg er baget af samme Dei som andre Mennesker; men Interessen trækker dog mest. Naar Cupido, som er Gudinde for Kjærlighed, siger: Staa! saa staaer jeg; men naar Mercurius, som er Gud for Gevinst og Interesse, gir Contraordre og siger: Gaa! saa reiser jeg.

LEANDER. Jeg vilde ønske, at jeg kunde sige det Samme; men det er mig ikke muligt at reise herfra, førend jeg blir denne skjønne Jomfrue mægtig.

HENRIK. Hvordan Pokker vil I blive hende mægtig?

LEANDER. Ak, Henrik! det er en stor Post, at hun elsker mig.

HENRIK. Det vil ikke meget sige. Naar hendes Faer lader hende indspærre, saa kan Herren ikke vinde Andet ved Sin Kjærlighed end elske Sig en Feber eller Gulsot paa Halsen.

LEANDER. Vi maa bruge Practiker, Henrik! medens den Gamle er paa Landet.

HENRIK. Ei, det er en let Sag. Hvis Herren kun kan skaffe mig Nøglen først til Porten, dernæst til de andre Døre, og faae En til at slaae en halv Snes Øien ud paa Portneren (thi han har ligesaa mange som Argus), saa vilde jeg nok skaffe Herren ind til hende.[1]

LEANDER. Du hitter nok paa Noget, kjære Henrik.

HENRIK. Tiden er saa knap, Herre! I hørte jo sidst, da hun talede med Jer udaf Vindvet, at hendes Faer kommer hjem iaften med hans tilkommende Svigersøn. Jeg har nok et bekvem Hoved til Skjelmsstykker, uden at rose mig selv; men Tiden er knap, og jeg er ikke kjendt her paa Stedet. Kammerpigen Pernille har maaskee opspundet Noget, siden vi taledes sidst ved.

LEANDER. Hvad er Klokken nu?

HENRIK. Klokken er Fire.

LEANDER. Det er just den bestemte Tid at faae dem at see i Vinduet. Blir du Noget vaer?

HENRIK. Ja, jeg seer alt Gardinerne.

[1] Henrik lægger for Dagen, at han kjender Noget til den klassiske Oldtids Mythologie. Han er »en latinsk Dreng«, en Tjener, som har gaaet i Latinskole, og han faaer i det Følgende Leilighed til at lade høre, at han kan tale de Lærdes Sprog. Men hans Latin er som Christoffers i Den Vægelsindede og Jenses i Jakob von Thybo, og hvad han kjender til Mythologien er ikke stort. Han kjender Cupido og Mercurius og Ios hundredøiede Bevogter Argus, men omtaler Cupido som en Gudinde.

LEANDER. Ei, harceleer dog ikke saa meget.

HENRIK. Det er, min Tro, ingen Harcelering. Jeg seer alt Gardinerne røres. Se, der aabnes Vinduerne. Der er de.

SCEN. 2.

LEONORA og PERNILLE i Vinduet. LEANDER. HENRIK.

LEANDER. Ak, allersødeste Jomfru! er der Noget opspundet til min Frelse? Siig, skal jeg døe eller leve?

LEONORA. Om vor Intrigue vil lykkes, skal vi komme sammen denne Aften. Her er alt begyndt paa Noget, som Pernille bedst kan sige, hvordan det skal sættes i Værk.

PERNILLE. Intriguen er denne. Jomfruen stiller sig an at være falden i en underlig Svaghed, at Alt hvad hun taler er paa Sang.

HENRIK. Det er meget sælsom. Kunde I ikke finde paa noget Andet?

PERNILLE. Det er jo lige meget, naar det er Noget, som reiser sig af Hjernens Forvirrelse. Anledning til denne Slags Svaghed at digte hende paa er denne. Hun er en stor Elskerinde af Opera,[1] hvoraf hun har en god Samling, som hun daglig øver sig i, og gjør undertiden noget for meget deraf, saa hendes Faer har ofte straffet hende derfor;[2] hvorover dersom hun skal falde i noget Galskab, er det rimeligt, hun lar det see i de Ting, som hun har været for meget indtagen af. Tilmed har vi alt bildet Gaardskarlen Arv det ind, som

[1] »Opera« er den Holbergske Flertalsform af Opera.
[2] »straffet«, dadlet.

hjertelig græmmer sig derover, saa at vi maa blive ved det Forsæt.

HENRIK. Men hvad vil deraf følge?

PERNILLE. Naar den Gamle nu kommer hjem og forskrækkes over den Hændelse, raader jeg ham til at have Bud efter den navnkundige Doctor Bombastus, som med sin Søn nylig er kommen her til Byen, for at raadføre sig med dem i hendes Svaghed.[1]

HENRIK. Ja, hvad vil det sige? De gir hende da maaskee Noget ind at svede paa, og saa er jo vi lige nær.

PERNILLE. Nei, du skal agêre samme Doctor, og din Herre hans Søn, og raade Jeronimus til, saasom det er Sanct Hans-Aften iaften, at lade hende reise til Kilden, hvis Kraft og Dyd du maa afmale paa det Bedste, hvilket han vil lettelig troe, saavelsom alle gamle Folk her i Byen, der af Overtro gjøre saadan Reise Sanct Hans-Aften.

HENRIK. Men end om han selv vil reise med for at have Opsyn med sin Datter?

PERNILLE. Det er jeg vis paa, at han ikke gjør; thi naar han kommer fra en lille Reise, er han saa udmattet, at han maa have tre Dages Rolighed igjen. Du kan tilbyde din Tjeneste at følge hende for at see til, hun bruger Vandet ret. Naar I saa kommer sammen, kan I ved Kilden overlægge Jere Sager, hvor I vil retirere Jer, indtil han tilsteder Ægteskab. Jeg saavelsom Husholdersken Magdelone har ogsaa lige saa stor Begjærlighed at komme ud, som Jomfruen, og lige

[1] Doctor Bombastus minder om Paracelsus ved at hedde Bombastus, og Sønnen, som Pernille tillægger ham, faaer ogsaa et af de Navne, Paracelsus havde, Theophrastus.

saa vigtige Aarsager. Vi maa betjene os af saadane Leiligheder; thi vi kommer ellers ikke ud af Døren.

HENRIK. Men ved hvad Leilighed skal jeg komme ind, naar jeg agêrer Doctor Bombastus?[1]

PERNILLE. Jeg skal vise Gaardskarlen hen i det Hus, hvor I boer, at spørge efter Docteren, og da maa I begge være i Beredskab at følge med.

HENRIK. Men her er Nogen ved Porten.

PERNILLE. Det er Arv. Løber da og lar Alting være i Beredskab.

SCEN. 3.

ARV ALENE.[2]

Det er noget forbandet Tøi, som vil lægge Hr. Jeronimus i Graven. Jeg havde aldrig villet troe det, hvis jeg ikke havde hørt og seet det selv. Jeg kommer ind og spør, om Herren kommer hjem iaften; da svarer hun mig i Tremulanter saaledes:

Hør Ungersvend! jeg si..... ger dig,
Han kommer iaften vis.... selig.

Og saaledes blev hun ved at synge til hvad jeg spurgte. Hun maa være forhexet eller lave til Barsel med en ung Spillemand. Jeg har aldrig hørt Saadant min Livstid. Jeg kan ikke vide, hvoraf Saadant kan komme; uden at hun i Tanker maa have ædt op en Nodebog og faaet en Hob enkelte og dobbelte Fuser i Maven, som kommer hende

[1] »komme ind«, optræde paa Skuepladsen. Henrik udtrykker sig her som en Acteur.

[2] Theaterdecorationen vedblev at forestille Gaden udenfor Huset, hvor de to første Scener foregik; men alle de følgende Scener foregaae inde i Huset.

idelig til at synge.[1] Det er en Ynk at see paa Magdelone og Pernille; thi de sidder og græder over denne Hændelse, som de var pidsket. Men der kommer, min Tro, Hr. Jeronimus med Monsieur Leonard. Jeg har ikke Hjerte at fortælle ham det. Det maa enten Magdelone eller Pernille gjøre.

SCEN. 4.

JERONIMUS I EN REISEKJOLE. *LEONARD. ARV.*

JERONIMUS. Min kjære Svigersøn, det kan gjøres af, medens Han er i Byen denne Gang; thi saa vidt som jeg kan see paa Hans Gaard, da er Han istand at bringe Sin Brud hjem, naar det skal være. Men der seer jeg Gaardskarlen Arv. — Nu, Arv! hvorledes staaer til i Huset?

ARV. Vel nok, Herre; men ....

JERONIMUS. Hvad vil du sige med dit »Men«? Her har maaskee været Nogen for at tale med mig om magtpaaliggende Ting?

ARV. Nei, Herre; men ......

JERONIMUS. Her har maaskee været Nogen at ville betale Penge; thi mine Debitorer pleier gjerne være villige at betale, naar de veed, at jeg ikke er i Byen.[2]

ARV. Nei, Herre, her har Ingen været; men ....

JERONIMUS. Hvad Fanden vil du da sige med dit »Men«?

[1] »enkelte og dobbelte Fuser« ere Ottendedels og Sextendedels Noder.

[2] I den svenske Oversættelse, der udkom i Stockholm 1779, er Jeronimus en Kjøbmand, hvad man allerede faaer at vide af Stykkets Titel: »Resan til Sanct Ragnilds Källa Midsommar-Afton, eller Den enleverade Köpmans-Dottren«. I Laubs Oversættelse 1744 er han »ein alter begüterter Edelmann«.

ARV. Aldeles Intet, Herre; det er saa min Talemaade; men ....

JERONIMUS. Her maa endelig være hændet Noget. — Du maa ikke have vel forvaret din Post, saa min Datter maaskee har føitet i Byen. Jeg skal nok faae det at vide.

ARV. Der har, min Tro, ikke en Sjæl været udenfor Gadedøren uden den hvide Kat, som jeg pryglede strax ind igjen, og svor paa, at jeg skulde klage ham for Herren.[1] Hvad mig er betroet, forretter jeg trolig; men ....

JERONIMUS. Det er dog en Satans »Men«! Er min Datter maaskee ikke vel?

ARV. Jo, hun er vel nok; men ....

JERONIMUS. Hvad skader hende da? Fort siig!

ARV (grædende). Ak, Herre! lad Pernille og Magdelone sige det.

JERONIMUS. Mit hele Legem skjælver. — Pernille og Magdelone! Kommer ud![2]

LEONARD. Altereer Jer ikke, kjære Svigerfar. Drengen er enfoldig. Der er maaskee gaaet et Krus eller et Glas istykker.

JERONIMUS. Nei, det er, min Tro, noget Andet.

SCEN. 5.

DE FORRIGE. PERNILLE. MAGDELONE.

JERONIMUS. Hør, Magdelone! hvad er det for Skjelmsstykker, I har bedrevet i min Fraværelse?

MAGDELONE. Vi har, min Tro, intet Ondt gjort.

[1] »klage« — i 1725: »klave«.
[2] »kommer ud!« — I 1725 staaer der: »Kommer nd«, og Trykfeilen »nd« er i 1731 korrigeret til »ind«; Liebenberg har korrigeret den til »ud«.

JERONIMUS. Hvordan er det med min Datter? (Magdelone græder.)

Ak Himmel! hvad er dog dette? — Pernille! hvordan er det med min Datter? (Pernille græder.)

Arv! fort siig mig, hvad det er. (Arv græder ogsaa.)

I skal faae en Ulykke, hvis I ikke strax siger mig det.

MAGDELONE. Ak, Herre! lad Arv sige det.

ARV. Ak, Herre! lad Pernille sige det.

PERNILLE. Ak, Herre! lad Magdelone sige det.

JERONIMUS. Pernille! jeg befaler dig at sige mig det.

PERNILLE. Ak, Herre! forskrækkes da ikke for meget derover. Igaar Nat mellem Et og To . . . Var det ikke saa, Magdelone?

MAGDELONE (grædende). Jo, det var henved To.

PERNILLE. Da vaagnede Jomfruen op i Forskrækkelse [og] spadserede frem og tilbage med underlige Gebærder. Da vi spurgte, hvad hende skadte, svarede hun os paa lutter Sang.

JERONIMUS. Hun maa have gaaet i Søvne.

PERNILLE. Ak nei, Herre! hun holder ved at synge indtil dette Øieblik.

ARV. Da er det en Djævels Syngen, har hun sjungen fra den Tid og til nu. Jeg kom ind i Kammeret om Morgenen og spurgte, om Herren var ventende hjem iaften; da satte hun sig i Positur, ligesom hun vilde agêre Komødie, og svarede i Sang. Jeg kan ikke gjøre det saa vel, som hun; thi jeg har ikke lært at synge; men det gik ungefær saaledes:

Hør, Ungersvend! jeg si . . . . ger dig,
Han kommer iaften vis . . . . selig.

Herren forlader mig, at jeg synger noget ilde.

LEONARD. Ak, Himmel! hvad er dette for en Hændelse!

JERONIMUS. Ak, jeg elendige Menneske! hvad hører jeg! Der har vi Frugten af den forbandede Operalæsning. Det Djævelskab har taget saadan Overhaand, at I skal see, hveranden Jomfru her i Byen vil begynde at synge ligeledes istedenfor at tale.

LEONARD. Det var at ønske, Hr. Jeronimus, at de vilde; men efterdi Hans Datter synger endnu alene, saa kan det ikke passêre for Andet end en Sygdom eller Galskab.

JERONIMUS. Lad hende strax komme hid. — Arv! fly mig et Ris, som jeg vil holde bag Ryggen og siden true hende med, naar jeg seer, at gode Ord ikke vil hjælpe. — Disse Nodebøger skal og Fanden i Vold. Jeg skal love for, at der aldrig hverken enkelte eller dobbelte Fuser, hverken *B-dur* eller *B-moll* skal komme inden min Dørtærskel oftere. — Hør, Arv! Naar den Mamsell, som lærer hende at synge, kommer her igjen, saa kanst du bede hende paa en høflig Maade at gaae Døden og Djævlen i Vold. — Ak, mit Hjerte vil briste af denne ulykkelige Hændelse.

SCEN. 6.

LEONORA. DE FORRIGE.

PERNILLE. Her er Jomfruen.

JERONIMUS. Er det sandt, som jeg hører om dig, min Datter, at du har saadane forbandede Lader, at du svarer Folk i lutter Sang og Tremulanter? Hvad Pokker har bragt dig i saadane Gril-

ler, hvorved du bringer Skræk i din gamle Faer og prostituerer dig over hele Byen?

LEONORA (i Operatone).

Möchte ich doch, ich doch
Mein getreuen Amyntas noch,
Ehe ich sterbe, wieder sehn.[1]

JERONIMUS. A....a! Og det er paa Tydsk ovenikjøbet.[2] — Kjender du mig ikke, mit Barn?

LEONORA.

Ihr seid mein Vater, Ihr seid mein Vater.

JERONIMUS (visende Riset). Seer du det? Hvis du ikke holder op at harcelere, saa......

LEONORA.

Gestrenger Vater! Gestrenger Vater! Halt!
Das ist ja Tyrannei, das ist ja gar Gewalt.

LEONARD. Jeg er saa altereret, at jeg ikke kan staae paa mine Ben. — Adieu, min Herre! Lar mig vide, naar det blir bedre med hende. [Gaaer.]

JERONIMUS. Ak, jeg elendige Menneske! Dette vil krænke mig til Døden.

PERNILLE. Er det ikke bedst, at Herren har Bud efter den nye Doctor, som er for nogle Dage siden kommen til Byen?

[1] I de gamle Udgaver staaer: »Möchte ich doch, ich doch mein getreuer Amyntas noch ehe ich sterbe wieder sehn«. Oehlenschläger har i sin tydske Oversættelse af Komedien korrigeret det til:

»Möcht' ich doch
Meinen getreuen Amyntas noch,
Eh' ich sterbe, wieder sehen«.

Amyntas var et Navn, som brugtes i Hyrdepoesien, og nogle af Operaerne vare lyriske Hyrdestykker.

[2] At hun synger paa Tydsk, er dog ikke forunderligt, da Operaen i Kjøbenhavn var tydsk.

JERONIMUS. Veedst du, hvor han boer, saa siig det til Arv, at han springer derhen.

(Pernille taler sagte til Arv, og han gaaer.)

PERNILLE. Det skal være en ypperlig Mand, der har gjort store Curer; men han er noget dyr.

JERONIMUS. Ja, jeg har nok hørt tale om ham. Det er jo Doctor Bombastus, som du mener.

PERNILLE. Ja, det er den Samme. Han har allerede cureert sex stumme Folk her i Byen. Han har en Søn med sig, som skal være ligesaa stærk, som han selv, i Medicinskabet.

JERONIMUS. Hvor har du hørt alt dette?

PERNILLE. Mamsellen, som har informeret Jomfruen, har fortalt det. Ak, gid han kunde hjælpe hende! Om jeg skulde sælge mine Klæer indtil mit Skjørt, saa vilde jeg gjøre det for at betale ham.

JERONIMUS. Han skal nok blive betalt.

PERNILLE. Men vil Herren ikke forsøge at tale hende meer til, for at høre, om hun bliver ved?

JERONIMUS. Jeg kan ikke taale at see paa hende, Pernille. Lad hende gaae ind saalænge, til Docteren kommer. (Leonora ledes ind.)

SCEN. 7.

JERONIMUS. PERNILLE.

JERONIMUS. Kan Nogens Sorg vel lignes med min? Det er mit eneste Barn, hvis Bryllup jeg havde tænkt at holde i en af Dagene med en fornemme ung Person.

PERNILLE. Var det den unge Person, som gik bort?

JERONIMUS. Ja, det var ham.

PERNILLE. Hvor boer han?

JERONIMUS. Han er fra Holsten,[1] hvor han har arvet anseelige Midler efter sin Faer, som nylig er død, og maaskee kan faae dobbelt saa meget, dersom det er sandt, som man siger, at hans Broer er død udenlands. Han har sat sig her ned i Landet paa en Herregaard, hvor han har gjort Alting rede at tage imod hende. Jeg veed nok, at denne fremmede Stratenjunker, som talede med hende paa det Assemblée for fjorten Dage siden, gaaer og støver efter hende.[2] Jeg har faaet tilstrækkelig Kundskab derom, hvorfor jeg har brugt alle mulige Præcautioner, at han ikke faaer hverken hende eller Nogen af Jer Andre i Tale; thi Knægten seer vel ud, og en ung Jomfru, som hun, er let at forføre.

PERNILLE. Er det derfor, at Herren har sluttet os inde ligesom i en Musefælde?

JERONIMUS. Ja, just derfor. Men mon hun skulde have nogen Kjærlighed til samme Karl, og det Samme skulde have bragt hende i dette Galskab?

PERNILLE. Nei, jeg har, min Tro, ikke mærket Andet end, at hun var fornøiet med det Val, som Herren har gjort. Men der kommer Docteren og hans Søn.

[1] Med »Holsten« menes Hertugdømmerne, Slesvig og Holsten, og da Leonard og hans Broder tale Dansk, ere de rimeligvis et Par Slesvigere.

[2] Leander siger i Slutningen af Komedien, at han kom »for tre Uger siden« til Kjøbenhavn, og at han vilde strax være reist videre, hvis han ikke havde forlibet sig i Leonora paa bemeldte Assemblée.

SCEN. 8.

HENRIK SOM DOCTOR. *LEANDER* SOM LICENTIAT.
JERONIMUS. PERNILLE. ARV.[1]

(Henrik og Leander gjør pedantiske Complimenter.)

JERONIMUS. Om Forladelse, min Herre, at jeg har taget den Dristighed at have Bud efter Ham.

HENRIK. Alt forladt. Er det Ham selv, som er gal, min Herre?[2]

JERONIMUS. Nei, Gud skee Lov, jeg skader Intet, Hr. Doctor. Men min eneste Datter er geraadet i en stor Ulykke. Om Hr. Doctor kunde hjælpe hende, saa ....

HENRIK. Det skulde være en farlig stor Ulykke, som jeg ikke skulde kunne hjælpe for. Jeg vilde ønske, min Herre! at Han selv havde halvfemsindstyve Ulykker og Sygdomme paa Halsen, at jeg kunde gjøre min Kunst probat paa Ham.[3]

JERONIMUS. Jeg takker skyldigst, Hr. Doctor; men det er dog bedre, som bedre er.

HENRIK. Det er endelig sandt. Men vil I give mig Lov at bryde Jer et Arm eller Ben af, alene for at lade see, hvor hastig jeg kan curere igjen?[4]

[1] I de andre Udgaver hører Magdelone til Personerne i denne Scene; men hun skal vistnok først optræde i den næste.

[2] »Ham selv« — i 1725 og 1731: »Han selv«.

[3] Samme Ønske udtales af den som Doctor forklædte Stuepige i Molières Den indbildt Syge: »*et je voudrais, monsieur, que vous eussiez toutes les maladies que je viens de dire, que vous fussiez abandonné de tous les médecins, désespéré, à l'agonie, pour vous montrer l'excellence de mes remèdes, et l'envie que j'aurais de vous rendre service*«.

[4] I Peder Paars siger Barberen Jens Blok til Fogdinden:

Hvis jeg kun til Forsøg maa give Jer et Skaar
I Side, Hals og Ryg, i Hoved eller Laar,
Og jeg Jer læger ei i tre til fire Dage,
Da vil jeg ei en Døit begjære for Umage.

(Anden Bogs tredie Sang.)

JERONIMUS. Jeg tviler ikke om Hans Dygtighed; thi Alverden kjender Doctor Bombastus; men jeg vil dog ikke umage Ham med saadane Bagateller denne Gang.

HENRIK. Han maa vel sige Bagateller. Det er Noget, som min Søn Licentiat Theophrastus kan gjøre i en Haandevending. Kom, min Herre! lad mig gjøre et Forsøg enten paa Hans Arm eller Ben.

JERONIMUS. Nei, Hr. Doctor! ikke denne Gang, ikke denne Gang.

HENRIK. Lad mig da forsøge paa Hans Gaardskarl.

JERONIMUS. Ja, det kan nok skee. — Arv! kom hid til Docteren.

ARV. A.... a!

JERONIMUS. Ei, du Nar! han curerer dig i samme Øieblik igjen.

ARV. A.... a!

HENRIK. Kom kun hid, min Søn! du skal see, hvor hastig det er gjort.

ARV. A..... a!

HENRIK. Jeg seer nok, at han ikke vil dertil. Men hvad er det, Jer Datter skader?

JERONIMUS. Hun vil ikke tale mere; men Alt, hvad hun siger, gaaer paa Sang.

HENRIK. Den Sygdom hedder paa Latin *Perisangia* og paa Græsk *Copissisandung.*[1] Den har jeg cureret Mange for. Jeg maa føle paa hendes Puls. (Føler Pernille paa Pulsen.)

Har Hun længe været saa gal, min kjære Jomfru? Giv Jer kun tilfreds; jeg skal nok curere Jer.

[1] »*Copissisandung*« findes omtalt i Noten i Femte Bind Side 155.

PERNILLE. Jeg siger tusind Tak, Hr. Doctor; men det er ikke mig.

JERONIMUS. Nei, Hr. Doctor, det er min Pige. — Lad min Datter strax komme hid.

SCEN. 9.

LEONORA. MAGDELONE. DE FORRIGE.

HENRIK. Ja, det er ret. Det første jeg kastede mine Øien paa hende, kunde jeg see, at hun har den Svaghed, som kaldes *Perisangia.*

LEANDER. Vil kun Papa give Agt paa hendes Næse, paa den Circumflex eller *Dolus malus,* som Han seer.

HENRIK. Det er ret, min Søn! Den Circumflex gir alene tilstrækkelig tilkjende, at det er en *Perisangia.* Jeg maa føle hendes *Pultem.*[1]

JERONIMUS. Vil Hr. Doctor ikke lægge Sin Hat fra Sig? Den incommoderer Ham. — Arv! kom hid og tag Hr. Doctors Hat.

ARV. A . . . . . a!

JERONIMUS. Jeg troer, Drengen er gal. — Vil du hid at tage Hatten!

ARV. A . . . . a!

HENRIK. Han er bange for mig; jeg vil sætte Hatten paa Hovedet. — Om Permission, min hjerte Jomfru! — Ja, Pulsen slaaer *perisangialiter.* — Føl, Hr. Licentiat! og siig mig din Mening.

LEANDER. Mig synes, Papa! at her er mere end en *Perisangia;* her er snart en *Archisangia.*[2]

HENRIK. Det er sandt. Pulsen har hartad en fuldkommen archisangialisk Gang. Men det er

[1] »*Pultem*« — *Puls* betyder paa Latin Grød.
[2] »snart«, næsten.

Intet. — Min Søn skal curere Hende, min hjerte Jomfru.

LEANDER. Ja, det skal jeg gjerne; vil Hun kun have Tillid til mig.

LEONORA.

Jeg stoler paa dig mest
I dette og i Mere;
Du min Apollo est,
Som ene kan curere.[1]

JERONIMUS. Hvor fælt det er at høre hende svare paa Sang, saa glæder jeg mig dog ved at høre, at hun har Tillid til Licentiaten.

PERNILLE. Ja, jeg skal give min Hals, om han ikke curerer hende.

LEANDER. Det er ikke en liden Hjælp for en Doctor, at Patienten har Tillid til ham.

LEONORA.

Naar jeg dit Aasyn seer,
Forsvinder al min Smerte,
Ja, Alting i mig leer,
Se, jeg dig gir mit Hjerte.
Jeg stoler paa dig mest
I dette og i Mere;
Du min Apollo est,
Som ene kan curere.

JERONIMUS. Det er endelig noget stærkt; men jeg kan tænke, det er et Stykke af et Opera.[2] Jeg

[1] Apollo var ikke blot Sangens og Musikens Gud, men ogsaa Lægekunstens. I Tredie Akt sværger derfor Doctor Bombastus ved Apollo og kalder ham den himmelske Læge. Han kaldes ogsaa i Ulysses von Ithacien, Act. III. Sc. 1, »den himmelske Doctor Medicinæ Apollonius«. Sædvanlig nævnes Æsculap som Lægekunstens Gud; men Æsculap havde lært Kunsten af Apollo, som var hans Fader.

[2] Maaskee han har Ret; men Operaselskabet var tydsk, og ingen af dets Operaer var bleven forestillet i det danske Sprog.

mærker, Hr. Doctor! at hun er allerede til Forbedring; thi tilforne sang hun ikke uden paa Tydsk.

LEANDER. Saa sandt som jeg er *legitime* promoveret Licentiat, saa skal Han takke mig. — Inden to Dage, min kjære Jomfru! skal Hun føle Virkning af min Dygtighed.

LEONORA.

Jeg stoler paa dig mest
I dette og i Mere;
Du min Apollo est,
Som ene kan curere.

(Arv staaer imidlertid og skjælver og løber til Side, saa tidt Doctoren nærmer sig til ham.)

HENRIK. Jeg maa conferere lidt med min Søn om Curen. — *Quid tibi videtur, Dominus Licentiatus? Post molestam senectutem nos habebit humus.*[1]

LEANDER. Nomen Pronomen Verbum Participium Supinum Præpositio Conjunctio Interjectio.[2]

HENRIK. Adjectivum et Substantivum Genere, Numero et pluraliter.[3]

[1] Om de i Holbergs Komedier forekommende Citationer af den gamle Studentersang *Gaudeamus igitur* findes en Bemærkning i Fjerde Bind Side 87.

[2] Der stod i Donats Grammatik: »Alle de Ord, som nævnes kan, føres til en af disse 8 Ordener, som ere: *Nomen, Pronomen, Verbum, Participium, Adverbium, Conjunctio, Præpositio, Interjectio*«. Jvfr. Noten i Syvende Bind Side 53.

[3] Den syntaktiske Regel, som Henrik giver sig til at citere, lød hos Donat: »*Adjectivum et Substantivum Genere, Numero et Casu convenient*«. Jvfr. Noten i Syvende Bind Side 54.

LEANDER. Rusticus in via; si non vis credere, gusta.[1]

HENRIK. Gratias quam maximas ago, quia quoniam quando.[2]

LEANDER. Tunc tua res agitur, paries quum proximus ardet.[3] (De bliver meer og meer hidsig.)

HENRIK. Alfa Beta Gamma Delta Ypselon Ponto Basta.

LEANDER. Ad adversus adversum pro contra extra supra palam archipodialiter tenus.[4]

ARV (sagte). Gid de kunde komme i Haar sammen og bryde Arm og Ben itu paa hinanden istedenfor paa mig.

HENRIK. Omnia conando docilis solertia vincit.[5]

LEANDER. Pes Aries Paries Palmes cum Limite Stipes.[6]

HENRIK. Quisquis amat ranam, ranam putat esse Dianam.[7]

[1] Leander synes at sammensætte Begyndelsen af eet Hexameter med Slutningen af et andet, ligesom Jens gjør i Jakob von Thybo, naar han siger:

Tunc tua res agitur, docilis solertia vincit.

[2] *quia quoniam quando* fulgte i Grammatiken efter hverandre blandt de causale Bindeord.

[3] Samme Vers af Horats hører til det Latin, som Peer Degn udkrammer i Erasmus Montanus Act. III. Sc. 4.

[4] Han opregner Præpositioner, som styre Accusativ, og Præpositioner, som styre Ablativ, og indflikker det snurrige »*archipodialiter*«.

[5] Verset, der stod som Motto paa Titelbladet til Donats Grammatik, citeres oftere i Holbergs Komedier, i Den Vægelsindede Act. IV. Sc. 4, i Jakob von Thybo Act. I. Sc. 8, i Erasmus Montanus Act. III. Sc. 4.

[6] Leander svarer paa Henriks Hexameter med et nyt Hexameter, lavet af Begyndelsen af den Remse i Grammatiken, hvilke Ord, som ende paa *es*, der ere Hankjønsord.

[7] Dette Ordsprog, som er et leoninsk Hexameter fra Middelalderen, har sandsynligvis i Holbergs Tid været almindelig be-

ARV [sagte]. Ja, øver Jer Kunst paa Diana længe nok; thi det er kun en Hund.

HENRIK (med knyttede Næver). *Quando duo Substantiva concurrunt, alterum erat Infinitivi.*[1]

LEANDER. Tityre! tu patulœ recubans solertia vincit.[2]

HENRIK. Godt, godt, min Søn! Jeg har approberet din Mening fra Begyndelsen. Jeg har kun opponeret saa stærk imod dig for at høre, om du holdt fast ved dine Principia.[3] — Hør, min Herre! efterdi Eders Datter skulde blive syg og falde i saadan Galskab, saa er ingen beleiligere Tid for hende end denne.

JERONIMUS. Ak nei, min Herre! det er den allerubeleiligste Tid; thi hun skulde i disse Dage have Bryllup med en fornemme ung Person.

LEANDER. Nei, min Herre! Tidens Beleilighed bestaaer deri, at det er Sanct Hans-Aften idag.

JERONIMUS. Hvad kan det gjøre til Sagen?

LEANDER. Jo, hun maa ud til Kilden.

JERONIMUS. Men er der saadan Kraft i det Vand?

LEANDER. Der er større Lægedom deri, end

kjendt i Latinskolerne i Danmark, eftersom Henrik kjender det. I Ordsprogsamlinger findes det dog sjældent; men det staaer i Bruno Seidels fra 1589 tilligemed Variationerne *Quisquis amat cervam, cervam putat esse Minervam* og *Quisquis amat luscam, luscam putat esse venustam.*

[1] Donaten gav den syntaktiske Regel: *Quando duo Verba concurrunt absque Conjunctione, alterum erit Infinitivi.*

[2] Det første af Virgils Hyrdedigte begynder med den Linie:

Tityre! tu patulœ recubans sub tegmine fagi.

[3] Henrik kan give Leander samme Berømmelse, som den gamle Doctor Diafoirus giver sin Søn i *Le Malade imaginaire:* »*Il est ferme dans la dispute, fort comme un Turc sur ses principes, ne démord jamais de son opinion*«.

Nogen skal kunne troe, naar man bruger det paa den rette Maade og til det rette Klokkeslet og ved nogle foregaaende Præparatorier, som for Exempel et lille Pulver, som hun skal tage ind først.

JERONIMUS. Vil da Hr. Licentiat have den Godhed at følge med?

LEANDER. Ja, hjertelig gjerne.

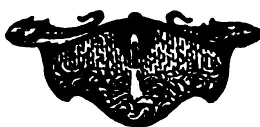
JERONIMUS. Jeg vilde ogsaa bede, at Han seer til, at ingen Anden faaer hende i Tale derude; thi her er kommen en ung Snushane til Byen, som gaaer og støver efter hende.[1]

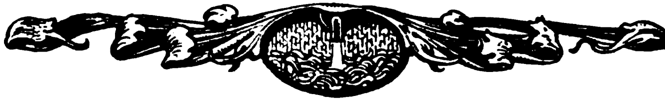
LEANDER. Det skal have gode Veie.

JERONIMUS. Hør, Pernille og Magdelone! laver Jer strax til og lar baade Vognen og Chaisen spænde for; thi nu er Tiden. — Vil De behage at træde ind saa længe, medens Vognen spændes for.[2] [De gaae ind.]

[1] »Snushane« — i de gamle Udgaver: »Studshane«, hvad Rahbek, vistnok med Rette, ansaae for en Trykfeil og korrigerede til »Snushane« (det tydske Schnauzhahn, Vindbøitel), et Ord, som ogsaa bruges i Den Stundesløse Act. II. Sc. 1 og i Den forvandlede Brudgom Sc. 1. Korrektionen var allerede foretaget i den svenske Oversættelse 1779. Laub har i sin tydske Oversættelse 1744 gjengivet »Studshane« ved »Stutzer«, og Boye og Liebenberg have i deres Udgaver holdt paa »Studshane«.

[2] Med »Chaisen« maa Jeronimus mene et Bagsæde med en Kalesche, som skal anbringes paa Vognen. Leonora og Licentiaten skal sidde i Chaisen, Pernille og Magdelone paa Forsædet, og Niels Kudsk skal kjøre de fire Personer ud til Kilden.

INTERMEDIUM

ISTEDENFOR DEN ANDEN AKT

THEATRUM gjøres saa lidet, som det kan, saa der præsenteres kun i Førstningen som en Vei til Kilden; hvorhen reise saavel Ryttere som Fodfolk med Spand, Krukker og Bouteiller, og kan En have hængende om sig lutter Krukker, Andre lutter Bouteiller. De Samme kan fare ud af een Side og komme ind af en anden for at have Anseelse af mange Folk.[1] To Processioner skeer af Folk, som holder Tacten efter Musik, een af Bønder, som gaaer Sommer i By med Faner og Mondêring og Majgrene, den anden af gamle Kjællinger, alle med differente vanskabte Masker gaaende med deres Krykker efter Tacten og Krukker hængende ved Siden. For dem spilles et Lirestykke.[2]

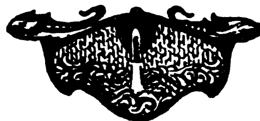
Derpaa aabnes *Fond de Thêâtre,* hvor Kilden præsenteres med nogle smaa Telte.

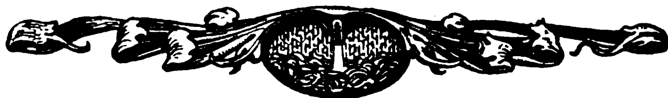
Saasnart det aabnes, høres samme Øieblik en stor confus Allarm. Nogle raabe, Andre snakke, Andre svinge og smække med Pidske, og Kjællinger slaaes om at komme først til Kilden. En blind Mand kommer ind med en Bierfiol, hvorefter Bønderne danse. Kilden er et lille Hul paa Gulvet, hvoraf idelig Nogle øse Vand, Nogle med Krukker, Andre med deres Hatte.[3] Naar det er mod Enden, sluttes *Fond de Thêâtre* igjen.

[1] Veien, som præsenteres, er baade Strandveien og enhver af de andre Veie, ad hvilke der reistes til Kilden fra Kjøbenhavn og omliggende Steder.

[2] Disse Processioner, hvori Bønder og Kjællinger drage med Musik til Kilden, ere næppe nogen Efterligning af Optog, som virkelig fandt Sted. I Laubs Oversættelse foreskrives, at der sammen med Kjællingerne følge Tiggere. Af Tiggere var der altid en Sværm ved Kilden paa Sanct Hans-Aften.

[3] At Kilden er et lille Hul paa Gulvet, hvoraf der øses Vand, stemmer med, at den virkelige Kilde paa Strandveien var som en Brønd.

ACTUS III.

SCEN. 1.

JERONIMUS. ARV.

JERONIMUS. Hør, Arv!

ARV (søvnig strækkende sig). Jeg veed ikke, hvorfor vi skal staae op om Natten.

JERONIMUS. Er det Nat, naar Solen er oppe?

ARV. Ei, Herre! I kan ikke regne Solen ved Sanct Hans-Tider, hvor hun ikke sover en halv Time i 24. Det kan vi Mennesker ikke gjøre; thi Solen sover derimod den hele Vinter bort, naar vi maa arbeide ved Lys. (Han gisper og strækker sig igjen.)[1]

JERONIMUS. Jeg havde ikke staaet saa tidlig op, hvis det ikke havde været for at erkyndige mig om min Datters Tilstand. Hvad Tid kom de hjem iaftes?

ARV. Der er hverken Hund eller Kat kommen tilbage endnu.

JERONIMUS. Hvad Pokker er dette? Er de bleven ude den hele Nat? Jeg veed, hun kunde jo have drukket Vandet iaftes og ligget hjemme inat. Man curerer jo ikke Folk om Natten.

ARV. Det er ligesom Sygdommen og Docteren er til, Herre. Der kan være visse Sygdomme, som cureres bedst om Natten, og visse Doctere, som ikke practiserer, førend Solen gaaer ned.

JERONIMUS. Det er sandt. Naar et Menneske

[1] »gisper«, gaber.

kommer en hastig Svaghed, saasom Daanelse, paa om Natten, saa maa man bruge Doctor; men i langvarige Sygdomme lader man Folk sove om Natten.[1]

ARV. Ei, Herre! Docterne forstaaer det bedst. Tro mig, at Docterens Søn havde ikke ladet hende ligge ude, hvis han ikke havde vidst, at Nattecur havde været hende tjenligt.

JERONIMUS. Hun er endelig i gode Hænder, det er vist; men jeg har dog ingen Rolighed, førend jeg seer hende. Jeg maa strax reise selv derud, hvorvel jeg er meget træt af forrige Reise. Kom ind, Arv! du skal følge mig. [De gaae ind.]

SCEN. 2.

HENRIK ALENE.

[I Doctordragt.][2]

Min Herre, som er flygtet med Jomfruen fra Kilden, har befalet mig at gaae hid for at holde den Gamle med Snak, at om han er allarmeret over deres Udeværelse inat, skal jeg forhindre ham, at han ikke reiser derud, paa det at de kan faae desbedre Tid til at komme i Sikkerhed. De opholdt sig to Timer ved Kilden, indtil de saae deres Tempo at komme bort med en Bondevogn. Hr. Jeronimi Kudsk, troer jeg nok, leder endnu efter dem; thi han tør vel ikke komme hjem, førend han har fundet dem igjen. Men jeg maa banke paa.

[1] »langvarige« — i de ældste Udgaver: »langvarig«.
[2] Henrik holder denne Monolog paa Gaden eller paa Theatret, som ikke skal forestille Andet end hvad det er.

SCEN. 3.

HENRIK. ARV. SIDEN JERONIMUS.

HENRIK. Hør, Kammerat! jeg vil tale et Ord med din Herre.

ARV. Ak, Hr. Doctor! Vil I intet Ondt gjøre mig?

HENRIK. Aldeles intet, min Søn. Jeg vil heller gjøre dig Godt end Ondt. Men lad mig faae din Herre i Tale.

ARV. Hr. Jeronimus! Her er Docteren igjen.

JERONIMUS [kommer].[1] Hans Tjenere, Hr. Doctor! Han kommer ret beleiligt. Jeg er bekymret over min Datters Udeblivelse inat, og staaer derfore færdig at reise ud til Kilden.

HENRIK. Ei, det gjøres ikke nødigt. Iaften skal I uden Tvivl have Jer Datter ganske frisk tilbage. Nu fik jeg Bud fra min Søn med en Seddel af dette Indhold. (Læser Seddelen.)

Spœlamdisimo Kjørivendum! Doctus doctior doctissimus![2]

Ja, Han forstaaer maaskee ikke Latin?

JERONIMUS. Nei jeg gjør ikke, Hr. Doctor.

HENRIK. Saa skal jeg da forklare det paa Danske.[3]

Høilærde og vidtberømte Hr. Doctor!
Høitærede kjære Fader!

Jeg maa berette Ham, hvor vidt der er avanceret med Curen. Jeg har ordineret to Pulver for Jomfruen, eet at bruge for Vandet, et andet efter

[1] Komedien foregaaer nu hele Tiden inde i Huset.

[2] »*Doctus doctior doctissimus*« stod i de latinske Grammatiker som Exempel paa et Adjectivs Comparation.

[3] »paa Danske« — i det sidste af de Høpffnerske Optryk: »paa Dansk«.

Vandet. Det første Pulver er den Tinctur, som kaldes......

JERONIMUS. Et Pulver er jo ikke Tinctur?

HENRIK. Jo, det kaldes nu Tinctur hos alle nye *Autoribus.* Jeg maa læse videre.

Det første Pulver er den Tinctur, kaldet *Skabhalsiaskomai,* hvilken saasnart hun havde taget ind, blev hun langt værre; thi hun gjorde ikke Andet end sang idelig. Derpaa lod jeg hende drikke af Vandet halvanden Potte og en to og tredivende Del, hvilket er den rette Portion, som Hippokrates har foreskrevet om dette Kildevands Brug; thi vil man bruge af Helene Kildevand, da siger Hippokrates saaledes:

Apo tu Helenu Omikron Pi Ro Sigma....[1]

JERONIMUS. Lad os kun gaae forbi hvad Hippokrates siger.

HENRIK. Ja nok. Videre.

Derpaa lod jeg hende drikke [af] Vandet &c. hvoraf hun blev noget bedre; men da hun havde faaet det andet i Livet, faldt hun min Søn om Halsen, og sagde uden Sang: Ak, Hr. Doctor! der faldt mig ligesom en tung Sten fra Hjertet.

(Jeronimus græder. Henrik læser videre.)

Hun har derfor ikke siden sunget uden to eller tre Gange; men jeg haaber, at naar hun ved Middagstider faaer ind den *Essentia scholastica,* som jeg har med, skal hun ganske blive restitueret og ganske frisk mod Aftenen see hendes kjære Faer. Skrevet i største Hast af Eders oprigtige Søn

Theophrastus.

Manu mea propria.

[1] Kilden paa Strandveien gjøres liig med den berømteste af de sjællandske Sundhedskilder, Helene Kilde.

JERONIMUS. Ak, Hr. Doctor! det er en behagelig Tidende for mig. Jeg vil da slaae mig til Rolighed og vente hende iaften. Han skal ogsaa blive betalt for Sin Umage.

HENRIK. Vi vil nok komme tilrette om Betalningen. Men der er en Lakai.

SCEN. 4.

DE FORRIGE. EN LAKAI.

JERONIMUS. Vil I tale med Nogen?

LAKAIEN. Min Herre Doctor Bombastus er herude, som vil have den Ære at tale med Ham.

JERONIMUS. Se, der staaer jo Jer Herre Doctor Bombastus.

LAKAIEN. Jeg beder om Forladelse. Min Herre er her udenfor.

JERONIMUS. Hvad Pokker vil det sige? — Svar ham, at han skal være mig velkommen.

[Lakaien gaaer.]

HENRIK (sagte). Hvo der nu havde en god Strikke, at jeg kunde hænge mig med mine Forfædre![1] Men jeg maa holde Ørene stive saa længe, som jeg kan; thi mit Ja er saa godt, som hans Nei.

SCEN. 5.

DOCTOR BOMBASTUS. HENRIK. JERONIMUS. ARV.

DOCTOREN. Om Forladelse, Herre! at jeg kommer saa tidlig. Iaftes meget sildig fik jeg at høre,

[1] »hænge mig med mine Forfædre«, hænge mig for at samles med mine Fædre. Jvfr. hvad Jesper siger i Jakob von Thybo, Act. V. Sc. 1: »Paa hvilke Ord han trykte mig i Haanden og ganske sagtelig hensov med sine Forfædre.«

at Hans kjære Datter var geraadet i en Svaghed, og at Han forlangte min Hjælp.

JERONIMUS. Hvad er Hans Navn, min Herre?

DOCTOREN. Jeg er den bekjendte Doctor Bombastus, som nylig er kommen.

JERONIMUS. Om min Datter er falden i nogen Vildfarelse, saa er ikke jeg. Er der ellers meer end een Doctor Bombastus?

DOCTOREN. Nei, her er ikke meer end een Doctor Bombastus, og det er jeg.

HENRIK. Og jeg siger, det er jeg.

DOCTOREN. Er I Doctor Bombastus?

HENRIK. Er I Doctor Bombastus?

DOCTOREN. Hvo tviler om, at jeg er det?

HENRIK. Hvo tviler om, at jeg er det?

DOCTOREN. I maa være Djævelen.

HENRIK. I maa være Fanden.

JERONIMUS (sagte). Her spilles lige saadan en Komødie, som med Amfitrion og Jupiter.[1]

DOCTOREN. Jeg kan svære paa, min Herre! at det er den underligste Hændelse, mig nogentid er vederfaret.

HENRIK. Og jeg svær paa, min Herre! at det er en Hændelse uden Lige.

ARV (sagte). Gid jeg var vel ude; thi En af dem er vistnok Lucifer, som har paataget sig en Doctorskikkelse.

DOCTOREN. Jeg staaer ganske fortabt.

HENRIK. Og jeg veed ikke, hvad jeg skal tale eller sige.

DOCTOREN. Han tør sige mig i mine aabne Øine, at Han er Doctor Bombastus?

[1] Molières Amfitrion var spillet paa den danske Skueplads, inden Kildereisen fremkom.

HENRIK. Han tør saa uforskammet nægte, at jeg ikke er det?

DOCTOREN. Jeg svær ved Apollinem, at jeg er Doctor Bombastus og ingen Anden.

HENRIK. Og jeg svær ved Cornelius Nepos, at jeg er det og ingen [Anden].

DOCTOREN. Det er en herlig Gud, I svær ved.

HENRIK. Han er ligesaa god som Jeres.

DOCTOREN. Apollo er den himmelske Læge.

HENRIK. Cornelius Nepos er den himmelske Apotheker.

DOCTOREN. Min Herr Jeronimus, Han maa forsikkre Sig om, at Han er bleven bedragen af denne Mand.

HENRIK. Min Herr Jeronimus, Han maa forsikkre Sig paa, at Han blir bedragen af denne Mand.

DOCTOREN. Thi han er saa ukyndig i Medicinen, at han gjør en Historieskriver til en Apotheker.

HENRIK. Thi han er saa ukyndig i Medicinen, at han gjør en Urtegaardsmand til en Gud for Lægedom.

DOCTOREN. Jeg skal strax bringe for Lyset Jer Vankundighed.

HENRIK. Og jeg skal strax vise, at jeg er Karl for min Hat.[1]

DOCTOREN. Jeg vil kun spørge Jer de Ting, som jeg kan spørge en Skolepog. Hvad kalder I *Circulatio Sangvinis* paa Dansk?[2]

[1] I 1725: »Karl for Jer Hat«, i 1731: »Karl for min Hat«. Som bemærket i Sjette Bind Side 91 er Talemaaden at være Karl for sin Hat oftere i Holbergs Komedier fordreiet til at være Karl for Andres Hat.

[2] Læren om Blodomløbet var fremsat af Englænderen Harvey i 1628 og havde givet Anledning til Strid mellem Lægerne. Doc-

HENRIK. Det er Smaakopper.

DOCTOREN. Gid du faae Pokker med dine Smaakopper!

HENRIK. Jeg vil ogsaa spørge Jer Noget, som jeg kan spørge en Skolepog. Hvad er *Essentia scholastica?*

DOCTOREN. Der er aldrig noget Saadant til i Medicinen.

HENRIK. Der hører I hans store Vankundighed, Hr. Jeronimus! Jeg er gal, at jeg gir mig i Snak med saadan Idiot. Han veed ikke, hvad *Essentia scholastica* er.

JERONIMUS. Ja, saa hører jeg da, at han ingen Doctor er.

HENRIK. Per Jupiter! Det er jo den Essents, min Søn har cureret Hans Datter med.

JERONIMUS. Det er sandt. Den Anden er en Bedrager.

DOCTOREN. Vil I troe ham, min Herre? Nu skal jeg strax blotte ham. — *Quid tibi videtur de Sympathia?*

HENRIK. Intentum particularis sub rosa Kjørivendum Klemmebassiando.[1]

ARV. Han maaler ham, min Tro, Skjæppen fuld.[2]

DOCTOREN. Hvad Djævelen er det for et Sprog?

HENRIK. Det er Arabisk, Canallie!

tor Bombastus troer paa Læren om Blodomløbet, hvorimod Henrik agêrer en Doctor, der i Lighed med Lægerne hos Molière vedvarende anseer Hippokrates og Galenus for de største Autoriteter. Striden mellem den nyere og den ældre Lægevidenskab var ophørt, dengang Holberg skrev sine Komedier.

[1] ›*sub rosa*‹ betyder i Fortrolighed. Henrik vil formodentlig svare paa det ham gjorte Spørgsmaal med en latinsk Sætning, som han ikke kan huske rigtigt.

[2] Det Samme siger Jesper Ridefoged om Peer Degn under Disputen i Erasmus Montanus Act. III. Sc. 4.

DOCTOREN. Hvad siger du, din Bedrager?

(De faaer hinanden i Haar, og medens de brydes, trækker Bombastus Doctorkjolen over Hovedet paa Henrik, saa han staaer i sit Liberi.)[1]

ARV. Ak, Herre! hvad er dette? Vi er om en Hals. Jeg kjender ham. Han tjener hos den fremmede Person, som har løbet gal efter Jomfruen.

JERONIMUS. Det vil blive en skjøn Historie. Luk Døren i Laas, at han ikke kommer ud. — Ak, jeg elendige Menneske! naar jeg seer Docteren, saa kan jeg let gjætte, hvem Licentiaten var. — Ak, Hr. Doctor! her er spillet mig et hæsligt Puds.

DOCTOREN. Det mærker jeg. Men hvordan hænger det sammen?

JERONIMUS. Aabenbar mig den hele Sag, din Skjelm! og hvis du tier med Noget, skal det gaae dig langt værre.

HENRIK. Hele Sagen er denne, Herre. Jeg var nylig en af de største Doctere i Byen, men i et Øieblik er bleven forvandlet til en Lakai. Man har adskillige Exempler paa større Forvandelser, at Folk er bleven omskabte til Dyr og Træer.[2]

JERONIMUS. Hvilken fortvilet Skjelm! han blir ved at spotte mig. — Arv! spring efter to stærke Karle, der kan binde Hænder og Fødder paa ham.

HENRIK (paa Knæ). Ak, Herre! vær naadig. Jeg

[1] Ligesom i Molières og i Pariser-Italienernes Komedier have Lægerne i Holbergs Komedier lange sorte Kjoler. De danske Læger gik dog ikke saaledes klædte. Doctor Bombastus er en dansk Læge i det fra Udlandets Theatre bekjendte Kostyme. Han er nemlig ingen fremmed Læge; hans Modersmaal er Dansk, og han taler i en af de følgende Scener, som om han var en Kjøbenhavner.

[2] »paa større Forvandelser« — i de gamle Udgaver: »paa store Forvandelser«, hvad Liebenberg har korrigeret til »paa større Forvandelser«. — I det sidste af de Høpffnerske Optryk er »Forvandelser« korrigeret til »Forvandlinger«.

skal gjerne bekjende Alting fra Hoved til Hale. Den hele Intrigue er opspundet af Jer Kammerpige Pernille, som har brugt mig til Instrument deri. Hun har fundet for godt, at Jomfruen skulde stille sig saa gal an, [og] beordret mig at agêre Doctor for at raade Herren at skikke hende ud til Kilden.

JERONIMUS. Hvo var det, som agêrede Licentiat og reiste med hende?

HENRIK. Hvo kunde det Andet være end min Herre?

JERONIMUS. Ak, jeg kan ikke meer. — Jeg er bange, Hr. Doctor! at jeg gaaer fra min Forstand.

DOCTOREN. Lad ikke Sorgen tage Overhaand, min Herre! Ulykken er stor nok alligevel.

JERONIMUS. Siig mig, din Hund! hvor de nu er.

HENRIK. De flygtede fra Kilden.

JERONIMUS. Jeg havde aldrig kunnet troe, at min Kudsk, som jeg altid har haft saa gode Tanker om, skulde være i Ledtog med for at spille mig saadant Puds.

HENRIK. Kudsken er ganske uskyldig, Herre. Jeg troer, at han løber endnu om og leder efter dem; thi de flygtede ham uafvidende bort med en Bondevogn.

SCEN. 6.

KUDSKEN. DE FORRIGE. SIDEN LEONARD.

KUDSKEN. Godmorgen, Herre! Jeg blev, Saamare, ude inat mod min Villie og har faaet dygtige Rap til.

JERONIMUS. Hvordan er fat? Hvor er min Datter?

KUDSKEN. Jeg vil sige Herren rentud, at jeg vil heller have Opsyn med ti springske Heste end med een eneste Jomfru. Jeg veed at holde en Hest i Tøilen saa vel, som nogen Kudsk, og jeg vil gjerne svare Herren til Hans Heste, om de vare ti Gange saa mange; men Hans Datter og Hans Piger vil jeg ikke oftere være Inspecteur over; thi det er Dyr, som have været paa anden Slags Rideskole og veed at gjøre Spring, som jeg ikke forstaaer mig paa. Jeg har været i Dødsens Angest denne Nat; men det er dog faldet vel ud.

JERONIMUS. Siig mig da, Niels! hvordan det er tilgaaet.

KUDSKEN. Da vi kom til Kilden, gav man mig brav at drikke, saa jeg blev, reverenter talt, halv fuld. Jeg løb allevegne at see mig om, ei tænkende paa noget Ondt; men ret som jeg stod og gabede paa nogle Bønder, som red Sommer i By, kom En og vared mig, at Jomfruen med en ung Karl tilligemed Pigerne havde sat sig paa Bøndervogne og aget bort i fuld Gallop. Jeg løber strax til vores Telt, men finder intet uden Doctorens Kjole, hvoraf jeg sluttede, at det maa have været en forklædt Person. Jeg tar derfor to stærke Karle af mine Kammerater med mig og kjører efter dem, saa jeg tænkte, Hestene skulde styrte; thi jeg fik at høre, at de havde taget Veien langsved Stranden for at komme over til Skaane.[1] Omsider traf jeg dem i den store Kro,[2] hvor den fremmede Person, som havde agêret Doctor, gjorde Modstand og forsvarede sig saaledes, at jeg føler det endnu i

[1] Formodentlig vilde de til Helsingør for derfra at komme over til Skaane.
[2] »den store Kro« kan være Rungsted Kro.

Ryg, Hoved og Axler, men maatte dog endelig give sig tabt og lade sig føre med den hele Bagage til Byen.

JERONIMUS. Ak Niels! du est mig en tro Tjener. Men hvor er de nu?

KUDSKEN. Jeg har sluttet dem ind i det lille Kammer ved Bagporten og sat Skildvagt for dem.

JERONIMUS [da han seer Leonard]. Hans Tjener, kjære Svigersøn! Har Han længe været her?

LEONARD. Nei, ikke ret længe; men jeg har imidlertid hørt meer, end jeg forlangte at høre. — Hør, Kudsk! Synger Jomfruen nu ikke meer?

KUDSKEN. Nei, nu græder hun.

JERONIMUS. Hendes Svaghed har kun været et Paafund for at komme bort. Jeg holder for, at det er bedst, at I holder strax Bryllup, saasnart jeg har ladet hudflette Pernille og hænge denne Knægt, her staaer.[1]

HENRIK. Skal vi straffes, saa maa vi hænges begge.

LEONARD. Han forlader mig, Hr. Jeronimus! om jeg tar i Betænkning at gifte mig med en Jomfru, der er flygtet med en Anden.

JERONIMUS. Ak, jeg har ikke et Ord derimod at sige. — Lad Magdelone først komme herind, at jeg kan faae den hele Intrigue at høre. Siig hende, Niels! at her er en Doctor, som forstaaer den sorte Kunst, der har sagt Alting.

KUDSKEN (sagte). Det er skjønt; ved den Leilighed skal hun aabenbare hendes egne Optøier ogsaa.

[1] Jeronimus taler baade her og i Scen. 9, som om han havde en suveræn Straffemyndighed.

SCEN. 7.

MAGDELONE. DE FORRIGE.

JERONIMUS. Ha ha, est du der? Godmorgen, Rufferske! Du est den, som af Alle er mest Straf værd; thi jo meer du est kommen til Alder, jo Meer har du at forsvare. Jeg har ikke kaldet dig hid for at faae Oplysning i Noget; thi jeg veed Alting til Punkt og Prikke; men jeg vil høre Bekjendelsen af din egen Mund.

MAGDELONE (paa Knæ). Ak, Hr. Jeronimus! straf mig dog ikke, som jeg har fortjent. Jeg vil gjerne bekjende Altsammen, baade hvad min egen Kjærlighed er angaaende og Jomfruens.

JERONIMUS (sagte). Hendes egen Kjærlighed! Her faaer jeg fleer Historier at vide, end jeg ventede.

(Høit.) Bekjend først om din egen Kjærlighed, og stik Intet under Stol. Denne gode Doctor, som her staaer, veed Alting; han skal sige, om du glemmer Noget.

MAGDELONE. Ak, Skam faae du, Rasmus Skriver! for mig du har bedraget i saa mange Aar. Han har bildt mig ind at brænde af Kjærlighed til mig. Jeg har beviist ham meget Godt og været mit eget Herskab utro for at række ham Haanden.

JERONIMUS. Alt dette har Docteren sagt mig; men jeg vil vide især, hvad du har taget fra Huset og foræret ham.[1]

MAGDELONE. Jeg har foræret ham nu et Pund Pudder, nu et Knippe Penne, nu et Par Bouteiller Vin og andet smaat Rageri.

[1] »især«, i det Enkelte.

JERONIMUS. Videre, videre, angaaende de Penge, som du tog .....

MAGDELONE. Hvilke Penge?

JERONIMUS. Nøder du mig til at lade Docteren sige det, saa skal det komme dig høiere at staae.

MAGDELONE. Ak, Hr. Doctor! lyv mig ikke paa. Hvis jeg havde givet ham Andet, skulde jeg, min Tro, ikke dølge det.

JERONIMUS. Nu nu, lad saa blive derved.

MAGDELONE. Nu havde jeg sat den Skurk Stævne af Vinduet at møde mig ved Kilden; men det utaknemmelige Skarn, langt fra at komme til mig, diverterede sig lige for min Næse med andre unge Piger. — Er det ikke saa, Hr. Doctor?

DOCTOREN. Jo, det er saa. Men lad os nu høre Noget om Jomfruens Sag.

MAGDELONE. Det kan Pernille bedst sige, som alene har smedet denne Intrigue.

JERONIMUS. Lad Pernille komme herind. — Man skal nok see, at hun ogsaa har haft nogen særdeles Interesse ved denne Kildereise.

SCEN. 8.

PERNILLE. DE FORRIGE.

PERNILLE (faldende paa Knæ). Ak Herre! vær naadig. Hvad jeg har opspundet, har været af den store Kjærlighed, jeg har baaret til Jomfruen.

JERONIMUS. Hvor har I faaet Leilighed at overlægge dette med den fremmede Person?

PERNILLE. Vi satte ham Stævne at finde os paa visse Tider i Vinduet.

JERONIMUS. Alt dette har denne gode Doctor

sagt mig tilligemed den anden Historie, som angaaer din egen Person.

PERNILLE. Ja, Herre! jeg tilstaaer, at det er opspundet i mit Hoved for at befordre Jomfruens Kjærlighed.

JERONIMUS. Videre, videre! Lad os nu høre Historien om din egen Kjærlighed.

PERNILLE. Jeg har ingen anden Kjærlighed end den, jeg bær til Jomfruen.

JERONIMUS. Skal Docteren nødes til at sige det, saa vil det gaae dig ilde. — Hr. Doctor! fortæl os det da med den rette Farve.

DOCTOREN. Historien er denne....

PERNILLE. Ak nei! jeg vil nok sige det selv. Personen, som elsker mig og som satte mig Stævne at møde ved Kilden, er en fornem ung Herre, som kan betale vel en fattig Piges Umag, og hvilken jeg er for ringe til at nægte en lille Tjeneste. Han tar mig nok i Forsvar, om Herren handler ilde med mig; thi......

JERONIMUS. Alt nok, alt nok! — Disse Kildereiser gjordes af Devotion i gamle Dage; men nu troer jeg, at hvert andet Telt er et Horehus. Havde jeg flere Piger i Huset, fik jeg flere Historier at vide. Det skulde aldrig fortryde mig, hvis jeg var en forsømmelig Mand, der gav mit Husfolk for meget Tøilen; men jeg har Opsigt med dem, slutter dem inde, at de skal ikke forfalde til Liderlighed, og dog er jeg værre brudt end nogen Anden.[1]

DOCTOREN. Ak, min Herre! Skulde alle Tjenestepiger, der af Devotion er reist til Kilden iaftes, trues med Pinebænken, vilde deres Navne,

[1] »brudt«, fortrædiget, holdt for Nar; i Laubs Oversættelse: »hintergegangen«.

som er i samme Stand som Jere Piger, gjøre en temmelig tyk Catalogus. Ja, skulde Enhver kun til Straf sætte en Lod i et af vore Lotterier, som ingen Fortgang har, lover jeg for, at det i en Hast skulde blive complet.[1]

JERONIMUS. Derfor holder jeg for, man burde aldrig lade sine Tjenestefolk komme til nogen saadan Forsamling.

DOCTOREN. Ak, Herre! jo meer man indspærrer dem, jo værre er det. Det er just Tvangen, som formêrer Begjærligheden. Jere Piger skal jo dog paa Blegedammen et Par Gange om Aaret; mener Han, at det er Altsammen kun Klæer, som bliver lagt paa Blegen?[2] I saadan Fald ere ingen værre end de, som kommer ud af et Bur. Derfor gjør I langt bedre, min Herre! at I gir Jere Piger en sømmelig Frihed.

JERONIMUS. Ak, det laa Fanden Magt paa Pigerne, hvis min eneste Datter ikke var falden til samme Liderlighed.

PERNILLE. Hun er ikke forfalden til nogen Liderlighed. Hun elsker en Person, som forlanger hende til Ægte.

JERONIMUS. Han skal ægte Fanden ikke min Datter. Den Landstryger! — Lad min Datter strax komme hid.

[1] Et Lotteri, som blev oprettet i 1720 og hvorved Regjeringen vilde skaffe sig Penge til de autoriserede Møntsedlers Indløsning, havde saa daarlig Fremgang, at Godseiere og Embedsmænd maatte tvinges til at tage Lodder deri, og med de paafølgende Lotterier, som oprettedes, gik det hellerikke efter Regjeringens Ønske.

[2] Blegdammene, hvortil de kjøbenhavnske Tjenestepiger sendtes ud et Par Gange om Aaret, vare indhegnede Vænger ved Søerne.

DOCTOREN. Vær ikke for stræng mod hende, min Herre! Betænk, hvad unge Mennesker ere, og at Kjærlighed er den stærkeste Passion af alle.[1]

JERONIMUS. Her er ikke Kjærlighed, Hr. Doctor! her er Liderlighed. Hun stiller sig afsindig for at tage Flugten med en Landstryger.

DOCTOREN. Jo større Intrigue hun har spillet, jo stærkere har Passionen været. Men der kommer hun.

SCEN. 9.

LEONORA. DE FORRIGE.

JERONIMUS. Er Hun der, Mademoiselle? Det er mig kjært, at Hun saa lykkelig er bleven cureret.

LEONORA (paa Knæ). Ak, min allerkjæreste Faer!

JERONIMUS. Jeg vil ikke være Faer til saadan Nattefrøken. Hver ærlig Mand, der har slige Børn, kan med Ret og Billighed slaae Haanden af dem.

LEONORA. Ak, jeg bekjender at være falden i en Skrøbelighed.

JERONIMUS. Skrøbelighed? Nei, du skal sige den yderste Liderlighed. Du har stillet dig afsindig an, for at sætte Voxnæse paa din Faer, og siden løbet bort med en Landstryger, hvorved mig og mit hele Hus er sat saadan Klik paa, som aldrig kan afstryges.

LEONORA. Det er en smuk skikkelig Person, som har Midler, og er kommen af lige saa godt Folk, som jeg.[2]

[1] Doctoren taler i denne Scene, som om han var Holbergs Repræsentant.

[2] »en smuk skikkelig«, en rigtig honnet.

JERONIMUS. Hans Gjerninger udviser jo, at han er en smuk skikkelig Person. Dog han kan altid være saadan vanskabt Jomfru værd.[1] Jeg skal bruge Øvrighedens Hjælp og lade dig indslutte, ikke fordi du est ham for god, men alene for Consequences Skyld, at vanartige Børn skal ikke faae deres Villie frem. (Leonora græder.)

Græd nu ligesaa længe, som du har sunget tilforn. Se, her staaer denne gode Mand, som jeg havde lovet dig bort til, og som har gjort alle Anstalter at tage imod dig. Han er nu bleven anderledes tilsinds; og jeg kan ikke regne ham det til Onde, at han tar i Betænkning at gifte sig med En, der har gjort saadan hæslig Gjerning. Hør, i denne Dag skal du blive indsluttet for din Livstid.[2] — I tvende høitærede Mamseller! I skal blive hudflettet. Og I, Hr. selvgjort Doctor! I skal slippe med at blive hængt.[3] — Nu maa jeg til Slutning have fat paa Monsieur selv for at lade ham vide, hvad Karl han er, og sige ham, hvad han har fortjent af mig. Bringer ham kun hid.

SCEN. 10.[4]

LEANDER. DE FORRIGE.

JERONIMUS. Hans Tjener, Monsieur! Jeg seer paa Hans Klædededragt, at Han alt har slaaet Sig

[1] »vanskabt«, vanartet.

[2] Leonora behøver ikke at være bange. Han kunde aldeles ikke faae Øvrigheden til at indespærre hende for Livstid, fordi hun havde ladet sig bortføre. Hvis hun derimod havde været et Barn, kunde han have faaet hende indsat for en Tid i Børnehuset paa Christianshavn.

[3] Ogsaa de tre Tjenestefolk kunne lee af hans Trusler.

[4] »Scen. 10.« — i de gamle Udgaver: »*Scen. ult.*«

fra Medicinen. Han skal ellers have Tak for den Umag, Han har haft med min Datter. Han skal ikke have gjort det for Intet.

LEANDER. Min Herre! Han maa holde mig for den største Misdædere, som Han vil, saa har jeg dog ikke Andet gjort, end det, som enhver ærlig Karl kunde gjøre, der falder i saadan hæftig Kjærlighed.

JERONIMUS. Det er Intet, det er Intet, Monsieur! Men veed I vel, hvad Loven siger om saadane Landstrygere, der sniger sig ind i ærlige Mænds Huse for at bortrøve deres Børn?[1]

LEANDER. Jeg er ingen Landstryger. Jeg er født her i Landet af Godtfolk, hvilket jeg skal bevise.

LEONARD. Denne Røst kjender jeg, Ansigtet ogsaa. Ak, Himmel! hvad er det? Er det ikke min Broer Leander, som er kommen udenlands fra? Jo, det er ham. — Monfrere Leander!

LEANDER. Monfrere Leonard!

(De omfavner hinanden.)

LEONARD. Ak, min allerkjæreste Broer! er det dig, som er min Rival? Naar var Ankomsten?

LEANDER. Saasnart jeg fik dit Brev i Madrid om min Faers Død, gav jeg mig paa Reisen til Holland, hvor jeg gik tilskibs, og kom hid for tre Uger siden. Hvad som har hindret mig at reise strax herfra, er denne smukke Jomfru, som jeg forlibede mig i paa et Assemblée, og for hvis Skyld alle disse Historier ere skete.

[1] Der stod Ingenting i »Loven« om en saadan Bortførelse som Leonoras. Men ifald Bortførelsen var skeet i Hertugdømmerne, hvor Leander er fra, kunde den straffes efter den der gjældende Lov og Ret som en Forbrydelse mod Husfaderen.

LEONARD. Min allerkjæreste Broer! din Arv staaer tilrede for dig hjemme, og min forlovede Brud overlader jeg dig gjerne, eftersom jeg seer, din Kjærlighed er saa stor, og at hendes i alle Maader svarer til din.

JERONIMUS. Hvad! ere I Brødre?

(De, som laa paa Knæ, reiser sig, og Henrik sætter sin Hat paa.)

HENRIK. Der blir Ingen af os hængt denne Gang; det skal jeg være Mand for.

PERNILLE. Jeg troer det ikke heller, Henrik.

JERONIMUS. Men siig mig, ret Alvor, ere I Brødre?

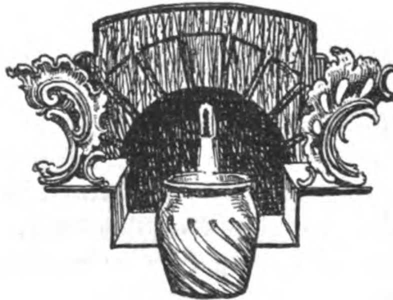
LEONARD. Ja, Hr. Jeronimus, det er min ældste og eneste Broer, som har været tre Aar udenlands. Jeg tænkte, at han havde været død, eftersom jeg i lang Tid intet Brev har faaet fra ham, og at hans Arv skulde tilfalde mig. Men saasom jeg Ingenting i Verden har haft mere kjær end denne min Broer, saa er der ingen Penge, jeg med større Fornøielse gir fra mig.

JERONIMUS. Overlader I ham da Jer Brud?

LEONARD. Hr. Jeronimus! omendskjøndt Personen havde været fremmed for mig, skulde jeg dog holde det for en Samvittighed at splide to saa høit forenede Hjerter. Ja vist overlader jeg hende til ham, og tilbeder mig intet Andet for denne min Villighed end, at min Herre vil af Hjertet forlade dem Alle hvad de har gjort.

JERONIMUS. Af mit inderste Hjerte. — Hør, Leonora! jeg kalder dig min Datter igjen, og Ham, Hr. Leander! min Svigersøn. Lar os glæde os Allesammen og takke Himlen, at dette, som syntes at ville blive den hæsligste Tragødie, er ved en uformodentlig Hændelse faldet saa vel ud.

HENRIK [til Spectatores]. Jeg haaber, I Godtfolk! at I holder mig for den største Doctor i Verden, og at I opreiser mig en Ærestøtte, fordi jeg har viist Jer Kildens Kraft og Dyd. Denne gode Jomfru er dog ikke den første, som er bleven cureret ved Kilden, vil og ikke blive den sidste. — Er det ikke sandt, Pernille?

UNIVERSITY OF ILLINOIS-URBANA
3 0112 118462107